MORVAY Károly

ELS BONS USOS ES PERDEN

Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià

© MORVAY Károly, 2006

Tots els suggeriments i correccions enviats a l'adreça electrònica
morvayk_fraseo@freemail.hu
seran benvinguts.

El treball que presento aquí és un petit diccionari fraseològic explicatiu que documenta els fraseologismes –més de 600 unitats- emprats a les *Contalles de Cerdanya* (1997 i 2001), obra de l'escriptor nord-català, Jordi Pere Cerdà, pseudònim literari d'Antoni Cayrol. El diccionari pròpiament dit està precedit per un apartat introductori format per una *Guia ràpida* que fa conèixer l'estructura bàsica dels articles del diccionari i per en un índex conceptual (*Llista dels fraseologismes ordenats alfabèticament segons una paraula clau del significat*) que conté les unitats registrades al PDFC. La *Bibliografia* final enumera les publicacions citades, els treballs i diccionaris consultats per a la redacció del diccionari.

El projecte del PDFC va ser presentat en comunicacions i ponències fetes a diferents col·loquis. El text publicat en les *Actes* del col·loqui organitzat per l'ICRECS (Morvay : 2001/2004, 31-70) conté la llista dels fraseologismes que apareixen en la llegenda «La Dona d'Aigua de Lanós» (Cerdà : 2001, 15-35). L'*Apèndix* afegit a la versió impresa de la comunicació llegida al Col·loqui Internacional A. M. Alcover (Morvay : 2001b/2003) presenta una llista de les UFs que figuren en els contes «La Dona d'Aigua de Lanós» i «D'un porc que no era un bou, venut sense diners que va fer ric el qui el perdé» (Cerdà : 2001, 15-35 i 77-86, respectivament). Aquests dos textos precisen els principis del tractament les UFs dins els articles del PDFC. Finalment, l'article aparegut al volum I de *Miscel·lània Joan Veny* (Morvay : 2002c) és una mostra del *Diccionari* que recull i documenta l'ús dels fraseologismes en la contalla «D'un porc que no era un bou, venut sense diners que va fer ric el qui el perdé» (Cerdà : 2001, 77-86). Existeix una versió sonora d'aquesta contalla realitzada el dia 21 de març de 2006 als estudis de *Ràdio Arrels* a Perpinyà per a un programa en el qual es parlava del projecte del PDFC. En dues ponències pronunciades el 2003 sobre altres temes (Morvay : 2003a i 2003b), cito també els materials del diccionari. Les observacions fetes pels col·legues em van permetre millorar l'obra que, malgrat tot, pot tenir encara imperfeccions. Esperant que la seva col·laboració continuï, aprofito l'avinentesa per agrair als companys, col·legues, familiars i molt especialment a l'autor, per l'ajuda prestada durant la redacció del *Diccionari.*

Budapest – Elna, 2001-2006.

L'estructura dels articles del diccionari
(Guia ràpida)

PEDRA
quedar dret, fet una pedra fita {u.p. *queda dreta, feta una pedra fita*; *queda / resta* (*feta*) *de pedra*}
u.p. queda / resta estupefacta; sense paraula per ésser molt espantat, sorprès o admirat. [estupefacte*]

> Queda dret, encisat, els fils de la cabellera entortolligats al seu puny, fet quasi una pedra fita. [28]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | Cf. ***quedar pedra feta***; ***quedar-se / tornar-se de pedra*** (o ***quedar-se fet una pedra***)

(1) **PEDRA**
(2) ***quedar dret, fet una pedra fita*** (3) {(3a) u.p. *queda dreta, feta una pedra fita*; (3b) *queda / resta* (3c) (*feta*) *de pedra*}
(4) (4a) *u.p.* queda / resta estupefacta; sense paraula per ésser molt espantat, sorprès o admirat. (5) [estupefacte*]

> (6) Queda dret, encisat, els fils de la cabellera entortolligats al seu puny, fet quasi una pedra fita. (7a) [28]

(8) *Doc.*: DIEC i DCVB Ø. | (9) Cf. ***quedar pedra feta***; ***quedar-se / tornar-se de pedra*** (o ***quedar-se fet una pedra***)

quedar pedra feta {u.p. *queda pedra feta*}
u.p. es torna de pedra; es petrifica [petrificar-se*]

> Es diu a dins del seu pensament que si ho volgués la dona, ell quedaria pedra feta d'haver gosat acarar-se al misteri de l'aigua [28]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | (10) *Obs.:* En sentit figurat s'usen les formes u.p. *queda dreta, feta una pedra fita*; *queda / resta* (*feta*) *de pedra*, fraseologismes que apareixen vàries vegades a les *Contalles*.

quedar-se / tornar-se de pedra (o ***quedar-se fet una pedra***) {u.p. (*es*) *queda* (o *es torna*) *de pedra*; o *resta / queda feta una pedra*)}
u.p. es queda molt sorpresa, estupefacta. [estupefacte*]

> En escoltar aqueixes paraules, tothom quedà fet una pedra. (7b) (21) [56]

Doc.: DIEC **pedra 19:** FIG. **restar de pedra** Indicant una gran sorpresa. | DCVB **pedra:** LOC. -h) *Quedar*, o *Romandre de pedra:* quedar sense paraula per excés d'espant, de sorpresa, d'admiració. *Tots tres quedaren de pedra*, Alcover Rond. I, 177. *Vaig restar de pedra*, Ruyra Parada, 32. |

(11) ***quedar(-se) fet una pedra = quedar(-se) de pedra***
tornar-se de pedra = quedar(-se) de pedra

PEIX
(12) ***servir els →peixos***

Comentaris:

(1) Sota les entrades (*paraules clau lematitzadores*) –impreses amb petites majúscules en negreta i ordenades alfabèticament –apareix la

(2) forma lexicogràfica habitual - en negreta cursiva i

(3) entre claus rodones, figura la forma fraseogràfica completa del(s) fraseologisme(s) relacionat(s) amb l'entrada en qüestió – impresa en cursiva rodona.

(3a) La forma fraseogràfica conté, quan és necessari, una indicació entre parèntesis angulars sobre certes restriccions (formals, gramaticals i semàntico-pragmàtiques) en la combinabilitat dels fraseologismes - informacions que apareixen també en la definició.

(3b) Els elements intercanviables de la forma lexicogràfica i/o fraseogràfica de les UFs (variants qualitatives) estan separades per una barra obliqua.

(3c) Els elements facultatius de la forma lexicogràfica i/o fraseogràfica de les UFs (variants quantitatives) apareixen entre parèntesis rodons.

A continuació tenim:

(4) la definició que integra, quan cal, la indicació de les restriccions mencionades (4a).

(5) Entre claudators, assenyalat amb un asterisc, consta la paraula clau semàntica, un concepte que es pot relacionar amb el significat de la combinació.

A part, separat amb una línia, se cita:

(6) un fragment del llibre de J. P. Cerdà que il·lustra l'ús de la combinació documentada.

(7a) Les xifres entre claudàtors que segueixen el fragment citat de les *Contalles...* es refereixen a l'edició de l'any 2001.

(7b) Les xifres entre parèntesis rodons fan referència a l'edició de 1977.

Separat amb una línia tenim:

(8) la documentació de l'aparició de la unitat dada en altres diccionaris o la seva absència.

Aquesta informació pot ser completada amb una

(9) remissió a un sinònim del fraseologisme en qüestió, documentat també al PDFC, o pot ser acompanyada per

(10) una observació complementària.

(11) L'article pot contenir encara variants formals d'una expressió sense definir-les ni documentar-les, remetent-les a la forma bàsica.

Quan un fraseologisme apareix documentat sota una entrada diferent que el lema en qüestió, es remet amb l'ajut d'una

(12) fletxa al mot sota el qual la unitat va ser lematitzada:

DRET, -A
quedar dret, fet una →pedra fita

FET, -A
quedar dret, fet una →pedra fita; ***quedar →pedra feta***; ***quedar-se fet una →pedra***

QUEDAR(-SE)
quedar de →pedra; ***quedar dret, fet una →pedra fita***; ***quedar →pedra feta***
quedar-se fet una pedra

TORNAR(-SE)
tornar-se de →pedra

Quan cal es precisa la forma exacta de l'entrada en qüestió:

COT, -A
***amb el cap cot*: →CAP[1]**

DEMANAR
***cap a dintre que m'hi demanen*: →CAP[2]**

PETIT, -A
***qui us ha dit? - El meu dit petit* (*que tot ho sap i ho ha sentit*): →DIR.**

(Més informacions sobre el tractament fraseogràfic de les unitats al PDFC vegeu al *Apèndix* i també en Morvay : 2001/2003, 350-361).

Clau de símbols i abreviacions emprats en el *Petit Diccionari Fraseològic Cerdà*

| Barra vertical - separa informacions que pertanyen a articles diferents d'un mateix diccionari o de diccionaris diferents.

/ Barra obliqua - separa els elements intercanviables de la forma lexicogràfica i fraseogràfica de les UFs (variants qualitatives).

[ ] Claudàtors - enclouen les xifres que assenyalen les pàgines on apareix el fragment citat en l'edició de l'any 2001 de les *Contalles*.

[...] Claudàtors amb punts suspensius - assenyalen que la cita no és completa.

[sic] Crida l'atenció sobre una errada o una forma dialectal emprada al text.

[àgil*] Entre claudators, assenyalat amb un asterisc, figura el concepte clau semàntic (cf. la *Llista dels fraseologismes documentats pel* PDFC - *ordenats alfabèticament segons una paraula clau del significat*).

{ } Claus rodones – enclouen la *forma fraseogràfica completa*

: Dos punts - en la documentació apareixen en negreta darrere de l'entrada separant-la del(s) fragment(s) citat(s) del(s) diccionari(s) esmentat(s).

→ Fletxa - remet a l'entrada sota la qual es troba documentat el fraseologisme en qüestió.

< > Parèntesis angulars - enclouen informacions sobre certes restriccions gramaticals o d'altra mena.

( ) Parèntesis rodons enclouen els elements facultatius de la forma lexicogràfica i fraseogràfica de les UFs (variants quantitatives).

( ) Entre parèntesis rodons ternim també les xifres que assenyalen les pàgines on apareix el fragment citat en l'edició de l'any 1997 de les *Contalles*.

( ) Entre parèntesis rodons s'imprimeixen en rodona les següents abreviacions:

(estructura fras.)	estructura fraseològica
(fórm.)	fórmula
(fórmula rond.)	fórmula rondallística
(prov.)	proverbi
(sent.)	frase sentenciosa

( ) Entre parèntesis rodons -impreses en rodona- poden aparèixer després de la definició abreviacions emprades universalment pels diccionaris, com (culte), (lit), (period), (admin), (col·loq), (infant), (arg), (rur), (vulg), (hum), (iròn), (pej), (desp), (obs), (poc ús), i d'altres, per ex. referències dialectals com (Ross., Val.), etc.
(Cf. també al respecte l'apartat 2.5.4 de l'*Apèndx* 2 afegit al PDFC).

Ø Signe que crida l'atenció sobre la falta de la UF, o del significat, en qüestió al(s) diccionari(s) esmentat(s).

= Signe d'igualtat - remet a una variant formal de la unitat que figura al mateix article.

~ Titlla - indica la repetició d'un fraseologisme sencer (o d'un mot) precedent.

Doc.: Documentació.
Obs.: Observació *o* Observacions.
Sin.: Remet a expressions sinònimes.

u.p. Una persona.
u.c. Una cosa.

Llista dels fraseologismes documentats pel* PDFC *- ordenats alfabèticament segons una paraula clau del significat

Concepte clau semàntic (o *funció*)	*Paraula clau lematitzadora*	*Forma lexicogràfica habitual*	*Lematitzador(s) secundari(s)*
(fórmula* rond.)	això	això era	ésser
(fórmula* rond.)	any	això va passar fa anys i panys, ja no sé on...	això, pany, passar
(fórmula* rond.)	caminar	qui camina camí fa; caminant es fa camí	camí, fer
(fórmula* rond.)	cas	això és un cas que va passar	passar
(fórmula* rond.)	conte	si així no fos, el conte no seria acabat	acabar
(fórmula* rond.)	encara	encara <fan tal cosa>, si no van crebar	crebar
(fórmula* rond.)	encara	i encara deu <deu fer tal cosa (córrer / menjar)>	deure
(fórmula* rond.)	encara	i encara hi és ...	ésser
(fórmula* rond.)	encara	i encara ho és	ésser
(fórmula* rond.)	encara	si no s'han mort, encara hi són	morir, ésser
(fórmula* rond.)	ésser	si ho és o no ho és, qui ho sap, no en diu res... (*o* aquí a fora en diuen més), poseu-hi el nas, si en voleu saber més	dir, ésser, nas, no, posar, saber, si, voler
(fórmula* rond.)	heure	heus ací / aquí el que va passar	ací, aquí, passar
(fórmula* rond.)	tururut	tururut, tururut, qui gemega ja ha rebut	gemegar, rebre
(fórmula* rond.)	veritat	si no és veritat, què us hi diré?	dir
(fórmula* rond.)	vegada	una vegada hi havia	haver
abandonat*	Déu	abandonat de la mà de Déu	abandonat, mà
abisme*	cingle	com si se li obrís un cingle a sota els peus	com, obrir-se
abraçar*	braç	tirar-se als braços	tirar-se
absurd*	cua	sense cua ni cap	cap, sense
abundor*	bé[1]	bé de Déu (1)	déu
acampar-se* (fórm.)	llet	llet s'escampa - jo també m'acampi	acampar-se, escampar-se
acompanyar*	vora	fer vores	fer
acontentar*	acontentar	voler acontentar Déu i sant Pere	déu, sant
actuar*	paper	fer un paper	fer
actuar*	paper	fer un mal paper	fer, mal
actuar* (lliurement)	màniga	emprendre la màniga com li convingui	com, emprendre
adequat*	cas	és el cas de dir-ho	dir
admiració* (fórm.)	mare	Mare de Déu!	déu
admiració* (fórm.)	mare	Mare del món!	món
admirat*	boca	escoltar amb la boca esbatanada	esbatanar, escoltar
admirat*	caure	guaitar com si una borrumba li hagués caigut sus de la closca	borrumba, com
adornar-se*	empolainar-se	empolainar-se, com una marquesa	com, marquesa
adreçar-se* (fórm.)	fill	fills meus	meu
advertència*(senyal)	dit	alçar el dit	alçar
advertir*	ullet	fer l'ullet	fer
afanyar-se*	ànsia	donar-se bones ànsies	bo, donar-se
afartar-se*	rosari	com qui diu el rosari del panxacó	com, dir, panxacó
afeixugar*	espatlla	fer caure damunt les espatlles	caure, fer
afirmació* (fórm.)	món	com hi ha món	com, haver
aflicció*	pena	fer pena	fer
afligir-se*	cor	trencar-se el cor	trencar-se
àgil*	àgil	àgil com l'esquirol	com, esquirol
agradar*	goig	fer goig	fer
agradar*	gràcia	caure en gràcia	caure

així que*	punt	tan bon punt	bo, tan
ajuda*	ajut	demanar ajut	demanar
ajudar-se*	fer-se	fes-te-hi que Déu t'ajudarà (prov.)	ajudar, déu
alba*	despuntar	depuntar l'alba	alba
alegrar-se*	joia	compartir la joia	compartir
alegre*	alegria	boig de l'alegria	boig
alegria* (fórmula)	déu	ai, bon Déu de la Mare de Déu!	bo, mare
algú*	tal	un tal	un
alt* (*adv*)	alt, -a	confiar alt els seus pensaments	confiar, pensaments
alt*, -a	alt, -a	alt com una catedral	com, catedral
altrament*	revés	prendre de revés	prendre
allotjar-se*	posada	fer posada	fer
amagar*	amagar	amagar sota un vel	vel
amenaça* (fórmula)	veure	ja ho veurem!	ja
ample*	ample, -a	tan ample com la meitat de la terra	com, meitat, terra
angúnia*	estrènyer	estrènyer el pas de la salivera	pas, salivera
animar* (fórmula)	a	a ... que m'hi esperen	esperar, que
animar*	ànim	donar ànim	donar
animar* (fórmula)	cap[2]	cap a ... falta gent (*o* que m'hi esperen)	esperar, faltar, gent
animar* (fórmula)	cap[2]	cap a dintre que m'hi demanen	demanar
animar* (fórmula)	cap[2]	i cap a casa, que no hi falta feina	casa, faltar, feina
anticipar-se*	revés	prendre de revés	prendre
aparença*	posat[1]	agafar un posat	agafar
aplaudir*	ballmanetes	jugar a ballmanetes	jugar
aplaudir*	picar	picar uns cops de mà	cop, mà
apoderar-se* (de)	pit	inflar el pit <un sentiment>	inflar
aposta* (fórmula)	fet, -a	feta està la barrina / juguesca	fet
aposta* (fórmula)	fet, -a	la barrina està feta i la jugada mantinguda	barrina
aposta* (fórmula)	jugada	la jugada és dita	dir
aposta* (fórmula)	jugada	aguantar la jugada	aguantar, jugada
aposta* (fórmula)	jugar-se	m'hi jugaria qualsevol cosa ... que; m'hi jugui el que voldreu	cosa, voler
aposta* (fórmula)	mascle	o bé hi perdré el que em fa mascle o bé ... (euf. : sexe* d'home)	fer, perdre
apropar-se*	mida	arribar / anar a (la) mida	arribar-se, ésser
arreplegat*	arramassat	arramassat sobre ell mateix, com els gossos	com, gos
aspecte*	aire	trobar l'aire eixerit	eixerit
atacar*	saltar	saltar com un falcó sobre l'ocell	com, falcó, ocell
atenció*	cas	fer cas	fer
atenció* (fórmula)	heure	heus aquí / ací (que)	aquí
atenció* (fórmula)	mi'ci	mi'ci que	--
atenció*	obrir	obrir els ulls i les orelles	orella, ull
atent*	atent	atent com un gos caçaire	caçaire, com, gos
atrevir-se*	valor	agafar-se el valor	agafar-se
atrevir-se* (no ~)	cor	no sentir-se amb cor	no, sentir-se
aturar-se* (no ~)	passar	passar de llarg (1)	llarg
auguri*	averany	mal averany	mal
avançar*	camí	fer camí	fer
avergonyir-se*	parpelles	baixar les parpelles	baixar
avergonyit*	cap[1]	amb el cap cot / acatat	acatat, cot
aviat*	hora	abans d'hora	abans
barallar-se*	veritat	provar-se les veritats	provar-se
bellugar-se*	bellugar-se	bellugar-se com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer	com, dit, formiguer, peu
beneit*	beneit, -a	vaquers i carboners són parents de beneits (sent.)	carboner, parent, vaquer
beneitejar*	beneit, -a	fer el beneit	fer
blanc*	neu	com de neu fosa	com, fos
boca*	forat	el forat de les sopes	sopa

boig*	perdre	perdre el calastró	calastró
bondadós*	cor	ésser de bon cor	bo
bonic*	bonic, -a	bonic com flor	com, flor
brega*	batalla	camp de batalla	camp
brillar*	brillantejar	brillantejar com un sol	com, sol
brillant*	sol	com una estella de sol	com, estella
brindar*	trincar	trincar en honor	honor
buscar* (en va)	buscar	buscar un gra de civada en una sitja de blat	civada, gra, sitja, blat
calmar-se*	alè	tornar l'alè	tornar
calmar*	ànim	per encalmar els ànims	encalmar
calmar*	pólvora	entumir la pólvora	entumir
callar*	dir	no dir ni fava	fava, no
callar*	piu	sense un piu	sense
callat*	llengua	ésser de llengua curta	curt
camí*	camí	a mig camí	mig
camí*	via	fer via (1, 2)	fer
caminar* (estr.)	caminar	camina que caminaràs	--
caminar*	món	córrer mig món	córrer, mig
cartes*	paper	jugar el paper	jugar
cas* (extraordinari)	cas	un cas com un cabàs	com, cabàs
cedir*	forn	passar per forn	passar
cedir* (no ~)	braç	no donar el braç a tòrcer	donar, no, tòrcer
clar*	aclarir-se	aclarir-se com un gran dia de sol	com, sol
clar*	clar, -a	més clar que el dia a mig jorn (a migjorn)	dia, més
clar*	clarivident	clarivident com el sol al mig del dia	com, mig, dia, sol
clemència*	gràcia	demanar gràcia	demanar
colgar-se*	llit	ficar-se al llit	ficar-se
colgar-se*	Cugat	Sant-Cugat-del-Vallès; (anar a ~)	(anar)
collportar*	coll	carregar-se a coll	carregar-se
compassió*	cor	trencar el cor	trencar
compassió*	llàstima	fer llàstima	fer
competent*	heure	saber de què les heu	saber
completament*	cap[1]	de peus a cap	peu
complicació*	embolic	trobar-se en un embolic	trobar-se
complicació*(fórm.)	embull	caram, quin embull!	caram, quin
comportament*	manera	de bones maneres	bon
compromís*	mà	tocar mà	tocar
confiança*	confiança	posar amb confiança	posar
confiar*	llengua	anar-se'n de la llengua	anar-se
consell*	consell	donar un consell	donar
consell*	consell	ésser de bon consell	bo
consell*	consell	tot consell és bo de prendre (prov.)	bo, prendre, tot
consentir*	accedir	qui no respon, accedeix (prov.)	qui, no, respondre
consentir*	bé	venir bé	venir
considerar*	ben	ben mirat / vist	mirar, vist, -a
consol*	paraula	bones paraules	bon
content*	goig	fet un braser de goig	braser, fet
continuar*	endavant	tirar endavant	tirar
contràriament*	contrari	ben al contrari	ben
controlar-se*	cap[1]	fer baixar el cap (més ben quitllat)	baixar, fer
convèncer*	seu	treure de la seva	treure
convenir*	hora	a les seves hores és ...	seu
conversa*	fil	amoixar el fil	amoixar
conversa*	fil	de fil a randa	randa
cop*	patac	un patac a les anques	anca
copejar*	clavar	clavar un cop, clavar cops	cop

coratge*	virtut	agafar(-se) les virtuts entre mans	agafar, mà
costat*	band	d'un ban a altre	altre
costat*	band	de tots els bands	tot
costum*	ús	els bons usos es perden (sent.)	bon, perdre's
crepuscle*	llostre	caure el llostre	caure
cridar*	cridar	cridar com un porc escotnat al viu	com, escotnat, porc, viu
cristianament*	cristià, -ana	morir un bon cristià	bo, com
cuidar*	cura	tenir cura	tenir
dany*; fracassar*	banya	deixar-hi les banyes	deixar
decapitar*	cap[1]	perdre el cap (2)	perdre
decapitar*	coll	el coll te'n sabrà (amenaça)	saber
decapitar*	coll	el coll t'hi va (amenaça)	anar
decapitar*	llevar	llevar el cap / coll	cap, coll
decebut*	gat	com un gat moix que no ha trobat la llet al tupí	com, llet, moix, trobar, tupí
defecte*	mal	dos mals per a matar el millor hostal	dos, hostal , matar, millor
deixar* (de fer)	caure	deixar caure	deixar
demanar*	caritat	demanar la caritat	demanar
demanar*	pregar	fer-se pregar	fer-se
demanar*	pregària	pagar-se de mil pregàries	mil, pagar-se
denegar* (fórmula)	fet, -a	ni és fet ni es fa	fer, ni
des de*	partir	a partir d'aquell moment	moment
descans*	buf	fer un bufet de solaç	solaç
descansar*	escalfapanxa	passar d'escalfapanxa al foc	foc, passar
descansar*	parar	sense parar ni bufar	bufar, ni, sense
descansar*	temps	no donar-se ni el temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit	cap, dit , donar, ni, no, llepar
descansar*	temps	no donar-se ni el temps de dir ai	ai, donar, dir, ni, no
descontentament*	morro	arrufir els morros	arrufar / arrufir
descontentament*	morro	posar-se amb uns morros de quatre pams	pam, posar-se, quatre
desentès*	sord	fer el sord	fer
desig*	desig	satisfer l'últim desig	satisfer, últim
desil·lusionar-se*	il·lusió	amoixar-se les il·lusions	amoixar-se
desistir* (fer ~)	pensament	trencar els pensaments	trencar
desmaiar-se*	respons	descuidar-se els respons	descuidar-se
desprotegit*	mercè	restar a la mercè	restar
desviar*	camí	no treure del camí que segueix	no, seguir, treure
desviar-se*	camí	anar fora de camí	anar, fora
detalladament*	fil	contar fil per randa	contar, randa
déu*	déu	el bon Déu	bo
dia*	dia	alçar-se el dia	alçar-se
dia*	puntar	puntar el dia	dia
dia*	puntejar	puntejar el dia / sol	dia, sol
difícilment*	feina	veure's feines	veure's
dir*	deixar	deixar anar	anar
dir* (fórmula)	dir	això que en diuen moltes eines per a poc treball	això, eina, treball
dir* (fórmula)	dir	el que m'ha dit, ja us ho diré	ja
dir* (no ~ res)	dir	sense dir d'on venia ni on anava	anar, sense, venir
dir*	piu	no badar el piu	badar
dirigir-se*	heure	val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants (prov.)	déu, més, sant, valer
disgust*	ganyota	fer la ganyota	fer
disposat*	punt	estar a punt (1)	estar
dissort*	sort	mala sort	mal
divers*	color	de tot color	cosa, tot
divers*	mena	de tota mena, edat i color	color, edat, tot
dominar-se*	salivera	empassar-se la salivera	empassar-se

dona*	Eva	l'Eva temptadora	temptador
dormir*	aclucar	no aclucar les parpelles	no, parpelles
dormir*	àngel	somriure als àngels	somriure
dormir*	becaina	fer una becaina	fer
dormir*	dormir	dormir com un soc	com, soc
dreçar-se*	alçar-se	alçar-se de tot el cos	cos, tot
dret*	dret, -a	dret com un pal	com, pal
dret*	dret, -a	dret com una I	com, I
dret*	dret, -a	dret, com si li haguessin premut les anques	anca, com, prèmer
durar*	durar	durar com un segle	com, segle
edat*	any	portar uns anys a sobre les espatlles	espatlla, portar
edat* (tendra)	edat	l'edat en què la poncella naix del roser	nàixer, poncella, roser
eficaç*	oli	ésser oli al llum	llum
èmfasi* (estr.)	bo, bona	bo i ...	i
èmfasi* (fórm.)	rai	això, rai!	això
emocionar-se*	cor	fondre's el cor	fondre's
encantat*	encisat, -ada	fitar com encisat	com, fitar
encarregar-se*	càrrec	fer-se càrrec (1)	fer-se
encuriosir*	curiositat	despertar la curiositat	despertar
enfadar-se*	sang	la sang fa tres tombs	tres, tomb
enfadat*	morro	amb uns morros com un forroll de presó	com, forroll, presó
enfrontat*	fit	trobar-se de fit a fit	trobar-se
enfurir-se*	fera	posar-se / tornar-se com una fera	com, posar-se, tornar-se
enganyar-se*	errat, -ada	anar errat de comptes	anar, compte
enlluentar*	enlluernar	enlluernar com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba	alba, aparèixer, com, estrella
enorme*	gros, grossa	gros com un farcell de quinze canes	cana, com, farcell, quinze
ensumar*	ensumar	ensumar com un gosset (davant un rastre de llebre)	com, gos, llebre, rastre
entendre*	compte	no trobar el compte	no, trobar
entendre*	heure	no saber com un se les hau / heu	com, no, saber
entendre*	saber	ja saps allò que vull dir	allò, dir, ja
entendre* (no ~)	entendre	no entendre d'aquest so	no, so
entortolligar*	entortolligar	entortolligar com una tribanella	com, tribanella
entrar*	nas	sortir el nas	sortir
entrar* (no ~)	fora	quedar-se a fora	quedar-se
entravessat*	encallat	tenir encallat al canyó	canyó, tenir
entretenir-se*	temps	no tenir temps per perdre	no, perdre, tenir
envermellir*	envermellir	envermellir com un jovencell	com, jovencell
envermellir-se*	morat, -ada	el cap esdevé com una gran tomata morada	cap, com, esdevenir, tomata
equilibrar*	punt	fer el punt	fer
equilibrar*	romana	repartir el pes de la romana	pes, repartir
esbufegar*	botir-se	botir-se i des²tir-se com una manxa de ferrer	com, desbotir-se, ferrer, manxa
escarment*	lliçó	la lliçó ha servit	servir
escoltar* (no ~)	orella	tapar-se les orelles	tapar-se
escrupolós*	tocat, -ada	tocat posat; tocat i posat	posat
esforç*	força	treure força d'allà on no n'hi ha més	haver, no, treure
esmolat*	esmolat, -ada	esmolat com una punxa de ganivet	com, ganivet, punxa
espantat*	dimoni	com si vingués de reüllar el dimoni en persona	com, reüllar
esperar*	esperar	esperar amb candeleta als dits	candeleta, dit
esperar* (no ~)	esperar	esperar tot llevat ...	llevat, tot
esperar* (no ~)	esperar-se	no esperar-se amb aqueixa	aqueixa, no
espiar*	ull	esguardar de cua d'ull	cua, esguardar
estel*	estel	l'estel que la guia	guia
estupefacte*	pedra	quedar dret, fet una pedra fita	dret, fet, fita, quedar
estupefacte*	pedra	quedar-se / tornar-se de pedra (*o* quedar-se fet una pedra)	fet, quedar, tornar-se

eternament*	sempre	com si per sempre més	com, més
exactament*	ben	ben bé	bé
exactament*	punt	en punt	en
exagerat*	molt, -a	molt serà que	ésser
examinar*	registre	passar registre	passar
excedir-se*	mida	passar de mida	passar
excel·lència*	bé[1]	bé de Déu (2)	déu
excel·lent*	bo, bona	bo i millor; del ~	millor
excel·lent*	flor	la flor del món	món
excitar*	oli	tirar oli al foc	foc, tirar
exhaust*	mort, -a	mig mort	mig
extingir-se*	mena	perdre's la mena	perdre's
extraordinari*	gros, grossa	passar una de grossa	passar
extraordinari*	jamai	com jamai havia fet	com, fer
fada*	dona	dona d'aigua	aigua
falta*	fretura	fer fretura	fer
família*	casa	de casa bona	bo
famós*	anomenada	de gran anomenada	gran
fastiguejar*	fàstic	fer fàstic	fer
feliç*	Glòria	ficat entre entre Glòria i Sanctus	ficar, Sanctus
ferir*	ferir	ferir al viu	viu
fi*, fina	finor	d'una finor de porcellana	porcellana
finalitat*	seu, seva	arribar a les seves	arribar
foc*	foc	fer foc que, ni per sant Joan	fer, Joan, ni, sant
forçar*	desbotar	desbotar la porta	porta
fortuïtament*	mig, mitja	trobar-se al bell mig com es troba la flor al mig de la col	bell, col, com, flor, trobar-se
fosc*	fosc, -a	fosc com la nit	com, nit
fracassar*; dany*	banya	deixar-hi les banyes	deixar
fràgil*	fràgil	fràgil com un cristall de glaç	com, cristall, glaç
frenar*	cop	(parar) com un cop de colze a l'estómac	colze, com, estómac
fuet*	bou	nervi de bou	nervi
fugir* (fer ~)	passar	passar de llarg (2) [fórmula]	llarg
furiós*	menjar	semblar que s'hagi de menjar	semblar
gana*	estómac	tenir un pic a l'estómac	pic, tenir
gana*	nariu	pessigollar els narius	pessigollar
gana*	ventre	córrer ratolins pel ventre	córrer, ratolí
gana* (ganes)	gana (ganes)	quedar-se amb les ganes	quedar-se
gastar* (no ~)	despotxar	sense despotxar un cèntim	cèntim, sense
gemegar*	gemec	convertit en un sac de gemecs	convertir, sac
gens*	poc	ni poc ni molt	molt, ni
girar-se*	esquena	girar-se d'esquena	girar-se
gloriejar*	glòria	estovar-se de glòria	estovar-se
gran*	caber	no cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols	col, migera, no, olla, vint
grassonet*	carn	de bones carns	bo
grat*	bo, bona	de bones o de males	bo, mal
grat*	grat	de bon grat o de mal grat	bo, mal
grat* (de mal ~)	contracor	a contracor	a
gresca*	tabola	fer tabola	fer
guanyar*	rifla / rifa	treure la rifla / rifa	treure
guanyar* (diners)	guanyar-se	guanyar-se les garrofes	garrofes
guanyar* (diners)	guanyar-se	guanyar-se la vida	vida
honest*	bé	home de bé	home
honest*	honest	honest com el pa beneit	beneit, com, pa
honest*	mirada	tenir la mirada recta	recte

honor*	honra	perdre l'honra	perdre
honra*	perdre	arribar a les seves sense perdre ni el davantall	davantall, sense
idea*	càrrec	fer-se càrrec (2)	fer-se
idea*	tret	sortir el tret	sortir
immediatament*	cop	sul cop	sul
immediatament*	dit[1], -a	fet i dit; dit i fet	fet
immediatament*	perdre	sense perdre un instant	instant, sense
immediatament*	seguit	tot seguit	tot
immutar-se* (no ~)	més	sense fer ni més ni menys	fer, menys, sense
impacient*	vell, -a	desitjar d'ésser més vell de vuit dies	desitjar, més, vell
importància*	importància	no donar importància	donar, no
imprés*	negre, -a	(no) escriure's negre damunt de blanc	blanc, escriure's
incidentalment*	pas	de pas	de
incrèdul*	creure	ésser com sant Tomàs i només creure ço que toca amb el dit	com, creure, dit, sant, Tomàs, tocar
inclusivament*	tot	i tot	i
incomplet*	mig, mitja	fer mitja feina	feina, fer
indiferent*	valer	tant se val	tant
inflat*	botit, -ida	botit com un galàpet	com, galàpet
injúria*; retret*	agravi	fer agravi	fer
insensible*	cor	eixut de cor	eixut
insinuar*	entendre	deixar a entendre	deixar
insistir*	clau	tornar al clau	tornar
insistir*	bola	tornar la bola pel forat	forat, tornar
íntegrament*	mig, mitja	... i mig	mig
intenció*	intent	no tenir cap mal intent	cap, mal
intenció* (fórm.)	veure	allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist	allò , altre, fer
intensivament*	ample, -a	a l'ample; treballar a l'ample	treballar
intentar*	pressupost	fer el pressupost	fer
investigar*	nas	posar el nas	posar
irat*	ull	eixir els ulls del cap	cap, eixir
jove*	pèl	el pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes	començar, envellutar, galta, moixí
jove*	pèl	tot just si li creixia, el pèl moxí	crèixer, just, moixí, tot
jutjar*	judicar	judicar sus del tros	tros
lentament*	pas	pas per pas	--
lentament*	pleret	a pleret	a
lentament*	poc	a poc a poc	--
llest*	argent	semblar fet d'argent viu	fet, semblar, viu
llest*	llest, -a	en aquest món el més llest ha de guanyar (sent.)	guanyar, més, món
llest*	pinsà	escotorit / llest / viu com ni un pinsà	com, llest, viu
llest*	saber	saber el fil justet	fil, just
lletrat*	lletra	la gent de lletra	gent
lloc* (ideal)	paradís	tornar-se en un paradís	tornar-se
lloc* (insignificant)	capdavall	al capdavall d'una taula(da)	taula(da)
lluita*	joc	la vida és un joc d'arrapinya-cabells (sent.)	arrapinya-cabells
lluny*	enllà	un tros enllà	tros
magre*	prim, -a	prim com un escorrí	com, escorrí
magre*	prim, -a	prim com una espina	com, espina
magre*	sec, -a	sec com un congre	com, congre
mai*	vida	jamai / mai de la vida	jamai, mai
maledicció* (fórm.)	llamp	llamp ferís	ferir
malícia*	fil	anar per dolent fil	anar, dolent
malifeta*	tronar	fer tronar i ploure	ploure
manera*	manera	de manta manera	mant, -a
manera* (fórmula)	manera	i de quina manera!	i, quin

manera*	modo	de quin modo	quin
manera*	modo	de tots modos	tot
matar*	picolat, -ada	fer bolilles de picolat	bol(ill)a
matí*	sendemà	el sendemà al dematí (o al matí)	dematí, matí
medicament*	herba	herba remeiera	remeier
meditar*	ruminant	espapissar els ruminants	espapissar
mendicar*	caritat	demanar caritat	demanar
mentalment*	pensament	dir-se a dins del seu pensament	dir-se
mentir*	tros	tirar del tros	tirar
meravellós*	somni	com un somni d'or	com, or
mesura*	sentit	en un sentit	en
mig*	mig, mitja	al bell mig	bell
minuciosament*	pam	pam per pam	--
miop*	vista	curt de vista	curt
mirada*	ull	d'un cop d'ull	cop
mirar*	ull	alçar els ulls (1)	alçar
mirar*	ull	cercar-se amb els ulls	cercar
mirar (estranyat)*	ull	obrir els ulls rodons	obrir, rodó
mirar*	ull	portar els ulls	portar
mirar* (cap amunt)	ull	alçar els ulls (2)	alçar
moda*	moda	de la darrera moda	darrer
molt* (com a ~)	tot	a tot anar	anar
molt*, -a (~s anys)	carregat, -ada	carregat d'anys	any
molt*, -a (~s fills)	carregat, -ada	carregat de mainades	mainada
molt*, -a	reguitzell	a reguitzells	a
moribund*	món	a la ratlla de l'altre món	altre, ratlla
moribund*	vida	entre vida i mort	entre, mort
morir*	ànima	deixar-hi l'ànima	deixar
morir*	pell	fotre's la pell	fotre's
multitud*	bullit	haver un bullit de gent	gent
multitud*	formiguer	caber un formiguer	caber
necessitat*	menester	cobrir els menesters	cobrir
negar-se*	peix	servir els peixos	servir
negar*	testa	moure la testa d'un ban a altre	altre, ban, moure
negligir*	banda	deixar de banda	deixar
negligir*	compte	quedar per compte	quedar
nen*	vailet	desençà de vailet	desençà
nerviós*	nervi	ésser un nus de nervis; fet un nus de nervis	fet, nus
nerviosisme*	gratar-se	gratar-se / rascar-se el clatell / el cap / la barba	barba, cap, clatell, rascar-se
nerviosisme*	rascar-se	rascar-se / gratar-se el clatell / el cap / la barba	barba, cap, clatell, gratar-se
ningú*	ànima	ni ànima	ni
nit*	nit	caure la nit	caure
notable*	condició	de condició	de
notar-se*	brillantejar	el delit els brillanteja els ulls	ull
notar-se*	pintar	tenir pintat al seu damunt	damunt
notori*	saber	tothom sap que	tothom
novament*	nou, nova	de bell nou	bell
novament*	nou, nova	per nova vegada	vegada
oblidar*	cap[1]	fugir del cap	fugir
oblidar*	capellà	mai cap capellà no pensa en quan era vicari (prov.)	pensar, vicari
oblidar*	treure's	treure's la idea	idea
oblidar*	vent	quedar-se pel vent	quedar-se
oblidar* (no ~)	vista	perdre de vista, no perdre de vista	no, perdre
ocasió*	ut	aprofitar tots els uts	aprofitar, tot
observar*	fit	mirar de fit a fit	fit
observar*	mirar	mirar-se de dalt a baix	baix, dalt

ofegar-se*	Espanya	anar a veure com ho passen dins Espanya	anar, com, passar, veure
ofici*	ofici	(com ho vol) la serietat de l'ofici	serietat, voler
ofici*	ofici	(no adir-se amb) la serietat de l'ofici	adir-se, serietat
ofici*	ofici	l'ofici de pagès és perdut (sent.)	pagès, perdre's
oir*	oïda	arribar a l'oïda	arribar
opinió*	avís	demanar avís	demanar
oposar-se*	cara	fer / plantar cara	fer, plantar
orgull*	cap[1]	alçar el cap de mig pam més amunt que el coll	alçar, coll, pam
orgull*	honor	el punt d'honor (d'un qui sóc jo)	ésser, jo, punt, qui
orgull*	orgull	picar el punt d'orgull	picar, punt
orgullós*	orgull	petar d'orgull dins el gec de la brusa	brusa, gec, petar
paciència*	paciència	val més paciència que raons (prov.)	més, raó, valer
paciència*; temps*	temps	amb temps i paciència	paciència
palpitar*	cor	el cor bat a petar	bat, petar
palpitar*	cor	el cor repica a campanades	campanada, repicar
panxut*	panxa	la panxa no li cap dins les calces	caber, calces, no
parany*	ham	mossegar l'ham	mossegar
parany*	ham	portar l'ham	portar
parany*	ham	tirar l'ham	tirar
parany*	llaç	parar el llaç	parar
parir*	món	posar al món	posar
parlar*	silenci	trencar el silenci	trencar
parsimoniós*	gest	ésser de gestos amidats	amidat
partir*	anar-se	anar-se'n a córrer pel món	córrer, món
partir*	camí	camí enllà / ençà	enllà, ençà
partir*	haver	haver-se-les <cap a un lloc>	--
pas*	passa	a cada passa	cada
pecat*	pecat	pecat venial	venial
pensar*	cap[1]	bellugar dins el cap	bellugar
pensar*	passar	passar pel magí	magí
perill*	perill	estar fora de perills	estar, fora
perill*	sometent	tocar a sometent	tocar
perill*	timbau	un timbau s'esvorella sota les soles	esvorellar-se, sola
personalment*	propi, pròpia	assegurar-se pels seus ulls i orelles propis	assegurar-se, orella, ull
personalment*	persona	en persona	en
personalment*	ull	judicar pels seus ulls	judicar, seu
pertorbar*	seny	destorbar el seny	destorbar
petrificar-se*	pedra	quedar pedra feta	fet, quedar
plaer*	pler	de pler	de
ple*	gom	emplenar de gom a gom	de, emplenar
plorar*	bassiol	fondre's en un bassiol	fondre's
plorar*	llàgrima	fet un sac de llàgrimes	fet, sac
plorar*	plorar	desmaiar-se a plorar	desmaiar-se
plorar* (estr.)	plorar	plora que ploraràs	--
plorar*	plorar	plorar llàgrimes amargues	amarg, llàgrima
plorar*	plorar	plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer	amarg, llàgrima, noga, verd, noguer
plorar*	plorar	plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer	amargant, caure, llàgrima, noga, verd
plorar*	ull	entelar-se els ulls (1)	entelar-se
poc*	mica	una mica, dues miques i encara una mica més	dos, encara, un
poder* (no ~)	poder	no poder-hi gran cosa	cosa, gran, no
ponderació* (estr.)	més	el / la més ... al món	món
ponderació* (estr.)	més	el / la més ... que la terra hagués mai dut	dur, terra
pondre's* <el sol>	sol	colgar-se / ajocar-se el sol	colgar-se
por*	estret, -a	amb les anques estretes que ni un gra de mill	anca, gra, mill

por*	por	escagarrar-se de por	escagarrar
por*	estret, -a	tenir el forat del cul estret	cul, forat
por*	por	tenir un sotrac de por	sotrac
portar*	coll-i-be	portar a coll-i-be (*o* a collibè)	portar
portar*	espatlla	carregar damunt les espatlles	carregar
posar-s'hi*	posar-se	posar-se en mesura	mesura
posseir*	seu, seva	fer-se seva	fer-se
posseït*	esperitat	com esperitat	com
prenyat*	carn	trobar-se presa dintre les seves carns	pres, -a
preocupació*	cap[1]	remenar el cap	remenar
pretensió*	pujar	pujar les pretensions més alt que el coll	alt, coll, més
preu* (fixat)	preu	a preu fet	fet
primerament*	primer	de bon primer	bo
problema*	maldecap	trobar maldecaps	trobar
promesa* (fórmula)	jugada	m'hai acabat les jugades	acabar
prometença*	paraula	paraula donada	donat
prop*	mur	saber l'enemic dins els murs	enemic, saber
prop*	punt	estar a punt (2)	estar
prudent*	prudent	prudent com la serp	com, serp
punt* (feble)	flac	tenir un flac per on agafar	agafar
punxegut*	punxegut	punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar	gos, mossegar, punt, talment, ullal
pur*	pur, -a	pur com la lluna al ple	com, lluna, ple
rabejar-se*	salivera	acabar-se la salivera	acabar-se
ràpidament*	llamp	tirar-se com un llamp	com, tirar-se
ràpidament*	córrer	córrer com un boig que persegueix un babau	babau, boig, com, perseguir
ràpidament*	pim	i pim i pam	pam
ràpidament*	salt	amb dos salts i una camada	camada
ràpidament*	via	fer més via	fer
recelós*	empinyat, -ada	empinyat com un esquirol al cim d'un pi	cim, com, esquirol, pi
reconciliar-se*	pau	fer les paus	fer
record*	record	quedar viu el record	quedar, viu
refer-se*	virtut	refer-se les virtuts	refer-se
regalar*	mercè	fer mercè d'un do	do, fer
regla*	llei	així com ho vol la llei	com, voler
res* (sense ~)	nu, nua	quedar nu i cru	cru, quedar
resolució* (fórmula)	camisa	encara que m'hi hagués d'empenyorar la camisa	encara, empenyorar
respirar*	alè	estar sense alè	sense
respondre*	resposta	tornar resposta	tornar
resposta* (fórmula)	dir	qui us ha dit? - El meu dit petit(, que tot ho sap i ho ha sentit)	dit
retirar-se*	retirar-se	retirar-se del món	món
retorcir-se*	retorcir-se	retorcir-se com una serp sus d'un braser	braser, com, serp
retret*; injúria*	agravi	fer agravi	fer
revenir*	sentit	tornar els sentits	tornar
rígid*	cara	sense moure un nervi de la cara	moure, nervi
riure*	escarranxar-se	escarranxar-se a crebar	crebar
riure*	riure	escarxofar-se de riure	escarxofar-se
riure*	riure	fer-se un tip de riure	fer-se, tip
riure*	riure	riure com si fossin a punt de treure la rifla	com, rifla, treure
ros*	ros, rossa	ros, com si era d'or	com, or
rumiar*	barrinar	barrinar el cap	cap
rumiar*	heure	heure-se-les <per obtenir quelcom>	--
rumiar*	idea	burxar una idea per batre a dins del cap	batre, burxar, cap
sa*, sana	llit	botar del llit com si mai no hagués tingut res	botar, com, res
saber*	saber	saber pla	pla
saber* (no ~)	saber	no saber com, ni quan	no

saltar*	esbravar-se	esbravar-se com els pollins	com, pollí
salvació* (relig.)	paradís	com si l'entrada del paradís hi fos condicionada	com, entrada
saturat*	cap[1]	tenir el cap ple	ple
satisfacció*	mà	fregar-se les mans	fregar-se
savi; de savi*	doctoral	to doctoral	to
sedós*	sedós, -osa	sedós igual que un núvol blanc enmig del cel	blanc, cel, núvol, igual
seguir*	pas	no deixar ni d'un pas	deixar, no
seguir*	seguir	seguir els passos	pas
seguir*	taló	caminar sobre els talons	caminar
segur*	segur, -a	segur com hi ha lluna i sol	com, lluna, sol
sencer*	sant, -a	la santa família	família
sencer*	sant, -a	tot el sant dia	dia, tot
servei*	servei	fer servei	fer
setmana*	vuit	vuit dies	dia
sexe* (d'home)	allò	allò que sabeu (euf.)	saber
silenci*	silenci	vestir-se de silenci	vestir-se
sobtadament*	ensec	a l'ensec; parar a l'ensec; parar-se a l'ensec	parar
sobtadament*	un, una	tot d'una	tot
sobtar*	tro	com si hagués hagut un tro al mig d'un cel blau	blau, cel
sol*	sol	posta del sol	posta
solc*	sort[2]	obrir la sort	obrir
solució*	remei	no haver-hi altre remei; no tocar altre remei que...	altre, haver, no, tocar
soroll*	soroll	fer un soroll espantós	espantós, fer
sorprendre's*	bocabadat,-ada	quedar bocabadat	quedar
sorprendre's*	bocabadat,-ada	quedar bocabadat talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca	caure, cel, closca, talment
sospesar*	balança	posar en balança	posar
sospir*	travessar	sospirs que travessen la paret	paret, sospir
succesivament*	rosari	com qui passa les denes d'un rosari	dena, passar
successivament*	un, una	un a un	--
súplica* (fórmula)	ànima	per la salut de la vostra ànima	salut
suposar*	pensar	ésser de pensar	ésser
tal* qual (fórmula)	ésser	ja cal que sigueu...	caldre
tal* qual (fórmula)	ésser	ja no series ...	no
temps*	any	anys i panys	pany
temps*	temps	el pas del temps	temps
temps*	estona	una bona estona	bon, un
temps*	hora	venir l'hora	venir
temps*	passar	els dies van passant	dia
temps*	temps	amb temps i paciència	paciència
temps*	temps	cercar de passar temps	passar
temps*	temps	el temps d'un ram	ram
temps*	temps	el temps tot ho adoba (sent.)	adobar, tot
temps*	temps	no tenir temps	no, tenir
temps* (curt)	temps	en un temps de dir un ai	ai, dir
temps* (fa ~)	any	fa anys i panys	pany
temps* (fa ~)	estona	estona fa	fer
temps* (fa ~)	temps	temps ha	haver
temps* (fa ~)	mare	quan la Mare de Déu es deia Joana	déu, Joana
temps* (fa ~)	món	desennà que hi ha món	desennà, haver
temps* (fa ~)	primaria	a primaries del món	món
temps* (fa ~)	temps	del temps que Herodes existia	Herodes
temps* (no tenir ~)	preu	tenir a preu fet	fet
temps* (meteor.)	bo, bona	fer bo	fer
temps*; paciència	temps	amb temps i paciència	paciència
terrible*	dimoni	de dimonis	de

topar*	pas	caure de pas	caure
topar*	sop	fer sop	fer
tracte*	tracte	qui el tracte féu, mantingui el preu (prov.)	preu
transeünt*	anant	anants i vinents	vinent
turmentar*	turment	posar en mil turments	mil, posar
ulleres*	ull	ulls de vidre	vidre
ultrapassar*	enllà	anar més enllà	anar
únic*	mai	mai vist	vist
únic*	mai	que mai hagués reüllat	que, reüllar
units*	home	com un sol home	sol
vell*	vell, -a	era un vell, vell, revell, més que vell	més, revell
vell*	vellesa	semblar una vellesa a la Matusalem	Matusalem, semblar
venerable*	sant, -a	sant home	home
Venus*	estrella	estrella de l'alba	alba
veritat*	veritat	a / per dir la veritat	a, per, dir
veritat*	veritat	cert i veritat, així com sus del coll m'hi va el cap	cap, cert, com
veritat*	veritat	ésser veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc	aigua, com, foc, terra, vent
veu*	veu	veu esmorteïda	esmorteït
veu*	veu	veu tremolosa	tremolós
veure*	ull	tenir present davant els ulls	tenir, present
vigorós*	manc, -a	no ésser manc, ni tort, ni coix	coix, ni, no, tort
visible*	ull	saltar als ulls	saltar
visible* (no és ~)	vista[2]	ésser fora de vista	ésser, fora
vista*	ull	tan alt com els ulls li'n donaven	alt, com, donar
vista* (torbada)	ull	entelar-se els ulls (2)	entelar-se
voltants*	engires	a les engires	a
ximple*	toix, -a	entre toix i tomany	tomany
xocar*	topar	topar cara i nas	cara, nas

Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià

A

a … que m'hi esperen
<fórmula que> s'usa per animar o animar-se a fer *quelcom,* o a anar a un lloc. [(fórmula d')animar*]

> L'hereu va agafar l'arada, l'agulló i les tirandes. Com que no era manc, ni tort, ni coix, a llaurar terra; que m'hi esperen! (8) [40]

Doc.: cf. sota **cap[2]: *cap a casa falta gent*** (o ***que m'hi esperen***).

a cada →passa; a →contracor; ***a l'→ensec***; ***a la ratlla de l'altre →món***; ***a les →engires***; ***a les seves →hores***; ***a mig →camí***; ***a →partir d'aquell moment***; ***a →pleret***; ***a →primaries del món***; ***a →reguitzells***; ***a →tot anar***

ABANDONAT, -A
abandonat de la mà de →Déu

ABANS
abans d'→hora

ACABAR(-SE)
m'hai acabat les →jugades; ***si així no fos, el →conte no seria acabat***
acabar-se la →salivera

ACAMPAR-SE
→llet s'escampa - jo també m'acampi

ACATAR
amb el →cap acatat

ACCEDIR
qui no respon, accedeix
<proverbi que> s'usa per advertir que el qui calla o no protesta sembla consentir *quelcom* o estar d'acord *amb algú*. [consentir*]

> - Puc entrar? Demanà el petitó, amb la veu tremolosa dels cabrits.
> Les tres parelles sospiraren de plaer, tot girant-se de banda. Qui no respon, accedeix. (40) [88]

> - Puc entrar? - demanà el petitó, amb la veu escanyada dels vedellets.
> Les tres parelles i el cabrit sospiraren de plaer, tot girant-se de cantí. Qui no respon, accedeix.(40) [89]

Doc.: DIEC **accedir:** Ø; **repondre:** Ø. | **consentir** 2: ABS. *Qui calla, consent* -- citat com a exemple, sense definició, també al DMLC. | DCVB **accedir:** Ø; **repondre:** Ø. | **callar:** REFR. m) «Qui calla, otorga» (Spill

10432) Qui calla, atorga; i qui atorga queda penjat» (Marroig Refr.). «Qui calla, hi consent» (Mall.). *Obs.*: Exemples sense definició. | **atorgar** o **otorgar:** REFR. a) «Qui calla, otorga» (Spill 10433) . – b) «Qui otorga, penja»: quien la confiese que la pague. (Voc. desc.). | **consentir:** REFR. -- «Qui calla, hi consent» (Mall., Men.). | *Obs.*: Sin.: *Qui calla, consent*. En llatí: *Qui tacet consentire videtur.* Existeix també en diferents llengües d'Europa. Cf. hongarès: DCH *qui calla consent* (*prov*) a hallgatás beleegyezés.

ACÍ

heus aquí / ací: →**HEURE**; ***heus ací el que va passar…*** < *a algú*> ***que jo sé***: →**HEURE**

ACLARIR-SE

aclarir-se com un gran dia de sol {u.c. *s'aclareix com un gran dia de sol*}
u.c. s'aclareix completament; *u.c.* queda molt clara. [clar*]

> Mi'ci que aquells segons que esperava la mort, el seu esperit es va aclarir com un gran dia de sol, i ell pensà: «Pau! Per què passes el temps fent el mal?» (13) [47]

Doc.: DIEC i DCVB **aclarir-se:** Ø; **dia:** Ø; **sol:** Ø.

ACLUCAR

no aclucar les parpelles {u.p. *no acluca els ulls* (o *les parpelles*); u.p. *no pot aclucar els ulls* (o *les parpelles*)}
u.p. no dorm; *u.p.* no pot adormir-se *o* dormir. [dormir*]

> Aquella nit a Isòbol pocs n'hi havia per a aclucar ni parpelles ni parpallols, perquè entraven dins els galliners esparverant el gallinam. (30) [64]

Obs.: En l'edició de l'any 1977 de les *Contalles* figura *parpellols.* (30)

Doc.: DIEC **parpella:** Ø. | **aclucar 1: no poder aclucar l'ull** No poder dormir. *No vaig poder aclucar l'ull en tota la nit*. | **ull: no poder aclucar els ulls en tota la nit** No poder dormir.

ACONTENTAR

voler acontentar Déu i sant Pere {u.p. *vol acontentar Déu i sant Pere*}
u.p. vol acontentar tothom, vol acontentar persones d'interessos divergents. [acontentar*]

> Tanmateix van partir-se: un bàndol al seu favor, un bàndol al del rector, i el jutge al mig que volia acontentar Déu i sant Pere, cosa que, com tothom ho sap, de sempre resulta molt difícil. (73) [124]

Doc.: DIEC i DCVB **acontentar:** Ø; **Déu:** Ø; **sant:** Ø.

ADIR-SE

no adir-se amb la serietat de l'→ofici

ADOBAR

el →temps ho adoba tot

AGAFAR(-SE)
agafar un posat: →**POSAT**[1]; ***agafar-se el →valor***; ***agafar-se les →virtuts entre mans***; ***tenir un →flac per on agafar***

ÀGIL
àgil com l'esquirol {u.p. (*és*) *àgil com l'esquirol* (o *com un esquirol*)}
1 *u.p.* (és) bellugadissa. 2 *u.p.* (és) molt àgil. [àgil*]

> El qui vol tractar amb la gent estudianta ja convé que sigui matiner, atent com un gos caçaire, prudent com la serp, àgil com l'esquirol, tocat posat i alguns talents de més que és rar de trobar-los junts, sobre tot [sic] en la pell d'un de nosaltres, pobres pagesos, abandonats de la mà de Déu. [77]

Doc.: DIEC i DCVB **àgil:** Ø; **esquirol:** Ø. | *Obs.:* DCVB **llest, llesta:** II. **1.** adj. Viu d'enteniment; prompte a compendre [...]. *Viu i llest com un esquirol*. Pons Auca 26. | Cf. també DCVB **esquirol 4**. fig. Persona molt bellugadissa (Cat., Mall.).

AGRAVI
fer agravi {u.p. *fa* (*un*) *agravi* (a algú)}
u.p. fa retrets (*o* fa un retret) *a algú*. [retret*]

> Ell els hi fa agravi que al sentir-lo plànyer's i cridar havien de desbotar la porta i ells li tornen que prou pensaven que gemegava de pler. [85]

Doc.: DIEC No té entrada d'**agravi**. | DCVB **agravi:** Ø.

AGUANTAR
aguantar la →jugada

AI
ai, bon →Déu de la Mare de Déu!; ***en un →temps de dir un ai***; ***no donar-se ni el →temps de dir ai***

AIGUA
→dona d'aigua; ***ésser →veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc***

AIRE
trobar l'aire eixerit {u.p. *troba l'aire ...* (*eixerit*) a algú}
u.p. troba que *algú* sembla ... (llest). [aspecte*]

> El rector se'l mirà del cim del seu campanar i li trobà l'aire eixerit.(68) [119]

Doc.: DIEC cf. **aire 13:** Aparença, aspecte [...]. Té un aire de bona persona.

AIXÍ
així com ho vol la →llei; ***si així no fos, el →conte no seria acabat***

AIXÒ
això era
<fórmula rondallística que> s'usa per començar contalles. [fórmula* rond.]

Això era una pobra viuda que tenia un nenet molt eixerit. [77]

Doc.: DIEC **això:** Ø; **ésser:** Ø. | **vegada 11: una vegada** en certa època (mots amb què es comença una narració. *Una vegada era un rei...* | DCVB **això:** *Loc*: v) *Això era...:* fórmula per iniciar la narració d'una rondalla (Mall). També diuen «Això era i no era...» o «Això era una vegada...».

això és un →cas que va passar ...; ***això que en diuen moltes eines per a poc treball***: →**DIR**; ***això, →rai***

AJUDAR
fes-te-hi que Déu t'ajudarà: →**FER**

AJUT
demanar ajut {u.p. *demana ajut* a / d'algú}
u.p. demana ajuda *d'algú.* [ajuda*]

Fins i tot que, no podent aguantar més, marit i muller s'agafen el valor i se'n van a demanar l'ajut de la minyona. (63) [114]

Encisat per l'agilitat de la lloba, no es resolgué a demanar ajut. (91) [146]

Doc.: DIEC i DCVB **ajut:** Ø. | DIEC **demanar 4:** FIG. Demanar ajut, protecció. | *Obs.*: Exemples sense definició. El DIEC i el DMLC no assenyalen el règim de la unitat.

AL (Cf. **A**)
al bell →mig

ALBA
→despuntar l'alba; ***enlluernar com si s'hagués aparegut l'→estrella de l'alba***

ALÇAR(-SE)
alçar el cap de mig pam més amunt que el coll: →**CAP**[1]; ***alçar el dit***: →**DIT**[2]; ***alçar els →ulls*** (1, 2)

alçar-se de tot el cos {u.p. *s'alça de tot el cos*}
u.p. es dreça; es posa dreta. [dreçar-se*]

Tot dient aqueixes paraules el pobre va alçar-se de tot el cos. (82) [134]

Doc.: DIEC i DCVB **alçar-se:** Ø; **cos:** Ø.

alçar-se el →dia

ALÈ
estar sense alè {u.p. *està* (o *resta*, o *queda) sense alè*; *perd l'alè*}
u.p. gairebé no pot respirar a causa d'un gran esforç realitzat, o d'una forta emoció. [respirar*]

Quan li torna l'alè, cuita de denegar-se [...]. La sang li puja, tan rabent i apressada, que el cap li esdevé com una gran tomata morada, els ulls són butllofats, i la boca, sense alè. (34, 35) [71-72]

Doc.: DIEC **alè:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **alè 1: perdre l'alè** Restar gairebé sense poder respirar com a resultat d'un esforç violent, d'una forta emoció, etc. | DCVB **alè:** LOC. *Sense alè*: amb gran cansament d'un moviment massa ràpid o prolongat.

tornar l'alè {*torna l'alè* a algú}
u.p. recupera la respiració; *u.p* .es calma. [calmar-se*]

Queda amb el seu clampsar als dits, botint-se i desbotint-se com una manxa de ferrer i quan li torna l'alè, cuita de denegar-se: - No, no! Sóc pas enfadat! (34) [71]

Doc.: DIEC i DCVB **alè:** Ø; **tornar:** Ø.

ALEGRIA
boig de l'alegria {u.p. (*és*) *boja de l'alegria*; u.p. *es torna boig* (de quelcom)}
u.p. està molt alegre, contentíssim. [alegre*]

- Si no m'he tornat boig de l'alegria, jo senti el fill. (18) [52]

Doc.: DIEC i DMLC **alegria 1:** *Està boig d'alegria*. | **boig 3:** HIPERB. *Estar boig d'alegria. Córrer com un boig; Estar boig per una dona*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | DMLC **boig 2:** Que experimenta intensament un sentiment. *Estar boig d'alegria*. | DCVB: **alegria**: Ø; **boig**: Ø.

ALLÒ
allò de pagar, que qualsevol altre ho faci; a mi, ja m'heu vist: →**VEURE**

allò que sabeu (euf.)
<fórmula que> s'usa per al·ludir a un fet, a una cosa que no es vol anomenar. Aquí al·lusió al: [sexe* (de l'home)]

I tots es feien uns grans tips de riure. Més que més, ja es burlaven de l'hereu, que s'hi havia jugat allò que sabeu. (52) [100]

Doc.: DIEC i DCVB **allò:** Ø; **saber:** Ø. | *Obs.*: cf. ***o bé hi perdré el que em fa →mascle o bé ...***

***ja saps allò que vull dir*: →SABER**

ALT (*adv.*)
confiar alt els seus pensaments {u.p. *confia alt els seus pensaments*}
u.p. diu en veu alta el que pensa. [alt* (en veu alta)]

La dona amagà el somriure que li obria els llavis.
El pagès confià alt els seus pensaments:
- Per ésser innocent la fusta no l'haurà envestit, del tot, segons entenc. (54) [103]

Doc.: DIEC i DCVB **confiar:** Ø; **alt:** Ø; **pensament:** Ø.

pujar les →pretensions més alt que el coll; ***tan alt com els →ulls li'n donaven***

ALT, -A
alt com una catedral {u.c. (*és*) *alta com una catedral*}
u.c. (és) molt alta. [alt*]

> El sendemà al dematí la primera Maria es despertà entremig d'una estesa de cabres, cabrits, bocs, [...] tot aquell bé de Déu ajaçat dins la seguretat calmosa d'una espluga alta, si més no, com una catedral. (41) [89]

Doc.: DIEC i DCVB **alt:** Ø; **catedral:** Ø.

ALTRE, -A
a la ratlla de l'altre →món; ***allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist***: →**VEURE**;
d'un →band a altre; ***moure la →testa d'un ban a altre; no haver-hi altre →remei***

AMAGAR
amagar sota un vel {u.c., u.p. *amaga sota un vel* quelcom}
u.c., u.p. amaga *quelcom*. [amagar*]

> La dona volia comprovar - amb el permís del marit - que li quedaven encara les armes de bellesa i de gràcia d'una primavera que el casament cuita d'amagar sota un vel. (55) [104]

Doc.: DIEC **amagar:** Ø. | **vel:** cf. **estendre un vel sobre una cosa** [o **tirar un vel sobre una cosa**] No parlar-ne més, oblidar-la. | DCVB **amagar:** Ø. | **vel:** cf. *Tirar un vel* sobre una cosa: no parlar-ne més, procurar oblidar-la.

AMARG, -A
→plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer

AMARGANT
→plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer

AMB
amb dos →salts i una camada; ***amb el cap cot / acatat***: →**CAP**[1]; ***amb →temps i paciència***; ***amb uns →morros com un forroll de presó***

AMIDAT, -ADA
ésser de →gestos amidats

AMOIXAR(-SE)
amoixar el →fil; ***amoixar-se les →il·lusions***

AMPLE, -A
a l'ample {u.p. <*fa* quelcom> *a l'ample*; *treballa a l'ample*}
u.p. <*fa* quelcom> molt intensivament; *u.p.* treballa de valent. [intensivament*]

Tots l'envejaven, tots el maleïen, i escarnien el seu caminar de camperol, com ho solen fer els primfilats de les viles. I això que era ben corporat, amb la robustesa del qui ha viscut i treballat a l'ample. (7) [40]

Doc.: DIEC i DCVB **ample:** Ø; **treballar:** Ø.

tan ample com la meitat de la terra {u.c. (*és*) *tan ampla com la meitat de la terra*}
u.c. és molt ampla, amplíssima. [ample*]

Aquell riu li semblà tan ample com la meitat de la terra, i no se sentí amb cor per a passar-lo. (65) [115]

Doc.: DIEC i DCVB **ample:** Ø; **terra:** Ø.

AMUNT
alçar el →cap de mig pam més amunt que el coll

ANANT
anants i vinents
transeünts. [transeünt*]

Abans d'entrar al lloc, tota una litúrgica gimnàstica imposa als principiants uns rètols fantàstics d'anants i vinents. (47) [95]

- Què feu, dona? - demanà el minyó, al cap d'un xic de vigilar-hi els anants i vinents. (61) [112]

Doc.: DIEC **anant 2:** *anants i vinents* Transeünts. | **vinent 3:** *Els anants i vinents.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **anant: a**) *anants i vinents*: gent que vé d'una part i d'una altra a un lloc aue no és sa residència.

ANAR(-SE)
a →tot anar; (***anar a) Sant-Cugat-del-Vallés***: ***→CUGAT***; ***anar a (la) →mida***; ***anar a veure com ho passen dins →Espanya***; ***anar →errat de comptes***; ***anar fora de →camí***; ***anar més →enllà***; ***→deixar anar***; ***anar per dolent →fil***; ***el →coll t'hi va***; ***sense →dir d'on venia ni on anava***

anar-se'n a córrer pel món {u.p. *se'n va a córrer pel món*}
u.p. part sense saber on anirà. [partir*]

El pagès va carregar-se a l'esquena la dona-gall tota espernada, que començava a somicar i se'n va anar a córrer pel món. (38) [75]

Doc.: DIEC **córrer:** Ø. | **món:** Ø. | Cf. DIEC **món 2: rodar món** Viatjar. | DCVB **córrer** IV **1:** *córrer món*: viatjar molt i per terres llunyanes.

anar-se'n de la →llengua

ANCA
amb les anques →estretes que ni un gra de mill; ***→dret, com si li haguessin premut les anques***; ***un →patac a les anques***

ÀNGEL

somriure als àngels {u.p. *somriu als àngels*}
u.p. <un nen> dorm plàcidament. [dormir*]

> A dins del cavalló van veure les dues Maries i llurs fillets dormint i somrient als àngels. (43) [92]

Doc.: DIEC i DCVB **àngel:** Ø; **somriure:** Ø. | Cf. **dormir 2: dormir com un sant** [o **dormir com un àngel**, o **dormir com un innocent**] Dormir amb tranquil·litat, sense torbacions.

ÀNIM

donar ànim {u.c., u. p. *dóna ànim* a algú}
u.c., u. p. anima *algú*; *u.c., u. p.* encoratja *algú* (per fer *quelcom*) [animar*]

> Allò va donar ànim a tots, fins al capellà. (29) [64]

> Allò els va donar ànim i, encara que les forces els flaquegessin, qui camina camí fa, i fent camí van arribar al poble de Ribes. (39) [87]

> I aquell foc els donava ànim. [...] La gana que portaven els donava delit. (79) [131]

Doc.: DIEC i DCVB **ànim:** Ø; **donar:** Ø. | *Obs*.: La unitat apareix al DIEC en la definició del verb **animar 4:** Donar ànim (a algú), encoratjar, excitar, avivar.

per encalmar els ànims {u.p., u.c. *encalma / calma els ànims* a algú}
u.p., u.c. calma, tranquil·litza *algú.* [calmar*]

> Per encalmar els ànims populars el jutge va dir que, puix que el condemnat, de tan petitet com era, trencava el cor, abans d'enforcar-lo li satisfarien l'últim desig que demostrés. (73) [124]

Doc.: DIEC i DCVB **ànim:** Ø; **encalmar:** Ø.

ÀNIMA

deixar-hi l'ànima {u.p. *hi deixa l'ànima*}
u.p. mor <en un incident>; *u.p.* resta mig morta. [morir*]

> Sortint el nervi de bou d'aquell estoig on l'amagava, sense escoltar pregàries ni raons, torna a batejar-lo: sí és porc o sí és bou! Fins que l'altre es descuida els respons i hi deixa l'ànima. [86]

Doc.: DIEC **ànima:** Ø. | *Obs*.: Hi trobem: **exhalar l'ànima** [o **donar l'ànima a Déu**] Morir. | DCVB **ànima:** Ø. | *Obs*.: Sota **deixar:** el DCVB recull només les formes sinonímiques *deixar-hi la vida*, *deixar-hi la pell*.

ni ànima
ningú. [ningú*]

> Des d'aquell moment va resoldre de retirar-se del món. Va caminar tant com podia, lluny, més que lluny, que no el veiés persona ni ànima. (13) [47]

Doc.: DIEC **ànima:** cf. **7** Ésser humà, persona. *No hi havia una ànima. No hi vam trobar una ànima vivent.*

per la salut de la vostra ànima
<fórmula que> s'usa per suplicar *algú*. [(fórmula de) súplica*]

> - Tindreu pont, fet de mà de dimoni! Per la salut de la vostra ànima; més valdria pagar-lo amb diners! (28) [63]

Doc.: DIEC i DCVB **ànima:** Ø; **salut:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **salvació 1:** *La salvació de l'ànima.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **salut 1.** ant Salvació.

ANOMENADA
de gran anomenada {u.c., u.p. *de gran / molta anomenada*}
u.c., u.p. de gran fama, reputació; *u.c., u.p.* molt famosa. [famós***]**

> No us diré quants rostits i fregits de tota mena, amb carn, peix i viandes, serviren els criats, ensems amb vins del Rosselló i del Priorat, de gran anomenada pel tast i pel color. (20) [54]

Doc.: DIEC **anomenada 1:** *Un remei de molta anomenada.* | *Obs*.: Exemple que il·lustra el significat del mot. | DIEC **anomenada:** Ø.

ÀNSIA
donar-se bones ànsies {u.p. *es dóna bones ànsies*}
u.p. s'afanya a fer *quelcom*. [afanyar-se*]

> El nostre prior moca el ble, es dona [sic] bones ànsies i en la frescor dels llençols es gronxola de pler. [83]

Doc.: DMLC **ànsia 4: donar-se ànsia** Afanyar-se. *Doneu-vos ànsia: perdrem el tren.*| DCVB **ànsia** Ø.

ANY
això va passar fa anys i panys, ja no sé on...
<fórmula que> s'usa per començar una contalla. [fórmula* rond.]

> Això va passar fa anys i panys, ja no sé on, ja no sé qui; com que no hi era, no ho he pas vist. (65) [115]

Obs.: cf. ***anys i panys***; ***fa anys i panys***.

anys i panys {*anys i panys; durant anys i panys*; u.c. *dura anys i panys*}
molt de temps; durant molt de temps; *u.c*. dura molt de temps. [temps*]

> Per això mateix va córrer anys i panys una dita al poble, parlant d'empreses atrevides d'algun, valent del seu nou geni: "Aquest hi deixarà les banyes!" [33]

Obs.: Cf. ***això va passar fa anys i panys, ja no sé on...***; ***fa anys i panys***

→***carregat d'anys***

fa anys i panys {*fa/ feia anys i panys*}
fa molt de temps. [(fa) temps*]

Abans dels carlins, abans dels moros, abans dels romans, ja veieu si és vell, fa anys i panys, del temps que Herodes existia, la gent va viure un moment de gran crueltat. (39) [87]

Doc.: DIEC **any 2: anys i panys** Molts anys. *Va sacrificar anys i panys a l'estudi*. | **pany:** Ø. | DCVB **any:** LOC. - Q) *Anys i panys* (Cat.), o *els anys de Déu* (Cat.): un temps molt llarg. «Aquell i està els anys de Déu», per fer una cosa. | **pany:** *Anys i panys:* temps molt llarg, d'anys. *Qui sap els anys i panys que corren per enllà*. Genís Julita 92. *Hi ha pobles ... que no s'han refet encara y que trigaran anys y panys a refer-se*. Bosch Rec. 279. | DCVB **durar:** LOC. a) *Durar anys i panys*, o *Durar més que un dia sense pa*, o *Durar més que mànecs de cullera*, *Durar més que les obres de la Seu:* esser una cosa de llarga durada. | BOTET (1997), sota l'entrada **any** recull la variant **fa anys i panys (i cadaules)**. | *Obs*.: cf. DCVB *cadaula* Pestell (Ross., Capcir, Conflent, Vallespir).
Obs.: cf. ***això va passar fa anys i panys, ja no sé on...***; ***anys i panys***

portar uns … anys a sobre les espatlles {u.p. *porta uns ... anys a sobre les espatlles*}
u.p. té tants anys. [edat*]

A tot anar pensaven que la terra podia portar uns quinze mil anys a sobre les espatlles. [17]

Doc.: DIEC i DCVB **any:** Ø; **espatlla:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **portar 2:** FIG. **portar bé els anys** Algú, no aparentar ésser tan vell com realment és. | **7**: *La Maria ben bé em porta deu anys. Els nens es porten tres anys*.

APARÈIXER
→enlluentar com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba

APROFITAR
aprofitar tots els →uts

AQUEIX, -A
no →esperar-se amb aqueixa

AQUÍ
heus aquí / ací; ***heus aquí que***; ***heus ací el que va passar …*** <*a algú*> ***que jo sé***: **→HEURE**

ARGENT
semblar fet d'argent viu {u.p. (*és tan viva que*) *sembla feta d'argent viu*}
1. *u.p.* és molt bellugadissa. 2. *u.p.* és molt llesta. [llest*]

- No tenim temps de plorar, digué la nena. I és que, de tan viva i llesta, semblava feta d'argent viu. Encara no em té seva, el Banyeta. (28) [63]

Doc.: DIEC **argent 4: semblar un argent viu** [o **ésser un argent viu**] No estar quiet, bellugar-se contínuament. | *Obs*.: cf. DCVB **argentviu**.

ARRAMASSAR
arramassat sobre ell mateix, com els gossos {u.p. (*està*) *arramassada sobre ell mateix, com els gossos*}
u.p. (està) arreplegada. [arreplegat*]

> Les tronades emplenaven l'espai dels seus rebomboris, els llamps arrencaven a la fosca uns grans pams de fulgors, ell arraconat en un cantó de la barraca, arremassat [sic] sobre ell mateix, com els gossos arraulits com ho fan, quan es defensen de les nevades. [25]

Doc.: DIEC i DCVB **arramassar:** Ø; **gos:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **replegar 2:** *Una gata negra hi feia un son tranquil tota arreplegada com una pilota.* Massó Croq. 46.

ARRAPINYA-CABELLS
la vida és un →joc d'arrapinya-cabells

ARRIBAR
arribar a l'→oïda; ***arribar a (la) →mida***; ***arribar a les seves***; ***arribar a les seves sense →perdre ni el davantall***

ARRUFIR
arrufir els →morros

ASSEGURAR-SE
assegurar-se pels seus ulls i orelles →propis

ATENT
atent com un gos caçaire {u.p. (*és*) *atenta com un gos caçaire*}
u.p. és molt atenta. [atent*]

> El qui vol tractar amb la gent estudianta ja convé que sigui matiner, atent com un gos caçaire, prudent com la serp, àgil com l'esquirol, tocat posat i alguns talents de més que és rar de trobar-los junts, sobre tot [sic] en la pell d'un de nosaltres, pobres pagesos, abandonats de la mà de Déu. [77]

Doc.: DIEC i DCVB **atent:** Ø; **gos:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **gos:** hi consta només com a exemple: *fidel com un gos*.

AVERANY
mal averany {(u.c. *és un*) *mal auguri*}
(*u.c.* és un) mal auguri. [auguri*]

> Llavors la nora recordà el mal averany, i reconegué la pobra. (22) [56]

Doc.: DIEC **averany 1:** *Trencar-se un mirall és mal averany. Fer bons o mals averanys*. (*Obs*.: Exemples que il·lustren el significat del mot). | **mal:** Ø.

AVÍS
demanar avís {u.p. *demana avís* (*o l'avís*) a algú}
u.p. demana l'opinió *a algú*. [opinió*]

> L'aturen, li demanen avís; esguarda l'animal una bona estona i amb el to doctoral de la gent que saben de què se les han, judica que l'animal és un bou. [80]

Doc.: DIEC i DCVB: Ø. | Cf. DCVB **avís: 1**. ant. Manera de veure, que algú té sobre una cosa.

BABAU (cf. BOTET 1997)
→córrer com un boig que persegueix un babau

BADAR
badar el →piu

BAIX, -A
→mirar-se de dalt a baix

BAIXAR
baixar les →parpelles; fer baixar el cap (***més bé quitllat***): **→CAP**[1]

BALANÇA
posar en balança {u.p. *posa en balança* quelcom}
u.p. sospesa *quelcom*; *u.p.* compara la validesa de diferents arguments, fets. [sospesar*]

> - ¿Com faré jo la comprovatura de les mentides d'aqueixa dona, si el meu marit posa en balança el meu dir i el seu? (21) [55]

Doc.: DIEC i DCVB **balança:** Ø; **posar:** Ø.

BALLMANETES
jugar a ballmanetes {u.p. *juga ballmanetes*}
u.p. pica de mans; aplaudeix (gaudint de *quelcom* <d'un espectacle>). [aplaudir*]

> En una banda de plaça hi havia les forques; a l'altra, el tribunal; per un cap [sic], el jutge; pel mateix, en Pere, i per l'altre, el rector; i al mig, una gentada cofoia i divertida, vinguda per jugar a ball manetes [sic]. (73) [124]

Obs.: En l'edició del 1977 tenim "per un can", corregit ara com "per un cap". Suposo que més aviat es tracta de la forma "per un cant", sinònim de "en una banda". Els diccionaris escriuen "ball manetes" en una sola paraula.

Doc.: DIEC **ballmanetes:** INFANT. **fer ballmanetes** Picar de mans. | **jugar:** Ø. | *Obs.:* el DCVB sota **ballmanetes** reprodueix el text d'una cançoneta amb aquest mot.

BAND (**BAN**)
de tots els bands
de tots els costats; pertot (arreu). [costat*]

> L'estudiant perplex se'l mira i remira [...] i havent escrutinyat, pam per pam, la bèstia de tots els bands, sentencia amb el to de la sabiduria, que amb el seu coneixement de la doctrina aquell animal és un bou. [79]

Doc.: Cf. ***d'un ban(d) a l'altre***.

d'un ban(d) a l'altre {*d'un band a l'altre*}
(*u.p.* va) d'un costat a l'altre; amunt i avall. [costat*]

L’ull dret regalant per les eugues i l’esquer per la soldada, l’amo mou amb pena la testa d’un ban a l’altre: - No, no! Sóc pas enfadat! (36) [73]

El vellet tot geperut caminant a pleret, va d'un band a l'altre cercant les herbes remeieres. [84]

Doc.: **band** no figura al DIEC. | DCVB **ban:** Banda, costat (Ross., Conflent). | BOTET (1997) **ban** (o **band**) côté; versant; direction. **band** (v. ban): «Passa d’un band, jo de l’altre».

moure la →testa d’un ban a altre

BANDA

deixar de banda {u.p. *deixa de banda* quelcom}
u.p. negligeix *quelcom*; *u.p.* no té en compte *quelcom.* [negligir*]

- Ningú no teniu que us faci foc.
Això sí, que els havia fugit del cap, i no es podia deixar de banda. (78) [130]

Doc.: DIEC **banda 16:** ***deixar a una banda*** [o ***deixar de banda***] Deixar, abandonar. | **deixar:** Ø. | DCVB **banda:** LOC. f) *deixar de banda* abandonar, deixar de prestar atenció.

BANYA

deixar-hi les banyes {u.p. *(hi) deixa les banyes* <en una empresa atrevida>} (col·loq)
u.p. fracassant sofreix danys importants <en una empresa atrevida>. [fracassar*; dany*]

Al mateix moment la processó de les bèsties va parar-se, com si una ganivetada hagués passat entre allò que ja estava dins l'era, i la resta del món. Un toro que en aquell moment precís feia el pas, cap baix i banyes endavant, va deixar-li les banyes com a testimoni del fet. Per això mateix va córrer anys i panys una dita al poble, parlant d'empreses atrevides d'algun, valent del seu nou geni: “Aquest hi deixarà les banyes!” [33]

Obs.: L'exemple conté un *presentador*: l'autor anomena 'dita' la UF en qüestió. Hi ha també una al·lusió al seu valor estilístic: *popular*. L'explicació sobre l'origen de la «dita» és una etimologia popular. | *Doc.:* DIEC i DCVB **deixar:** Ø; **banya:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **banya:** LOC. g) *Rompre’s ses banyes:* esforçar-se molt per aconseguir una cosa difícil (Mall.) | Cf. també DMLC **banya: trencar-se les banyes** (en alguna cosa) Esforçar-s´hi molt. *Encara que ens hi trenquem les banyes, ens faltarà temps per a acabar-ho a l’hora.*

BARBA

→rascar-se **(**o ***→gratar-se*****) *la barba***

BARRINA

la barrina està →feta i la jugada mantinguda

BARRINAR

barrinar el cap {*el cap li barrina* a algú; algú *fa barrinar el* (*seu*) *cap*}
u.p. rumia *quelcom*; medita. [rumiar*]

Mentre anava fent, el cap li barrinava; barrinada aquí, barrinada allà, i tot d'una li surt el tret tan fàcil que s'estranya su'l cop que ni ella ni ningú no hi hagués pensat abans. (26) [60]

Mentre caminava vora a vora amb el sulfurós [...] el cap li barrinava; barrinada aquí, barrinada allà, vet aquí el que va estellar:
- Si de cas, vull condicions! (27) [62]

¿Què feia la Pona?
La Pona feia, feia barrinar el seu cap. Barrinada aquí, barrinada allà, vet aquí el que va estellar:
- No és veritat, demanà a sa mare, que els galls negres marquen la mitjanit? (29) [64]

Doc.: DIEC **barrinar:** Ø. | *Obs*.: cf. **barrinar: 3:** FIG. Rumiar, discórrer, meditar. *Què barrines, que no dius res? Sempre barrina quina en farà.* | **cap**: Ø. | DCVB **barrinar 2:** Pensar intensivament […] *com fou dins la presó el meu cap molt barrinava.*

BASSIOL
fondre's en un bassiol {u.p. *es fon en un bassiol*}
u.p. resta molt esgotada per haver plorat molt. [plorar*]

– És jove? Torna el prior.
– Feta un sac de llàgrimes. Si no em donem el permís, demà el dematí, segur que s'haurà fosa en un bassiol. [82]

Doc.: DIEC i DCVB **bassiol[2]:** Ø; **fondre's:** Ø.

BATALLA
camp de batalla {*camp de batalla*; u.c. <un lloc> (*és un*) *camp de batalla*}
(*u.c. <un lloc>* és un) lloc de combat, de lluita, de brega. [brega*]

Els brams es fan gemecs, minven els plors [...]. La víctima xafada al clot del camp de batalla, es plany amb el clampsar de l'agonia; mentres la patuleia dels estudiants s'acaben la salivera dins l'ombra de la cel·la, seguint, amb el descreixent dels ais una lluita que el seu pensament pinta molt diferent del que ha estat. [84]

Doc.: DIEC **batalla 2:** ***camp de batalla*** Lloc on es lliura la batalla. | DCVB **camp:** LOC. -a) *Camp de batalla:* lloc on es dóna una batalla.

BATRE
burxar una →idea per batre a dins del cap; ***el →cor bat a petar***

BÉ[1]
bé de déu {u.c. (*és com un*) *bé de déu*}
1 *u.c.* (és) excel·lent; excel·lència. [abundor*]
2 gran abundància de coses o persones; abundor. [excel·lència*]

(1) Va viure al poble, [...] va criar-hi els fills, portar la casa i menar-ne el conreu d'aviram i de bé de Déu. [16]

El sendemà al dematí la primera Maria es despertà entremig d'una estesa de cabres, cabrits, bocs, vaques, toros, bous, anolles, vedells, ovelles, moltons,

marrans, primals, borrecs, xais, cavalls, egües, mules, matxos, burros, gossos i pastors, tot aquell bé de Déu ajaçat dins la seguretat calmosa d'una espluga alta, si més no, com una catedral. (41) [89]

(2) De la trialla que jo i el porc rebutjàvem, tu te'n satisfeies com d'un bé de Déu. - (16) [50]

Doc.: DMLC **bé[1]:** ■ *loc. adj.* **bé de Déu** Abundor i excel·lència (d'alguna cosa). *Quin bé de Déu de bolets, aquesta tardor!* | DCVB **bé:** III. m. **10**. *Bé de Déu:* gran abundància de cosa bona. *Les poncelles botarudes, replenes d'aquell bé de Deu de fulles d'or.* Vict. Cat., Cayres 140. | **déu** II: *Bé de Déu*: gran abundància o cosa molt bona. | *Obs.*: Col·loquialment s'usa també per referir-se a la pitrera que té una dona: *Quin bé de Déu (que té aqueixa)!*

home de bé {u.p. (*és*) *home de bé*}
u.p. (és) honesta. [honest*]

El primer home amb qui van caure de pas, va ser un senyor [...] vestit de negre, barret al cap, amb tots els afores d'un home de bé i de seny. [80].

Doc.: DIEC **bé[1] 8:** ***home de bé*** [o ***gent de bé***] Home, gent, que practiquen el bé. | DCVB **BÉ** I. **b**). *Gent de bé:* gent benestant, refinada, de bona posició social. (Es una locució moderna, introduïda en el segle XX) | **gent 2**. **b:** *Gent de bé* o *Bona gent*: Persones bones | **home: 4**. **b)** *Home* acompanyat de diferents adjectivacions expressa les qualitats, professions o condicions que s'atribueixen a l'individu. *Bon home* o *home de bé:* el qui obra segons la llei moral.

BÉ[2] Cf. també **ben**
→ben bé; ***o bé hi perdré el que em fa →mascle o bé ...***

venir bé {u.p. *ve bé* a quelcom}
u.p. consent *quelcom* [consentir*]

La mare rondinava, el pare s'enfurrunyava, ell provava en va d'amistançar-los perquè vinguessin bé al seu projecte. (57) [108]

Doc.: DIEC i DCVB **bé:** Ø. | Cf. DIEC **bé 2: venir bé una cosa** Ésser oportuna, convenient, ajustar-se a una mesura, a una forma determinada.

BECAINA
fer una becaina {u.p. *fa una becaina; fa becaines*}
u.p. fa una dormida breu; *u.p.* beca; fa una beca. [dormir*]

Va entrar dins la barraca, va apilar un jaç de falgueres, s'hi va ajaure i va fer una becaina, petita, per què el seu estómac va cridar gana. [20]

Ella, estant farteta, per acabar de reposar es complaguè en una becaina. Estirada damunt l'herbei, s'abandonava a la carícia del sol, tot sospirant de pler. (52) [101]

Doc.: DIEC **becaina 2: fer una becaina** Trencar el son. | *Obs.* cf. també **trencar 11: trencar el son** Fer un dormida curta. | DCVB **becaina: 2**. Dormida curta, feta sens jeure. (Cat., Val.) [...] *Se repantiga a sa poltrona de cuiro i.. hala.. hi fa petar una becaina,* Ruyra Parada 41. *El verdader Benet llavors, feia becaina*. Bergue Fables 120.

BELL, -A
al bell →mig; ***de bell →nou***; ***trobar-se al bell →mig com es troba la flor al mig de la col***

BELLUGAR
bellugar dins el cap: →**CAP**[1]

bellugar-se talment que entre cada dit del peu hi tingués un formiguer {u.p. *es belluga com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer*}
u.p. es belluga molt. [bellugar-se*]

> L'homenot no parava bellugant-se talment que entre cada dit del peu hi hagués tingut un formiguer. (80) [133]

Doc.: DIEC i DCVB **bellugar-se:** Ø; **dit:** Ø; **formiguer:** Ø.

BEN Cf. també **bé** (2)
ben al →contrari

ben bé
exactament; sense por d'exagerar. [exactament*]

> Fins va passar a primaries del món! Potser ben mirat, no ben bé al començar del món. (16)

Doc.: DMLC **ben:** *adv.* Forma que revesteix l'adverbi *bé* quan precedeix l'element que modifica. *Jo no he dit ben bé això*. | DMLC **bé**[2]**:** [*ben* quan precedeix l'element que modifica] [...] **5 ben bé** Del tot. *Ets ben bé l'estampa de ta mare*. **6 ben bé** Sense por d'exagerar. *Eren ben bé trenta. Fa ben bé deu anys d'això.* | DCVB **ben**: m. i adv.: V. BÉ. | DCVB **bé:** (amb sa var. **ben**, que avui només s'usa com a proclític). Fon.: **bé** (pir-or., or., occ., val., bal, alg.) La forma *ben* que conserva la *n* etimològica, s'usa avui només com a adverbi proclític, exceptuada alguna comarca rossellonesa, on encara s'usa *ben* en posició tònica: «Iria ben!» (Elna), «hi ha que espiar ben» (Catllar). En el plural es conserva la *n (béns)* a tots els dialectes, excepte alguna comarca rossellonesa (Perpinyà, Calce, Ribesaltes, Portvendres), on es fa el plural *bés*.

ben mirat / vist
si es mira bé, si es considera com cal. [considerar*]

> De la bruixa d'Ur, gent hi ha i homes queden encara avui que l'anomenen: la dona d'aigua de Lanós. Ben vist, només va fer-se conèixer el poc temps que va viure al poble. [16]

> Fins va passar a primaries del món! Potser ben mirat, no ben bé al començar del món. (16)

Doc.: DMLC **mirar:** ■ *loc. adv:* **ben mirat** si es mira bé. *Bé mirat, no hi hauríem d'anar*. | **mirat**: **ben** (o **mal**) **mirat** Mirat amb bons (o mals) ulls: *Sempre ha estat molt ben mirat, al poble.* | **veure:** Ø. | DCVB **bé:** Ø; **veure:** Ø. | **mirar:** I. **3** *Ben mirat* loc. adv., si es mira bé, si es considera com cal. «Ben mirat, no hauríem de fer aquestes coses». | *Obs.*: cf. també **mirat: 2**. Ben mirat o *Mal mirat* Benvist, o malvist; mirat amb bons o mals ulls.

BENEIT, -A
fer el beneit {u.p. *fa el beneit*}
u.p. fingeix ximplesa; fa com si fos beneit; beneiteja. [beneitejar*]

Amb el seu aire de bonhomia, l'amo comanda per les rabasses; i l'innocentó del mosso, fart de fer el beneit tota la temporada, obre els ulls rodons per millor entendre les raons. (34) [70]

Doc.: DIEC i DCVB **beneit:** Ø.

→honest com el pa beneit

vaquers i carboners són parents de beneits
<frase sentenciosa que> s'usa per depreciar la gent humil. [beneit*]

- Nua, m'he posada; però, si m'ha vist, ha estat de lluny, que ell m'ha deixat la barraca i se n'ha anat amb la vacada pel vessant que fronteja.
-Vaquers i carboners són parents de beneits - sentencia el pagès. (54) [103]

Doc.: DIEC i DCVB **beneit:** Ø; **carboner:** Ø; **parent:** Ø; **vaquer:** Ø.

BLANC, -A
(no) escriure's →negre damunt de blanc; ***→sedós igual que un núvol blanc enmig del cel***

BLAT
→buscar un gra de civada en una sitja de blat

BLAU, BLAVA
com si hagués hagut un →tro al mig d'un cel blau

BO, BONA
bo i ...
Estructura fraseològica usada per a emfasitzar. [(estructura fras. d'èmfasi]

Es tiraren sobre llur pare, bo i afalagant-lo amb crits i carícies. D'aquell moment ençà, no el deixaren d'un pas. (19) [53]

La dama de casa s'alçà de taula, bo i planyent-se que aqueixa conversa li feia venir basqueig. (20) [55]

Li ven les eugues, bo i guardant-se collars, esquelles, esquellins, borrumbes i borrumbins. (36) [72-73]

Quan el van tenir enllestit, ben dret, coixinat i tou de palla, van entaforatar-se a dins el cau, bo i tancant l'entrada amb una garba. (43] [91]

El mosso se'n va a dormir. I així que entra pel portal en surt pel finestral bo i apropant-se d'amagat a la cuina, on marit i muller s'estan provant les veritats. (37) [73]

Doc.: DIEC **bo, bona 22: bo i** Usat per a emfasitzar un adjectiu, un adverbi o un gerundi. *Anava bo i distret. Va arribar bo i corrents. La vaig trobar bo i dormint*. | *Obs.* Cf. també el llarg paràgraf que el DCVB dedica a esta combinació sota **bo** VI.

bo i millor {u.c. *del bo i millor*}
u.c. excel·lent. [excel·lent*]

El sendemà l'hereu es féu sellar l'egua, preparar berena del bo i millor que penjava al carner, i se'n pujà a muntanya. (50) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **bo:** Ø; **millor:** Ø.

bones →paraules

de bones o de males
amb violència o sense; de grat o per força [grat*]
Sin.: ***de bon →grat o de mal grat.***

El treball que té el prior per fe acabar la doina i tornar a les disciplines. [...] De bones o de males, els fica en cel·la, porter i tot [83]

Doc.: DIEC **bo, bona 23:** ***a les bones*** Amistosament, per la persuasió, no recorrent a mitjans restrictius. | DCVB **bo:** LOC. e) *A les bones*, o *en bones*, o *de bones en bones:* bonament, de grat, sense violència. *Si no la me donau a les bones, la me donareu a les males,* Penya Mos. III, 230. *Ni a les bones ni a les males pogueren treure-li una sola paraula.* Vict. Cat. Ombr. 40. A l'Empordà es diu vulgarment *a les embones*, resultat d'un creument de *a les bones* i de *en bones*.

de bones →carns; ***de bones →maneres***; ***de →casa bona***; ***donar-se bones →ànsies***; ***el bon →Déu***; ***els bons →usos es perden***; ***ésser de bon →consell***; ***ésser de bon →cor***

fer bo {*fa bo* <el temps>}
fa bon temps. [temps*]

No hi havia altre remei sinó d'enviar el bestiar a pasturar pels cims i els alts de la muntanya, els mesos que feia bo. [18]

Doc.: DIEC Ø. | *Obs*.: La unitat en qüestió apareix en la definició, al DIEC sota **bo 7**: *Fer bon temps*, *abs*. fer bo. | Cf. també **temps 22: fer bon temps** Fer un temps suau, en què no fa fred, ni plou, ni fa vent. | DCVB **bo** III/ adj. *Fer bo* a) Fer goig, esser molt agradable als sentits (Cat.) b) Obrar o funcionar amb perfecció (Mall., Men.) c) Fer bon temps (Barc., Ripoll) «Farà bo demà per anar a pescar?» -d) Obtenir el resultat que pertoca o que es desitja (Mall., Men.).

tot →consell és bo de prendre; ***una bona →estona***

BOCA
escoltar amb la boca esbatanada {u.p. *escolta amb la boca badada / esbatanada* algú, quelcom}
u.p. escolta *algú, quelcom* sorpresa, meravellada, admirada. [admirat*]

En aquell entremig arribà el segon contrincant, i tots a escoltar-lo amb la boca esbatanada. (56) [105]

Doc.: DIEC **boca:** Ø; **escoltar:** Ø. | **esbatanar:** Obrir de bat a bat. *Una sala amb totes les finestres esbatanades.* | Cf. **badar 4: badar la boca** [o **badar els ulls**] Descloure els llavis, les parpelles. *Va badar uns ulls com unes taronges*. | **bocabadat 2:** Sorprès, meravellat, admirat. *Aquell espectacle de màgia el va deixar bocabadat*.

Cf. ***quedar →bocabadat, talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca*** | Cf. també ***guaitar com si una borromba els hagués caigut sus de la closca***: →**CAURE**

BOCABADAT, -ADA
***quedar bocabadat* (*talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca*)** {u.p. *queda boca badada* (o *bocabadada*), *talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca*.}
u.p. queda molt admirada o pertorbada; es sorprèn. [sorprendre's*]

> I el nenet sense entendre el que li arriba, queda allà, boca badat [sic], talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca. [80]

Doc.: DIEC**:** Ø. | Cf. DIEC **bocabadat, -ada 2:** Sorprès, meravellat, admirat. *Aquell espectacle de màgia el va deixar bocabadat.*| DCVB **bocabadat: 1**. adj. Que bada la boca [...]. **a)** D'admiració o incomprensió. **-b**) De fam. | **boca** LOC. n) *Badar un pam de boca*, o *quedar amb la boca badada*: estar o quedar molt admirat, sorprès d'una cosa inesperada.

BOIG, BOJA
boig de l'→alegria; ***→córrer com un boig que persegueix un babau***

BOLA
fer bol*(*ill*)*es de →picolat

tornar la bola pel forat {u.p. *torna la bola pel forat*}
u.p. insisteix (a fer *quelcom*); torna a repetir una acció; fa una nova temptativa. [insistir*]

> - Digues-me'n cinc!
> I el pobre, sense fer ni més ni menys, entre toix i tomany, anava tornant la bola pel forat:
> - El qui té cinc dits a les mans també pot portar guants. (81) [134]

Doc.: DIEC i DCVB **bola:** Ø; **forat**: Ø; **tornar:** Ø.

BON, -A (Cf. també **bo, bona**)
ai, bon →Déu de la Mare de Déu!; ***de bon →grat o de mal grat***; ***de bon →primer***; ***morir com un bon →cristià***; ***tan bon →punt***

BONIC, -A
bonic com flor {*u.p.* (*és*) *bonica com* (*una*) *flor*}
u.p. (és) molt bonica. [bonic*]

> Un cop hi havia un rei que tenia una filla bonica com flor; de tan bonica, se l'estimava més que tots els seus tresors. (5) [37]

Doc.: DIEC i DCVB **bonic:** Ø; **flor**: Ø

BORROMBA
guaitar com si una borromba els hagués caigut sus de la closca: **→CAURE**

BOTAR
botar del →llit com si mai no hagués tingut res

BOTIR-SE (a la Catalunya del Nord també: **botar-se**)
botir-se i desbotir-se com una manxa de ferrer {u.p. *boteix i desboteix com una manxa de ferrer*}
u.p. esbufega per causa d'excitació o d'esgotament. [esbufegar*]

> L'altre el detura a l'ensec amb un: Que seu enfadat, l'amo?
> Allò el para, com un cop de colze a l'estómac. Queda amb el seu clampsar als dits, botint-se i desbotint-se com una manxa de ferrer i quan li torna l'alè, cuita de denegar-se. (34) [71]

Doc.: DIEC i DCVB **botir:** Ø; **ferrer:** Ø; **manxa:** Ø.

BOTIT, -IDA (A la Catalunya del Nord també: **botat, -ada**)
botit com un galàpet / ***galàpat*** {u.p. (*és* o *es queda*) *botida / botada com un galàpet / gripau*; u.p. *s'estova com un galàpet*}
u.p. (és *o* es queda) molt inflada. [inflat*]

> Fotrals els dóna, i ja penseu el que cobra! De les fiblades de les senyores (que tenen el fibló dolent), en queda estabornit, botit i rebotit com un galàpet. Set dies entre vida i mort, desvariejant dins un desvari de dimonis. (63) [114]

> En Pere, amb els nou porcs que se li bellugaven dins el cap, va sentir-se estovar com un galàpet:
> - Encara voldria una cosa. Voldria que jo fos el sol a qui oferíssieu els nou porcs. (76) [128]

Doc.: DIEC **botit:** Ø; **galàpet:** Ø. | Cf. DCVB **calàpet**: LOC. c) *Estar més inflat que un calàpet*: estar molt energullit, molt satisfet de si mateix. | *Obs.*: BOTET (1997) no recull aquesta comparació registrada per A. Roig: «*Botat*» *com un galàpat* (*botit com un gripau*): gonflé comme un crapaud. (Roig: 1981, 129).

BOU
nervi de bou
vit de bou; fuet, assot. [fuet*]

> Cal dir al seu punt que s'havia estacat amb la camalliga, penjant dins l'entrecuix, el nervi de bou, més sec i gruixut, que hagués trobat en el firal. [81]

Doc.: DIEC Ø. | Cf. **nervi 7:** ***nervi de bou.*** Vit de bou. | **vit 1:** *m.* Membre viril de certs animals. *Vit de bou, d'ase.* | *Obs.:* El DMLC corregeix aquest oblit afegint la forma: **vit de bou** o *SIMPL.* ***vit*** Peça de cuiro emprada per a fer fuets i per assotar. | DCVB **nervi 3:** Tendó, part elàstica, però dura dels músculs. **a**) *Nervi de bou*. Vit de bou. | **vit 3**. *Vit de bou:* verga de bou, fuet (or., occ.).

BRAÇ
no donar el braç a tòrcer {u.p. *no dóna el braç a tòrcer*}
u.p. no cedeix. [(no) cedir*]

> Jugues o no? Ep, ja no ets tan valent?
> Com que un amo val tant com un hereu, quan són de casa anomenada, no volien donar el braç a tòrcer. (49) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **braç:** Ø; **tòrcer:** Ø.

tirar-se als braços {u.p. *es tira als braços* d'algú}
u.p. es llança als braços *d'algú*, en senyal d'una gran emoció, per ésser abraçat. [abraçar*]

Va córrer al portal de casa seva, i així que hi tenia unes quantes llegües, amb la idea de tirar-se als braços del seu pare i confiar-li els dons que l'afortien. (67) [117]

Doc.: DIEC **braç: 4 tirar-se als braços** d'algú Llançar-s'hi per ésser abraçat. | DMLC **braç: 23** ***tirar-se als braços*** (d'algú) Llançar-s'hi per ésser abraçat.

BRASER
fet un braser de →goig; ***→retorcir-se com una serp sus d'un braser***

BRILLANTEJAR
brillantejar com un sol
{u.c., u.p. *brillanteja com un sol*}
u.c., *u.p*. (?) brilla molt. [brillar*]

Esguarda la dama. Ja no la veu fosca que està més clara que el dia a mig jorn, que porta corona i brillanteja com un sol. [31]

Doc.: DCVB i DIEC **sol:** Ø. | *Obs*.: Al DCVB i al DIEC diccionari no hi ha entrada de **brillantejar**, forma que no recull tampoc BOTET.

el delit els brillanteja els ulls {u.c. <un sentiment> *brillanteja els ull* a algú}
u.c. <un sentiment> es nota a la mirada *d'algú*. [notar-se*]

Al veure's voltada d'aquell patoll de minyons joves, descansats, tips de carn que el delit els brillanteja els ulls, quasi es desmaia [82]

Doc.: cf. l'entrada anterior. | DIEC **ull:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **brillar[1] 1:** *v. intr.* Escampar una llum viva i trèmula, pròpia o reflectida. *Els ulls li brillaven d'alegria*

BRUSA
petar d'→orgull dins el gec de la brusa

BUF / BUFET
fer un bufet de solaç {u.p. *fa un buf*(*et*) *de solaç*}
u.p. fa un petit descans; respira. [descans*]

Amb un tal afany, l'hora els va passar que no se'n van adonar. Tot just si el darrer bocí era penjat, que va caure la batallada de les dotze. I aleshores tots els catorze que eren van fer un bufet de solaç, perquè tot ho tenien adobat. (79) [132]

Doc.: DIEC i DCVB **buf, bufet:** Ø; **solaç:** Ø.

BUFAR
no donar-se →temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit; ***sense →parar ni bufar***

BULLIT
haver un bullit de gent {*hi ha un bullit de gent* <en un lloc>}
<en un lloc> hi ha molta gent; una multitud bulliciosa. [multitud*]

Si el segon dia hi havia un bullit de gent a esperar, el tercer n'hi cabia un formiguer. (11) [41]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **bullit 2:** Embrolla, enrenou.

BURXAR
burxar una →idea per batre a dins del cap

BUSCAR
buscar un gra de civada en una sitja de blat {u.p. *busca / cerca un gra de civada en una sitja de blat*; *tant se val* (u.c. *equival a*) *buscar / cercar un gra de civada en una sitja de blat*}
u.p. perd el temps cercant *quelcom* en va (entre una multitud de coses); *u.c.* és / resulta una recerca infructuosa.. [cercar*]

- Jo tinc un guardià [...] que m'hi jugaria qualsevol cosa, sense por de perdre, que m'és fidel i honest.
Tots els convidats s'exclamaven que en aquest temps nostre tant se val buscar un gra de civada en una sitja de blat. (48) [96]

Doc.: DIEC **buscar:** Ø; **cercar:** Ø; **civada:** Ø. | *Obs*.: La expressió sinònimica ***cercar una agulla en un paller*** és coneguda en també en altres llengües. Cf. l'entrada d'**agulla** en al DCH.

CABAS
un →cas com un cabàs

CABER
caber un →formiguer; ***la →panxa no li cap dins les calces***

no cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols {u.c. *no cabria en una, olla de fer coure vint migeres de cols*}
u.c. és molt gran. [gran*]

> El nen va trobar-se sol, tot solet, amb unes ganes de plorar grosses com un farcell de quinze canes, i unes ganes de menjar que no haurien cabut en una olla de fer coure vint migeres de cols. (65) [115]

Doc.: DIEC **cabre:** Ø; **col:** Ø; **olla:** Ø. | *Obs.*: En el DIEC no hi ha article de **mi(t)gera**. | Cf. DCVB **3. mitgera 1** Mesura de grans que s'usava antigament i equivalia a dues quarteres. | **quartera 1.** Mesura d'àrids; de capacitat variable segons les comarques, però aproximada a 70 litres.

CAÇAIRE ['caçador; caça']
Obs.: DCVB recull el refrany: «Un caçaire i un pescaire a la linya, han pas mai comprat una vinya» (Rosselló).

→atent com un gos caçaire

CADA
a cada →passa

CALASTRÓ
→perdre el calastró

CALÇA
la →panxa no li cap dins les calces

CALDRE
***ja cal que sigueu...*: →ÉSSER**

CAMADA
amb dos →salts i una camada

CAMÍ
a mig camí {u.p., u.c. *és a mig camí*}
1. *u.p., u.c.* és a la meitat del camí. [camí*]

> Quan l'amo és a mig camí, el que veu li fa tancar primer un ull, després l'altre, pensant que la vista se li entela. (34) [70]

Doc.: DIEC **camí 5: a mig camí** *loc. adv*. A mig fer una cosa. | DMLC **camí:** ■ *loc. adv.* **1** ***a mig camí*** A mig fer una cosa. *No vol seguir estudiant; s'ha quedat a mig camí de la carrera*. | *Obs*.: Com es veu els diccionaris registren només el sentit figurat de la combinació.

anar fora de camí {u.p. *va fora de camí*}
u.p. es desvia; fa digressions. [desviar-se*]

> Ja sabeu com van les converses: de fil a randa l'un, s'esgarria, l'altre va fora de camí, i us trobeu en discussions que no sabeu qui ni com les han armades. (48) [96]

Doc.: DIEC **camí 2:** *Prendre un camí. Girar de camí. Prendre un camí per altre, errar-se de camí. Anar fora de camí*. [*Obs*.: combinacions sense definició]. | DIEC **7:** FIG. **anar fora de camí** Obrar erradament. | DMLC **camí 16: anar fora de camí** Obrar erradament. *Si et penses que es disculparà, vas fora de camí*. | DCVB **camí: ar:** LOC. *anar pel mal camí* o *anar fora de camí*: Pensar o obrar sense raó.

camí enllà / ençà {u.p. *se'n va* (o *agafa*) *camí enllà / ençà*}
u.p. parteix; se'n va <d'un lloc>. [partir*]

> Bé, bé! Agafa les eugues morrallades, esquellades, i se'n va camí enllà. Quan són fora de vista, vet aquí que encontra un marxant de bestiar. (37) [72]

> I llavors el món agafà camí enllà, i en Pere tornà ençà, que l'agre de casa l'havia amarrat tot d'una. (67) [117]

Doc.: DIEC i DCVB **camí:** Ø; **ençà:** Ø, **enllà:** Ø.

caminant es fa camí: →**CAMINAR**

fer camí {u.p. *fa camí*}(fórm.)
u.p. camina, avança. [avançar*]

> Passà de llarg i féu camí, tan bell camí, que ben aviat arribà davant el palau del rei. (9) [39]

> Allò els va donar ànim i, encara que les forces els flaquegessin, qui camina camí fa, i fent camí van arribar al poble de Ribes. (39) [87]

> Ell sempre tirava més lluny. Tot caminant es fa camí. (68) [119]

> Van marxar de caça, com solien fer-ho cada matí [...]. Caminant es fa camí. Enllà feien camí, però en Pere no tirava la sageta, i se n'anava més i més lluny. (71) [122]

Doc.: DIEC **camí 7: fer camí** Caminar. **fer un camí** Recórrer-lo. | DCVB **camí:** LOC. e) *Fer camí*: caminar, fer via en certa direcció.
Obs.: cf. també ***qui camina camí fa; caminant es fa camí***.

no treure del camí que segueix {u.c. *no treu* algú *del camí que segueix*}
u.c. desvia*, distreu algú.* [desviar*]

> El «què feu?» de la pagesa, ni els treu del camí que seguien. Mostren el sostre i la tela de seda, i amb aquell aire d'innocència els diuen:
> - Guaiteu! (59) [110]

Doc.: DIEC i DVCB **camí:** Ø; **seguir:** Ø; **treure:** Ø.

qui →camina camí fa

CAMINAR

camina que caminaràs

<estructura intensificadora que> s'usa per dir que *algú* camina molt. [caminar*]

> Va posar-se a caminar. Camina que caminaràs, va anar passant la nit, en puntejar el dia, va arribar en un país desconegut (65) [115]

Doc.: DIEC **caminar 1:** *I el noiet, camina que caminaràs, no va arribar a la cabana fins al vespre.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **caminar:** LOC. a) *Camina que caminaràs*: caminant sense interrupció llarga distància (Mall., Men.)

caminar sobre els →talons

qui camina camí fa; caminant es fa camí

<fórmula rondallística que> s'usa per dir que algú camina molt; fa molt de camí] [caminar*]

> Allò els va donar ànim i, encara que les forces els flaquegessin, qui camina camí fa, i fent camí van arribar al poble de Ribes. (39) [87]

> Qui camina, camí fa; el sol els va anar passant de l'espatlla dreta a l'esquerra, i quan es va colgar a l'horitzó de les carenes, elles, baixant del coll, davallaven per la boscúria. (42) [90]

> Qui camina, camí fa. Va passar riberes, davallà marges, pujà costes, sempre més lluny, amb el seu fill. (43) [92]

> Anava caminant, qui camina camí fa. (68) [119]

> Van marxar de caça, com solien fer-ho cada matí [...]. Caminant es fa camí. Enllà feien camí, però en Pere no tirava la sageta, i se n'anava més i més lluny. (71) [122]

Doc.: DIEC i DCVB **camí:** Ø; **caminar:** Ø; **fer:** Ø. | Cf. DCVB **caminar** REFR. d) «Caminant, caminant s'hi acosten» (Mall., Men.) Se diu per recomanar la constància en el cercar o en l'anar a un lloc llunyà.

CAMISA

encara que m'hi hagués d'empenyorar la camisa {u.p. *s'empenyora / es juga la camisa*; u.p. <promet fer quelcom> *encara que s'hagi empenyorar la camisa*}

<fórmula que> s'usa per mostrar la resolució a realitzar *quelcom* encara que això impliqui despeses serioses; encara que s'arrisqui a perdre-ho tot.. [(fórmula de) resolució*]

> Ell es balancejava entre perdre la juguesca i tirar-la avant amb les conseqüències que ja sabia. Rumiant-se els motius d'esperançar bé, el pic de plantar cara i no rebaixar el punt d'honor d'un qui sóc jo, decidí resoludament: - Encara que m'hi hagués d'empenyorar la camisa! (55) [104]

Doc.: DIEC **camisa:** Ø, **empenyorar:** Ø. | Cf. **camisa: 4 jugar-se la camisa** Jugar-s'ho tot. Cf. també **jugar: 14** Arriscar al joc (una quantitat). *Jugo tot el que tinc a aquesta carta*. | **17 jugar-se el tot pel tot** Actuar decididament en una situació definitiva o irreversible. | DCVB **camisa:** LOC. f) *Empenyar la camisa*: fer tots els sacrificis posssibles per obtenir alguna cosa (Cat.).

CAMP

camp de →batalla

CAMPANADA
el →cor repica a campanades

CANA
→gros com un farcell de quinze canes

CANDELETA
→esperar amb candeleta als dits

CANYÓ
tenir →encallat al canyó

CAP [1]
alçar el cap de mig pam més amunt que el coll {u.p. *alça el cap* (*de mig pam més amunt que el coll*)}
u.p. manifesta de manera excessiva el seu orgull, la seva altivesa. [orgull*]

> Avui matem els porcs. [...]
> En mateu forces?
> - En matem nou, va respondre en Pere, alçant el cap de mig pam més amunt que el coll.
> (77) [130]

Doc.: DIEC i DCVB **cap:** Ø; **coll:** Ø. | Cf. DIEC **cap[1] 5:** FIG. **alçar el cap** Sortir de la pobresa o la desgràcia, recobrar l'ànim el qui estava abatut, trobar-se millor un malalt.
Cf. també ***→pujar les pretensions més alt que el coll***.

amb el cap cot / acatat {u.p. (*està* o *fa* quelcom) *amb el cap cot* / *acatat*}
1 *u.p.* té el cap abaixat. 2 *u.p.* (*està o* fa *quelcom*) avergonyida, humiliada o preocupada.
[avergonyit*]

> Allavores el pobre, que s'estava tot encongit al peu del foc, el cap cot com si dormís, va dir amb la seva veu velada: - El sol és més alt que la lluna. (80) [133]
>
> En aquell entremig arribà el segon contrincant, i tots a escoltar-lo amb la boca esbatanada.
> - Què t'ha dit? Sentencià l'hereu.
> - Què m'ha dit? Féu l'amo del vaquer, amb el cap cot. (56) [105]
>
> El pobre anava amoixant el fil, el cap acatadet guaitant el foc amb aquell aire seré dels beneits que no donen importància a les pròpies paraules. (81) [134]

Doc.: **cot[2] -a 1** *adj*. Inclinat avall, cap a terra. *Anar amb el cap cot*. | **acatar:** Ø. | Cf. també **cap 5:** FIG. **anar cap baix** Estar trist, capficat. | DCVB **acatar 1:** Abaixar, inclinar. «Acatar los ulls» (Ross., Confl.).

→barrinar el cap

bellugar dins el cap {u.c. *belluga dins el cap* a algú}
u.p. pensa intensivament en *quelcom*. [pensar*]

> En Pere, amb els nou porcs que se li bellugaven dins el cap, va sentir-se estovar com un galàpet. (76) [128]

Doc.: DIEC i DCVB **bellugar:** Ø; **cap:** Ø.

burxar una →idea per batre a dins del cap; ***cert i →veritat, així com sus del coll m'hi va el cap***

de cap a peus {*de cap a peus* o *de peus a cap*}
completament, totalment. [completament*]

> Era el germà del mosso que l'any abans havia sortit escotnat de peus a cap. (33) [69]
>
> Vingué el dia que no els tocà altre remei que mudar-se de cap a peus i anar a demanar-la per nora. (58) [108]

Doc.: DIEC **cap[1] 1:** *Anava enfangat de cap a peus. Em va mirar de cap a peus.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | **6:** FIG. **de cap a peus** *loc. adv.* Totalment. *És un negoci equivocat de cap a peus*. | **peu 5: de cap a peus** De dalt a baix. *M'ha mirat de cap a peus. Anava mudat de cap a peus.* | DMLC **cap[1]:** ▪ *loc. adv.* **4: de cap a peus** De dalt a baix. *M'ha mirat de cap a peus. Anava mudat de cap a peus.* | **5: de cap a peus** Totalment. *És un negoci equivocat de cap a peus*. | DCVB **cap[1]** : LOC. *de cap a peus*: completament, sense minves.

eixir els →ulls del cap; ***el cap esdevé com una gran tomata →morada***

fer baixar el cap (***més ben quitllat***) {u.c. *fa baixar el cap* a algú}
u.c. fa que algú perdi el domini de si mateix. [controlar-se*]

> La múrria aprofita tots els uts per arremangar-se les faldilles, que es vegin blancors i flonjors amagades ja que tothom sap que la tela d'uns enagos fa baixar el cap més ben quitllat. [82-83]

Doc.: DIEC i DCVB **cap:** Ø; DCVB **quitllar:** Ø. | *Obs*.: el DIEC no té entrada de **quitllar**.

fugir del cap {u.c. *fuig del cap* a algú}
u.p. oblida *quelcom*.
[oblidar*]

> - Ningú no teniu que us faci foc.
> Això sí, que els havia fugit del cap, i no es podia deixar de banda. (78) [130]

Doc.: DIEC **cap[1]: 7 fugir del cap una cosa** Anar-se'n de la memòria. Cf. també **fugir 1:** *El capell, amb el vent, li va fugir del cap.* (*Obs.:* significat concret).

→gratar-se el cap; ***→llevar el cap; moure el cap d'un →ban a altre***; ***perdre el cap*** (1) cf. ***→perdre el calastró***.

perdre el cap (2) {u.p. *perd el cap* en / dins u.c.}
u.p. mor decapitat. [decapitar*]

> Els explicaren les condicions i, també, que ni ducs, ni prínceps [...] no havien volgut arriscar-se a perdre el cap dins la jugada. (6) [38]

Doc.: DIEC i DCVB **cap[1]:** Ø; **perdre:** Ø.

→rascar-se el cap

remenar el cap {u.p. *remena el cap* <en senyal de *preocupació* o de *descontentament*>} [preocupació*]

> – És molt greu? Gemega el prior, vegent-lo remenar el cap i murmullar dins sa barbassa. [86]

Doc.: DMLC **remenar 4**: Bellugar d'una part a l'altra. *Remenar el cap. Remenar la cua un gos*. | DCVB **remenar 1:** Moure d'un costat a l'altre [...]. *Vérem donya Tomasa que remenava es cap y feya senyes*, Ignor. 57.

sense →cua ni cap

tenir el cap ple {*u.p. té el cap ple* de quelcom}
u.p. se sent saturat de quelcom. [saturat*]

Tenia el cap ple d'aquell soroll. [32]

Doc.: DIEC i DCVB **cap:** Ø; **ple:** Ø. | *Obs.*: El DIEC **sota cap[1] 7:** recull les formes **tenir el cap ple de vent** [o **ple de fum**, o **ple de pardals**, o **ple de grills**] Ésser lleuger, vanitós, etc. i sota **serradura 4:** FIG. **tenir el cap ple de serradures** No tenir seny, ésser irreflexiu.

CAP[2]
cap a ... falta gent (*o* ***que m'hi esperen***)
<fórmula que> s'usa per animar o animar-se a fer *quelcom* o a anar a un lloc. [(fórmula d')animar*]

-No era dia ni hora de queixar-se de la ingratitud dels grans i del món; doncs, cap a la rectoria faltava gent. (28) [63]

Es carrega de podalls, picasses, serres, xerracs, aixades, bigossos, això que en diuen moltes eines per a poc treball, i cap a la vinya, que m'hi esperen. (34) [70]

Doc.: DIEC **cap[3]:** Ø. | **faltar 3: falta gent!** Locució que es posposa a frases exclamatives indicadores de direcció per intensificar-les. *A treballar falta gent! Cap a casa falta gent!* | DCVB **faltar** LOC. h) *Falta gent*. Fórmula que es posposa a locucions indicadores de direcció cap a un lloc, per intensificar-ne l'expressió; v. gr-: «A jeure falta gent!»; «A estudiar falta gent!»; «Cap a casa falta gent!».

cap a dintre que m'hi demanen
<fórmula que> s'usa per animar o animar-se a anar a un lloc. [(fórmula d')animar*]

Posava el cabàs al sol i entrava dins el temple. Al cap d'una estoneta sortia altra vegada, tornava a fer estorrellar el cabàs al sol, i cap a dintre que m'hi demanen. (61) [112]

Doc.: DIEC **cap[3]:** Ø; **demanar:** Ø. | Cf. l'expressió anterior: ***cap a ... falta gent***.

i cap a casa, que no hi falta feina
<fórmula que> s'usa per animar o animar-se a fer *quelcom.* [(fórmula d')animar*]

Fet i dit, fan tracte i cap a casa, que no hi falta feina. (33) [70]

Doc.: DIEC **cap[3]:** Ø. | Cf. l'expressió: ***cap a ... falta gent***.

CAP[3]
no tenir cap mal →intent

CAPDAVALL
***al capdavall d'una taula*(*da*)**
a la part inferior de la taula (que no és el lloc d'honor); en un lloc insignificant. [lloc* (insignificant)]

Tots, com es val, s'alçaren a trincar, i cadascú provava de fer el trinc més fort, llevat d'una pobra vagabunda asseguda al capdavall d'una taulada. (20) [54]

Doc.: DIEC i DCVB **capdavall:** Ø. | Cf. DIEC **al capdavall 1** *loc. adv.* A l'extrem més baix, a la part inferior, al fons. [...] *Al capdavall de la pàgina*. **2** FIG. A la fi, fins a l'exhauriment; en la situació més baixa, més extrema. *Vaig arribar al capdavall de la paciència*. | Cf. també DIEC **cap**[1] **22: cap de taula** Lloc d'honor en una taula.

CAPELLÀ

mai cap capellà no pensa en quan era vicari {*mai cap capellà no pensa en quan era vicari*; *el capellà / rector no es recorda de quan era vicari* (o *de quan era escolà*)}
<proverbi que> critica els qui fàcilment obliden el passat mostrant poca tolerància amb els defectes o debilitats de les persones més joves. [oblidar*]

Llavors se les agafa plorant.
- No plorava el mosso, l'any passat, que el vau tirar a fora?
- Prou.
- Que li vau respondre?
L'amo ja no se'n recorda, per aquella dita que mai cap capellà no pensa en quan era vicari. (38) [74]

Obs.: L'autor empra un *presentador* qualificant la unitat com a "dita".

Doc.: DIEC **capellà:** Ø; **pensar:** Ø; **vicari:** Ø. | Cf. DCVB **rector:** REFR. «El rector no es recorda de quan era vicari» (o «de quan era escolà»): es diu pels qui quan són grans o posats en un càrrec elevat mostren poca tolerància amb els defectes o debilitats dels nois o dels súbdits, com si ells no haguessin tingut les mateixes (català oriental, occidental).

CARA

fer / plantar cara {u.p. *fa / planta cara* a algú, a quelcom}
u.p. s'oposa *a algú, a quelcom*, s'encara *amb algú*. [oposar-se*]

Havent visitat ciutats, pobles i veïnats sense trobar vassall per a fer cara, la processó reial va passar per davant d'una masia enraconada. (6) [38]

Això de veure l'altre tan assegurat li estrenyia el pas de la salivera.
Mes què fer en el seu cas, sinó plantar cara! I us asseguro que la Pona en sabia! (27) [62]

Rumiant-se els motius d'esperançar bé, el pic de plantar cara i no rebaixar el punt d'honor d'un qui sóc jo, decidí resoludament: - Encara que m'hi hagués d'empenyorar la camisa! (55) [104]

Doc.: DIEC **cara 4: fer cara** [o **plantar cara**] Presentar la cara, resistir, oposar-se coratjosament o desvergonyidament, a una persona o una cosa. *Encara és capaç de fer cara a l'adversitat. Va plantar cara al lladre*. | DCVB **plantar:** LOC. d) *Plantar cara* a algú*: oposar-s'hi, fer-li resistència, tractar-lo agressivament.*

sense moure un nervi de la cara {*sense moure un nervi de la cara*; u.p. *no mou ni un nervi de la cara*}
amb una cara rígida, inexpressiva; *u.p.* té una cara rígida, inexpressiva. [rígid*]

Van passar el primer poble, va passar-lo el cap dret, com esperitat, com si tot ell fos una paret que avancés sense moure un nervi de la cara. [32]

Doc.: DIEC i DCVB **cara:** Ø; **moure:** Ø; **nervi:** Ø.

→topar cara i nas

CARAM
caram, quin →embull!

CARBONER
vaquers i carboners són parents de →beneits

CARITAT
demanar (una) caritat {u.p. *demana* (*una*) *caritat*}
u.p. demana almoina; mendica, capta. [mendicar*]

> Demanava caritat. La nora [...] es va negar a fer-li'n. (17) [51]
>
> En aquell moment en punt, un pobre va traspassar el portal i els demanà una caritat. (77) [130]

Doc.: DIEC **caritat 3:** ESP. Beneficència envers els pobres; almoina. *Fer caritat. Demanar caritat.* | DCVB **caritat 2:** Almoina que es fa per amor de Déu.

demanar la caritat {u.p. *demana la caritat* de quelcom}
u.p. demana amb humilitat *quelcom*; suplica *quelcom*. [demanar*]

> Ja era tardet per a anar més lluny, i es van reflectir de fer posada allà. Demanaren la caritat d'un xic de llet per als fillets que portaven, un braçat de palla per a dormir i un cobert per a abrigar-les. (39) [87]

Doc.: DIEC i DCVB **caritat:** Ø.

CARN
de bones carns {u.p. <una dona> (*és*) *de bones carns*}
u.p. <una dona> (és) grassoneta; (és) plena de carns. [grassonet*]

> Com que la minyona era de casa bona, la tenia descansada, bufoneta i de bones carns. (52) [100]

Doc.: DIEC i DCVB **bon:** Ø; **carn:** Ø.

trobar-se presa dintre les seves carns {u. p. <una dona> *es troba presa dintre les seves carns* (o *carn endins*)
{*u. p. <una dona>* està prenyada. [prenyat*]

> Poc temps després [...] la nora es va trobar presa dintre les seves carns. (17) [51]
>
> Al cap de poc temps d'ésser morts els cadells, la nora de la casa es va sentir presa altra vegada carn endins. (19) [53]

Doc.: DIEC i DCVB **carn:** Ø; **prendre:** Ø.

CÀRREC
fer-se càrrec {u.p. *es fa càrrec* de quelcom}
1 *u.p.* s'encarrega *de quelcom*. [encarregar-se*]
2 *u.p.* es fa una idea *de quelcom.* [idea*]

> Son pare els havia avesats a qualsevol treball i feina que convingui a un pagès. Essent ell el majoral, se'n féu càrrec el primer. (6) [38]
>
> El minyó ben al contrari, cridà pare i germà a fer-se càrrec de la masada. (38) [75]
>
> Es va trobar que en aquells temps, la viuda havent engreixat un porc ben tou, fresc, net i lluent, a punt de vendre i fer diners, el nen es va fer càrrec de mercadejar-lo a la vila. [77-78]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | Obs.: Els diccinaris esmentats només documenten el significat 2. | Cf. DIEC **càrrec 3:** FIG. ***fer-se càrrec*** [o ***fer-se el càrrec***] Comprendre, ésser conscient, formar-se una idea clara (d'alguna cosa). | Cf. també DIEC **cas[1]: 1 posar-se en el cas d'algú** Fer-se càrrec de la situació d'un altre. *Poseu-vos en el meu cas i em donareu la raó.* | DCVB **càrrec: 5**. *Fer-se càrrec:* formar-se idea clara. *Si ens fem carrec del temps en què fou fundat,* Verdaguer Exc. 49.

CARREGAR(-SE)
carregar damunt les →espatlles
carregar-se a →coll

CARREGAT, -ADA
carregat d'anys {u.p. (*és / va*) *carregada d'anys*}
u.p. té molts anys; (és) vella, anciana. [molt* (~s anys)]

> El tracte estant convingut, el metge s'engrapa a l'escala així com pot qui va carregat d'anys i reumes. [85]

Doc.: DIEC **any:** *Carregat d'anys, de diners*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | **carregar 19:** FIG. *Carregat de deutes, d'obligacions, d'honors, d'anys, de diners*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **any:** Ø; **carregar:** Ø.

carregat de mainades {u.p. (*és*) *carregada de mainades*}
u.p. té molts fills [molt* (~s fills)]

> Tots dos farts de treballar, carregats de mainades, lleugers de ventre i pesats de fam. (75) [127]

Doc.: DIEC **carregar 19:** FIG. *Carregat de deutes, d'obligacions, d'honors, d'anys, de diners*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **carregar:** Ø; **mainada:** Ø.

CAS
això és un cas que va passar ...
<fórmula que> s'usa per començar una contalla. [fórmula* rond.]

> Això és un cas que va passar a dos germans: l'un, un Pere; l'altre, un Joan. Tots dos farts de treballar, carregats de mainades, lleugers de ventre i pesats de fam. (75) [127]

Doc.: DIEC i DCVB **cas:** Ø; **passar**: Ø. | Cf. ***→això era***

és el cas de dir-ho
<fórmula> que s'usa per fer veure que es troba adequat a la situació de dir *quelcom0* [adequat*]

> I així comença, el prior, una dansa que el fa rebotre del capsal [sic] al cabeç, de ventre i d'esquena, cridant, ganyidant com, és el cas de dir-ho, un porc escotnat al viu. A cada vergassada la dona li pregunta: -És porc?
> I a la recalda: És bou? [84]

Doc.: DCVB i DIEC **cas:** Ø; **dir:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **cas[1] 2 :** *És cas de veure si podem ajudar-la. Què és cas de demanar-li'n, si ja els ha acabats!* (*Obs*.: Exemples sense definició). | *Obs*.: És tracta d'un gal·licisme? Cf. PR **cas I. 2:** Fam. *C'est le cas, c'est bien le cas de le dire:* marque l'opportunité de ce que l'on dit.

fer cas {u.p. (*no*) *fa cas* d'algú, de quelcom}
u.p. escolta *algú, quelcom*; posar-hi atenció; fixar-s'hi. [atenció*]

> El minyó, ficat entre Glòria i Sanctus, ni tan sols no en va fer cas. (58) [108]

Doc.: DIEC **cas: 7 fer gran cas de** [o **fer cas de**] Considerar com a important, digne de posar-hi esment. *No faig cap cas dels seus consells.*

un cas com un cabàs {u.c. *és un cas com un cabàs, passa un cas com un cabàs*}
u.c. és extraordinària; passa *u.c.* extraordinària. [extraordinari*]

> A Isòbol els passà un cas com un cabàs. (25) [59]

Doc.: DIEC i DCVB **cas:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **cabàs 6: fer-ne una com un cabàs** Fer un acte fora de propòsit i reprensible. | DMLC **cabàs 5: fer-ne una com un cabàs** Fer un acte fora de propòsit i reprensible. *En Joan n'ha fet una com un cabàs: s'ha menjat tots els bombons i no n'ha deixat cap per als altres*.

CASA
de casa bona {u.p. (*és*) *de casa bona*; *de bona casa / família*}
u.p. (és) d'una família benestant, de bona reputació; *u.p.* (és) de bona família. [família*]

> Un hereu de casa bona, prou reconegut pel panxacó que se li enrodonia, pel tou del clatell i per l'envermelliment de les galtes, era qui s'hi posava més ferreny. (48) [96]

> Com que la minyona era de casa bona, la tenia descansada, bufoneta i de bones carns. Alliçonada del que podia fer i d'allò que no calia traspassar. (52) [100]

> Aquest hereu de casa bona, galant a les seves hores, estava enamorat. (57) [107]

Doc.: DIEC **casa 17:** Família des del punt de vista genealògic, llinatge, dinastia. *Un fill de bona casa.* | **familia:** Ø. | **bo bona 7: ésser de bona família** Ésser d'una família distingida, de bona reputació. | DCVB **casa 4.** Familia [...]. *Casa bona*: família rica.

i cap a casa, que no hi falta feina: →**CAP**[2]

CATEDRAL
→alt com una catedral

CAURE
caure de pas: → **PAS**[1]; ***caure el → llostre***; ***caure en →gràcia; caure la →nit***

deixar caure {u.p. *deixa caure* quelcom}
u.p. deixar de fer *quelcom*, no insistir-hi. [deixar* (de fer)]

> La dama de casa, per diferent que fos això del seu tarannà, pregava al seu marit que deixés caure la gatzara; mes ell no se l'escoltava i seguia. (20) [55]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs.*: El DIEC recull només **caure 4:** FIG. **deixar caure** Dir en públic (una cosa) per veure quin efecte fa. | **deixar 7:** *Deixar caure el martell que duia a la mà*. | Cf. també **deixar 9:** FIG. **deixar córrer una cosa** No insistir-hi.

fer caure damunt les →espatlles

guaitar com si una borromba els hagués caigut sus de la closca {u.p. *mira / guaita com si una borromba li hagués caigut sus de la closca*}
u.p. mira molt sorpresa, admirada *o* pertorbada. [admirat*]

> Queden allà, estorlocats, a guaitar el cel, com si una borrumba [sic] els hagués caigut sus de la closca. (36) [73]

Doc.: DIEC i DCVB **borromba:** Ø.; **caure:** Ø; **closca:** Ø.

→plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer; ***→plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer***; ***quedar →bocabadat, talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***

CEL
com si hagués hagut un →tro al mig d'un cel blau; ***quedar →bocabadat, talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***

CÈNTIM
sense →despotxar un cèntim

CERCAR
cercar de passar →temps; ***cercar-se amb els →ulls***

CERT, -A
cert i →veritat, així com sus del coll m'hi va el cap

CIM
→empinyat com un esquirol al cim d'un pi

CINGLE
com si se li obrís un cingle a sota els peus {u.p. <té la sensació> *com si se li obrís un cingle sota els peus*}
u.p. <té la sensació d'> ésser a bord d'un abisme. [abisme*]

> Tot just dit, l'home va sentir que es feia dins del seu cap un gran silenci. Va

esguardar davant seu, com si se li obrís un cingle a sota els peus, era el silenci que s'havia apoderat de la cuina. [34]

Doc.: DIEC i DCVB **cingle:** Ø; **obrir-se** Ø. | *Obs*.: cf. també ***un →timbau s'esvorella sota les soles***.

CIVADA
→buscar un gra de civada en una sitja de blat

CLAR, -A
més clar que el dia a mig jorn {u.c. (*està / és*) *més clara que el dia a mig jorn*}
u.c.. (és) molt clara, *u.p.* (es veu) molt clara [clar*]

Esguarda la dama. Ja no la veu fosca que està més clara que el dia a mig jorn, que porta corona i brillanteja com un sol. [31]

Doc.: DIEC i DCVB **clar** Ø; **dia:** Ø; **migjorn:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **clar** II.: *Ésser més clar l'aigua.* Entre les locucions figura: a) *Clar com l'aigua* o *més clar que el aigua*; i b) *Més clar que l'aigua de'escurar* (Val.).

CLARIVIDENT
clarivident com el sol al mig del dia {u.c. *és clara com el sol al mig del dia*}
u.c. és molt clara, claríssima; *u.c.* és evidentíssima. [clar*]

- El que cal és fer un pont. -
Allò era tan clarivident com el sol al mig del dia. (26) [60]

Doc.: DIEC i DCVB **clar:** Ø; **clarivident:** Ø; **sol:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **clar 10:** FIG. Fàcil de discernir, d'entendre, que no és confús, obscur. [...] *Ser, un afer, clar com l'aigua*.

Obs.: Sembla estrany l'ús del mot *clarivident* com a 'clar'.

CLATELL
→rascar-se (o ***→gratar-se***) ***el clatell***

CLOSCA
guaitar com si una borromba els hagués caigut sus de la closca: **→CAURE**; ***quedar →bocabadat, talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***

CLAU
tornar al clau {u.p. *torna al clau*; *rebla el clau*}
u.p. insisteix a afirmar *quelcom.* [insistir*]

L'enamorat deixava passar la rufacada, i al moment que s'asserenia tornava al clau:
- Broda que és una meravella. (58) [108]

Doc.: DIEC **clau: 4** FIG. **reblar el clau** Refermar amb noves proves, raons, etc. | DCVB **clau:** LOC. c) *Rebatre el clau* o *reblar el clau*: Refermar amb noves raons o proves. d) *Apretar el clau*: insistir fort per tal d'obtenir el que es desitja.

CLAVAR
clavar cops {u.p. *clava un cop,* o *clava cops* a algú*, o* a quelcom} [copejar*]

> Ja feia tard per a cercar-lo, puix que de tants cops que el seu marit havia clavat al ventall, la porta s'anava desbotant. (18) [52]

Doc.: DIEC **cop:** Ø. | **clavar:** Ø. | *Obs.:* cf. **4:** PER ANAL. *Clavar la vista en algú.* **clavar una bufetada a algú** [o **clavar un cop de puny a algú**, o **clavar una puntada de peu a algú**, etc.] Pegar-li una bufetada, un cop de puny, una puntada de peu, etc. | DCVB **clavar 3.** Aplicar violentament. *Clavar una bufetada, un carxot, ima tupada*, etc. «Te clavaré un mal cop».

COBRIR
cobrir els →menesters

COIX, -A
no ésser →manc, ni tort, ni coix

COL
no →cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols; ***trobar-se al bell →mig com es troba la flor al mig de la col***

COLGAR-SE
colgar-se el →sol

COLL
alçar el cap de mig pam més amunt que el coll: →**CAP**[1]

carregar-se a coll {u.p. *es carrega a coll* quelcom, algú}
u.p. es posa a coll *quelcom*, o *algú* <per collportar-ho>. [collportar*]

> Allavores ramassa tantes lluïses com ne troba, se'n fa dues saques ben lligades, se les carrega a coll i se'n va cap a casa seva a parar-ne un llit sa mare. [86] [sic. – en lloc de*:* a sa mare]

Doc.: | DIEC **carregar:** Ø; **coll:** Ø. | *Obs*.: cf. **cama 3:** ***carregar-se les cames a coll*** Anar a peu. | DCVB **carregar:** Ø; **coll:** Ø. | *Obs*.: cf. **coll:** *Carrega-t'ho al coll!:* es diu parlant d'un qui ha deixat un càrrec o negoci sense retre comptes de la manera com l'ha administrat, ans deixant als venidors tot el maldecap de l'assumpte.

cert i →veritat, així com sus del coll m'hi va el cap

el coll t'hi va
<fórmula que> s'usa per amenaçar *algú* amb decapitació. [decapitar* (fórmula d'amenaça)]

> Ara et cal cercar al fons de l'estany la clau que ferma la cambra de la princesa. Si no la portes, el coll t'hi va. - (12)

Doc.: DIEC i DCVB **anar-se**: Ø; **coll**: Ø.

el coll te'n sabrà {*el coll te'n* (o *li'n, us en, els en*) *sabrà*}
<fórmula que> s'usa per amenaçar *algú* amb decapitació. [decapitar* (fórmula d'amenaça)]

> El senyor deturà els vailets. - La dita s'ha d'aclarir! - I, adreçant-se a la pobra, l'amenaçà:
> - Si dius mentida, el coll te'n sabrà. - (21) [55]

Doc.: DIEC i DCVB **coll**: Ø; **saber**: Ø.

→llevar el coll; ***pujar les →pretensions més alt que el coll***

COLL-I-BE
portar a coll-i-be {u.p. *porta a coll-i-be* (o *a collibè*) algú}
u.p. porta *algú* al coll *o* a l'esquena. [portar*]

> - Com se fa, que tant peseu? demanà el nen.
> - Es que em dic Món, respongué el vell. I has de saber que portes el món a coll-i-be. (66) [116]

Doc.: DIEC **collibè: a collibè 1:** *loc. adv.* Seient cama ací cama allà sobre el coll i les espatlles d'un altre o sobre els lloms. Anar a collibè. **2:** *Ell em portava a collibè.* | DCVB **coll-i-be:** *A coll-I-be*. Eixancat damunt el coll o l'esquena d'algú. Cf. també el sinònims i l'etimologia citats. | BOTET (1997), sota l'entrada **coll:** recull les variants **a coll-borrec** (Ceret); **a coll mamè** (Vall.) [...]; **a coll-memè** [...]; **a coll-memet** (Tellet) [...] **(*a coll-i-be*)**.

COLOR
de tot color {unes coses *de tot color*}
coses diverses. [divers*]

> Mirant-s'ho bé, un home que es juga la masada no pot anar per dolent fil i per l'estranyesa del pensament, avui ningú no pot escalivar-se'n, perquè es veuen coses de tot color. (32) [68]

Doc.: DIEC i DCVB **color:** Ø; **tot:** Ø.

de tota →mena, edat i color

COLZE
(***parar***) ***com un →cop de colze a l'estómac***

COM
→aclarir-se com un gran dia de sol; ***→àgil com l'esquirol***; ***alt com una catedral***; ***amb uns→morros com un forroll de presó***; ***→arramassat sobre ell mateix, com els gossos***; ***→atent com un gos caçaire***; ***→bellugar-se com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer***; ***→bonic com flor***; ***botar del →llit com si mai no hagués tingut res***; ***→botir-se i desbotir-se com una manxa de ferrer***; ***→botit com un galàpet***; ***→brillantejar com un sol***; ***cert i →veritat, així com sus del coll m'hi va el cap***; ***→clarivident com el sol al mig del dia***; ***com de →neu fosa***; ***com →esperitat***; ***com hi ha →món***; ***com ho vol la serietat de l'ofici***; ***com →jamai havia fet***; ***com qui diu el →rosari del panxacó***; ***com qui passa les denes d'un →rosari***; ***com si hagués hagut un →tro al mig d'un cel blau***; ***com si l'entrada del →paradís hi fos condicionada***; ***com si per →sempre més***; ***com si se li obrís un →cingle a sota els peus***; ***com si vingués de reüllar el →dimoni en persona***; (***parar***) ***com un →cop de colze a l'estómac***; ***com un →gat moix que no ha trobat la llet al tupí***; ***com un sol →home***; ***com un →somni d'or***; ***com una estella de →sol***; ***→córrer***

com un boig que persegueix un babau; ***→cridar com un porc escotnat al viu***; ***→dormir com un soc***; ***→dret com un pal***; ***→dret com una I***; ***→dret, com si li haguessin premut les anques***; ***→durar com un segle***; ***el cap esdevé com una gran tomata morada***: →MORAT; ***→empinyat com un esquirol al cim d'un pi***; ***→empolainar-se, com una marquesa***; ***→enlluentar com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba***; ***→ensumar com un gosset (davant un rastre de llebre)***; ***→entortolligar com una tribanella***; ***→envermellir com un jovencell***; ***→esbravar-se com els pollins***; ***escotorit / llest / viu com ni un →pinsà***; ***→esmolat com una punxa de ganivet***; ***ésser →veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc***; ***ésser com sant Tomàs i només creure ço que toca amb el dit***; ***fitar com →encisat***; ***→fosc com la nit***; ***→fràgil com un cristall de glaç***; ***→gros com un farcell de quinze canes; guaitar com si una borromba els hagués caigut sus de la closca***: →CAURE; ***→honest com el pa beneit***; ***morir com un bon→cristià***; ***no →saber com, ni quan***; ***posar-se / tornar-se com una →fera***; ***→prim com un escorrí***; ***→prim com una espina***; ***→prudent com la serp***; ***→retorcir-se com una serp sus d'un braser***; ***→pur com la lluna al ple***; ***→riure com si fossin a punt de treure la rifla***; ***→ros com si era d'or***; ***→saltar com un falcó sobre l'ocell***; ***→sec com un congre***; ***→segur com hi ha lluna i sol***; ***tan →ample com la meitat de la terra***; ***tirar-se com un →llamp***; ***trobar-se al bell →mig com es troba la flor al mig de la col***; ***un →cas com un cabàs***

COMENÇAR
el →pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes

COMPARTIR
compartir la →joia

COMPTE
anar →errat de comptes

no trobar el compte {u.p. *no troba el compte* a quelcom}
u.p. no pot esbrinar el sentit *de quelcom;* no pot entendre *quelcom* (presentat de manera incomprensible).
[entendre*]

> El pobre rector [...] s'enfondia en un balbuceig de pregàries tremoloses i tremolants, que ni Nostre Senyor ni la Mare de Déu no hi trobaven el compte. (29) [63]

Doc.: DIEC **compte:** Ø; **trobar:** Ø. | DCVB **compte 2:** *No sortir els comptes* (a qualcú) o *sortir-li els comptes torts* o *no trobar-hi el compte*: sortir malament, donarun mal resultat que no s'esperava.

quedar per compte {u.c. *queda per compte*}
u.c. és desatesa, negligida; *u.c.* és deixada de banda [negligir*]
.

> Aquell món del sarau s'allargà a terra, tal i com li venia, i us asseguro que els costums quedaren per compte. (68) [119]

Doc.: DIEC i DCVB **compte:** Ø; **quedar:** Ø.

CONDICIÓ
de condició {(u.c. (és) de condició}
u.c. (és) notable. [notable*]

> – Això un porc? Fa l'estudiant, enforcant la mirada pels finestrals de les ulleres.
> – Jo li veig tota l'aparença d'un bou !

– No home, no! Fa el nen amb la riota als llavis. És un porc de mena i de condició. [78-79]

Per fer les paus, estant a punt d'ajudar-lo del que puguin, per això vénen a avisar-lo que allà davant del convent es passeja un herbolari amb barret de condició i tots els anars d'un metge ensenyat i conforme. [85]

Doc.: DIEC i DCVB **condició:** Ø. | *Obs*.: Es tracta d'un gal·licisme? El PR documenta aquest ús el·líptic només referit a persones. Cf. **condition** I.

CONFIANÇA

posar amb confiança {u.c. *posa amb confiaça* (algú)}
u.c. inspira confiança. [confiança*]

Els demana un pilot de duros si volen aprofitar dels seus coneixements. No sé si ho heu remarcat això de demanar forces diners, es cosa que posa amb confiança. [85]

Doc.: DIEC i DCVB **confiança:** Ø.

CONFIAR

confiar →alt els seus pensaments

CONGRE

→sec com un congre

CONSELL

donar un consell {u.p. *dóna un consell* a algú}
u.p. aconsella algú. [aconsellar*]

La reina, d'amagat, els donà un consell: - Emporteu's dins un sarró gra, pa i mel. (6) [38]

Doc.: DIEC **consell: 1** *m*. Advertiment donat a una persona sobre el que ha de fer. *Donar un consell a algú*. | Cf. també **aconsellar:** Donar consell a algú, guiar-lo indicant-li el que ha de fer.

ésser de bon consell {u.p. (*és*) *de bon consell* a algú}
u.p. (és) capaç d'aconsellar bé *algú.* [aconsellar*]

Se n'anava de la llengua fins a deixar a entendre que sa muller li havia estat de bon consell. (56) [105]

Doc.: DIEC **consell 1: persona de bon consell** [o **persona de consell**] Persona capaç de donar un bon consell.

tot consell és bo de prendre
<frase sentenciosa que s'usa per dir que> és útil d'escoltar (seguir, acceptar) els consells. [acceptar*]

Tot consell és bo de prendre, per bé que l'hereu confiava més en el seu saber, que son pare els havia avesats a qualsevol treball i feina que convingui a un pagès. (6) [38]

Doc.: DIEC i DCVB **consell:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **consell 1:** *Donar un consell a algú. Escoltar, seguir, els consells del seu pare. Demanar consell a algú* [...]. **prendre consell d'algú** Consultar-lo. | **prendre 13:** *Prendre consell d'algú.* (*Obs*.: Exemple sense definició).

CONTAR
contar →fil per randa

CONTE
si així no fos, el conte no seria acabat
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> Ell fou rei. El segon, general. El primer, almirall. Tots els altres, uns mals soldats.
> Si així no fos, el conte no seria acabat. (12) [45]

Doc.: DIEC i DCVB **conte:** Ø; **acabar:** Ø.

CONTRACOR
a contracor
de mal grat / cor; de mala gana; contra volutad. [(de mal) grat*]

> Ella, bategada a dins del pit pel poc respecte que ell li portava, sentia no sé quines alarmes a grillar pregonament a la rel a contracor. (55) [104]

Doc.: DIEC **contracor: a contracor** *loc. adv*. Vencent un sentiment de repugnància; de mal grat. *Creu que ho faré a contracor, ben a contracor.*

CONTRARI, -ÀRIA
ben al contrari
contràriament. [contràriament*]

> El minyó ben al contrari, cridà pare i germà a fer-se càrrec de la masada. (38) [75]

Doc.: DIEC **contrari 4: al contrari** *loc. adv. L'un germà és avar*; *l'altre, al contrari, més aviat és malgastador.*

CONVENIR
emprendre la →màniga com li convingui

CONVERTIR
convertit en un sac de →gemecs

COP
→clavar cops

(***parar***) ***com un cop de colze a l'estómac*** {u.c. *para* algú *com un cop de colze a l'estómac*}
u.c. para, frena sobtadament una acció precipitada (*d'algú*). [frenar*]

> L'altre el detura a l'ensec amb un: Que seu enfadat, l'amo?
> Allò el para, com un cop de colze a l'estómac. (34) [71]

Doc.: DIEC i DCVB **colze**: Ø; **cop:** Ø; **estómac**: Ø.

d'un cop d'→ull; ***→picar uns cops de mà***

sul cop
immediatament; tot seguit. [immediatament*]

> Mentre anava fent, el cap li barrinava [...], i tot d'una li surt el tret tan fàcil que s'estranya sul cop que ni ella ni ningú no hi hagués pensat abans. (26) [60]

Doc.: DIEC cop: Ø. | Obs.: Sembla ser un gal·licisme. Cf. PR coup: III 4 *Sur le coup:* immédiatament. Existeix també en l'occità. Cf. DCO-OC sulcòp.

COR
eixut de cor {u.c. *ha eixugat el cor* a algú; u.p. (*és*) *eixuta de cor*}
u.p. (és) mancada de sensibilitat; *u.p.* té el cor sec, dur. [insensible*]

> Demanava caritat. La nora de casa, eixuta com era de cor i de ventre, es va negar a fer-li'n. (17) [51]

> El prior alegrat per les bones menges, es sent una ànima beneficiosa, i a més l'ensenyança de la doctrina no li ha eixut el cor com n'hi ha que es plauen a dir-ho. [82]

Doc.: DIEC **cor:** Ø; **eixut:** Ø. | *Obs*.: Cf. DIEC **sec -a 5: cor sec** Cor mancat de sensibilitat. | Cf. també DCVB **cor:** fig. *Cor sec:* cor mancat de sentiments humanitaris. | **corsec, -eca**. Adj. Que té el cor sec.

el cor bat a petar {*el cor bat a petar* a algú}
el cor batega, palpita molt fortament <a causa d'una emoció> [palpitar*]

> - Això, voldries un pont? Féu el peirer.
> - Jo! S'escanyà la Pona, amb el cor que li batia a petar. Qui us ha dit? (27) [61]

Doc.: DIEC i DCVB **batre:** Ø; **cor:** Ø; **petar:** Ø.

el cor repica a campanades {*el cor repica a campanades* a algú}
el cor batega, palpita molt fortament <a causa d'una emoció>. [palpitar*]

> Llavors esperà l'entrada de la nit i, amb el cor repicant a campanades, es posà, nua i un pèl de llop al cap, un al pit, un a l'esquena, i pronuncià el sagramental. (85) [140]

Doc.: DIEC i DCVB **campanada:** Ø; **cor:** Ø; **repicar:** Ø.

ésser de bon cor {u.p. (*és*) *de bon cor*}
u.p. (és) bondadosa. [bondadós*]

> Tenia un nenet molt eixerit, molt valent, sempre a punt de fer servei, llest al treball ferreny, i amb tot i això que estimava sa mare com bon fill que era i de bon cor. [77]

Doc.: DIEC **cor[1]:** *tenir bon cor, mal cor.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **bo:** Ø; **cor:** Ø

fondre's el cor {*el cor es fon* a algú}
u.p. s'emociona, s'estova. [emocionar-se*]

> Llavors s'anguniejaven de por que l'altre no ho endevinés, se'ls fonia el cor i ploraven abraçats, però cap d'ells dos no s'atrevia a desemmascarar-se. (92) [147]

Doc.: DIEC i DCVB **cor:** Ø; **fondre's:** Ø.

no sentir-se amb cor {u.p. (*no*) *se sent / es veu amb cor* <per fer quelcom>}
u.p. (no) es veu capaç *o* no s'atreveix <a fer *quelcom*>.

> Aquell riu li semblà tan ample com la meitat de la terra, i no se sentí amb cor per a passar-lo. (65) [115]

Doc.: DIEC **cor 12: veure's amb cor de fer una cosa** Veure-se'n capaç. | DCVB **cor 4:** *Tenir cor*, *veure's amb cor,*o *donar-se amb cor* de fer una cosa: tenir valor, sentir-se capaç de fer-la.

trencar el cor {u.c. *trenca el cor* (a algú)}
u.c. desperta compassió. [compassió*]

> Per encalmar els ànims populars el jutge va dir que, puix que el condemnat, de tan petitet com era, trencava el cor, abans d'enforcar-lo li satisfarien l'últim desig que demostrés. (73) [124]

Doc.: DIEC **cor 2:** FIG. *Una impressió, un espectacle, dolorós, trencar el cor.* (Obs.: Exemples sense definició.) | **trencar 1: trencar alguna cosa el cor** Despertar un viu sentiment de compassió. | DCVB **cor 2:** *Partir* o *trencar el cor* o *travessar el cor*: commoure molt de pena o pietat. | Cf. també la documentació de la unitat següent.

trencar-se el cor {*es trenca / romp el cor* d'algú}
u.p. sent un gran dolor, una gran aflicció. [aflicció]*

> El porter s'hi acara, la dona sospira mes que mai, el cor de l'estudiant es trenca, i se'n va a demanar permís al prior. [81]

Doc.: DIEC Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **trencar 1:** ***trencar alguna cosa el cor*** Despertar un viu sentiment de compassió. | DCVB **trencar'se 1**: **f**) fig. *Trencar el cor:* produir una gran impressió de dolor, amb tendència al plor. | Cf. també la documentació de la unitat anterior.

CÓRRER
→anar-se a córrer pel món

córrer com un boig que persegueix un babau {u.p. *corre com un boig* (*que persegueix un babau*)}
u.p. corre molt ràpidament. [ràpidament*]

> El jutge manà que portessin la flauta. El rector [...] es posà a córrer com un boig que perseguís un babau; i encara deu córrer pel país, puix que mai més no el veieren ni l'han vist. (74) [125]

Doc.: DIEC **boig 3:** HIPERB. *Estar boig d'alegria. Córrer com un boig. Estar boig per una dona*. | *Obs*.: cf. també DIEC **babau babaua 1:** *m. i f.* Persona sense cap malícia, que no es malfia des, que tot ho troba bé, que es deixa portar dòcilment per altri. *És un babau: tothom en fa el que vol. Babau, tot t'ho creus!*. | BOTET (1997) no recull la comparació, el significat de la qual està relacionat amb una de les accepcions que hi apareixen. Cf. **babau: 2** être imaginaire, sorte de croque-mitaine, de loup-garou pour effrayer les enfants.

córrer mig →món; ***córrer ratolins pel →ventre***

COS
→alçar-se de tot el cos

COSA
m'hi →jugaria qualsevol cosa ... que; ***m'hi jugui el que voldreu***; ***no →poder-hi gran cosa***

COT, -A
amb el cap cot: →**CAP**[1]

CREBAR 'morir' (gal·licisme)
→escarranxar-se a crebar; ***→encara <fan tal cosa>, si no van crebar***

CRÈIXER
tot just si li creixia, el →pèl moxí

CREURE
ésser com sant Tomàs i només creure ço que toca amb el dit {u.p. *és com sant Tomàs* (*només creu ço / el que toca amb el dit*)}
u.p. és incrèdula; només creu el que veu. [incrèdul]

> - Me'n vaig a l'església a parlar amb Déu va dir en Joan.
> - Ahir vaig anar-hi, va fer en Pere. Només té bones paraules.
> - Ho provaré, i després avisarem, va tornar en Joan, que era un xic com sant Tomàs i només creia ço que tocava amb el dit. (75) [127]

Doc.: DIEC **creure:** Ø; **sant:** Ø; **tocar:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de Tomàs, ni d'altres noms propis. | El DCVB sota creure menciona un sinònim: «Per a creure, veure; i per més assegurar, tocar» (valencià). | Es tracta d'un europeisme fraseològic cultural d'origen bíblic. | Al llibre *Refranys personals* trobem la comparació de *Com sant Tomàs, que només creia el que veia*. (Amades 1980, 205). | A. Cazes, (1981, 38) recull també la forma «Jo son com Sant Tomàs per ho creure hi posi el nas», una forma que mostra que l'origen bíblic de la unitat --recordada pel comentari que l'acompanya (1981, 38) -- ha estat oblidada. | En hongarès hi ha un verb derivat d'aquesta comparació, que traduït literalment al català seria «*tomasejar*» i que vol dir 'mostrar-se incrèdul'. El DHC el fa constar en companyia dels següents equivalents fraseològics catalans: **tamáskodik:** fer com sant Tomàs (si no ho veu, no ho creu); fer com sant Tomàs: per a creure, veure (i per més assegurar, tocar).

CRIDAR
cridar com un porc escotnat al viu {u.p. *crida com un porc escotnat al viu*}.
u.p. crida molt fort, desesperat. [cridar*]

> I així comença, el prior, una dansa que el fa rebotre del capsal [sic] al cabeç, de ventre i d'esquena, cridant, ganyidant com, és el cas de dir-ho, un porc escotnat al viu. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **cridar:** Ø; **(d)escotnar:** Ø; **porc:** Ø; **viu:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB d**escotnar** 'Llevar la cotna a la cansalada; al formate, etc.' | Cf. també DCVB **escorxar 2:** Llevar la pell. [...] *Una 'n penjaren,* | *viva scorcharen.* Spill 1760.

CRISTALL
→fràgil com un cristall de glaç

CRISTIÀ, -ANA
morir com un bon cristià {u.p. (*mor / traspassa*) *com un bon cristià*}
u.p. mor després d'haver rebut els darrers sagraments. [cristianament*]

> Ni un ni cap de tots els mossos i criats que s'arramassaren als crits del pastor no gosaren interposar-s'hi. Quan l'amo el va deixar per mort, el dugueren a casa seva perquè traspassés dins el seu jaç com un bon cristià. (85) [139]

Doc.: DIEC i DCVB cristià: Ø. | *Obs.*: cf. DIEC cristianament: *adv.* D'una manera cristiana. *Morir cristianament*.

CRU, -A
quedar →nu i cru

CUA
esguardar de cua d'→ull

sense cua ni cap {u.c. *sense cua ni cap,* u.c. *no té cua ni cap*}
u.c. (és un) disbarat, despropòsit; sembla una cosa absurda; feta de qualsevol manera. [absurd*]

> Ell no entenia com anava el món. Tot ho veia capgirat, i les coses, sense cua ni cap. (61) [111]

Doc.: DIEC **cap:** Ø| *Obs.:* cf. DIEC **6:** FIG. **no tenir una cosa cap ni peus** No tenir ordre ni concert, ésser un disbarat. | **cua:** Ø. | *Obs.:* Al primer cop d'ull pot semblar un gal·licisme fraseològic, la traducció literal de «*sans queue ni tête; n'avoir ni queue ni tête*» usada en lloc de la forma canònica catalana «*sense cap ni peus; no tenir cap ni peus*». Verificant-ho, però, es troba que el DCVB també recull una variant molt similar: DCVB **cap:** LOC. *No tenir cap ni peus*, o *no tenir cap ni coa* (ant. *no tenir cap ni sòl*) ésser fet irracionalment, de mala manera.

CUGAT
(anar a) Sant-Cugat-del-Vallès {u. p. *va a Sant-Cugat-del-Vallès*}
u.p. es colga; es fica al llit [colgar-se*]

> Li ensenya un Sant-Cugat-del-Vallès ben tou i coixinat, fet per carns dolces i revingudes. [...] És l'únic que tenim. Trieu! O dins del meu o a la cel·la amb els altres. [83]

Doc.: DCVB i DIEC no tenen tal article. | *Obs.*: Es tracta d'una denominació jocosa derivada de l'expressió: *colgar-se al llit*. La similitud entre *colga't* i *Cugat* dóna lloc a aquest sentit humorístic. (Agraeixo a l'autor per les seves aclaracions al respecte).

CUL
tenir el (forat del) cul →estret

CURA
tenir cura {u.p. *té cura* d'algú, de quelcom}
u.p. *cuida* algú, quelcom. [cuidar*]

La criada del senyor que tenia cura del cantiret de l'aigua, si tirava un any, no en tirava dos. (25) [59]

Doc.: DIEC **cura 1:** *f.* Atenció a vetllar pel bé o pel bon estat d'algú o d'alguna cosa. *Tenir cura d'algú o d'alguna cosa. Prendre cura d'algú o d'alguna cosa.*

CURIOSITAT
despertar la curiositat {u.p., u.c. *desperta la curiositat* d'algú}
u.c., *u.p,* encurioseix *algú*; fa desvetllar la curiositat *d'algú.* [encuriosir*]

La nit l'ha agafada i no sap trobar el camí, fa l'estudiant que no voldria despertar la curiositat del mestre. [82]

Doc.: DIEC **curiositat 1:** Despertar la curiositat d'algú. | **despertar 4** FIG. *Despertar una notícia interès, curiositat.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. també al DMLC la definició d' **encuriosir:** Desvetllar la curiositat (d'algú). | DCVB **curiositat:** Ø. | **despertar 2** fig. Excitar, fer cesar d'estar inactiu (un sentit, l'eteniment, un soroll, una passió etc).

CURT, A
curt de vista: →**VISTA**[2]; ***ésser de →llengua curta***

D' Cf. **DE**

DALT
→mirar-se de dalt a baix

DAMUNT
tenir →pintat al seu damunt

DARRER, -A
de la darrera →moda

DAVANT
tenir present davant els →ulls

DAVANTALL
arribar a les seves sense →perdre ni el davantall

DE (D')
d'un →band a altre; ***de bell →nou***; ***de bon →grat o de mal grat***; ***de bon →primer***; ***de bones →carns***; ***de bones →maneres***; ***de →bones o de males***; ***de →casa bona***; ***de →condició***; ***de →dimonis***; ***de →fil a randa***; (***emplenar***) ***de →gom a gom***; ***de gran →anomenada***; ***de la darrera →moda***; ***de manta →manera***; ***de peus a cap***: ***→CAP***[1]; ***de pas***: ***→PAS***[1]; ***de →pler***; ***de quin →modo***; ***de tot →color***; ***de tota →mena, edat i color***; ***de tots els →bands***; ***de tots → modos***; ***del →temps que Herodes existia***

DEIXAR
deixar a →entendre

deixar anar {u.p. *deixa anar* quelcom}
u.p. diu *quelcom*. [dir*]

> Amb un aire de senyoràs satisfet va deixar anar, despectiu:
> - Què fem? Avui matem els porcs. (77-78) [130]

Doc.: DIEC **deixar 6:** FIG. *Deixar anar un renec, una mala paraula.* (Obs.: Exemples sense definició). (Cf. també **5:** *Deixar anar una corda que hom tenia agafada.*) | *Obs.:* El DCVB sota **deixar 3:** registra tres altres accepcions de la combinació, però no documenta aquesta.

deixar →caure; ***deixar de →banda***
deixar-hi l'→ànima; ***deixar-hi les →banyes***; ***no deixar ni d'un pas***: ***→PAS***[2]

DELIT
el delit els →brillanteja els ulls

DEMANAR
cap a dintre que m'hi demanen: →**CAP**[2]; ***demanar →ajut***; ***demanar →avís***; ***demanar →caritat***; ***demanar →gràcia***; ***demanar la →caritat***

DEMATÍ
el → sendemà al dematí

DENA
com qui passa les denes d'un →rosari

DESBOTAR
desbotar la porta {u.p. *desbota una / la porta*}
u.p. força la porta; obre porta amb força. [forçar*]

> Ell els hi fa agravi que al sentir-lo plànyer's i cridar havien de desbotar la porta i ells li tornen que prou pensaven que gemegava de pler. [85]

Doc.: DIEC **desbotar 2:** tr. Esbotzar. *Desbotar una porta.* | DCVB **desbotar 2:** tr. Rompre a cops; esbotzar; obrir violentament. *va desbotar la porta a cops d'esquena,* Girbal Pere Llarch, 146.

DESBOTIR-SE
→botir-se i desbotir-se com una manxa de ferrer

DESCOTNAR Cf. **ESCOTNAR**

DESCUIDAR-SE
descuidar-se els →respons

DESENÇÀ
desençà de →vailet

DESENNÀ
desennà que hi ha →món

DESIG
satisfer l'últim desig {u.p. *satisfà l'últim desig*) d'algú}
u.p. acompleix el desig *d'algú* expressat abans que aquest mori o sigui mort. [desig*]

> Per encalmar els ànims populars el jutge va dir que, puix que el condemnat, de tan petitet com era, trencava el cor, abans d'enforcar-lo li satisfarien l'últim desig que demostrés. (73) [124]

Doc.: DIEC i DCVB **desig:** Ø; **últim**: Ø. | DIEC **satisfer: 3** Acomplir, saciar, (un desig, un apetit o una passió); pagar (allò que cal pagar); donar solució (a un dubte, un clam, etc.); complir (les condicions). *Satisfer un desig.*

DESITJAR
desitjar d'ésser més →vell de vuit dies

DESMAIAR-SE
desmaiar-se a →plorar

DESPERTAR
despertar la →curiositat

DESPOTXAR 'esbutxacar, desembossar' (gal·licisme)
sense despotxar un cèntim {*sense despotxar un cèntim*; u.p. *no despotxa ni un cèntim*}
sense pagar, gastar res; *u.p. no paga, gasta res*. [gastar*]

> - Aquella idea d'haver de pagar un home els esvalotava, i estaven a punt de posar-se malalts. Van estudiar la manera de fer treballar un home sense despotxar un céntim. (31) [67]

Doc.: DIEC **cèntim:** Ø. | *Obs*.: Al DIEC manca el significat *cèntim* 'diner' que s'usa en frases com: *agafa cèntims*.) | BOTET (1997) per il·lustrar el sentit del mot **despotxar:** *v. t.* (Cerd.) débourser - cita el fragment de les *Contalles* que apareix més amunt.

DESPUNTAR
despuntar l'alba {*despunta l'alba*}
comença a clarejar / rompre el dia; fer-se de dia. [alba*]

> Per l'alba despuntant ells ja estaven dempeus i a punt de treballar. (77) [129]

Doc.: DIEC **alba:** Ø; **despuntar:** Ø. | Cf. DIEC **apuntar 8:** *intr*. Començar a sortir, a manifestar-se. *Apuntar el dia, l'alba.* | DCVB **despuntar 2 a):** Començar a donarsortir, claror el sol. *Depunta l'aurora, el dia,* etc.

DESTORBAR
destorbar el →seny

DÉU
abandonat de la mà de Déu {u.p., u.c. (*és*) *abandonada / deixada de la mà de Déu*}
u.p. (és) abandonada, desemparada; no ajudada per ningú. [abandonat*]

> El qui vol tractar amb la gent estudianta ja convé que sigui matiner, atent com un gos caçaire, prudent com la serp, àgil com l'esquirol, tocat posat i alguns talents de més que és rar de trobar-los junts, sobre tot [sic] en la pell d'un de nosaltres, pobres pagesos, abandonats de la mà de Déu. [77]

Doc.: DIEC **Déu 9: deixat de la mà de Déu** Abandonat. | DMLC **deixar 19:** ***deixat de la mà de Déu*** Abandonat. | DCVB **mà:** LOC. d') *Estar deixat de la mà de Déu:* obrar molt desencertadament, amb perill de fracassar. | **abandonar:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **abandonar** II: Lliurar-se a l'arbitri d'algú. «Abandona't en les mans de Déu, que Ell t'ajudarà».

ai, bon Déu de la Mare de Déu!
<fórmula exclamativa que> expressa alegria, sorpresa, esglai, dolor. [(fórmula exclamativa d')alegria*]

Ai, bon Déu de la Mare de Déu! Allò va donar ànim a tots, fins al capellà. (29) [64]

Doc.: DIEC Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **mare 4:** Terme usat en expressions exclamatives. *Mare de Déu Senyor! Ai, mare! I què farem ara?* | **sant, -a 4: Reina santíssima**! [o **Maria santíssima**!, o **Verge santíssima**!, o **Mare de Déu santíssima!**] Exclamació usada per a indicar sorpresa, esglai, dolor, alegria. | En el diccionari de BOTET (1997) trobem: **marà!:** *interj.* (v. ma!) (contraction de **mare de déu**) var. **marat de Déu!** ou **mardedéu**! Exprime l'admiration, la surprise. [...] **Mare de Déu!** *interj.* Exprime l'admiration, la surprise, l'emotion.

com un bé de Déu: →**BÉ**[1]

el bon Déu
Déu. [Déu*]

El bon Déu va per bones paraules, i jo he trobat qui va per bo, cert i pesat. (77) [129]

Doc.: DIEC **bo, bona:** Ø; **Déu:** Ø. Ø. | *Obs.:* El DCVB a l'apartat de les locucions enumera entre les frases exclamatives la forma *Bon Déu!*

fes-te-hi que Déu t'ajudarà: →**FER**; →***Mare de Déu!***; ***quan la →Mare de Déu es deia Joana***; ***val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants***: →**HEURE**; ***voler →acontentar Déu i sant Pere***

DEURE
i →encara deu córrer ...

DIA
→aclarir-se com un gran dia de sol

alçar-se el dia {*s'alça el dia* de quelcom <d'un esdeveniment>}
arribar el dia *de quelcom <d'un esdeveniment>*. [dia*]

Set setmanes el tingueren pres, fins que s'alçà el dia del juí. (73) [124]

Doc.: DIEC i DCVB **alçar-se:** Ø; **dia:** Ø.

→clarivident com el sol al mig del dia; ***desitjar d'ésser més →vell de vuit dies***; ***els dies van passant***: →**PASSAR**; ***més →clar que el dia a mig jorn*** (o ***a migjorn***); ***→puntar el dia***; ***→puntejar el dia / sol***; ***tot el →sant dia***; ***→vuit dies***

DIMONI
com si vingués de reüllar el dimoni en persona {u.p. <*fa* quelcom> *com si vingués de reüllar el dimoni en persona*}
u.p. s'espanta molt; *u.p.<fa* quelcom> molt espantada [espantat*]

L'estudiant va alçar els ulls del llibre i ja mig encavallat sus l'espinada de la bèstia, va tirar un bot endarrera com si vingués de reüllar el dimoni en persona. [78]

Doc.: DCVB **dimoni:** Ø; **reüllar:** Ø. | *Obs*.: DIEC i BOTET no recullen el verb **reüllar** que el DCVB defineix amb *mirar de reüll*.

de dimonis {u.c. <un sentiment; un soroll> *de* (*mil*) *dimonis*}
terrible, infernal. [terrible*]

> Una ira de dimonis se n'apodera tot d'una, tant per recordar el mal averany de la captaire que ara es complia, com pel marit i els altres, que picaven a la porta, i l'embolic en què es trobaria, si ho descobrissin tot. (17-18) [52]

> La corbassada s'envola fent retrunyir el cel d'un rebombori de dimonis. (36) [73]

> Set dies entre vida i mort, desvariejant dins un desvari de dimonis. (63) [114]

Doc.: DIEC i DCVB **dimoni** Ø. | Cf. DCC **demonio: de mil** (o **de todos los demonios**) del diable, de tots els (*o* de mil diables).

DINTRE
cap a dintre que m'hi demanen: →**CAP**[2]

DIR(-SE)
... això que en diuen moltes eines per a poc treball
<fórmula que> s'usa -humorísticament o irònicament--quan es menciona noms de diferents eines per fer alguna feina. [dir* (fórmula)]

> Es carrega de podalls, picasses, serres, xerracs, aixades, bigossos, això que en diuen moltes eines per a poc treball, i cap a la vinya, que m'hi esperen. (34) [70]

Doc.: DIEC i DCVB **dir-se:** Ø; **eina:** Ø; **treball:** Ø.

com qui diu el →rosari del panxacó

el que m'ha dit, ja us ho diré...
<fórmula que> s'usa per anunciar que es dirà *quelcom*; que es donarà una resposta.
[dir* (fórmula)]

> Què t'ha dit? Sentencià l'hereu.
> El que m'ha dit, ja us ho diré; m'ha dit: «Foc als collons i cony negrell, toro Colom se n'ha fotut la pell». (56) [105]

Doc.: DIEC i DCVB **dir:** Ø.

en un →temps de dir un ai; ***és el →cas de dir-ho***; ***ja saps allò que vull dir***: →**SABER**; ***la →jugada és dita***

no dir ni fava {u.p. *no diu ni fava* (de quelcom)}
u.p. calla; no diu res (*de quelcom*). [callar*]

> Féu prometre a la comare [...] que ni fava no diria del que havia passat. (19) [53]

Doc.: DIEC i DCVB **dir:** Ø; **fava:** Ø. | Cf. DIEC **fava 2: No poder dir fava** No poder ni parlar de tan fatigat que hom està. | Cf. DCVB **fava** LOC. g) **:** *No poder dir* «*fava*»: estar extremadament abatut o descoratjat, no poder alçar la veu. | *Obs*.: L' expressió s'usa també per dir que 'algú ha molt menjat', que 'ja no pot menjar més'.

no donar-se ni el →temps de dir ai; ***quan la →Mare de Déu es deia Joana***

***qui us ha dit? - El meu dit petit* (*que tot ho sap i ho ha sentit*)** (*hum*).
<fórmula dialogada que> s'usa com a resposta evasiva. [(fórmula de) resposta* evasiva]

- Això, voldries un pont? Féu el peirer.
- [...] Qui us ha dit?
- El meu dit petit, que tot ho sap i ho ha sentit es burlà el riota. (27) [61]

Obs: A l'edició de 1977 consta:

- El meu dit petit, que tot ho sap i ho ha sentit - es burlà el riota. (27)

Doc.: DIEC i DCVB **dir:** Ø; **dit:** Ø.

sense dir d'on venia ni on anava {*sense dir d'on venia ni on anava*}
sense dir res; sense donar cap mena d'explicacions. [dir* (no ~ res)]

I ella, sense dir-li d'on venia ni on anava, féu el paper que li havien ensenyat. (52) [101]

Doc.: DIEC i DCVB Ø; **dir:** Ø; **sense:** Ø.

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: →**ÉSSER**; ***si no és →veritat, què us hi diré?***; ***dir-se a dins del seu →pensament***

DIT[1], **DITA**
fet i dit {*dit i fet*}
<s'usa per assenyalar que> (*quelcom* s'ha fet) immediatament; a l'acte; al moment mateix.
[immediatament*]

Fet i dit, fan tracte i cap a casa, que no hi falta feina. (33) [70]

Doc.: DIEC **dir 4: dit i fet** [o **tan aviat dit com fet**] Expressió per a indicar que una cosa s'ha fet immediatament. | DCVB **dit, dita:** LOC. b) *Dit i fet*: indica la promptitud amb què es fa una cosa tot just pensada o decidida. A Mallorca es diu, inversament, *Fet i dit*. | *Obs.*: el DLFF forneix la definició '*impulsivament'* i assenyala com a sinònimica la unitat **de cor a pensa** (SIN: *irreflexivament*).

la →jugada és dita

DIT[2]
alçar el dit {u.p. *alça el dit* <en senyal de quelcom>}
u.p. fa aquest gest <en senyal de quelcom> per advertir, *o* per demanar silenci *o* per realitzar una acció convinguda. [(senyal d')advertència*]

Si el senyor hagués alçat el dit, s'haurien abraonat els uns i els altres damunt la corremón i l'haurien espedaçada en un temps de dir un ai. Però el senyor no respongué. Quan alçà el dit, fou per fer entrar les sis germanes, salvades de l'aigua setze anys enrere. (22) [57]

Doc.: DIEC i DCVB **alçar:** Ø; **dit:** Ø.

→bellugar-se com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer; ***→esperar amb candeleta als dits***; ***ésser com sant Tomàs i només →creure ço que toca amb el dit***; ***no donar-se →temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit***; ***qui us ha dit? - El meu dit petit (que tot ho sap i ho ha sentit)***: →**DIR**

DO
fer →mercè d'un do

DOCTORAL
to doctoral {*amb el / un to doctoral*; u.p. *diu* quelcom *amb el / un to doctoral* o *parla en un to doctoral*} (*u.p.* parla, *o* diu *quelcom* en un) to propi d'una persona sàvia, o saberuda (*pejor*).

> L'aturen, li demanen avís; esguarda l'animal una bona estona i amb el to doctoral de la gent que saben de què se les han, judica que l'animal és un bou. [80]

Doc.: DIEC **doctoral 2: parlar en un to doctoral** [o **parlar amb aires doctorals**] Parlar en un to, amb aires, de superioritat superbiosa. | DMLC **doctor:** REL**. doctoral** *adj*. *Parla en un to doctoral, com si ho sabés tot.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **to:** Ø. | **doctoral 1:** propi de doctor [...]. *En lloc d'agafar aquest to doctoral, valdria la pena que em donessis les gràcies*.

DOLENT, -A
anar per dolent →fil

DONA
dona d'aigua
fada que habita en fonts, en pous i en altres llocs humits. [fada*]

> De la bruixa d'Ur, gent hi ha i homes queden encara avui que l'anomenen: la dona d'aigua de Lanós. [16]
>
> Sobretot! Això li van dir els pares [...] no et deixessis encantar per una dona d'aigua. [19]
>
> La dona ella, s'havia trobat tan bé, envoltada pel temporal que fins s'hi havia complagut.
> – Ja no series dona d'aigua! va fer l'home irat. [33-34]

Obs.: No cito tots els exemples d'aparició. | *Doc*.: DIEC **dona 11: dona d'aigua** Fada que habita en fonts, en pous i en altres llocs humits. | DCVB **dona:** CULT POP. B) *Dona d'aigua:* nom que es dóna a certs éssers fantàstics femenins que es consideren com a habitadors de pous, fonts, balmes subterrànies i altres llocs on hi hagi aigua. Se'ls atribueix una gran bellesa i la possessió de grans riqueses, com també una intervenció generalment benèfica en els afers dels homes.

DONAR(-SE)
donar →ànim; ***donar un →consell***; ***no donar el →braç a tòrcer***; ***no donar →importància***; ***tan alt com els →ulls li'n donaven***
donar-se bones →ànsies; ***no donar-se ni el →temps de dir ai***; ***no donar-se →temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit***

DONAT, -A
→paraula donada

DORMIR

dormir com un soc {u.p. *dorm com un soc*}
u.p. dorm molt profundament; amb un son fort. [dormir*]

> Entra a casa, es fica al llit, dorm com un soc i al dematí, sa mare demanant-li per les lluïses, li acut que no ha fet sinó mitja feina. [84]

Doc.: DMLC **dormir 10:** ***dormir com un soc*** [o ***dormir com un tronc***] Dormir profundament. | DCVB **dormir: 1**. [...] La idea de dormir molt fort s'expressa amb moltes comparances, com: *Dormir com un tronc,* o *com un soc,* o *com una rabassa,* o *com el guix,* o *com un sauló,* o *com un xot,* o *com un códol,* etc.

DOS, DUES

amb dos →salts i una camada; ***dos mals per a matar el millor hostal***: →**MAL**[2]; ***una →mica, dues miques i encara una mica més***

DRET, -A

dret com un pal {u.p. (*és* tota) *dreta com un pal*; u.p. *camina dreta com un pal*}
u.p., u.c. (és) molt dreta; *u.p.* camina molt dreta, rígida. [dret*; rígid*]

> Mentre caminava vora a vora amb el sulfurós, tota dreta com un pal, i amb les anques tan estretes que ni un gra de mill... el cap li barrinava. (27) [62]

> Va recordar que no havia de girar-se pas! Va passar dret, dret com un pal, i el forat del cul estret. [31].

Doc.: DIEC **dret²: 1** *dret com un ciri, com un pal, com un perpal.* | **pal 1:** *Què fas aquí, plantat com un pal? Estava dret com un pal.* (*Obs*.: Exemples sense definició).| DCVB **dret: 1**. Ø; **pal:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **dret**: *Dret com un fus*, o *dret com un ciri*, o *dret com un parpal*: comparances populars per a indicar una cosa molt recta. | Cf. també la documentació de la unitat ***tenir el (forat del) cul →estret***; ***tenir el cul tan estret*** (o ***les anques tan estretes***) ***que (no hi cabria) ni un gra de mill***

dret com una I {u.c. (*és*) *dreta com una I*}
u.c. (és) molt dreta. [dret*]

> La nostra parella de pagesos i mig se les heu per tornar el mosso a casa seva sense pagar-lo. Un matí, en alçar-se del llit, l'amo li comanda que vagi a podar les rabasses i que no torni que no estiguen dretes com una I. Compteu els qui ho sabeu, com pot ésser la cosa si mai no s'ha vist res de més bonyegut i botzegut que una rabassa que fa raïms; ja hi podeu suar i ressuar, que en tornar, a la nit, tortes eren i tortes són. [...]
> Amb el seu aire de bonhomia, l'amo comanda per les rabasses ; i l'innocentí del mosso, fart de fer el beneit tota la temporada, obre els ulls rodons per millor entendre les raons.
> - Totes dretes, les voleu?
> - Com una I!
> - Com una I?
> - I sí: com una I. Que no en saps, de llegir?
> - Com una I les tindreu. - (32,33) [68, 70]

DIEC **dret:** Ø. (Obs.: Sembla ser un gal·licisme. Cf. PR **droit 1:** I [...] *Être droit comme un I, un pieu, un piquet*. V. **Raide.** | DCF **dret: ~ com un ciri** (**com un pal**, **com un fus**, **com un perpal**) *pop* droite comme un cierge (un I).

dret, com si li haguessin premut les anques {u.p. (*és,* o *es queda*, o *es troba*) *dreta, com si l'haguessin premut les anques*}
u.p. (és, *o* es queda, *o* es troba) molt dreta, rígida. [dret*]

> Entre temps a en Pere li n'havia passat una de grossa. [...] De l'ensurtada en Pere es va trobar dret, com si l'haguessin [sic] premut les anques. (76) [128]

Doc.: DIEC i DCVB **anca:** Ø; **dret:** Ø; **prémer:** Ø.

quedar dret, fet una →pedra fita

DUR
el / la →més ... que la terra hagués mai dut

DURAR
durar com un segle {u.c. *dura com un segle*}
u.c. dura excessivament llarg temps. [durar*]

> És un silenci que dura com un segle, els separa i els manté, ella allargada a terra i ell dret. [28]

Doc.: DIEC i DCVB **durar** Ø, **segle:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **durar:** LOC. a) *Durar anys i panys*, o *Durar més que un dia sense pa*, o *Durar més que mànecs de cullera*, *Durar més que les obres de la Seu:* esser una cosa de llarga durada.

EDAT
de tota →mena, edat i color

l'edat en què la poncella naix del roser {u.p. *de l'edat en què la poncella naix del roser*}
u.p. de tendra edat <d'una noia>. [tendra edat*]

> Aquell pastre, envellit abans d'hora, tenia per tota família un filla en aquella edat en què la poncella naix del roser. (85) [139]

Doc.: DIEC Ø; **néixer:** Ø; **poncella:** Ø; **rosell:** Ø.

EINA
això que en diuen moltes eines per a poc treball: **→DIR**

EIXERIT, -IDA
trobar l'→aire eixerit

EIXIR
exir els →ulls del cap

EIXUT, -A
eixut de →cor

EMBOLIC
trobar-se en un embolic {u.p. *es troba en un embolic*}
u.p. es troba en una situació difícil, en un afer complicat. [complicació*]

> Una ira de dimonis se n'apodera tot d'una, tant per recordar el mal averany de la captaire que ara es complia, com pel marit i els altres, que picaven a la porta, i l'embolic en què es trobaria, si ho descobrissin tot. (17-18) [52]

Doc.: DIEC i DCVB **embolic:** Ø. | Obs.: cf. DIEC **embolic 2:** FIG. Complicació d'esdeveniments, de circumstàncies, etc., de què no és fàcil deseixir-se. *Armar un embolic. Desfer un embolic*.

EMBULL
caram, quin embull!
<fórmula exclamativa que> s'usa davant una complicació inesperada. [complicació* (fórmula)]

> - Abans de fer la feina vol ésser pagat
> «Caram, quin embull!», pensà el pagès. (55) [104]

Doc.: DIEC **embull 2:** FIG. *Parlant parlant, ell mateix s'ha fet un embull, que no sap pas com sortir-se'n. No em vinguis amb embulls: les coses clares.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. també DMLC **embull 2:** FIG Embrolla. *Parlant parlant, ell mateix s'ha fet un embull, que no sap pas com sortir-se'n.* | (**embrolla: 1** *f* Situació intricada o complicada d'un afer, d'una qüestió, etc.).

EMPASSAR-SE
empassar-se la →salivera

EMPENYORAR
encara que m'hi hagués d'empenyorar la →camisa

EMPINYAR (EMPINNAR)
empinyat com un esquirol al cim d'un pi {u.p. (*és*) *empinyada com un esquirol al cim d'un pi*}
u.p. (és) recelosa o excitada. [recelós*]

> Surt el nas a la porteria, veu la noia, olora a [sic] les flaires de pólvora [...] i empinyat com un esquirol al cim d'un pi, demana per què va? [81]

Doc.: DCVB **empinnat:** Ø; **esquirol:** Ø. | *Obs.*: cf. DCVB **empinnat, -ada:** enutjat, irritat (Ross., Conflent) | Cf. BOTET **empinnat**, mot que els meus informadors pronúncien com a *empinyat.* | DIEC no té entrada d'**empinnar**.

EMPLENAR
emplenar de →gom a gom

EMPOLAINAR-SE
empolainar-se com una marquesa {u.p. *s'empolaina com una marquesa*}
u.p. s'adorna molt. [adornar-se*]

> Ell que es fira d'un vestit de dama. [...] Quan està vestit, s'empolaina, com una marquesa de pólvores blanques i vermelles, el cabell clenxat amb un munyoc postís i es cofa el conjunt d'un barret tot de vels entortolligats. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **empolainar:** Ø.; **marquesa:** Ø. | *Obs.*: cf. DCVB **empolainar:** Vestir i adornar amb bones robes i ornaments.

EMPRENDRE
emprendre la →màniga com li convingui

EN
en aquest món el més →llest ha de guanyar; ***en →persona***; ***en →punt***; ***en un →sentit***; ***en un →temps de dir un ai***

ENÇÀ
→camí ençà

ENCALLAT, -ADA
tenir encallat al canyó {u.p. *té encallat al canyó* quelcom}
u.p. té entravessat *quelcom*; *u.p.* no pot oblidar / pair *quelcom.* [entravessat*]

> - No, no! Sóc pas enfadat!
> - Ah! Es que ja sabeu el tracte!
> Si el sap, el tracte! Encallat al canyó, el té! (34) [71]

Doc.: DIEC i DCVB **canyó:** Ø; **encallar:** Ø.

ENCALMAR
per encalmar els →ànims

ENCARA
encara en riuen, si no en van crebar {encara <fan tal cosa>, si no en van crebar}
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> L'hereu se sacsejà d'avergonyit, mentre tots s'escarxofaven de riure. Encara en riuen, si no en van crebar. (56) [105]

Doc.: DIEC i DCVB **encara:** Ø; **morir:** Ø. | *Obs*.: (*se*) *crebar* 'morir' és (gal·licisme). Cf. VERDAGUER2.

encara que m'hi hagués d'empenyorar la →camisa

i encara deu córrer {i encara deu *fer* <tal cosa>; *i encara faria* <tal cosa>}
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> El rector [...] es posà a córrer com un boig que perseguís un babau; i encara deu córrer pel país, puix que mai més no el veieren ni l'han vist. (74) [125]

Obs.: Pot aparèixer també en el curs de la narració:

> Tota la tarda van atipar-se, i encara menjarien, si el rector no hagués hagut d'aturar-se pel rosari i l'Avemaria. Els primers dies la rectoria es tornà el paradís de les menges. (70) [121]

Doc.: DIEC i DCVB **encara:** Ø.

i encara hi és ...
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> Bota del llit com si mai no hagués tingut res. Si no hi va volant, hi va corrent; i encara hi és, que es van casar, estimar i emmainadar tant i més. Que per a vestir-se i somniar, mai més la tela els va faltar. (63) [114]

Doc.: DIEC i DCVB **encara:** Ø.

i encara ho és
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> - No sols - digué el jutge - has fet ballar qui mai del món no havia ballat, sinó també els qui ja es pensaven que mai més no ballarien. I el van fer lliure, i encara ho és. (74) [125]

Doc.: DIEC i DCVB **encara:** Ø.

si no s'han mort, encara hi són {*encara hi són*, *si no s'han mort*; *si no s'han mort, encara hi són*}
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> El minyó ben al contrari, cridà pare i germà a fer-se càrrec de la masada.
> Si no s'han mort, encara hi són: no en toca pas tant per a tothom. (38) [75]

Doc.: DIEC i DCVB **encara:** Ø.

una →mica, dues miques i encara una mica més

ENÇÀ
→camí ençà

ENCISAT, -ADA
fitar com encisat {u.p. *fa* quelcom *<mira, fita> com encisat*}
u.p. fa *quelcom* <mira, fita> embadalit, com si fos encantat. [encantat*]

Ell la fitava com encisat, i, tot i la gana que portava, no feia gest per agafar-la. (14) [48]

Doc.: DIEC i DCVB **encisar:** Ø.

ENDAVANT
tirar endavant {u.p. *tira / porta endavant* (quelcom)}
u.p. continua, prossegueix (fer) <quelcom> que va començar. [continuar*]

Això no obstant, no havent perdut la mestressa l'estona amb el gall, no els queda més remei que tirar endavant. (35) [71]

Doc.: DIEC i DCVB **endavant:** Ø; **tirar:** Ø. | *Obs.*: cf. al DIEC la definició de **prosseguir: 1** *v. tr.* Continuar, portar endavant, (una cosa començada).

ENEMIC, -IGA
saber l'enemic dins els →murs

ENGIRES, les
a les engires {a / per les engires}
prop, vora; a la vora; als voltants; pels volts. [voltants*]

Un dia va trobar-se una plana esgarriada, sense que veiés cap endret a les engires (68) [119]

Doc.: DIEC **engires: per les engires 1** *loc. adv.* Pels volts.

ENLLÀ
anar més enllà {u.c. *va més enllà* de quelcom}
u.c. ultrapassa certs límits. [ultrapassar*]

Pressentien, uns i altres, què la jugada es parava de tal manera que ja anava més enllà d'un truc o una facècia. El senyor deturà els vailets. - La dita s'ha d'aclarir! (21) [55]

Doc.: DIEC i DCVB: **anar:** Ø; **enllà:** Ø; **més:** Ø.

→camí enllà

un tros enllà {*un tros enllà; més enllà*}
un xic més lluny. [lluny*]

Passà de llarg i féu camí. Quan fou un tros més enllà, trobà la mosca. (9) [41]

I se'n va anar cap a la vila del rei. Quan fou un tros enllà va trobar el porc.(10) [42]

Doc.: DIEC i DCVB **enllà:** Ø; **tros:** Ø. | Cf. DIEC **enllà 1:** En direcció d'ací allà, més o menys lluny en aquesta direcció. *Fes-te enllà. Poseu-vos més enllà. Els trobareu més enllà del molí.*

ENLLUERTAR

enlluertar com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba {u.c. *enlluerna* algú *com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba*}

u.c. enlluerna molt; ofusca la vista amb el seu esclat. [enlluernar*]

Allargà pel verd de l'herba dos clavillans d'una finor de porcellana i dos peuets com de neu fosa que enlluertaren el vaquer com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba. (53) [101]

DIEC i DCVB **enlluernar:** Ø. | Cf. DIEC **enlluernar 4:** FIG. Fascinar amb el seu esclat. *Enlluernat per la fastuositat de la cort.* | *Obs.*: Ni el DIEC, ni el DCVB, ni BOTET (1997) no recullen la forma d'**enlluertar**.

ENSEC

a l'ensec {u.p. *para / detura a l'ensec* algú, quelcom; u.p., u.c. *es para a l'ensec*}

de sobte; sobtadament. [sobtadament*]

En Pau va rebre la bufetada endins i va parar a l'ensec el seu esgargamellar, pensant que allò era la mort que venia. (13) [47]

L'altre el detura a l'ensec amb un: - Que seu enfadat, l'amo? - (34) [71]

El temps passa i tot ho adoba; passa l'alegria de la minyona, passa el ressentim del minyó. Tal vegada en el treball s'aturava a l'ensec, i amb el pensament s'esmunyia a prop de la filadora. (60) [111]

Doc.: Al DIEC no hi ha entrada d'**ensec**. | *Obs.:* cf. DIEC **sec -a 8: en sec** *loc. adv.* Fora de l'aigua o d'un lloc humit; *fig*. sobtadament. *Va parar en sec*. | **parar 6:** *pron. Els cavalls es van parar en sec.* (*Obs.*: Exemple sense definició). | DCVB **ensec** *A l'ensec:* (adv.) sobtosament. *Mes el Sant el va arestar, a l'ensech, amb un senyal de creu,* Caseponce Contes Vallesp. 27. «En un ensec ha desaparegut» (Morella). ETIM.: substantivació de la locució adverbial *en sec*. | BOTET **ensec (a l')** *loc. adv. tout d'un coup, soudain, subitement.* [...] ***(de sobte, tot de cop).***

ENSUMAR

***ensumar com un gosset* (*davant un rastre de llebre*)** {u.p. *ensuma com un gos / gosset* (*davant un rastre de llebre*)}

u.p. ensuma excitada una flaire agradable. [ensumar*]

De primer es frega el nas; mes aquell pic que tenia a l'estómac li feia dreçar el cap i ensumar com un gosset davant un rastre de llebre (67) [118]

En Pere, pessigollat altra vegada per la flaire exquisida del sofregit, es fregà el nas, ensumà com un gosset, i d'un cop de flabiol envià el plat a terra i els convidats enlaire. (68) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **ensumar:** Ø; **gos:** Ø; **llebre:** Ø; **rastre:** Ø.

ENTELAR-SE
entelar-se els →ulls

ENTENDRE
deixar a entendre {u.p. *deixa / dóna a entendre* quelcom a algú}
u.p. suggereix, insinua *quelcom*. [insinuar*]

> Esperant que el pagès arribés, l'hereu florit s'estovava de glòria i se n'anava de la llengua fins a deixar a entendre que sa muller li havia estat de bon consell. (56) [105]

Doc.: DIEC **deixar:** Ø; **donar:** Ø; ***entendre:*** Ø. | *Obs.*: La unitat en qüestió apareix al DIEC en la definició del verb **insinuar 5:** Donar a entendre (alguna cosa) sense fer sinó indicar-la, suggerir. | DCVB **entendre** II. **b:** *Donar a entendre*: fer entendre, fer veure clarament. [...] *Donar a entendre*: fer semblar una cosa que no és.

no entendre-ho d'aquest so {u.p. *no ho entén d'aquest so*}
u.p. veu, pensa, entén d'altra manera *quelcom*. [(no) entendre*]

> Els destapa la gerra. No els calgué cap hora per a deixar-la neta, que ni una brinca no hi deixaren en relleu. Mes allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist.
> El minyó no ho entenia d'aquest so, que ja coneixia les enrabiades de la mare pagesa. (63) [113]

Doc.: DIEC **entendre:** Ø; **so:** Ø. | DCVB **so:** *Entendre el so*: comprendre la intenció.

ENTORTOLLIGAR
entortolligar com una tribanella {u.p., *o* un animal *entortolliga* quelcom *com una tribanella*}
u.p., o *un animal* entortolliga molt *quelcom*.

> Li donen consells, li fan recomanacions i se'n van amb el seu bou furgant el terra a cada passa, rossegant la ventresca, relluint de greix, entortolligant la cua com una tribanella i grunyint de caminar massa rabent. [80]

Obs.: El verb *entortolligar* apareix també en un altre context:

> Es cofa el conjunt d'un barret tot de vels entortolligats. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **entortolligar:** Ø; **tribanella** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **entortolligar:** (i sa var; *entortellegar*). V. tr. Embolicar en espiral. | Cf. **tribanella f.** Barrina petita (Conflent, Cerdanya, Tor, Pobla de L., Segarra). | BOTET no recull **entortolligar**, només la forma **entortillar**.

ENTRADA
com si l'entrada del →paradís hi fos condicionada

ENTRE
entre →toix i tomany; ***entre →vida i mort***

ENTUMIR
entumir la →pólvora

ENVELLUTAR
el →pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes

ENVERMELLIR
envermellir com un jovencell {u.c. *envermelleix* algú *com un jovencell*; algú *s'envermelleix com un jovencell*}
u.c. fa esdevenir molt vermell *algú* <per causar-li vergonya>. [envermellir*]

> - El que no es veu és l'honra que porta a una dona i que l'envermelleix com un jovencell.
> (54) [103]

Doc.: DIEC i DCVB **envermellir:** Ø; **jovencell:** Ø. | Cf. DIEC **vermell 1:** *Tornar-se vermell de vergonya. Vermell com una rosella, com un perdigot*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | DIEC **posar 13: posar-se vermell** [o **posar-se de tots colors**] Tornar-se vermell, de tots colors. | *Obs*.: Cf. també les informacions sota **morada:** ***el cap esdevé com una gran tomata morada***.

ERRAT, -ADA
anar errat de comptes {u.p. *va errada de comptes*}
u.p. s'enganya, s'equivoca. [enganyar-se*]

> Amb el to doctoral de la gent que saben de què se les han, judica que l'animal és un bou.
> – Mai de la vida, crida el nenet ! O sóc boig o bé aneu errat de comptes! [80]

Doc.: DIEC **compte:** Ø; **errar** Ø. | *Obs.* cf. DIEC **errar 4:** ***anar errat*** Anar equivocat de camí o d'orientació intel·lectual o moral. | DCVB **compte** I. **1:** *Anar errat de comptes:* anar biscunsat, estar en error (sobre quantitats o sobre altra cosa).

ESBATANAR
escoltar amb la →boca esbatanada

ESBRAVAR-SE
esbravar-se com els pollins {u.p. *s'esbrava com els pollins* (o *un pollí*)}
u.p. salta, guimba; es desfoga saltant, ballant alegrement. [saltar*]

> Allavores s'esbravava com els pollins que salten i juguen, es trobava content, i trobava l'aigua fresca [21].

Doc.: DIEC i DCVB **esbravarse:** Ø; **pollí:** Ø. | *Obs*: cf. DMLC **esbravar-se 2:** FIG. Alleujar l'ànim donant sortida als sentiments que l'oprimien, satisfent a pler un desig contingut. *Quant no pot més, s'esbrava parlant.* | Cf. DCVB **esbravar 4:** Desfogar: donar sortida o expansió al delit, passió, enuig o altre sentiment que estava reprimit: cast *desahogar*. *Esbravar tota la sua malícia contra de algú*.

ESCAGARRAR-SE
escagarrar-se de →por

ESCALFAPANXA
passar d'escalfapanxa al foc {u.p. *passa* (un temps) *d'escalfapanxa / de l'escalfapanxa al foc*}
u.p. està ociosa; passa el temps descansant, no fent res. [descansar*]

> Prou, prou! Passen l'hivern d'escalfapanxa al foc, contents i regalats. (33) [69]

Doc.: DIEC **escalfapanxa:** Ø; DCVB **escalfapanxes:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **escalfapanxa 1:** *m*. Llar de foc petita practicada en la paret d'una habitació. | Cf. també: **panxa 2:** FIG. **estar de panxa enlaire** Estar ociós. **posar-se de panxa al sol** Inhibir-se d'una tasca.
Obs./*Sin*.: ***gratar-se la panxa; posar-se de panxa al sol***; ***estar de panxa enlaire.***

ESCAMPAR-SE
llet s'escampa →jo també m'acampi

ESCARRANXAR-SE 'riure'
escarranxar-se a crebar {u.p. *s'escarranxa a crebar*}
u.p. riu molt; es mor / es trenca de riure. [riure*]

> En veure aquell jovencell que tot just si li creixia el pèl moxí [...] tots s'escarranxaren a crebar. (11) [44]

Doc.: DIEC **escarranxar-se:** Ø. | *Obs*.: Segons el DIEC **escarranxar-se** vol dir 'Obrir-se de cames'. | A la Catalunya del Nord *escarranxar-se* significa 'riure'. Cf. BOTET (1997) **escarranxar (s')**. | *Obs.* (*se*) *crebar* 'morir' és (gal·licisme). Cf. VERDAGUER2.
Sin.: ***escarxofar-se de →riure***; ***fer-se un tip de →riure.***

ESCARXOFAR-SE
escarxofar-se de →riure

ESCOLTAR
escoltar amb la →boca esbatanada

ESCORRÍ
→prim com un escorrí

ESCOTNAT, -ADA
→cridar com un porc escotnat al viu

ESCOTORIT, -IDA
escotorit com ni un →pinsà

ESCRIURE'S
(no) escriure's →negre damunt de blanc

ESGUARDAR
esguardar de cua d'→ull

ESMOLAT, -ADA
esmolat com una punxa de ganivet {u.c. (*és*) *esmolada com una punxa de ganivet*}
u.c. (és) molt esmolada; tallant, punxegut. [esmolat*]

> Cada estel, fina, lluenta és esmolada com una punxa de ganivet, una punxa punxeguda talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar. [30]

Doc.: DIEC i DCVB **esmolar/esmolat:** Ø; **ganivet:** Ø; **punxa:** Ø.

ESMORTEÏT, -ÏDA
→veu esmorteïda

ESPANTÓS, -OSA
fer un →soroll espantós

ESPANYA
anar a veure com ho passen dins Espanya {u.p. *va a veure com ho passen a Espanya*}
[aquí:] *u.p.* mor ofegada, emportada per l'aigua riu avall. [ofegar-se*]
Obs.: Els rius de l'Alta Cerdanya corren cap a la Baixa Cerdanya.

> Per a anar-hi, prou hi havia un gual, i un gual ben adobat; mes, quin és l'any que dos o tres temporals o foses de neus sobtades no fan créixer les aigües del riu tan fortament, que travessar el gual equival a anar a veure com ho passen dins Espanya? (25) [59]

Doc.: DIEC i DCVB **passar:** Ø; **veure:** Ø | DCVB: **Espanya:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada d'Espanya.

ESPAPISSAR
espapissar els →ruminants

ESPATLLA
carregar damunt les espatlles {u.p. *carrega damunt les espatlles* algú *o* quelcom}
u.p. posa a l'esquena *algú* o *quelcom* <per transportar-lo>. [portar*]

> En Pere es carregà l'home damunt les espatlles i emprengué pas per pas la raia del gual. (66) [116]

Doc.: DIEC i DCVB **carregar:** Ø; **espatlla:** Ø.

fer caure damunt les espatlles {u.c. *fa caure damunt les espatlles* a algú}
u.c. afeixuga *algú*; <*una càrrega, un esdeveniment*> fa sentir el seu pes. [afeixugar*]

> I en el fred que el silenci els havia fet caure damunt les espatlles [...] el senyor, amb una veu esmorteïda i baixa, digué: - Parla. (22) [56]

Doc.: DIEC i DCVB **caure**: Ø; **espatlla** Ø.

portar uns →anys a sobre les espatlles

ESPERAR(-SE)
→a ... que m'hi esperen

esperar amb candeleta als dits {u.p. *espera amb candeleta* (*als dits*) quelcom} [esperar*]
u.p. espera *quelcom* impacientment; *u.p.* espera *quelcom* amb ànsia, amb delit.

> I fou allò que podia alegrar més la casa; marit, sogres, família i criats esperaren el part amb candeleta als dits. (17) [51]

Doc.: DIEC **candeleta 1:** *f.* **esperar amb candeletes** Esperar amb impaciència, amb delit. | **esperar:** Ø. | *Obs.*: Es tracta d'un fraseologisme conegut a molts indrets dels Països Catalans, encara que el DCVB –però només en l'edició de l'any 1935--, sota l'entrada de **candeleta** en doni una localització ben precisa: **6** *Esperar amb candeletes*: esperar una persona o cosa amb gran desig, amb impaciència (Camp de Tarragona). En l'article **esperar** del DCVB, a l'apartat de les locucions, aquesta unitat apareix en companyia d'altres formes de significat similar: c) *Esperar amb candeletes* (Cat.), o *amb candeleta* (Val.), o *Esperar el sant adveniment*, o *Esperar el mannà*, o *Esperar la vinguda de l'Esperint Sant*, o *Esperar com les ànimes el bé*, o *Com si esperassin el perdó*: esperar una cosa amb gran desig i impaciència. [...] *Cada setmana tots esperàvam ab candeletes lo dijous a la tarda*, M. Genís (Jocs Fl. 1876, pàg. 303). | BOTET (1997) sota l'entrada **candeleta** recull la variant *esperar amb candeleta* l'existència del qual em confirmà un dels meus informants. Tanmateix, a continuació se cita un exemple amb la forma normativa: «*Lo rector esperava l'ocell amb candeletes*». Aquest fraseologisme a València s'usa en forma d'*esperar en candeleta*. Es pot suposar que en molts altres indrets pronuncien *en* en lloc de *amb*. | Respecte a l'origen d'aquesta unitat en R. Botet reprodueix --en francès-- l'explicació fornida per J. Amades «Antigament era usada una candeleta per a fixar el terme de duració de diferents afers. [subhastes..., judicis...] La candeleta va, doncs associada a la idea de l'ansietat, de la inquietud per a conèixer una cosa de cabal interès». (Amades: 1990, 74). La variant utilitzada a les *Contalles...* ens invita a rastrejar també altres pistes etimològiques. La forma *esperar amb candeleta als dits*, no documentada pels diccionaris catalans, podria haver nascut d'una comparació: "esperar amb una gran ànsia com si hom tingués una candeleta enganxada als dits". El lingüista hongarès G. O. Nagy explica que l'observació de la persona que transporta foc o una candela i que passa una terrible angúnia de cremar-se, va originar diferents expressions en l'hongarès, alemany i algunes llengües eslaves. O. Nagy suposa que hi ha una altra imatge que podia haver contribuït a la formació d'aquests fraseologismes: es tracta del costum d'enganxar una candeleta als dits, habitual molt especialment entre els monjos, documentat també en dibuixos medievals. Evidentment la gent despistada sovint acabava cremant-se els dits, cosa que explica la inquietud que provocava aquella manera de fer una mica de llum. En un altre passatge de les *Contalles...* apareix una frase que aporta un argument de més en favor d'aquesta etimologia: «A les portes on picaven, la gent sortia amb una tesa encesa als dits.» (42) [90] | En el DIEC no hi ha entrada de **tesa**. BOTET (1997) el defineix com a 'torche de bois résineux, oribus' (**teia**). El DCVB, sota **tesa 5** remet a *teia*.

esperar tot llevat ... {u.p. *espera / esperava tot llevat / menys* quelcom}
u.p. espera / esperava *quelcom* de molt diferent. [(no) esperar*]

> En Pere, que ho esperava tot llevat d'un flabiol, se li posà amb uns morros de quatre pams.
> - Què voleu que en faci, d'un flabiol? (66) [116]

Doc.: DIEC i DCVB **esperar:** Ø; **tot:** Ø.

no esperar-se amb aqueixa {u.p. *no s'espera amb aqueixa*}
u.p. no espera quelcom. [(no) esperar*]

> El prior que no s'espera amb aqueixa, fa un esbrameteig. [83]

Doc.: DMLC i DCVB **aqueix:** Ø; **esperar-se:** Ø.

ESPERITAT
com esperitat {u.p. *fa* quelcom *com* (*un*) *esperitat*}
u.p. fa *quelcom* com si fos posseïda pel dimoni. [posseït*]

> Van passar el primer poble, va passar-lo el cap dret, com esperitat, com si tot ell fos una paret que avancés sense moure un nervi de la cara. [32]

Doc.: DIEC **esperitat 2:** FIG. Excitat en alt grau. *Córrer com un esperitat. Cridar com un esperitat.*| DCVB **esperitat:** *Mirar com un esperitat,* o *amb ulls esperitats:* mirar amb els ulls esglaiats i expressant gran excitació.

ESPINA
→prim com una espina

ESQUENA
girar-se d'esquena {u.p. *es gira d'esquena*}
u.p. es gira d'esquena a algú. [girar-se*]

> Els altres sospiraren de plaer, tot girant-se d'esquena. (41) [89]

Doc.: DIEC i DCVB **esquena:** Ø. | **girar:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **9: girar les espatlles** Tombar-se d'esquena a algú. *Girà espatlla i se n'anà.* | **10:** *pron. Vejam, gira't d'esquena: vas tot brut dels colzes.* (Obs.: Exemple sense definició.) | DIEC **espatlla 3:** FIG. **donar les espatlles** [o **girar les espatlles**] Fugir.

ESQUIROL
→àgil com l'esquirol; ***→empinyat com un esquirol al cim d'un pi***

ÉSSER
→això era; ***això és un →cas que va passar***; ***el punt d'→honor (d'un qui sóc jo)***; ***→encara ho és***; ***era un →vell, vell, revell, més que vell***; ***és el →cas de dir-ho***; ***ésser com sant Tomàs i només →creure ço que toca amb el dit***; ***ésser de bon →consell***; ***ésser de bon →cor***; ***ésser de →gestos amidats***; ***ésser de →pensar***; ***ésser fora de vista***: **→VISTA**[2]; ***ésser →oli al llum***; ***ésser →veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc***; ***i →encara hi és ...***, ***i →encara ho és ...***

ja cal que sigueu...
<fórmula que> s'usa per dir: no series tal, tal qual (si actuessis d'altra manera). [tal* qual (fórmula)]

> - Toca mà per l'església, féu el dimoniot.
> - Ja cal que sigueu el remeniot de l'infern, cridà la Pona, irada. Res no us atura ni us commou. (28) [62]

Doc.: DIEC i DCVB **ésser:** Ø.

ja no series ... {*ja no series* algú}
<fórmula per dir> no series tal, tal qual (si actuessis d'altra manera). [tal* qual (fórmula)]

> La dona ella, s'havia trobat tan bé, envoltada pel temporal que fins s'hi havia complagut.
> – Ja no series dona d'aigua! va fer l'home irat. [33-34]

Doc.: DIEC i DCVB **ésser:** Ø.

→molt serà que

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***.
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

> Llavors en Pau, recordant les malifetes de la seva vida, es va dur la mà al cor. [...] En tocar-se el pit, ja no hi trobà el bony ni en sentí el pes.
> Si ho és, si no ho és! Aquí a fora en diuen més! (16) [50]

> D'aquí ve que s'anomena la casa del Cadell.
> Si ho és o no ho és,
> qui ho sap, no en diu res.
> Poseu-hi el nas, si en voleu saber més. (23) [57]

Doc.: DIEC i DCVB **ésser:** Ø.

si no s'han mort, →encara hi són

ESTAR
estar a →punt; ***estar fora de →perills***; ***estar sense →alè***

ESTEL
estel que la guia, l'~ {*un estel que guia* algú}
un estel que serveix de guia; guia, (estel) nord. [estel*]

> Sa germana abraçà la mestressa dels blats, tancà els ulls un moment per cercar dins el cap l'estel que la guiava, i, havent-lo trobat, va a agafar el camí i seguí camps enllà. (43) [92]

Doc.: DIEC **estel:** Ø; **guia:** Ø. | *Obs.:* Al DCVB sota **guiar 1** consta l'exemple: *Aquells reis eren guiats per una stela.* Llull Doctr.

ESTELLA
com una estella de →sol

ESTÓMAC
com un →cop de colze a l'estómac

tenir un pic a l'estómac {u.p. *té un pic a l'estómac*}
u.p. té gana. [gana*]

> De primer es frega el nas; mes aquell pic que tenia a l'estómac li feia dreçar el cap i ensumar com un gosset davant un rastre de llebre (67) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **estómac:** Ø; **pic:** Ø.

ESTONA
estona fa
fa temps; d'un temps ençà. [(fa) temps*]

Els estudiants que estona fa que li segueixen els passos i recullen ses exclamacions a cada troba nova, se'n pugen a la cambra on el prior està convertit en un sac de gemecs. [85]

Doc.: DIEC **estona 1:** *Ja fa estona que són fora: no poden tardar a venir.* | DCVB **estona:** *fer estona* o *haver-hi estona:* haver passat llarg temps.

una bona estona
durant un llarg moment; molt de temps. [temps*]

L'aturen, li demanen avís; esguarda l'animal una bona estona i amb el to doctoral de la gent que saben de què se les han, judica que l'animal és un bou. [80]

Doc.: DIEC i DCVB **bo:** Ø; **estona:** Ø. | DMLC **bo[3] 7:** Que és considerable, complet. [...] *Una bona estona.*| *Obs.:* cf**.** DIEC **bell -a 5:** ***una bella estona*** Una estona llarga. | DCVB **bo:** Ø; **estona:** *Passar una bona estona:* passar agradablement cert espai de temps.

ESTOVAR-SE
estovar-se de →glòria

ESTRELLA
estrella de l'alba {estrella / estel de l'alba; estel del matí]
<noms populars de> Venus. [Venus*]

Allargà pel verd de l'herba dos clavillans d'una finor de porcellana i dos peuets com de neu fosa que enlluertaren el vaquer com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba. (53) [101]

Doc.: DIEC i DCVB: Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **estel 6:** POP. **estel del matí** Venus, quan al matí se'l veu brillar des de la Terra. | DCVB **estel 1:** *L'estel de l'alba,* o *l'estel del dia*, o *l'estel del matí*: el planeta Venus.

→enlluernar com si s'hagués aparegut l'estrella de l'alba

ESTRÈNYER
estrènyer el pas de la salivera {u.c. *estreny el pas de la salivera* a algú}
u.c. angunieja, angoixa *algú*; *u.c.* fa angúnia *a quelcom.* [angúnia*]

Això de veure l'altre tan assegurat li estrenyia el pas de la salivera.
Mes què fer en el seu cas, sinó plantar cara! I us asseguro que la Pona en sabia! (27) [62]

Doc.: DIEC i DCVB **estrènyer:** Ø; **pas:** Ø; **salivera:** Ø.

ESTRET, -A
tenir el (forat del) cul estret; ***tenir el cul tan estret*** (o ***les anques tan estretes***) ***que (no hi cabria) ni un gra de mill*** {u.p. *té el cul estret, té el forat del cul estret; té el cul tan estret que no hi cabria ni un gra de mill; té les anques tan estretes que no hi cabria ni un gra de mill*; *u.p. <fa* quelcom> *amb les anques estretes que ni un gra de mill*} (col·loq!)
u.p. té molta por. [por*]

Mentre caminava vora a vora amb el sulfurós, tota dreta com un pal, i amb les anques tan estretes que ni un gra de mill... el cap li barrinava. (27) [62]

Va recordar que no havia de girar-se pas! Va passar dret, dret com un pal, i el forat del cul estret. [31].

Doc.: DIEC **cul:** Ø; **cabre:** Ø; **estret**: Ø. | *Obs*.: Els diccionaris catalans monolingües no documenten aquestes combinacions que s'utilitzen també en forma abreviada: *té / tenia el cul així*, acompanyada per un gest – un cercle petit fet amb el polze i l'índex. | El DCVB, el *Diccionari de Locucions i de Frases Fetes* (DLFF) i el *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes* (DSFF) recullen una expressió similar, però amb un ben sentit diferent. | Cf. DCVB **pinyó:** LOC. e) *No se li pot ficar un pinyó al cul*: es diu d'una persona molt orgullosa o satisfeta d'ella mateixa.

Cf. també DSFF: ARROGANT

no poder-se-li ficar un pinyó al cul (a algú) *O*, es diu per a significar que una persona és molt orgullosa / es diu d'una persona molt orgullosa *o* satisfeta d'ella mateixa (RM, A-M)
És molt vanitós, no se li pot ficar un pinyó al cul / No t'estranyi que t'hagi contestat així. No se li pot ficar un pinyó al cul (RM)
 tibat com un rave, estufat com un paó

En el *Diccionario Fraseológico Documentado del Español Actual* (DFDEA), en l'article **piñón** tenim: **no caberle** [a alguien] **un pinón por** (o **en**) **el culo** *v* (col) Tener mucho miedo o estar muy asustado. | En el mateix diccionari sota l'entrada **paja** apareix la forma: **no caberle** [a alguien] **una paja por el culo.** (*vulg*) Rebosar de satisfacción [esa pers.]. *Gralm en la constr* **estar** (o **ponerse**) **que no le cabe una paja por el culo** | En la televisió vaig sentir també la forma: «Oye, me has espantado que no me cabría ni un pelo al culo a martillazos». | El *Diccionario fraseológico español-ruso* (DFER) sota **paja** documenta la unitat *no le cabe una paja por el culo* amb el significat de 'algú no cap en la pell (de satisfacció)'. | Cf. també les variants usades a Amèrica Llatina amb el sentit de 'tenir molta por' (*estaba que no le cabía un alfiler*, etc.) citades per Arora sota els articles **alfiler** i **paja** (ARORA , 1977, 51-52, 323). | La forma incompleta -*amb les anques tan estretes que ni un gra de mill...-,* usada per J. P. Cerdà correspon gairebé literalment a una expressió hongaresa, documentada al DHC. Cf. **zabszem:** (*úgy megijedt / fél, hogy*) *egy ~ se férne a fenekébe* (*hum*) tenir cagalló / cucs; estar cagat de por; cagar-se de por; tenir el cul estret; tenir el cul tan estret que no hi cabria ni un gra de mill. (Cf. també Morvay: 2001a, 319-320).
Obs.: cf. també ***→dret, com si li haguessin premut les anques***

ESVORELLAR-SE
un →timbau s'esvorella sota les soles

EVA
Eva temptadora, l'~
una dona temptadora. [dona*]

– Ací no pot ser la senyora, contesta l'homenot, baixant les parpelles davant l'Eva temptadora, està prohibit en un convent d'estudiants. [81]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **Eva:** Nom propi de dona, i especialment de la primera dona, mare de tot el llinatge humà. | El DIEC i el DMLC no tenen entrades de noms propis.

FALCÓ
→saltar com un falcó sobre l'ocell

FALTAR
cap a ... falta gent : →**CAP**[2]; ***i cap a casa, que no hi falta feina***: →**CAP**[2]

FAMÍLIA
la →santa família

FARCELL
→gros com un farcell de quinze canes

FÀSTIC
fer fàstic {u.c. *fa / causa fàstic* a algú}
u.c. fastigueja *algú*. [fastiguejar*]

> «Pau! Per què passes el temps fent el mal? Te'n burles tu mateix, per no convenir del fàstic que et fa ». (13) [47]

Doc.: DIEC **fàstic 1:** *m*. Sentiment desagradable que ens causa una cosa que ens repugna. *Fer fàstic una menja. Déu me'n guard, de tocar un llimac: em fa fàstic. Tan brut, quin fàstic que fa!* 2 *La seva conducta em fa veritable fàstic.* | DCVB **fàstic 1:** *Fer fàstic*: produir sentiment de repugnància.

FAVA
no →dir ni fava

FEINA
i cap a casa, que no hi falta feina: →**CAP**[2]; ***mitja feina →mig***

veure's feines {u.p. *es veu feines* a / per a <fer quelcom>}
u.p. té dificultats (per a <fer quelcom>). [dificultat*]

> – Que no fos aquell bergant! [...]
> – No, no! Asseguren els estudiants, és un vellet tot enrampat que es veu feines a caminar. [85]

Doc.: DIEC **feina:** Ø; **veure's:** Ø. | DCVB **feina 4:** *Veure's amb feines per a fer una cosa:* topar amb dificultats serioses (Mall., Men.). «Estimat meu, dues eines | són males de manejar; | dues en vols festejar, | i amb una t'hi veig amb feines» (cançó pop. Mall.).

FER(-SE) Cf. també **FET, -A.**
això va passar fa →anys i panys, ja no sé on...; ***allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist***: →**VEURE**; ***com →jamai havia fet***; ***→estona fa***; ***fa →anys i panys***; ***fer →agravi*** (1, 2); ***fer baixar el cap***: →**CAP**[1]; ***fer barrina*** cf: ***→feta està la barrina***; ***fer →bo***; ***fer bolilles de →picolat***; ***fer →camí***; ***fer →cara***; ***fer →cas***; ***fer caure damunt les →espatlles***; ***fer el →beneit***; ***fer el pressupost***; ***fer el →punt***; ***fer el →sord***; ***fer →fàstic***; ***fer →foc que, ni per sant Joan***; ***fer →fretura***; ***fer →goig***; ***fer la →ganyota***; ***fer l'→ullet***; ***fer →llàstima***; ***fer →mercè d'un do***; ***fer més →via***; ***fer mitja feina: →mig***; ***fer →pena***; ***fer***

→posada; ***fer →servei***; ***fer →sop***; ***fer →tabola***; ***fer →tronar i ploure***; ***fer un →bufet de solaç***; ***fer un mal →paper***; ***fer un →paper***; ***fer un →soroll espantós***; ***fer una →becaina***; ***fer →via***; ***fer →vores***; fer-***se →càrrec*** (1,2); ***fer-se →pregar***; ***fer-se →seva***; ***fer-se un tip de →riure***; ***qui el tracte féu, mantingui el preu***: **→MANTENIR**

fes-te-hi que Déu t'ajudarà {*ajuda't i Déu t'ajudarà*; o *fes-t'hi que Déu t'ajudarà*}
<proverbi que> aconsella fer tot allò que hom pot per sortir de les dificultats, de la pobresa i no esperar inactiu l'ajuda dels altres. [ajudar-se*]

> Així ho fan. En Joan, cap a l'església a fer la seva pregunta, i el capellà, que no era el primer cop que l'oia féu com solia. Amagat darrera l'altar, li va respondre:
> - Fes-te-hi bon home, que Déu t'ajudarà. (75) [127]

Doc.: DIEC **ajudar:** Ø; **déu:** Ø. | DCVB **ajudar:** LOC. – **g)** «Déu diu: ajuda't, i t'ajudaré» (Cat. Bal.). «Ajuda't i Déu t'ajudarà. » (Men.). «El qui cau i s'alça, Déu l'ajuda.» (Manresa). Refranys que ensenyen la necessitat de posar cadascú de sa part l'esforç que necessita per conseguir coses bones, i de no fiar-ho tot a la protecció graciosa de Déu. | DCVB **Déu:** REFR. – bb) «Déu ajuda al diligent»; «Déu diu: ajuda't, i t'ajudaré»; «Ajuda't de lo teu i ja t'ajudará Déu» (Pineda de Mar). | *Obs.:* Es tracta d'un refrany conegut internacionalment: cf. DHC *segíts magadon,* (*az*) *Isten is megsegít* ajuda't i Déu t'ajudarà.

FERA
posar-se com una fera {u.p. *es posa / es torna com una fera* (o *fet una fera*)}
*u.p. s'*enfada molt; s'enfureix; agafa una forta enrabiada. [enfurir-se*]

> Oint la pregunta, el capellà, es tornà com una fera.
> El jutge, que era cosa promesa! El rector, que de cap de les maneres! (74) [125]

> L'amo, atacat de fet com estava, es posà com una fera, cridant, maltractant, espaordint grans i petits. (87) [141]

Doc.: DIEC **fer**[2] **-a: 5** *Ésser, un home, una fera. Posar-se algú fet una fera.* (*Obs.*: Exemples sense definició). | Cf. també DMLC **fer**[2] **-a: 2** Persona difícil, de caràcter violent o agressiu. *Més val que no el contradiguis: és una fera.*

FERIR
ferir al viu {u.c. *fereix al viu* algú}
u.c. fereix molt, ofèn vivament *algú*. [ferir*]

> Tals paraules feriren el pare al viu, per tota la falsedat que demostraven. I se n'apoderà la ràbia. (22) [57]

Doc.: DIEC **ferir:** Ø; **viu:** Ø. | DCVB **ferir:** LOC. a) *Feri en el viu*: encertar a qualcú els seus sentiments, pensaments íntims, intencions amagades, etc,

→llamp ferís

FERRER
→botir-se i desbotir-se com una manxa de ferrer

FER-SE cf. **FER**

FET, -A
a →preu fet; ***fet i dit***; ***dit i fet***: **→DIT**[1]; ***fet un braser de →goig***; ***fet un nus de →nervis***; ***fet un sac de →llàgrimes***

feta està la barrina / juguesca {*u.p.* fa barrina / jugada (*amb algú*)}
<fórmula d'aposta> que s'usa per cloure un tracte**.** [tracte*]

- Cal una aposta, cal una aposta!
- Les dues millors vaques que tinc, s'eixampla l'hereu.
- Les dues millors meves, respongué, quadrant-s'hi, el pagès. [...]
- Feta està la barrina!
I tots a riure com si fossin a punt de treure la rifla. (50) [98]

– Juga't-hi el bou, jo m'hi jugui la bolsa; el primer home que encontrarem ens farà de testimoni i ens descompartirà. El nen prou pensa que els estudis i la disciplina li hauràn destorbat el seny. Ja que el veu tan entemat, es conforma a les seves.
- Feta està la juguesca! [79].

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **barrina 5:** ***fer barrina*** Cloure un tracte**.** | DMLC **barrina 4:** ***fer barrina*** Cloure un tracte *Abans de fer barrina vull tornar a parlar amb el meu soci*. | DCVB **barrina** 5: Contracte bilateral (Mall.) *Fer barrina*: cloure un contracte. | Cf. també ***la →jugada és dita***

la barrina està feta i la jugada mantinguda
<fórmules d'aposta que> s'usa per assenyalar que es considera feta una aposta (i acceptada per un altri). [aposta*]

Els dos homes ja ho entenen així, el nenet és boig, sinó mai de la vida hauria menat un bou de tros de porc. Què hi poden ells, si la barrina està feta i la jugada mantinguda! [80]

Doc.: Cf. l'entrada anterior. | DMLC **juguesca:** *Fem una juguesca sobre quin equip guanyarà el partit de futbol.*

ni és fet ni es fa {u.c. *ni és fet ni es fa /farà*}
<fórmula que> s'usa per denegar *quelcom*, per denegar la realització *de quelcom*. [fórmula de) denegar *]

- Del que no us quedarà, diu la pagesa, enfadada, serà del vi de la bóta; mes no ens fa falta, que el casament ni és fet ni es fa. (59) [110]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø.

quedar dret, fet una →pedra fita; ***quedar →pedra feta***; ***quedar-se/ tornar-se de →pedra*** (o ***quedar-se fet una pedra***); ***semblar fet d'→argent viu***

FICAR(-SE)
ficat entre →Glòria i Sanctus
→ficar-se al llit

FIL
amoixar el fil {u.p. *amoixa el fil; amolla / dóna fil* (a algú)}
u.p. alimenta / fomenta la conversa. [conversa*]

El pobre anava amoixant el fil, el cap acatadet guaitant el foc amb aquell aire seré dels beneits que no donen importància a les pròpies paraules:
Qui té una fornada de pa cuit té pla de què menjar. (81) [134]

Doc.: DIEC **amoixar:** Ø; **fil:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **amoixar 8:** FIG. **donar fil a algú** Deixar-lo dir, fer, etc., com a aquella persona de qui no hem de fer cap cas digui el que digui, faci el que faci, etc. | Cf. també DCVB **fil:** LOC. l) *Amollar o donar fil*: fomentar la conversa, les il·lusions, els projectes, etc., de qualcú. La frase completa és «donar fil a la grua» o «amollar fil a sa miloca».

anar per dolent fil {u.p. *va per dolent fil*}
u.p. té malícia; dolentes intencions. [malícia*]

- El balanç, que fa el punt, és que, si no ens avenim, trenquem el tracte quan canti el gall a mitjanit.
Mirant-s'ho bé, un home que es juga la masada no pot anar per dolent fil. (32) [68]

Doc.: DIEC i DCVB **dolent:** Ø; **fil:** Ø.

contar fil per randa {u.p. *conta fil per randa* quelcom}
u.p. conta minuciosament, detalladament; amb tots els detalls *quelcom*. [detalladament*]

L'Antoni li va contar fil per randa la seva història. (16) [50]

Ell que li conta fil per randa allò que li havia passat. (77) [129]

Doc.: DIEC **contar 1: contar per menut** [o **contar per peces menudes**, o **contar fil per randa**] Contar amb tots els detalls, minuciosament. | **fil:** Ø. | **randa 2: contar fil per randa** Contar (una cosa) amb tots els detalls. | *Obs.* cf. també DCVB **fil:** LOC f) *Fil per randa* (Cat., Bal.) o *Fil per agulla* (València): amb tots els detalls, sense deixar res. *Les va contar fil per randa tot lo que li havia succeït*, Roselló Many. 237.

de fil a randa {<la conversa va> *de fil a randa*}
<la conversa va> de poc a poc; enllaçant una frase amb l'altra. [conversa*]

Ja sabeu com van les converses: de fil a randa l'un, s'esgarria, l'altre va fora de camí, i us trobeu en discussions que no sabeu qui ni com les han armades. (48) [96]

Doc.: DIEC **fil:** Ø; **randa:** Ø. | DCVB **randa:** LOC a) *Fil per randa*: minuciosament, amb tots els detalls.

→***saber el fil justet***

FILL
fills meus {*fill meu; fills meus*}
<fórmula que> s'usa per adreçar-se a un interlocutor *o* a interlocutors present(s) o imaginari(s).
[(fórmula d')adreçament*]

Agafa el flabiol, se'l posa als llavis i sense pensar en res de mal en fa sortir tres o quatre xiulets.
Fills meus, allò va ésser tirar oli al foc. (67-68) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **fill:** Ø; **meu:** Ø.

FINOR
d'una finor de porcellana {u.c (*és) d'una finor de porcellana*}
u.c. molt fina, finíssima. [fi*, fina]

Allargà pel verd de l'herba dos clavillans d'una finor de porcellana. (53) [101]

Doc.: DIEC i DCVB **finor:** Ø; **porcellana:** Ø.

FIT
mirar de fit a fit {u.p. *mira de fit a fit* quelcom}
u.p. mira, observa fixament *quelcom*. [observar*]

Els ulls del color del cel o de la neu; no he triat el color perquè, a dir-te la veritat, no l'he gosat mirar de fit a fit. (54) [103]

Doc.: DIEC **fit: 2 mirar de fit a fit** Mirar fixament un objecte.

trobar-se de fit a fit {<dues persones, éssers> *es troben de fit a fit*}
<*dues persones, éssers*> es troben un enfront de l'altre; cara a cara. [enfrontat*]

Havent estat donada l'alarma i organitzada la vigilància, es trobaren de fit a fit la fera i l'hereu. (90) [145]

Doc.: DIEC i DCVB **fit:** Ø.

FITA
quedar dret, fet una →pedra fita

FITAR
fitar com →encisat

FLAC
tenir un flac per on agafar {u.p. *té un flac per on agafar-lo*}
u.p. té un punt feble (que permet *a algú* dominar-lo). [punt* feble]

- Maleït vaquer! - reputega - Bé deu tenir un flac per on agafar-lo!
- Aquest és el flac, però és temerut i no es val de prometències. (54-55) [103]

Doc.: DIEC i DCVB **agafar:** Ø; **flac:** Ø.

FLOR
→bonic com flor

la flor del món {u.c. (*és*) *de la flor del món*}
u.c. excel·lent; d'excel·lent qualitat [excel·lent*]

No veieu quin treball tan fi!
- I el vestit de la flor del món que se'n trauria - fa la mare. (59)
-Fi el vestit de la flor del món que se'n trauria fa la mare. [110]

Obs.: Segons em va confirmar el mateix autor, la forma introduïda a l'edició nova és errònia.

Doc.: DIEC **flor:** Ø; **món:** Ø. | *Obs*.: DCVB focumenta una forma diferent: *En la flor del món*: en plena joventut, l'època millor de la vida.

trobar-se al bell →mig com es troba la flor al mig de la col

FOC
ésser veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el →foc

fer foc que, ni per sant Joan {u.p. *fa foc que, ni per sant Joan*}
u.p. fa un gran foc. [foc*]

I el pobre feia foc. Feia foc que, ni per sant Joan. (79) [131]

Doc.: DIEC i DCVB **foc:** Ø; **sant:** Ø. | *Obs.*: cf. també al DCVB sota **Joan** l'apartat de CULT. POP.

passar d'→escalfapanxa al foc; ***tirar →oli al foc***

FONDRE'S
fondre's el →cor; ***fondre's en un →bassiol***

FORA
anar fora de →camí ; ***ésser fora de vista***: **→VISTA**[2]; ***estar fora de →perills***

quedar-se a fora {u.p. *es queda a fora*}
u.p. no entra <*en un lloc*>. [(no) entrar*]

Però la gent d'aquell poble, sia per la por, sia per dolenteria, les van arruixar fora del veïnat.
- Cara de mora, queda't a fora, deia la gent. (39) [87]

- Això és pell de moro: quedeu's a fora! I tornaven a tancar el ventall. (42) [90]

Doc.: DIEC i DCVB **fora:** Ø; **quedar:** Ø.

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: **→ÉSSER**

FORAT
forat de les sopes, el ~ (hum)
boca. [boca*]

I així avançaren ell, magre i prim com un escorrí, amb l'aigua que li fregava la barba sota el forat de les sopes, i aquell vell tan gran amb les anques al frec del riu. (66) [116]

- Si vols, te'n donaré nou [porcs]!
-Nou?
La salivera se li quedà al canyó i li tapava el forat de les sopes, i va sentir un formiguer a li recórrer el cos, de l'ungla del dit gros del peu fins al cap de tot dels cabells. (76) [128]

Doc.: DIEC i DCVB **forat:** Ø; **sopa:** Ø.

tenir el forat del cul →estret; ***tornar la →bola pel forat***

FORÇA
treure força d'allà on no n'hi ha més {u.p. *treu forces* de quelcom; *treu forces d'allà on no n'hi ha més*}
u.p. fa un esforç sobrehumà. [esforç*]

> Les tres Marietes, traeint forces d'allà on no n'hi havia més, fugiren riu amunt. (39) [88]

Doc.: DIEC i DCVB **força:** Ø; **treure:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **força:** LOC. a) *Treure força de la flaquesa*: fer els esforços suprems, quqn ja s'està molt dèbil;

FORMIGUER
→bellugar-se com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer

caber-n'hi un formiguer {*n'hi cap un formiguer* <en un lloc>}
<*en un lloc*> hi ha una gran multitud. [multitud*]

> Si el segon dia hi havia un bullit de gent a esperar, el tercer n'hi cabia un formiguer. (11) [44]

Doc.: DIEC i DCVB **caber:** Ø; **formiguer:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **formiguer: 3** FIG. Lloc on hi ha molta gent posada en moviment; multitud de gent posada en moviment.

FORN
passar pel forn {u.p. *passa pel forn*; *ha de passar pel forn*}
u.p. ha de cedir; ha de fer *quelcom* contra la seva voluntat. [cedir*]

> - Que no iré!
> - Que sí!
> - Que mai més!
> - Que ja m'ho sabreu dir!
> - Que si no fos el tracte!
> Com que el tracte hi era, pel forn hagué de passar el rector. Podeu pensar si abans d'entrar dins l'arç en féu, d'armanac i d'alimares. (72) [123]

Doc.: DIEC i DCVB **forn:** Ø; **passar:** Ø.

FORROLL
amb uns →morros com un forroll de presó

FOS, -A
com de →neu fosa

FOSC, -A
fosc com la nit {u.c. *(és tan) fosca com la nit*}
u.c. (és) molt fosca. [fosc*]

> A les portes on picaven, la gent sortia amb una tesa encesa als dits. S'encontraven amb els ulls cansats de les mares, els ulls engrandits de por dels nens al mig d'una pell morena, tan fosca com la nit. (42) [90]

Doc.: DIEC i DIEC **fosc:** Ø; **nit:** Ø. | *Obs.*: El DIEC cita -en forma d'exemple- una altra comparança: cf. **fosc² -a 1:** *adj*. no clar, obscur. *Una nit fosca. Una cambra fosca. Fosc com una gola de llop*. | **nit 1:** *f.* Una *nit fosca com una gola de llop*.

FOTRE'S
fotre's la →pell

FRÀGIL
fràgil com un cristall de glaç {u.p. (*és*) *fràgil com un cristall de glaç*}
u.p. (és) molt fràgil. [fràgil*]

La noia jeia a tocar d'ell, rossa i fràgil com un cristall de glaç. (89) [143]

Doc.: DIEC i DCVB **cristall:** Ø; **fràgil:** Ø; **glaç:** Ø. | *Obs.*: El DIEC cita -en forma d'exemple- altres comparanças: cf. **fràgil 1:** *adj*. Que es trenca fàcilment. *Fràgil com el vidre, com la pisa*. | **glaç 1:** *Fred com el glaç.*

FREGAR-SE
fregar-se les mans: **→MÀ**

FRETURA
fer fretura {u.c. *fa fretura* a quelcom}
u.c. fa falta a algú. [falta*]

Donà un volt pel firal tot cercant la perla que li feia fretura, i, allà on li semblà bé, tirà l'ham:
- Jo vull un mosso que compli tot el que li manaré. (31) [67]

Doc.: DIEC **fretura 3: fer fretura** Mancar quelcom necessari, de què se sent la pèrdua. | DCVB **fretura:** *Fer fretura*: fer falta; esser necessari.

FUGIR
fugir del cap: **→CAP**[1]

GALÀPET 'gripau'
→botit com un galàpet

GALTA
el →pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes

GANA
quedar-se amb les ganes {u.p. *es queda amb les ganes*}
u.p. renúncia *a quelcom* encara que en tingui ganes. [renunciar*]

> Als més valents, entre els minyons casadors d'aquella terra, en saber les condicions, se'ls perdia la casera; i tots se'n quedaven amb les ganes. (5) [37]

Doc.: DIEC **gana:** Ø; **quedar-se:** Ø. | DCVB **gana:** *Quedar amb les ganes* (d'una cosa) romandre defraudat; sense arribar a obtenir o fer allò que desitjava.

GANIVET
→esmolat com una punxa de ganivet

GANYOTA
fer la ganyota {u.p. *fa la / una ganyota; fer ganyotes*}
u.p. fa un posat de disgust; fa carotes. [disgust*]

> Li ensenya un Sant-Cugat-del-Vallès ben tou i coixinat, fet per carns dolces i revingudes.
> La dona fa la ganyota.
> És l'únic que tenim. [83]

Doc.: DIEC **ganyota 1:** ***f.*** Contorsió de la cara feta voluntàriament o involuntàriament. *Fer ganyotes. Una ganyota de dolor.* | DCVB **ganyota:** Gest ridícul i grotesc fet amb la cara, i especialment amb la boca: cast *mueca, visaje. Tancant los ulls y fent una ganyota.* [...] *Fer la ganyota:* morir a la forca o a garrot.

GARROFA
→guanyar les garrofes

GAT
com un gat moix que no ha trobat la llet al tupí {u.p. *és* (o *fa* quelcom) *com un gat moix que no ha trobat la llet al tupí*}
u.p. està (*o* actua) molt decebuda. [decebut*]

> - Fes-te-hi bon home, que Déu t'ajudarà.
> El minyó se'n va tornar a casa com un gat moix que no ha trobat la llet al tupí. (75) [127]

Doc.: DIEC i DCVB **gat:** Ø; **llet:** Ø **moix:** Ø, **trobar:** Ø; **tupí:** Ø.

GEC
petar d'→orgull dins el gec de la brusa

GEMEC
convertit en un sac de gemecs {u.p. (*és feta / convertida en*) *un sac de gemecs*}
u.p. gemega molt. [gemegar*]

> Els estudiants que estona fa que li segueixen els passos i recullen ses exclamacions a cada troba nova, se'n pugen a la cambra on el prior està convertit en un sac de gemecs. [85]

Doc.: DIEC **6 :** ***sac de gemecs*** Instrument músic [...]. **7** FIG. Persona que sempre gemega, es lamenta. | DCVB **sac 12:** *sac dels gemecs*, o *de gemecs*: cornamusa (pir.-or., or., men.) [...]. *També dormia el ca, com el sach dels gemecs*, Caseponce Man. 43. **a**) fig. Persona que sempre es queixa, o prega, o gemega (or., men.). «En Tomi és un sac de gemecs».

GEMEGAR
→tururut, tururut, qui gemega ja ha rebut

GENT
cap a ... falta gent: **→CAP**[2]; ***la →gent de lletra***; ***haver un →bullit de gent***; ***la gent de →lletra***

GEST
ésser de gestos amidats {u.p. (*és*) *de gestos amidats, té gestos amidats*}
u.p. (és) parsimoniosa; fa les coses amb mesura. [parsimoniós*]

> Són gent tocada i posada - tret de quan juguen el paper a firal -, de llengua curta i gestos amidats. (50) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **amidar:** Ø; **gest:** Ø.

GIRAR-SE
girar-se d'→esquena

GLAÇ
→fràgil com un cristall de glaç

GLÒRIA / GLÒRIA
estovar-se de glòria {u.p. *s'estova de glòria*}
u.p. glorieja, es vana, es vanagloria. [gloriejar*]

> Esperant que el pagès arribés, l'hereu florit s'estovava de glòria i se n'anava de la llengua fins a deixar a entendre que sa muller li havia estat de bon consell. (56) [105]

Doc.: DIEC i DCVB **estovar-se:** Ø; **glòria:** Ø.

ficat entre entre Glòria i Sanctus {u.p. (*està*) *ficada entre Glòria i Sanctus*}
u.p. està contentíssima; està molt feliç; està al (setè) cel. [feliç*]

> Posaren una condició :
> - Si a davant nostre ens salta als ulls que és una «lera», com hi ha món, no t'hi casaràs!
> El minyó, ficat entre Glòria i Sanctus, ni tan sols no en va fer cas. (58) [108]

Doc.: DIEC i DCVB **ficar:** Ø; **glòria:** Ø; ***sanctus:*** Ø

GOIG
fer goig {u.c., u.p. *fa goig* a algú}
u.p., u.c. agrada *a algú.* [agradar*]

- Quina és la bèstia que et fa més goig? Aquella ens valdrà! (49) [98]
I amb el cop de la malícia el traïdor tira la sageta de tal manera que broc i bèstia cauen al bell mig d'una mata d'arces verdes i vives a fer goig. (72) [123]

Doc.: DIEC **goig 1: fer goig una cosa** Fer bo de mirar-la per la seva ufana, la seva bellesa, etc. *Aquest jardí fa goig*. **fer una cosa goig a algú** Abellir-li la seva adquisició o obtenció. *Si aquest vestit no et fa goig, queda-te'n un altre*. **no fer goig una cosa a algú** Esperar-ne alguna cosa de desagradable, d'enutjós, etc. | *Obs*.: Al segon exemple de les *Contalles* la unitat s'usa irònicament, parlant de quelcom que no fa goig, no agrada gens ni mica.

fet un braser de goig {u.p. (*és*) *feta un braser de goig*}
u.p. (està) molt contenta, contentíssima. [content*]

El pare, cofoi, fet un braser de goig, demanava pel fill. (18) [52]

Doc.: DIEC i DCVB **braser:** Ø; **goig:** Ø.

GOM
(***emplenar***) ***de gom a gom*** {unes persones *emplenen de gom a gom* quelcom; u.c. *és plena de gom a gom*}
u.c. és plena / emplenada completament; pleníssima. [ple*]

L'àpat que preparaven a la cuina havia atret a repeixar-se pagesos endiumenjats, funcionaris de la darrera moda i senyors de bones maneres amb ventre fluix i comprimit. Tant d'aujam emplenava la casa de gom a gom. (67) [117]

Doc.: DIEC **gom: 2 ple de gom a gom** Dit d'un local, una plaça, etc., completament plens. L'església era plena de gom a gom. | DCVB **gom:** *De gom a gom*, o *De gom en gom*: completament ple.

GOS(SET)
→arramassat sobre ell mateix, com els gossos; ***→atent com un gos caçaire***; ***→punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar***
→ensumar com un gosset (davant un rastre de llebre)

GRA
amb les anques →estretes que ni un gra de mill; ***→buscar un gra de civada en una sitja de blat***

GRÀCIA
caure en gràcia {u.c., u.p. *cau en gràcia* a algú}
u.c., u.p. agrada *a algú* [agradar*]

- Què feu, dona? Demanà el minyó [...].
- Porti sol, respongué ella.
Allò li caiguè en gràcia. - Jo us ajudaré: com que no sé què fer. (62) [112]

Doc.: DIEC **gràcia 3:** Benvolença que una persona acorda en una altra, disposició a ésser agradable. *Estar en gràcia prop de rei. Caure en gràcia a algú.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **gràcia 2:** *Caure en gràcia*: esser grat a algú.

demanar gràcia {u.p. *demana gràcia* (a algú)}
u.p. <*un condemnat*> demana clemència; *u.p.* demana perdonar o disminuir la seva pena.
[clemència*]

La nora es veié perduda. Es va agenollar als peus del seu marit demanant gràcia. (22) [57]

Doc.: DIEC i DCVB**:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **gràcia 6:** Perdó acordat benèvolament. *El sobirà té el dret de gràcia*.

GRAN
de gran →anomenada; ***no →poder-hi gran cosa***

GRAT
de bon grat o de mal grat
vulgui(s) o no; sense violència o no; de bones o de males. [grat*]

Això era una pobra viuda que tenia un nenet molt eixerit, [...] que estimava sa mare com bon fill que era i de bon cor. Sempre li deia: – Mare quan seré gran, us faré dormir en un llit de lluïses.
Que tenia de creure la dona, sabent que de bon grat o de mal grat un pobre és fet per ser esquilat. [77]

Doc.: DIEC **grat[1] 2:** ***de bon grat*** *loc. adv.* Amb gust, voluntàriament. **3** ***de mal grat*** *loc. adv.* Per força, contra voluntat. | DCVB **grat:** *De grat*, o *De bon grat*, o *Per grat:* amb gust, per impuls de la voluntat.
Sin.: ***de bones o de males.***

GRATAR-SE
gratar-se el clatell {u.p. *es grata el cap* (o *el clatell*, o *la barba*) <en senyal de quelcom>}
u.p. fa aquest gest en senyal de nerviosisme, perplexitat o meditació. [nerviosisme*]

En Pere es va a rescar [sic] la barba, i no va saber què respondre. [...] En Joan es va gratar el clatell. Diuen que el gratar deixondeix el pensament; mes, tant el seu com el del seu germà van quedar sense deixondir-se. (79-80) [133]

Doc.: DIEC i DCVB **barba:** Ø; **cap:** Ø; **clatell:** Ø; **gratar:** Ø.
Cf. també ***→rascar-se el cap / el clatell / la barba***.

GROS, GROSSA
gros com un farcell de quinze canes {u.c. *és grossa com un farcell de quinze canes*}
u.c. molt grossa, enorme. [enorme*]

El nen va trobar-se sol, tot solet, amb unes ganes de plorar grosses com un farcell de quinze canes, i unes ganes de menjar que no haurien cabut en una olla de fer coure vint migeres de cols. (65) [115]

Doc.: DIEC **cana:** Ø; **farcell:** Ø; **gros:** Ø. | *Obs*.: DIEC **cana1 1:** f. Mida pròpia de Catalunya, les illes Balears i la Catalunya del Nord, igual a 8 pams, 6 peus o 2 passos, que a Barcelona equivalia a 1,555 metres.

passar una de grossa {*passa una de grossa* a algú}
passa u.c. extraordinària *o* molt greu *a algú.* [extraordinari*]

Entre temps a en Pere li n'havia passat una de grossa. Mentre esperava son germà [...], se li presentà al davant un home petit, rodanxó, gras i lluent, vestit com un senyor. (75-76) [128]

Doc.: DIEC i DCVB **gros grossa:** Ø ; **passar:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **gros 5:** FIG. *Fer-la grossam* o *Fer-ne una de grossa*: fer un disbarat o una malifeta important.

GUAITAR
guaitar com si una borrumba li hagués caigut sus de la closca: →**CAURE**

GUANYAR(-SE)
en aquest món el més →llest ha de guanyar

guanyar-se la vida {u.p. *es guanya la vida*}
u.p. treballa a sou, guanya diners per a viure. [guanyar* (diners)]

- Per què plores? - va fer el vell. [...]
- Jo, perquè sóc petit i no sé com guanyar-me la vida. (66) [116]

Ja es trobava satisfeta de veure'l cert i adret i pensava que si no venien rics sempre tindria dues mans i deu dits per guanyar-se la vida. [77]

Doc.: DIEC **guanyar 3:** *tr. pron. Guanyar-se el pa, la vida*. | DMLC **guanyar-se 1:** Obtenir alguna cosa, fer-se'n mereixedor. *Guanyar-se el pa, la vida. Guanyar-se el cel, la glòria eterna.* (*Obs.:* exemples sense definició). | DIEC **vida 10:** Mitjans de subsistència. **guanyar-se la vida** Treballar a sou, guanyar per viure. | DCVB **guanyar: 1:** *Guanyar-se la vida:* obtenir amb el treball els diners i coses suficients per viure. | Cf. també DCVB **dit:** LOC. d) *No tenir més que els cinc dits de la mà per treballar*: esser molt pobre, no tenir altres bens que l'habilitat per al treball.

guanyar-se les garrofes {u.p. *es guanya les garrofes*}
u.p. treballa a sou, guanya diners per a viure. [guanyar* (diners)]

La Vila era el receptacle de tot allò que Cerdanya criava d'arrel a la terra; volem dir que hi acudia gairebé tota persona nada que es guanyés les garrofes a la comarca. (47) [95]

Doc.: DIEC **garrofa 2:** *pl*. IRÒN. **guanyar-se les garrofes** Guanyar-se la vida.

GUIAR
l'→estel que la guia

HAM

mossegar l'ham {u.p. *mossega / pica l'ham*}
u.p. està a punt de deixar-se agafar, enganyar; està a punt de caure en el parany preparat. [parany*]

> En un sentit estava satisfeta que l'altre hagués mossegat l'ham tot just tirat. Hi endevinà un bon averany del seu enginy. (27) [61]
>
> Essent el temps de la llogada, l'amo se'n torna al firal a tirar l'ham que donava tan bon peix. Es troba que així que el tira, ja hi ha qui hi mossega. (33) [69]
>
> Aquest hereu de casa bona, galant a les seves hores, estava enamorat.
> El mal, segons els seus pares, era que l'ham on havia mossegat no corresponia a llur remball. (57) [107]
>
> La múrria aprofita tots els uts per arremangar-se les faldilles […].
> Aquest ham, venint desprès de la gresca que ha acompanyat el cemonial del poc, no hi ha queixal en tot el col·legi que no es bellugui de mossegar-hi. [82-83]

Doc.: DIEC Ø. | Cf. **ham 1:** *m*. Croc petit de ferro que, penjat d'un fil i proveït d'esquer, serveix per a pescar. *Picar l'ham. Tirar l'ham.* (*Obs*.: Exemples que il·lustren el significat concret del mot.) | **mossegar:** Ø. | Cf. també **picar: 7** Els ocells, agafar (el menjar) amb el bec; un peix, etc., donar mossegada (al menjar). *Les gallines tot el dia piquen gra.* ABS. *Avui els peixos no piquen.* | DCVB **ham** LOC. a) *Menjar-se l' ham*: creure's una cosa falsam deixar-se enganyar. b) *Posar hams*, o *Tirar hams a la mar*: fer les gestions preparatòries per a obtenir alguna cosa. | *Obs*.: Tenim tot un grup de combinacions formades amb el mot *ham* i un verb (família fraseològica): *tirar l'ham; mossegar l'ham;* (*em*)*portar l'ham.*

portar l'ham {u.p. *porta l'ham*}
u.p. es deixa agafar, enganyar; cau en el parany preparat. [parany*]

> - Fins a què l'has fet arribar? Preguntà l'home, amb la inquietud de qui tem pel seu bé.
> - Fins als límits que no es poden traspassar sense perdre-hi l'honra, féu, resolta.
> El marit es rascà el clatell en senyal de nerviosisme i de perplexitat.
> - Això vol dir també que l'ham ha portat. [...]
> - Per ésser innocent la fusta no l'haurà envestit, del tot, segons entenc. (54) [102]

Doc.: DIEC i DCVB **portar:** Ø. | *Obs*.: cf. la documentació sota ***mossegar l'ham***.

tirar l'ham {u.p. *tira l'ham* (a algú)}
u.p. prepara un parany per agafar, enganyar *algú.* [parany*]

> En un sentit estava satisfeta que l'altre hagués mossegat l'ham tot just tirat. Hi endevinà un bon averany del seu enginy. (27) [61]
>
> Van estudiar la manera de fer treballar un home sense despotxar un céntim. [...] Quan s'ho van tenir rumiat, conjuminat i retallat, l'home se les va haver cap a la vila. Quan hi fou, donà un volt pel firal tot cercant la perla que li feia fretura, i, allà on li semblà bé, tirà l'ham:
> - Jo vull un mosso que compli tot el que li manaré. (31) [67]
>
> Mira! Ell tira l'ham, troba que li escau bé, fan tracte i a casa se'n van. (32) [68]
>
> Essent el temps de la llogada, l'amo se'n torna al firal a tirar l'ham que donava tan bon peix. Es troba que així que el tira, ja hi ha qui hi mossega. (33) [69]

Doc.: DIEC i DCVB **tirar:** Ø. | *Obs*.: cf. la documentació sota ***mossegar l'ham*** i també la combinació ***parar el llaç***.

HAVER (Cf. també **HEURE**)
com hi ha →món; ***desennà que hi ha →món***

haver-se-les {u.p. *se les heu* <cap a un lloc>}
u.p. part, es dirigeix *<cap a un lloc>*. [partir*]

> Van estudiar la manera de fer treballar un home sense despotxar un céntim. [...] Quan s'ho van tenir rumiat, conjuminat i retallat, l'home se les va haver cap a la vila. (31) [67]

Doc.: DIEC i DCVB **haver:** Ø. | *Obs.*: cf. DIEC **haver 2: haver-se-les** Discutir, disputar, etc. sobre alguna cosa. *Aquells dos se les heuen. Ell sempre se les ha d'haver amb tothom.* | DCVB **heure:** V. Haver. **haver:** I. **4:** *Haver-les*, o *Haver-se-les* (o *haure-se-les:*) tractar, tenir paraules amb algú, sia discutint, sia barallant-se: cast. *habérselas*.

no haver-hi altre →remei; ***→temps ha***; ***treure →força d'allà on no n'hi ha més***; ***una →vegada hi havia***

HERBA
herba remeiera
herba que servei com a remei, medicament; planta medicinal. [medicament*]

> El vellet tot geperut caminant a pleret, va d'un band a l'altre cercant les herbes remeieres. [84]

Doc.: DIEC **herba:** *Herbes anuals, biennals, perennes. Herbes medicinals, remeieres* | **remeier 1:** *adj.* Emprat com a remei. *Plantes remeieres.* | DCVB **herba:** Ø. | **remeier 1:** adj. Que serveix com a remei o que dóna remei. *Y nina ja hagué après... tot l'art dels sacrificis y d'herbes remeyeres*. Costa Trad. 172.

HERODES
del →temps que Herodes existia

HEURE (Cf. també **HAVER**)
heure-se-les {u.p. *se les heu* <per obtenir quelcom>}
u.p. estudia, rumia les solucions possibles *<per obtenir quelcom>*; *u.p.* se les enginya. [rumiar*]

> La nostra parella de pagesos i mig se les heu per tornar el mosso a casa seva sense pagar-lo. (32) [68]

Doc.: DIEC i DCVB **heure:** Ø. | *Obs.*: cf. **haver-se-les**.

heus ací el que va passar a un pagès que jo sé {*heus ací el que va passar ...*<a algú> *que jo sé*}
<fórmula que> s'usa per començar una contalla. [fórmula* rond.]

> Heus ací el que va passar a un pagès que jo sé.
> No us diré qui és.
> No us diré de qui va.
> Només us contaré el cas tal com va passar. (57) [107]

Doc.: cf. els exemples següents.

***heus aquí / ací* (*que*)**
<fórmula que> s'usa per cridar l'atenció sobre algú o quelcom, o per començar a explicar quelcom.
Sin.: ve't aquí. Cf. també **mi'ci que**. [(fórmula d')atenció*]

Heus aquí que una tarda es presentà a les portes del castell una vagabunda arrossegant un estol de criatures i amb un aire trist, de misèria. (17) [51]

Heus ací el que va passar a un pagès que jo sé. (57) [107]

Quan arribaven a les enfores de la ciutat, el porc rodolant-se el greix a passos menudets i el minyó primfilant-se amb una verga als dits, heus aquí que encontraren un estudiant. [78]

Doc.: DIEC **heus aquí 1:** Expressió amb què s'assenyala a l'atenció algú o alguna cosa. *Heus aquí la paga que n'he rebut. Heus-el aquí. Heus-la aquí. Heus aquí a vós.* | DCVB **aquí:** IV. **4**: *Vet aquí* o *veus aquí,* o *heus aquí:* serveix per fer fixar l'atenció en la presència d'una cosa.

heus aquí el que va passar
<fórmula rondallística que> s'usa per començar contalles. [fórmula* rond.]

Heus aquí el que va passar a un minyonet cerdà, de quin modo el va haver i com ell es va revenjar. [77]

Heus ací el que va passar a un pagès que jo sé. (57) [107]

Doc.: Cf. l'exemple anterior.

no saber com un se les hau {u.p. *no sap com un se les heu*}
u.p. no entén el comportament *d'algú*; no comprèn què li passa *a algú.* [entendre*]

La santa família es quedà de pedra; l'enamorat, avergonyit, i sos pares, amb l'estuf de qui no sap com un se les hau. (59) [110]

Doc.: DIEC **heure:** Ø. | *Obs.:* cf. **haver-se-les**.

saber de què les hau {(u.p.) *sap de què les heu*}
u.p. sap de què parla; és competent en el tema que es tracta. [competent*]

L'aturen, li demanen avís; esguarda l'animal una bona estona i amb el to doctoral de la gent que saben de què se les han, judica que l'animal és un bou. [80]

Obs: Al text original figurava la forma: «la gent que saben de que se les hauen» que va ésser corregida com es veu més amunt.

Doc.: DIEC **haver²:** Ø. | **haver-se-les** Discutir, disputar, etc., sobre alguna cosa. *Aquells dos se les heuen. Ell sempre les ha d'haver amb tothom.* | DCVB **heure:** V. Haver. **haver:** I. **4:** *Haver-les*, o *Haver-se-les* (o *haure-se-les:*) tractar, tenir paraules amb algú, sia discutint, sia barallant-se: cast. *habérselas*.

val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants {*val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants*; *més val adreçar-se a Déu que als sants*; *val més tustar al finestró del Bon Déu que a la portalada d'un sant*}
<proverbi que> s'usa per aconsellar resoldre els problemes dirigint-se als superiors i no pas als subalterns. [dirigir-se (als superiors)*]

Va agafar-se les virtuts entre mans i s'adreçà al senyor: ja que ho sap tothom, val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants. (26) [60-61]

Si Déu no torna, vegem els sants, pensà la Poneta, que sentia amoixar-se-li les il·lusions. El sant... és a dir el capellà, no hi podia gran cosa; però, essent bon home com era, sempre els ajudaria amb una pregària. (27) [61]

Doc.: DIEC **déu:** Ø; **heure:** Ø; **sant:** Ø. | DCVB **déu:** REFR. zz) «Més pot Déu que tots els sants» (Men.); «Quan Déu no vol, els sants no poden» (Cat., Val., Bal..); «Val més s'adreçar a Déu que als sants» (Ross.); «Més pot Déu que el dimoni» (Mall.); «Déu pot més que tots els diables»: totes aquestes sentències indiquen que convé més acudir directament al superior principal que servir-se d'intermediaris per a demanar-li alguna cosa. | *Obs*.: BOTET (1998) sota l'entrada **Déu** recull les formes: «Estigues bé amb Déu i riu-te dels sants» i «Més val adreçar-se a Déu que als sants». | A la Catalunya del Nord es coneix també la variant: «Val més tustar al finestró del Bon Déu que a la portalada d'un sant» que documento -amb algunes correccions– del fullet que presenta un dels espectacles de la *Iera Trobada de Teatre Català*, «El Vi de l'Anton», que va tenir lloc el dia 12 d'abril de 2002, a Ceret): "No ho encerta fins que l'Anton [...] s'avisi de li donar un cop de mà. Allavores sí que se'n parlarà [...]. Seria, doncs, veritat que «Val més tustar al finestró del Bon Déu que a la portalada d'un sant»?"

HOME

com un sol home {unes persones <*fan* quelcom> *com un sol home*}
unes persones <fan *quelcom*> unides en una acció comuna, actuant de manera coordinada.

[units*]

> Els ganivets esmolats, la pastera estanca, les peroles netes, la caldera lluent, el pebre mòlt i la sal picada a la mà de morter, i ells atents com un sol home al primer gruny que oïren. (77) [129]

Doc.: DIEC i DCVB **home:** Ø; **sol -a:** Ø.

home de →bé; ***→sant home***

HONEST, -A

honest com el pa beneit {u.p. (*és*) *honesta com el pa beneit*.
u.p. (és) molt honesta. [honest*]

> - Jo no dic pas que sigui gaire deseixit, però, d'honest, n'és com el pa beneit, i m'hi jugui el que voldreu. (48) [96]

Doc.: DIEC **beneit:** Ø; **honest:** Ø; **pa:** Ø. | Cf. **beneit: 5** *Pa beneit.* [...] **vendre's com pa beneit** Vendre's fàcilment, ràpidament. | DCVB **pa:** LOC. v) *Esser com el pa beneit*: repartir-se una cosa a molta gent amb gran facilitat.

HONOR

punt d'honor {*el punt d'honor (d'un qui sóc jo*)}
orgull, dignitat. [orgull*]

> Rumiant-se els motius d'esperançar bé, el pic de plantar cara i no rebaixar el punt d'honor d'un qui sóc jo, decidí resoludament:
> - Encara que m'hi hagués d'empenyorar la camisa! (55) [104]

Doc.: DIEC **honor:** Ø. | **punt 23:** FIG. PER EXT. **punt d'honor** Allò en què es considera que consisteix l'honor d'una persona. | DCVB **punt** VI., **1:** *Punt d'honor*: allò en què es considera que consisteix l'honor d'algú.

→trincar en honor

HONRA
perdre l'honra {u.p. <una dona> *perd l'honra*}
u.p. <una dona> perd el seu honor, la castedat. [honor*]

- Fins a què l'has fet arribar? Preguntà l'home, amb la inquietud de qui tem pel seu bé.
- Fins als límits que no es poden traspassar sense perdre-hi l'honra, féu, resolta. (54) [102]

Doc.: DIEC **honra:** Ø; **perdre:** Ø. | *Obs.:* cf. **honra 2:** ESP. Castedat en una dona. | Cf. DCVB **honra:** REFR. b) «La vergonya i l'honra, a la dona que la perd, mai li torna».

HORA
a les seves hores {u.p. *és a les seves hores* algú, u.p. *es comporta* (o *es troba*) d'alguna manera}
u.p. és *algú*; *u.p.* es comporta (*o es troba*) d'alguna manera quan li convé. [convenir*]

Aquest hereu de casa bona, galant a les seves hores, estava enamorat. (57) [107]

Doc.: DIEC i DCVB **hora:** Ø; **seu seva:** Ø. | *Obs*.: Sembla ser un gal·licisme. Cf. PR **heure 4:** (*Avec un possessif*) *Il est poète a ses hores*, quan li ça lui chante, selon sa fantaisie. | Cf. també DCVB **dia** III. *Tenir dies*, o *anar a dies*: tenir diades, estar un dia d'una manera i un altre d'una altra. DCVB **diada 2**: *Tenir diades*: tenir diferents maneres de estar o obrar segons els dies. «Encara no està bé el malalt? Té diades: dies està bé, i dies està malament. (Mall., Men, Val.».

abans d'hora
aviat, d'hora; més d'hora que l'habitual. [aviat*]

Aquell pastre, envellit abans d'hora, tenia per tota família un filla (85) [139]

Doc.: DIEC **abans:** Ø; **hora:** Ø. | DCVB **hora** III. **1:** *Abans d'hora*: abans del temps oportú o prefixat.

venir l'hora {*ve / arriba l'hora* de quelcom}
arriba el temps, el moment *de quelcom* [temps*].

Vinguda l'hora del part, la dona posà al món una filla. (19) [53]

Doc.: DIEC **hora 7:** Temps, moment, de fer alguna cosa, en què s'esdevé alguna cosa. *Ha arribat l'hora de separar-se*. | **arribar l'hora** Arribar l'hora de morir-se, l'hora de la mort. *Ha arribat la seva hora. Li ha arribat l'hora.* | DCVB **hora:** III. **1:** *Venir* o *arribar l'hora*: arribar el moment, el temps adequat a una cosa.

HOSTAL
dos mals per a matar el millor hostal: →**MAL**[2]

I[1]
→dret com una I

I[2]
→bo i ...; ***i de quina →manera***!; ***i →encara deu córrer*** ...; ***i →encara hi és*** ...; ***i →mig; i →pim i pam***; ***i →tot***

IDEA
burxar una idea per batre a dins del cap [u.p. *està burxant una idea per batre a dins del cap*]
u.p. rumia (*o* està tot rumiant) *quelcom*. [rumiar*]

> Entre temps a en Pere li n'havia passat una de grossa. Mentre esperava son germà, tot burxant una idea per batre a dins del cap, se li presentà al davant un home petit, rodanxó, gras i lluent, vestit com un senyor. (75-76) [128]

Doc.: DIEC i DCVB **batre:** Ø; **cap:** Ø; **idea:** Ø.

→treure's la idea

IGUAL
→sedós igual que un núvol blanc enmig del cel

IL·LUSIÓ
amoixar-se les il·lusions {*les il·lusions s'amoixen* a algú}
u.p. comença a perdre les il·lusions; es desil·lusiona. [desil·lusionar-se*]

> Si Déu no torna, vegem els sants, pensà la Poneta, que sentia amoixar-se-li les il·lusions. (27) [61]

Doc.: DIEC **amoixir-se:** Ø; **il·lusió:** Ø. |*Obs.*: En el DIEC no hi ha entrada d'**amoixar-se**. Cf. BOTET **amoixar**.

IMPORTÀNCIA
no donar importància {u.p. *no dóna importància* a quelcom}
treure importància *a quelcom*. [importància*]

> El pobre anava amoixant el fil, el cap acatadet guaitant el foc amb aquell aire seré dels beneits que no donen importància a les pròpies paraules:
> Qui té una fornada de pa cuit té pla de què menjar. (81) [134]

Doc.: DIEC **donar:** Ø: **importància 1:** *f.* Qualitat d'important. *Donar importància a una cosa. Aquest càrrec li dóna molta importància. Algú, donar-se importància.* (*Obs.*: Exemples sense definició).

INFLAR
inflar el →pit

INSTANT
sense →perdre un instant

INTENT
no tenir cap mal intent {u.p. *no té cap mal intent*}
u.p. no té males intencions [intenció*]

Avança la mà dreta [...], però demostra que no té cap mal intent. [30].

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs*.: Cf. DCVB **intent:** m. Intenció posada o a punt de posar en pràctica. | DIEC **intent 1:** Cosa intentada; acció d'intentar. | Cf. també: **intenció 1:** *Bones, males, intencions*. **de bones intencions, l'infern n'és ple** No basten les bones intencions, calen les bones obres. | **empedrar 2:** FIG. **l'infern és empedrat de bones intencions** L'infern és ple de gent que han tingut la intenció de fer el bé i no l'han fet.

JA
el que m'ha dit, ja us ho →diré; ***ja cal que sigueu...***: →**ÉSSER**; ***ja ho veurem!***: →**VEURE**; ***ja no series ...:*** →**ÉSSER**; ***ja saps allò que vull dir***: →**SABER**

JAMAI
com jamai havia fet {u.p. *fa* quelcom *com mai / jamai havia fet*}
u.p. fa *quelcom* de manera extraordinària. [extraordinari*]

> En Pere es tragué la flauta, bufà com jamai havia bufat, i el rector es posà a ballar com jamai havia ballat, i de quina manera! (72) [123]

Doc.: DIEC i DCVB **jamai:** Ø; **mai:** Ø.

jamai de la →vida

JO
el punt d'→honor d'un qui sóc jo

JOAN
fer →foc que, ni per sant Joan

JOANA
quan la →Mare de Déu es deia Joana

JOC
la vida és un joc d'arrapinya-cabells
<frase sentenciosa que> s'usa per donar a entendre que la vida és lluita contínua. [lluita*]

> La vida és un joc d'arrepinya-cabells [sic]. Però un cop el joc està fet, la gent, sense saber per a què, ens hi solem conformar. [18]

Doc.: DCVB i DIEC **joc:** Ø; **arrapinyar:** Ø. | *Obs*.: BOTET recull només **arrapar**.

JOIA
compartir la joia {u.p. *comparteix la joia* d'algú <d'altres>}
u.p. s'alegra amb els altres. [alegrar-se*]

> Tots, com es val, s'alçaren a trincar [...], llevat d'una pobra vagabunda asseguda al capdavall d'una taulada. La cosa semblà tan estranya, que el senyor volgué saber per què aquella dona no compartia la joia de tots. (20) [54]

Doc.: DIEC **joia:** Ø. | **compartir 2:** FIG. *No compartir l'opinió d'algú. Compartir els sentiments, les alegries, el dol, d'algú.* (*Obs*.: Exemples sense definició).

JOVENCELL
→envermellir com un jovencell

JUDICAR
judicar pels seus →ulls

judicar sus del tros {u.p. *judica sus del tros* quelcom}
u.p. jutja, verifica quelcom amb els seus ulls propis. [jutjar*]

La fa pujar per judicar sus del tros si el gest s'ho val. [82]

Doc.: DIEC i DCVB **judicar**: Ø; **tros:** Ø. | *Obs*.: Sembla ésser un gal·licisme. Cf. PR **pièce 5:** Loc. *Juger, décider sur pièces, avec pièces à l'appui*.)

JUGADA
aguantar la jugada {u.p. *aguanta la jugada*}
<fórmula que> s'usa per anunciar que hom accepta una aposta. [(fórmula d')aposta*]

- Bé, féu l'hereu; jo aguanti la jugada: o bé hi perdré el que em fa mascle o bé ell t'enganyarà i et portarà enganyat. [...] Jugues o no? Ep, ja no ets tan valent? [...]
La jugada és dita! (49) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **aguantar:** Ø; **jugada:** Ø.

la barrina està feta i la jugada mantinguda: →**FET, -A**

la jugada és dita
<fórmula que> s'usa per anunciar que s'ha fet una aposta. [(fórmula d')aposta*]

Jugues o no? Ep, ja no ets tan valent?
Com que un amo val tant com un hereu, quan són de casa anomenada, no volien donar el braç a tòrcer.
- La jugada és dita! (49) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **dir:** Ø; **jugada:** Ø. | Cf. també ***feta està la barrina / jugada***: →**FET, -A**

m'hai acabat les jugades
<fórmula que> s'usa per prometre que hom no tornarà a fer quelcom. [fórmula de) promesa*]

- Martí, Martí, no et sabia per aquí!
M'hai acabat les jugades, [sic]
Si em deixes sortir d'aquí! (82) [135]

Doc.: DIEC i DCVB **acabar:** Ø; **jugada:** Ø.

JUGAR(-SE)
jugar a →ballmanetes; ***jugar el →paper***

m'hi jugaria qualsevol cosa ... que; m'hi jugui el que voldreu
<fórmula que> hom usa per fer veure la seva fermesa, convicció i les ganes d'apostar per demostrar que té raó. [(fórmula d)'aposta*]

- Jo tinc un guardià, féu un dels contrincants en el punt més animat del conflicte que m'hi jugaria qualsevol cosa, sense por de perdre, que m'és fidel i honest. (48) [96]

- Jo no dic pas que sigui gaire deseixit, però, d'honest, n'és com el pa beneit, i m'hi jugui el que voldreu.

- D'on sortirà aquest animal que la mena en sigui perduda?
- A casa el tinc, desençà de vailet. (48) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **cosa:** Ø. | **jugar:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **jugar 14:** Arriscar al joc (una quantitat). *Jugo tot el que tinc a aquesta carta*. | **15:** *pron.* Jugar-se moltes pessetes.

JUGUESCA
→feta està la juguesca

JUST, -A
→saber el fil justet

LLAÇ

parar el llaç {u.p. *para / posa el / un llaç* a algú}
u.p. posa parany *a algú.* [parany*]

> La minyona, pressentint el llaç parat, mes sense entendre quina fi cercava l'hereu, es decidí a prendre'l de revés i a atacar abans de l'hora. (93) [148]

DIEC **llaç 2:** FIG. Parany. *Ja has caigut al llaç*. | *Obs.:* cf. també: **parany 2:** FIG. Artifici dreçat contra algú, esp. per atrapar-lo, fer-lo caure, seduir-lo. *Posar un parany.* | **parar: 13** Posar (alguna cosa) en disposició de funcionar, de servir a un fi; muntar, dreçar. *Parar la ratera. Parar un llit a la sala. Parar taula. Parar botiga. Parar casa, pis*. | DCVB **llaç 1a:** fig. Parany, enginy per a agafar, enganyar, fer caure (en sentit moral, intel·lectual). «Parar llaços»; «Caure en en llaç».

LLAGRIMA

fet un sac de llàgrimes {u.p. (*està*) *feta un sac de llàgrimes*}
u.p. plora desesperadament, abundosament. [plorar*]

> – És jove? Torna el prior.
> – Feta un sac de llàgrimes. Si no em donem el permís, demà el dematí, segur que s'haurà fosa en un bassiol. [82]

Doc.: DIEC i DCVB **sac:** Ø; **llàgrima:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **llàgrima 1**: *Estar fet una mar de llàgrimes:* plorar molt.

→plorar llàgrimes amargues / amargants; ***→plorar més llàgrimes amargues / amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer***

LLAMP

llamp ferís!
<fórmula exclamativa que> s'usa per maleir algú, o quelcom. [maledicció*]

> Llamp ferís tantes confusions! [17]

Doc.: DIEC Ø.| *Obs*.: cf. DIEC **llamp 3:** Formant part d'expressions que enclouen una maledicció: *Llamp del cel! Mal llamp! Mal llamp te mati, t'encengui.* | DCVB **llamp 4:** Entra en la formació de moltes imprecacions, malediccions, interjeccions violentes. «Llamp de Déu!», «Llamp del cel!», «Mal llamp te mati!, «Mal llamp t'esberli», «Així un llamp me parteixi!» [...] *Lamps les ferissen e les cremassen*. Spill 15834.

tirar-se com un llamp {u.p. *fa quelcom com un llamp*}
u.p. fa molt ràpidament *quelcom*. [ràpidament*]

> Va començar amb el ritual d'apropar-se de l'aigua, allargat sus la terra i avançant sobre els colzes, els ulls encesos, les orelles desplegades, els nervis tensos, a punt per tirar-se com un llamp sobre la presa si es presentés. [26]

Doc.: DIEC i DCVB Ø.| *Obs*.: cf. DIEC **llamp 2:** *Córrer com un llamp. Aquest home és un llamp: li manen una cosa, i ja la té feta.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. DCVB **llampec 2:** *Anar* (*passar, fugir*, etc) *com un llampec:* anar molt veloçment.

LLARG

→passar de llarg

LLÀSTIMA
fer llàstima {u.p., u.c. *fa llàstima*}
u.p., u.c. desperta, inspira compassió. [compassió*]

Van seure en un marge sense plorar, mes tan tristes que feien llàstima. (42) [91]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | Cf. DIEC **llàstima 1:** Pietat, compassió. | **pietat 3:** compassió, llàstima. *Feia pietat de veure'l.*

LLEBRE
→ensumar com un gosset davant un rastre de llebre

LLEI
així com ho vol la llei {u.c. (*es passa*) *així com ho vol la llei*}
u.c. (es passa) conforme a les regles; com és prevista. [regla*]

Tants d'ocells van menjar, de prims, de tous, de curts i de llargaruts, que se'ls va fer greix, i els tres comparses van anar estovant-se de galtes, de clatell i de panxa. Així com ho vol la llei, el qui va posar més panxa fou el rector. (71) [121]

Així com ho vol la llei, el rector es menjava el tros gros, la majordona seguia triant del que ell havia deixat, les engrunes quedaven per a en Pere. (71) [122]

Doc.: DIEC i DCVB **llei:** Ø; **voler:** Ø.

LLENGUA
anar-se'n de la llengua {u.p. *se'n va de la llengua / boca*}
u.p. diu / confia quelcom que convenia callar; confia un secret. [confiar*]

Esperant que el pagès arribés, l'hereu florit s'estovava de glòria i se n'anava de la llengua fins a deixar a entendre que sa muller li havia estat de bon consell. (56) [105]

Doc.: DIEC **llengua 2: anar-se'n de la llengua** Dir alguna cosa que convenia callar. | Cf. també **boca 23: anar-se'n de la boca** Dir allò que convenia callar. | DCVB **llengua:** LOC. e) *Fugir de llengua* o *Anar-se'n la llengua,* a algú: escapar-se-li paraules indiscretes.

ésser de llengua curta {u.p. *és de llengua curta*}
u.p. és callad(et)a; de poques paraules. [callat*]

Són gent tocada i posada - tret de quan juguen el paper a firal-, de llengua curta i gestos amidats. (50) [98]

Doc.: DIEC **curt², -a:** Ø; **llengua:** Ø. | Cf. DCVB **curt, curta:** LOC. f) *Esser curt de llengua, però llarg de dits* (Cast.) o *curt de llengua però llarg d'ungles,* o *curt de vista i llarg de mans* (Mall.): esser poc parlador o aparentment poc viu, però saber-se aprofitar bé de les ocasions.

LLEPAR
no donar-se →temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit

LLEST, -A
en aquest món el més llest ha de guanyar
<frase sentenciosa que> s'usa per dir que en la vida cal espavilar-se; cal ésser molt llest. [llest*]

- Jo us diré què li vau respondre, tot despatxant-lo sense paga i sense pa: «Mira, en aquest món el més llest ha de guanyar». (38) [74]

Doc.: DIEC i DCVB **guanyar:** Ø; **llest:** Ø; **món:** Ø.

llest com ni un →pinsà

LLET
llet s'escampa. Jo també m'acampi...
<formula per dir> que cadascú s'arregli com pot per viure [acampar-se*]

Quan va empujar-se la llet i que va vessar-se a sobre les brases, amb olor de cremat, la mare va dir, fort i clar:
"Llet s' escampa
Jo també m'acampi.
Que cada u s'acampi
Com pot i com sap" [34-35]

Doc.: DIEC i DCVB **acampar-se:** Ø; **escampar-se:** Ø; **llet:** Ø.

LLETRA
la gent de lletra
gent lletrada, instruïda. [lletrat*]

Tothom sap com la gent de lletra està distreta del que la volta. [78]

Doc.: DIEC **lletra**: *pl*. Disciplines humanístiques, esp. la literatura. *Un home de lletres. La gent de lletres*. | DCVB **lletra:** Ø; **gent:** Ø. | *Obs.* cf. DCVB **home 4: b)** *Home* acompanyat de diferents adjectivacions expressa les qualitats, professions.

LLEVAR
llevar el cap / coll {u.p. *lleva el cap / coll* a algú}
1 *u.p.* mata *algú* per decapitació. [decapitar*]

Als qui no podrien complir, els llevarien el cap. (5) [37]
El minyó, anant per perdudes, s'assegué al marge esperant que tornés el dia i que li llevessin el coll. (11) [44]

2 {u.c. *lleva el cap* a algú} u.c. és el motiu de la decapitació d'algú.

Mes de la rega fresca al marge, encara n'hi quedava un bon tall.
- Aquest tall et llevarà el coll! - va dir el rei. (8) [40]

Mes, del darrer solc al marge, encara n'hi quedava un tall.
- Encara que siguis valent, sentencià el rei, aquest tall et llevarà el coll. (9) [42]

Doc.: DIEC **cap 1:** ***tallar el cap a algú*** [o **llevar el cap a algú**] Decapitar-lo. | **coll 1: tallar el coll a algú** Degollar-lo, decapitar-lo. | **llevar 1:** v. tr. Separar (alguna cosa) d'allò a què està aplicada, unida, de què és

una part o membre. *Llevar la pell. Llevar el cap a algú. Llevar-se el barret.* (*Obs*.: Exemples que il·lustren el significat del mot). | **tallar:** Ø. | DCVB **llevar** II. **2:** *Llevar la testa*: decapitar.

LLEVAT
→esperar tot llevat ...

LLIÇÓ
la lliçó ha servit {*la lliçó ha servit* a algú}
u.c. serveix d'escarment a algú. [escarment*]

> Sant Martí va repartir els porcs entre els germans, perquè la lliçó ja els havia servit [...] i se'n tornà com havia vingut. (82) [135]

Doc.: DIEC **lliçó 7:** FIG. Regla de conducta donada amb preceptes, exemples, traçada a algú per corregir-lo; esmena, escarment. *Que l'exemple del teu germà et serveixi de lliçó.* | **servir:** Ø. | *Obs*.: **servir 2:** *La lectura li serveix de distracció. Això li ha servit de pretext. Ell us servirà de guia*. (*Obs*.: Exemples sense definició).

LLIT
botar del llit com si mai no hagués tingut res {u.p. *bota / salta del llit com si mai no hagués tingut res*}
u.p. que era, o semblava malalta s'aixeca del llit amb la força d'un home sa. [sa*, sana]

> Bota del llit com si mai no hagués tingut res. (63) [114]

Doc.: DIEC **botar:** Ø. | **llit: 1** *Sortir, saltar, del llit.* (*Obs*.: Exemples sense definició.) | *Obs*.: Sota **saltar 2** trobem**: saltar del llit** Llevar-se rabent. | DCVB **botar 1:** *Botar del llit:* aixecar-se i sortir ràpidament del llit.

ficar-se al llit {u.p. *es fica al llit*}
u.p. es colga; es posa al llit per a dormir [colgar-se*]

> – Si cas marmanyeja ella, atudeu la candela, despulleu's primer i fiqueu's al llit. [83]

Doc.: DIEC **llit 1 :** *Ficar-se al llit. Sortir, saltar, del llit.* **anar-se'n al llit** Anar a dormir. | DCVB **llit**: **1:** *Posar-se* (o *ficar-se*) *al llit:* colgar-se.

LLOSTRE
caure el llostre {*cau el llostre*}
llostreja; es fa crepuscle. [crepuscle*]

> Així que cau el llostre, no podent frenar el desig de divertir-se amb les suors del mosso. (34) [70]

> Així mateix, fet la flinganta més presumida, s'encamina, caigut el llostre, cap al convent dels estudiants. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **caure:** Ø, **llostre:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **caure 17:** Arribar, venir, com davallant. *Caure la nit*. | **llostre: 1** *m*. Claror crepuscular, crepuscle. *Ja es fa llostre.* | DCVB **llostre:** adj. i m. Foscant, hora crepuscular. (Gir., Empordà, Berga).

LLUM
ésser →oli al llum

LLUNA
→pur com la lluna al ple; ***→segur com hi ha lluna i sol***

MA

abandonat de la mà de →Déu; ***agafar(-se) les →virtuts entre mans***

fregar-se les mans {u.p. *es frega les mans*}
u.p. es fricciona les mans, l'una amb l'altra, en senyal de satisfacció. [satisfacció*]

> Els pagesos i mig fan la rialla, fregant-se les mans i estovant-se de la panxa i el mosso mira! (33) [69]

Doc.: DIEC **fregar-se 4: fregar-se les mans** Fregar-se-les, l'una amb l'altra, en senyal de satisfacció, per escalfar-se-les, etc. | **mà:** Ø. | DCVB **fregar-se:** Ø; **mà:** Ø.

→picar uns cops de mà

tocar mà {u.p. *toca mà* (d'algú) per quelcom <per un compromís>}
u.p. dóna la mà a algú en senyal de comprometre's <a fer *quelcom*>. [compromís*]

> - Us doni fins a mitjanit per a complir el treball; si no, perdeu el tracte.
> - Toca; per a mitjanit, respongué el dimoniot.
> - També muntareu una església, afegí la Pona [...].
> - Toca mà per l'església, féu el dimoniot. (28) [62]

Doc.: DIEC **mà:** Ø. | **tocar 1: toca-la!** Donem-nos les mans.

MAGÍ

→passar pel magí

MAI

botar del →llit com si mai no hagués tingut res; ***el / la →més ... que la terra hagués mai dut***; ***mai cap →capellà no pensa en quan era vicari***; ***mai de la →vida***

mai vist {u.c. *mai vista*}
u.c. extraordinària, única. [únic*]

> Provà de temptar l'amo amb peces mai vistes ni menjades, mes el rector ja havia revingut de totes les temptacions (71) [122]

Doc.: DIEC i DCVB **mai:** Ø; **vist < veure:** Ø.

....que mai hagués reüllat {u.p., u.c. *que* (algú) *mai hagués reüllat*}
u.p., u.c, extraordinària, única. [únic*]

> Aquell dia, a damunt d'una euga, li va comparèixer a la pleta la dona més blanca, carnuda i fresca que mai hagués reüllat. (52) [101]

Doc.: DIEC **mai:** Ø. | *Obs.*: En el DIEC no hi ha entrada de **reüllar** que el DCVB registra amb el significat de 'mirar de reüll' (amb recel o antipatia).

MAINADA

→carregat de mainades

MAL[1], -A
de bon →grat o de mal grat; ***→de bones o de males***; ***fer un mal →paper***; ***mal →averany***; ***mala sort***: **→SORT[1]**; ***no tenir cap mal →intent***

MAL[2]
...dos mals per a matar el millor hostal {< dues coses> (*són*) *dos mals per a matar el millor hostal*}
<frase que> s'usa per comentar defectes *d'algú <d'una família>*. [defecte*]

> - Aquella gent són necis! deia la mare.
> - Necis i pobres, afegia el pare: dos mals per a matar el millor hostal. (58) [108]

Doc.: DIEC i DCVB **hostal**: Ø; **mal**: Ø; **matar**: Ø.

MALDECAP
trobar maldecaps {u.p. *té maldecaps*; u.p. *troba maldecaps* <en un lloc>}
u.p. té dificultats, preocupacions; troba problemes <en un lloc>. [problema*]

> Els maldecaps, els trobava a casa seva, en tornar! La mare rondinava, el pare s'enfurrunyava, ell provava en va d'amistançar-los perquè vinguessin bé al seu projecte. (57) [108]

Doc.: DIEC **maldecap 1:** *m*. Allò que pertorba i inquieta l'ànim, que preocupa pregonament. *Passar maldecaps per alguna cosa. Aquest afer li dóna molts maldecaps. Haver d'atendre a tot és un maldecap*. | **trobar:** Ø. | **mal[1]: 6 mal de cap** Cefalàlgia. | *Obs*.: DCVB **mal:** LOC. o) *No donar cap mal de cap*: no preocupar gens,

MANC, -A
no ésser manc, ni tort, ni coix {u.p. *no és manca, ni torta, ni coixa*}
u.p. no té cap defecte físic, és adreta, vigorosa. [vigorós*]

> L'hereu va agafar l'arada, l'agulló i les tirandes. Com que no era manc, ni tort, ni coix, a llaurar terra; que m'hi esperen! (8) [40]

Doc.: DIEC i DCVB **coix:** Ø; **manc:** Ø; **tort:** Ø.

MANERA
de bones maneres {u.p. (*és*) *de bones maneres*}
u.p. sap comportar-se segons les regles de la urbanitat. [comportament*]

> L'àpat que preparaven a la cuina havia atret a repeixar-se [...] senyors de bones maneres amb ventre fluix i comprimit. (67) [117]

Doc.: DIEC **bo:** Ø. | **manera 12:** *pl.* Forma de captenir-se en societat, en l'actitud, etc. *Tenir bones, males, maneres*. (*Obs*.: Exemples que il·lustren el significat del mot).

de manta manera
de moltes maneres. [manera*]

> El món provà de manta manera de fer-li entendre que el flabiol li valdria per a atipar-se, i encara més. En Pere no es va desdir. (67) [117]

Doc.: DIEC i DCVB **manera:** Ø; **mant** Ø. | Cf. DIEC **mant 1:** *adj*. Nombrosos. *El soroll es repetí mantes vegades durant la nit.*

i de quina manera
<fórmula exclamativa que, pronunciada amb una entonació especial> s'usa per emfasitzar una afirmació. [manera*]

> En Pere es tragué la flauta, bufà com jamai havia bufat, i el rector es posà a ballar com jamai havia ballat, i de quina manera! (72) [123]

Doc.: DIEC i DCVB **manera:** Ø; **quin:** Ø. | *Obs.***:** cf. **quin 2:** Adjectiu exclamatiu. *Quin arbre més alt! Quina noia més bonica! Quins crits! Quin un de més gros! Quina una que n'has fet!.*

MÀNIGA
emprendre la màniga com li convingui {u.p. *emprèn la màniga com* (o *que*) *li convingui*}
u.p. pot actuar, obrar lliurement; *u.p.* té les mans lliures. [actuar* (lliurement)]

> - Ara, féu l'hereu, vull llicència completa i emprendré la màniga com me convingui; també m'has de prometre que no l'avisaràs. (50) [98]

Doc.: DIEC **emprendre:** Ø; **màniga:** Ø. | *Obs.* cf. **màniga 2: donar llargues mànigues a algú** Donar-li facultats completes per a fer alguna cosa. | Cf. DIEC **mànega** LOC. e) *Donar llargues mànegues*: donar amples facultats.

MANTA
de manta →manera

MANTENIR
→feta està la juguesca / barrina; la barrina / juguesca està →feta i la jugada mantinguda; ***qui el →tracte féu, mantingui el preu***

MANXA
→botir-se i desbotir-se com una manxa de ferrer

MARE
ai, bon →Déu de la Mare de Déu!

Mare de Déu!
<fórmula exclamativa que> s'usa per expressar admiració. [(fórmula exclamativa d')admiració*]

> «Mare de Déu», va pensar la núvia, «amb una tela tal, jo en tallaria dotze llençols com cap casada no n'ha dut mai al seu home». (58) [109]
> - Mare de Déu! - exclama la mare. Amb una tela tal, en tallaries el teu vestit de núvia. (59) [109]

Doc.: DIEC **déu:** Ø. | **mare 4:** Terme usat en expressions exclamatives. *Mare de Déu Senyor! Ai, mare! I què farem ara?* | *Obs.:* cf. també **sant 4: Reina santíssima**! [o **Maria santíssima**!, o **Verge santíssima**!, o **Mare de Déu santíssima**!] Exclamació usada per a indicar sorpresa, esglai, dolor, alegria.

Mare del món!
<fórmula exclamativa que> s'usa per expressar admiració. [(fórmula exclamativa d')admiració*]

- Mare del món - s'extasia el pare, quina tela més ben feta! (59) [109]

Doc.: DIEC **mare:** cf. l'exemple anterior. | **món:** Ø.

quan la Mare de Déu es deia Joana
fa molt de temps. [(fa) temps*]

A Isòbol els passà un cas com un cabàs. No sé si era en temps de carlins, de moros, o quan la Mare de Déu es deia Joana; mes, que el cas els passà, encara avui n'hi ha proves. (25) [59]

Doc.: DIEC **déu:** Ø. | **dir-se:** Ø; **mare:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **Joana**, ni d'altres noms propis. | Cf. també DCVB **Joana** LOC. b) *Fer creure que la Mare de Déu es diu* (*ho ha nom*) *Joana*: fer creure coses absurdes. | En el diccionari de BOTET (1997), sota l'entrada **Mare de Déu** consta: **Li farien creure que la Mare de déu se diu Joana,** on lui ferait coire que la Vierge s'appelle Jeanne, on lui ferait prendre des vessies pour des lanternes.

MARQUESA
→empolainar-se, com una marquesa

MASCLE
... o bé hi perdré el que em fa mascle o bé ... (euf.)
<fórmula que> hom usa per fer veure la seva fermesa, convicció i les ganes d'apostar.
[(fórmula d)'aposta*]

- Bé, féu l'hereu-; jo aguanti la jugada: o bé hi perdré el que em fa mascle o bé ell t'enganyarà i et portarà enganyat. (49) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **mascle:** Ø; **perdre:** Ø. | *Obs.:* la fórmula fa referència al sexe (d'home). Cf. ***→allò que sabeu.***

MATAR
dos mals per a matar el millor hostal: →**MAL**[2]

MATUSALEM
→vellesa a la Matusalem

MENA
de tota mena, edat i color {unes persones *de tota mena, edat i color*}
persones diverses. [divers*]

Ja us deveu pensar com es va acabar la història: el fart de ballar i la gresca que menaren jutges, gent d'armes, guardes, homes i dones de tota mena, edat i color, ni abans ni després, aquella plaça n'ha vist tal. (74) [125]

Doc.: DIEC i DCVB **color:** Ø; **mena:** Ø; **tot:** Ø.

perdre's la mena {*s'ha perdut la mena* de quelcom <d'un animal>}
s'ha extingit la mena *de quelcom <d'un animal>*. [extingir-se*]

> - Jo no dic pas que sigui gaire deseixit, però, d'honest, n'és com el pa beneit, i m'hi jugui el que voldreu.
> - D'on sortirà aquest animal que la mena en sigui perduda?
> - A casa el tinc, desençà de vailet. (48) [97]

Doc.: DIEC **mena:** Ø; **perdre's:** Ø. | DCVB **mena:** REFR. b) *Que se'n perdi la mena!*: exclamació per a manifestar odi o enuig contra algú.

MENESTER
cobrir els menesters {u.c. *cobreix* (*amplament*) *els menesters que té* algú}
u.c. cobreix les necessitats *d'algú.* [necessitat*]

> I per això l'home no trigà a decidir que una sola peça per dia cobria amplament els menesters que tenien. (71) [122]

Doc.: DIEC **cobrir:** Ø. | *Obs*.: cf. **cobrir 28:** Atendre. *Així els diccionaris han esdevingut insuficients per a cobrir les necessitats actuals*. | **menester:** Ø.

MENJAR
semblar que s'hagi de menjar {*sembla que* u.p. *s'hagi de menjar* algú}
u.p. és *o* sembla molt enfadada, furiosa. [furiós*]

> Semblava que s'hagués de menjar el pobre: - Digues-me'n cinc! (80) [134]

Doc.: DIEC **menjar:** Ø. | *Obs.:* cf. **menjar 3:** FIG. *No tinguis por que se't mengi, no tinguis por d'ell.* (*Obs*.: Exemple sense definició, la segona part del qual hauria d'anar amb cursiva ja que defineix la primera).

MENYS
sense fer ni →més ni menys

MERCÈ
fer mercè d'un do {u.p. *fa mercè d'un do* a algú}
u.p. regala *quelcom a algú*; fa (un) do *de quelcom a algú.* [regalar*]

> - No us portaré gaire temps, que aviat us llançaria a dins.
> - No ho fessis pas, gormandà el vell. Quan serem a l'altra banda et faré mercè d'un do. (66) [116]

Doc.: DIEC **do² 1:** *Fer (a algú) do d'alguna cosa.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DIEC i DCVB **mercè:** Ø.

restar a la mercè {u.p. *resta a la mercè* d'algú (o *de quelcom*)}
u.p. es troba desprotegida, desemparada davant *algú* o *quelcom* més potent que ella. [desprotegit*]

> Els dies anaven passant, i la Poneta restava a la mercè del primer temporal. (27) [61]

Doc.: DIEC i DCVB **mercè:** Ø **restar:** Ø.

MÉS
anar més →enllà; ***com si per →sempre més***; ***desitjar d'ésser més →vell de vuit dies***

el / la més ... al món {u. p. *és la més ... al / del món*}
<estructura fraseològica que> s'usa per ponderar una qualitat. [estructura fras. ponderativa*]

Es creia la dona més feliç que fos al món. (17) [51]

Els invità a trincar en honor de la dona més feliç del món, que tenia una filla tan perfecta en posat, gràcia i beutat. (20) [54]

Doc.: DIEC i DCVB **més:** Ø; **món:** Ø.

el / la més ... que la terra hagués mai dut {u. p. *és la més ... que la terra hagués mai dut*}
<estructura fraseològica que> s'usa per ponderar una qualitat. [estructura fras. ponderativa*]

En una casa de les riques de Cerdanya, tal vegada hi va entrar la nora més bella, més rica i més agraciada que la terra hagués mai dut. (17) [51]

Doc.: DIEC i DCVB **més:** Ø; **terra:** Ø.

en aquest món el més →llest ha de guanyar; ***era un →vell, vell, revell, més que vell***; ***més →clar que el dia a mig jorn*** (o ***a migjorn***); ***→plorar més llàgrimes amargues / amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer***; ***→plorar més llàgrimes amargues / amargants que ni les nogues verdes d'un noguer***

sense fer ni més ni menys
sense immutar-se. [(no) immutar-se*]

I el pobre, sense fer ni més ni menys, entre toix i tomany, anava tornant la bola pel forat:
- El qui té cinc dits a les mans també pot portar guants. (80) [134]

Doc.: DIEC **fer:** Ø. | **més 1:** *Ni més ni menys*. | **menys:** *Ni més ni menys*. (*Obs.*: Exemples sense definició). | Cf. DCVB **més:** III **11:** *Ni més ni menys* (i mall. *Ni més ni pus*): exactament, sense diferència.

al més →paciència que raons; ***val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants***: **→HEURE**

MESURA
→posar-se en mesura

MEU, MEVA
→fills meus

MI'CI
mi'ci que
<fórmula que> s'usa per cridar l'atenció sobre *algú* o *quelcom*, o per començar a explicar *quelcom.*
Sin.: heus aquí / ací; ve't aquí. [(fórmula d')atenció*]

Mi'ci que aquells segons que esperava la mort, el seu esperit es va aclarir com un gran dia de sol, i ell pensà: «Pau! Per què passes el temps fent el mal?» (13) [47]

Mi'ci que s'adona d'un capellà encavallat sus d'una sàrria que creuava, un xic més lluny, el seu camí. (69) [119]

Doc.: En el DIEC no hi ha una entrada corresponent a **mi'ci**. | Al DCVB trobem **5: MI** forma reduïda dialectal de *mirar*. *Mi que ja sun far de t'oir.* Saisset Poc de tot 3. En menorquí aquesta forma contractada s'empra únicament quan és pronominal: *mi't* (mira't). *Mi't això, tot s'ha fet miques,* Benejam FyF, acte III. | *Obs.:* cf. BOTET (1997) **mi'ci**, **mi'qui** *adv.* 1. voici (abrev. de **mira ací**, **aquí**).

MICA

una mica, dues miques i encara una mica més

un poc, un xic (més). [poc*]

> La muller no hi era, va esperar-la, una mica, dues miques i encara una mica més. [33]

Doc.: DIEC i DCVB **mica:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **mica 2**: *Una petita mica*, o *una mica mica:* un poquet, tot just un poc. | DIEC **mica 5: una mica** Un poc, un xic. *És una mica salat.*

MIDA

arribar / anar a (la) mida {u.p. *arriba / va a la mida* (a algú, quelcom)}

apropar-se, acostar-se (*a algú, quelcom*). [apropar-se*]

> En arribar-se a mida, en Pau posà els genolls en terra i, alçant el cap vers el desconegut, li va dir: - Mercí. (15) [50]

> No parà, que no li fos, en Pere, a la mida. Llavors, refastinyós, li digué:
> - Xicot merdosot, d'on véns i on vas? (96) [119]

Doc.: DIEC **mida:** Ø. | DCVB **mida:** LOC. a) *A mida*: a mesura (que ocorre tal o tal cosa).

passar de mida {u.c., u.p. *passa de mida*}

u.c., u.p. ultrapassa els termes deguts; s'excedeix, exagera. [excedir-se*]

> Tothom sap com la gent de lletra està distreta del que la volta i no s'escriu negre damunt de blanc, mes aquell estudiant passava de mida. [78]

Doc.: DMLC **mida 5:** FIG. **passar de mida** Ésser excessiu. *Tantes despeses en tan pocs dies; això ja passa de mida.* | DCVB: **mida:** *Loc.* **f**) *Passar de mida* o *Passar la mida:* esser excessiu.

MIG, MITJA

a mig →camí

al bell mig {u.c., u.p. (*és*) *al bell mig* de quelcom}

exactament al mig, a la meitat *de quelcom*. [mig*]

> El gallejar del gall negre sobtà el poble tot sencer com si hagués hagut un tro al mig d'un cel blau. El Banyeta s'escorronava a pujar la darrera pedra del campanar. Al bell mig de l'escala l'escataineig li caigué d'estuf. (30) [65]

> Es va trobar al bell mig de la garravera. (72) [123]

Doc.: DIEC **bell 6:** En locucions adverbials, precisament (allí, en tal moment, etc.). *Al bell cim de la muntanya. Al bell peu de la congesta. Al bell mig de la plaça. Al bell punt que el vaig veure. Al bell cor de la nit.* | *Obs.:* cf. també **bell 7: de bell nou** *loc. adv*. Una altra vegada. S'haurà de tornar a escriure de bell nou. **8 de bell antuvi** *loc. adv*. Des del primer moment. **9** *A bell raig.* **a bell ull** *loc. adv*. Sense comptar, sense mesurar.) | **mig[1] 2:** *Al bell mig de la plana*.

→clarivident com el sol al mig del dia; ***córrer mig →món***

fer mitja feina {u.p. *fa mitja feina*}
u.p. fa la feina a mitges, no l'acaba del tot. [incomplet*]

> Entra a casa, es fica al llit, dorm com un soc i al dematí, sa mare demanant-li per les lluïses, li acut que no ha fet sinó mitja feina. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **feina:** Ø; **mig:** Ø. | *Obs.*: cf. DCVB **mig I. 4:** Incomplet.

... i mig
més que un altri; íntegrament; de cap a peus; fins al moll de l'os. [íntegrament*]

> Una vegada hi havia una parella de pagesos, de pagesos i mig. (31) [67]

> La nostra parella de pagesos i mig se les heu per tornar el mosso a casa seva sense pagar-lo. (32) [68]

> Els pagesos i mig fan la rialla, fregant-se les mans i estovant-se de la panxa. (33) [69]

> La parella de pagesos i mig passa la tarda a menjar la castanyada, com qui diu el rosari del panxacó. (34) [70]

Doc.: DIEC i DCVB **i:** Ø.; **mig:** Ø. | Cf. DIEC **mig 3:** FIG. *A lladre, lladre i mig.* (*Obs.*: Exemple -d'un proverbi - sense definició).

mig →mort

trobar-se al bell mig com es troba la flor al mig de la col {u.p. *es troba* <en un lloc> *com es troba la flor al mig de la col*}
u.p. es troba fortuïtament, incidentalment en un lloc. [fortuïtament*]

> La sotana arromangada; ara un peu, ara un braç; ara em piqui, ara m'esqueixi; bé en tragué, de sospirs, de gemecs, d'ais per ací i ais per allà, abans no es va trobar al bell mig de la garravera com es troba la flor al mig de la col. (72) [123]

Doc.: DIEC i DCVB **bell:** Ø; **com:** Ø; **col:** Ø; **flor:** Ø; **mig:** Ø; **trobar-se** Ø.

MIGERA
no →cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols

MIGJORN
més →clar que el dia a migjorn

MIL
pagar-se de mil →pregàries; ***posar en mil →turments***

MILL
amb les anques →estretes que ni un gra de mill

MILLOR
→bo i millor; ***dos mals per a matar el millor hostal***: **→MAL**[2]

MIRADA
tenir la mirada recta {u.p. *té la mirada recta*}
u.p. sembla (ésser) honesta. [honest*]

> Tenia la mirada recta, el pensament honest, i demostrava davant de tots el seu valor i el seu coratge. (87) [141]

Doc.: DIEC i DCVB **mirada:** Ø; **recte:** Ø.

MIRAR(-SE)
mirar de →fit a fit

mirar-se de dalt a baix {u.p. (*es*) *mira de dalt a baix* algú}
u.p. observa *algú* atentament, de cap a peus; *u.p.* mira *algú* amb desconfiança, *o* menyspreu *o* amb aires de superioritat. [observar*]

> - Em volguessis portar a coll, així passaria, féu l'home.
> En Pere, tan petitet com era, va mirar-se de dalt a baix aquell pentanera de vell:
> - No sé pas si us podré dur. (66) [116]

Doc.: DIEC **baix² 7:** FIG. **mirar de dalt a baix** Mirar amb aires de superioritat. | **dalt 4:** FIG. **mirar de dalt a baix** Amb aires de superioritat. | **mirar 1: mirar algú de dalt a baix** Mirar-lo amb supèrbia, amb menyspreu. | Cf. també DMLC **dalt:** *loc. adv.* FIG. ***de dalt a baix*** D'un cap a l'altre. *Portava el vestit esquitxat de dalt a baix*. | DCVB **dalt:** LOC. a) *De dalt a baix*: de cap a peus, d'un extrem fins a l'altre. *Mirantse a la Mundeta de dalt a baix.* Vilanova Obres, XI, 44.

MODA
de la darrera moda {u.p., u.c. (*és*) *de la darrera / última moda*}
u.p. va vestida a la moda recent. [moda*]

> L'àpat que preparaven a la cuina havia atret a repeixar-se pagesos endiumenjats, funcionaris de la darrera moda (67) [117]

Doc.: DIEC **darrer:** Ø; **moda 1:** f. Ús passatger que regula, segons el gust del moment, la manera de vestir-se, de viure, etc. *Seguir la moda. Anar a la moda. Ser moda una cosa. Un vestit passat de moda. Anar vestit a l'última moda.*

MODO
de quin modo
de quina manera [manera*]

> Heus aquí el que va passar a un minyonet cerdà, de quin modo el va haver i com ell es va revenjar. [77]

Doc.: El DIEC no recull aquesta forma. | DCVB **modo 1:** Manera (en tots els seus significats). | BOTET **modos** *m. pl. cast.* manières. 3. **quins modos!** quelles façons inacceptables. (***quines maneres*!)**. |

de tots modos
de totes maneres [manera*]

> L'estudiant, fet un nus de nervis i tenint diners per a perdre, ho vol aclarir de tots modos. [79]

Doc.: cf. la unitat anterior.

MOIXÍ, -INA
el →pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes; ***tot just si li creixia, el →pèl moxí***

MOLT, -A
molt serà que
<fórmula que> s'usa per dir: seria exagerat si...; ja n'hi havia prou si... [exagerat*]

> - Molt bé, va respondre en Pere. Tu vés per Déu; jo iré pel dimoni: molt serà que l'un o l'altre no tinguin pietat. - (75) [127]

Doc.: DIEC i DCVB **ésser:** Ø; **molt:** Ø.

ni →poc ni molt

MOMENT
a →partir d'aquell moment

MÓN
a la ratlla de l'altre món {u.p. *està* (o *es troba*) *a la ratlla de l'altre món*}
u.p. està moribunda; es troba prop de la mort; es troba entre la vida i la mort. [moribund*]

> Desençà d'aquell dia, caiguda la fosca, començà per a ella una vida estranya, desordenada de tota llei, sinó d'aquella prometència feta a son pare a la ratlla de l'altre món. (86) [140]

Doc.: DIEC **altre:** Ø; **món:** cf. **10**. **anar-se'n a l'altre món** Morir. | DCVB **món 5a:** *L'altre món*: la vida extraterrenal, d'ultratomba. | DIEC i DCVB **ratlla:** Ø.

a →primaries del món; ***→anar-se a córrer pel món***

com hi ha món
<fórmula exclamativa que> s'usa per expressar sorpresa o ratificar enèrgicament una afirmació.
[(fórmula exclamativa d') afirmació*]

> Posaren una condició: - Si a davant nostre ens salta als ulls que és una «lera», com hi ha món, no t'hi casaràs! (58) [108]

Doc.: DIEC **com[1] 12: com hi ha món!** [o **com hi ha Déu**!] Exclamacions que denoten sorpresa o que ratifiquen enèrgicament una afirmació. *I tant que ho faré, com hi ha món!* | **haver:** Ø; **món:** Ø. | DCVB **món:** LOC. j) *Com hi ha món!*: exclamació a manera de jurament per a afirmar enèrgicament una cosa.

córrer mig món {u.p. *corre / roda món*; (*re*)*corre mig món*}
u.p. camina molt; fa molt de camí. [caminar*]

> Això féu que tres Maries s'encontressin, després d'haver corregut mig món, al davant d'una serralada de muntanyes que se'n deia Pirineu. (39) [87]

Doc.: DIEC i DCVB **córrer:** Ø; **mig:** Ø. | **món:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **món: 18 mig món** Molta gent.

desennà que hi ha món {*desennà que hi ha món; des que el món és món*}
des de fa molt de temps; des de sempre. [(fa) temps*]

> Allà vingueren discutint del servei, mossos i criats; queixant-se del temps, que es perdien els bons usos, que tothom estava disposat a vendre's o bé a comprar amb malícia. Tot, coses que es diuen i s'escriuen desennà que hi ha món, i no canviaran perquè cada u s'ho mira amb els seus ulls i ho jutja amb el propis pensaments. (48) [96]

Doc.: DIEC **desennà:** Ø. | **món 1: des que el món és món** Des de la creació, sempre. | DCVB **món:** LOC. f) *Des que el món és món*. Des de sempre, de temps immemorial.

el/la →més ... al món; ***en aquest món el més →llest ha de guanyar***; ***la →flor del món***; ***→Mare del món!***

posar al món {u.p. *posa al món* algú <una criatura>}
u.p. <*una dona*> pareix <*una criatura*>; dóna naixença a un fill. [parir*]

> Vinguda l'hora del part, la dona posà al món una filla. (19) [53]

Doc.: DIEC **món 9: posar al món** Donar naixença. | **posar:** Ø. | DCVB **món 5:** *Posar al món*: engendrar o parir; donar naixença.

→retirar-se del món

MORAT, -ADA
el cap esdevé com una gran tomata morada {*el cap esdevé com una gran tomata morada* a algú}
envermellir-se molt; posar-se / tornar-se vermell a causa d'una gran ira o vergonya.
[envermellir-se*]

> La sang li puja, tan rabent i apressada, que el cap li esdevé com una gran tomata morada, els ulls són butllofats, i la boca, sense alè. (35) [71-72]

Doc.: DIEC **com:** Ø; **morat:** Ø. | **tomata/tomàquet:** Ø. | Cf. també **vermell: 1** *Tornar-se vermell de vergonya. Vermell com una rosella, com un perdigot.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | *Obs*.: El diccionari no recull la sèrie de comparacions tampoc sota l'entrada **vermell**. Cf. les formes citades en el DCC sota les entrades **pebrot**, **perdigot**, **pigot**, **tomàquet**, **vermell** i també **vergonya:** [pebrot] *tornar-se com un pebrot* (o *vermell com un pebrot*); [perdigot] *vermell com un perdigot*; [pigot] *vermell com un pigot*; [tomàquet] *vermell com un tomàquet*; [vergonya] *tornar-se vermell de vergonya*; [vermell] *vermell com un pebrot* (o *un tomàquet*). | DCVB **vermell** LOC. a) *Vermell com un pebrot,* o *com un tomàtec,* o *com un bitxo,* o *com un perdigot*: expressions per a indicar que unq persona està molt vermella de cara. | Per als equivalents hongaresos, vegeu Morvay : 1997, 429.

MORIR
morir com un bon →cristià; ***si no s'han mort, →encara hi són*** | Cf. també **MORT²**, **-A**.

MORRO

amb uns morros com un forroll de presó {u.p. (*està*) *amb uns morros com un forroll de presó* (o *té uns morros com un forroll de presó*)} [enfadat*]

> De primer el pare feia el sord, i la mare, l'emmudida. Ell torna al seu desvari. El pare, anant-se tapant les orelles; la mare, amb uns morros com un forroll de presó. (63) [114]

Doc.: DIEC **morro:** Ø; **presó:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **forroll**. | En el DCVB sota **forrellat** figuren: LOC. – b) *Semblar un forrellat de presó* : esser molt malcarat (Sta. Col. de Q.) – c) *Fer més por que el forrellat de presó* : esser cosa molt temible, paorosa (Gandesa). Sota **presó** tenim: LOC. – *Esser més lleig que es portal de sa presó:* ésser una cosa molt lletja (Mall.). | *Obs*.: La comparació *tenir uns morros com un forroll de presó* podria semblar un gal·licisme fraseològic, però visiblement no ho és. La forma francesa apareix en el *Petit Robert* amb la marca *locució figurada i familiar*: «*Aimable, gracieux comme une porte de prison*, très désagradable. *Triste comme une porte de prison*». Roig (1981, 124) registra la forma *sorrut com una porta de presó*: Austère comme une porte de prison. | BOTET (1997) no recull aquesta unitat.

arrufir els morros {u.p. *arruf / arrufa el nas / els morros*}
u.p. fa una ganyota, fa ganyotes de descontentament, es mostra descontenta. [descontentament*]

> En prou discutint van quedar que li donaria les cues per la feina d'ajudar-lo. En Joan va arrufir els morros, mes, com que era bon minyó i es valia del que tenia, van quedar entesos. (77) [129]

Doc.: DIEC **arrufar: 2** FIG. **arrufar el nas** Manifestar desgrat, desaprovació. | **morro 4: fer morros** Mostrar amb la cara estar enutjat. | **nas 2** ESP. **arrufar el nas** Arrufar-lo en senyal de repugnància, de disgust. | DCVB **arrufar:** LOC. a) *Arrufar el nas* (Cat., Bal.) o *arrufar el morro* (Tarr.): fer una contracció de cara per expressar desgrat o disconformitat. | *Obs.:* BOTET (1997) documenta la forma **arrufir** i recull l'expressió a**rrufir el nas**.

posar-se amb uns morros de quatre pams {u.p. *se posa amb uns morros de quatre pams*}
u.p. fa cara de descontentament; es mostra molt enfadada, descontenta. [descontentament*]

> En Pere, que ho esperava tot llevat d'un flabiol, se li posà amb uns morros de quatre pams.
> - Què voleu que en faci, d'un flabiol? (66) [116]

Doc.: DIEC **morro 4: fer morros** Mostrar amb la cara estar enutjat. | **pam:** Ø. | **quatre:** Ø. | Cf. també **cara 3**: **cara estirada** [o **cara llarga**] Cara de la persona apesarada, decebuda, greument contrariada. | DCVB **pam 2.** hiperb. I familiarment s'usa el mot *pam* per a ponderar exageradament la mida d'una cosa que no arriba de molt a la longitud d'un pam normal, v. gr.: *Tenir un pam de nas; Obrir uns ulls d'un pam; Portar tres pams de tacó*; etc. *Me fa, per resposta uns morros d'un pam.* Penya Poes. 16.

MORT[1]

entre →vida i mort

MORT[2]**, -A**

mig mort {u.p. (*és*) *mig morta*}
u.p. (és) exhausta, esgotada; gairebé morta. [exhaust*]

> Aleshores aixecà et tap del bagul, i saltant per damunt dels cossos dels balladors mig morts, en Pere s'atipà tant com pogué. (68) [119]

Doc.: DIEC **mig²:** cf. **1** *adv*. No del tot, no enterament, gairebé. *Estava mig mort*. | **mort:** Ø. | DCVB **mort:** LOC. c) *Estar mig mort*, o *més mort que viu*: estar molt mancat de la vitalitat, sia per fam, sia per por, per dolor, etc.

MOSSEGAR
mossegar el →ham; ***→punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar***

MOURE
moure la →testa d'un ban a altre; ***sense moure un nervi de la →cara***

MUR
saber l'enemic dins els murs {u.p. *sap l'enemic dins els murs*}
u.p. sap que l'enemic és a prop. [prop*]

Això no obstant, estava intranquil desençà que sabia l'enemic dins els murs. (29) [63]

Doc.: DIEC **mur:** Ø; **saber:** Ø.

NEIXER
l'→edat en què la poncella naix del roser

NARIU
pessigollar els narius {u.c. <una flaire> *pessigolla / pessigolleja els narius* a algú}
u.c. <*una flaire*> irrita l'olfacte *d'algú* despertant-li la gana. [gana*]

> La flaire del primer plat, esmunyint-se entre les postes de la caixa, vingué a pessigollar-li els narius. (67) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **nariu:** Ø; **pessigollar**/**pessigollejar:** Ø. | *Obs.*: El DIEC no hi ha entrada de **pessigollar**. | Cf. BOTET (1997) **pessigollar** v. t. chatouiller (**pessigollejar**).

NAS
posar el nas {u.p. *posa / fica el nas* en quelcom <en un assumpte>
u.p. investiga *quelcom*; es fica *en quelcom* <*en un assumpte*>; tafaneja. [investigar*]

> Si ho és o no ho és,
> qui ho sap, no en diu res.
> Poseu-hi el nas, si en voleu saber més. (23) [57].

Doc.: DIEC **nas 3: ficar el nas pertot arreu** Tafanejar-ho tot. | **ficar 2:** FIG. *Ficar el nas en els afers d'altri. Ficar-se algú on no el demanen.* (*Obs.*: Exemples sense definició). | **posar:** Ø. | DCVB **nas:** LOC. y) *Ficar el nas*: tafanejar, posar-se a mirar, a inquirir, intervenir indiscretament.

sortir el nas {u.p. *treu / surt el nas* a <un lloc>}
u.p. entra, es dirigeix a un lloc; compareix un moment en algun lloc. [entrar*]

> Surt el nas a la porteria, veu la noia, olora a [sic] les flaires de pólvora [...] i empinyat com un esquirol al cim d'un pi, demana per què va? [81]

Doc.: DIEC i DCVB **nas:** Ø; **sortir:** Ø; **treure:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **nas 3: treure el nas per un forat** Deixar-se veure a penes.

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***.: →ÉSSER; ***topar →cara i nas***

NEGRE, -A
(no) escriure's negre damunt de blanc {u.c. (*no*) *s'escriu negra damunt de blanc*}
u.c. que (no) és impresa; (no) apareix a llibres. [imprés*]

> Tothom sap com la gent de lletra està distreta del que la volta i no s'escriu negre damunt de blanc, mes aquell estudiant passava de mida. [78]

Doc.: DIEC i DCVB **negre:** Ø; **blanc:**.Ø. | *Obs:*. cf. al DCVB les UFs formades amb *blanc* i *negre*. **blanc:** LOC. c) *no veure* algú *blanc ni negre*: no veure'l de cap manera (Mall., Men.); d) *Fer veure lo blanc negre* (Mall., Men.), *fer vore lo negre blanc* (Vinaròs): enganyar, fer veure les coses al revés o molt diferents d'així com són. | **negre**: LOC. b) *No veure* (algú o alguna cosa) *ni blanc ni negre* no veure'l gens. -c) *Fer veure el blanc negre:* fer veure una cosa per una altra.

NÉIXER cf. **NAIXER**

NERVI
ésser un nus de nervis; ***fet un nus de nervis*** {u.p. *és* (o *està feta*) *un feix / manat / nus de nervis*}
u.p. (és / està) molt nerviosa; té els nervis fàcilment excitables. [nerviós*]

> La pubilla, que era un nus de nervis, segons diuen, passà per damunt de la taula. (67-68) [118]
>
> L'estudiant, fet un nus de nervis i tenint diners per a perdre, ho vol aclarir de tots modos, com si l'entrada del paradís hi fos condicionada. [79]

Doc.: DCIEC i DCVB **nus:** Ø; **nervi:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **nervi 3:** ***ésser un manat de nervis*** [o ***ésser un feix de nervis***] Estar molt nerviós o tenir els nervis fàcilment excitables. | Cf. **nus 14:** Punt on es troben diferents línies, nervis, etc. | DCVB **nervi 1:** *Esser un manat* o *feix de nervis:* esser fàcilment excitable de nervis.

nervi de →bou; ***sense moure un nervi de la →cara***

NEU
com de neu fosa {u.c. (*és*) (*blanca*) *com la neu* (*fosa*); u.c. (*és*) *com de neu fosa*}
u.c. (és) molt blanca, blanquíssima. [blanc*]

> Allargà pel verd de l'herba dos clavillans d'una finor de porcellana i dos peuets com de neu fosa. (53) [101]

Doc.: DIEC **blanc 1:** *adj.* Del color de la neu [...]. *Blanc com la neu, com un glop de llet*. | **neu: 1** *Blanc com la neu.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **neu:** *Com neu* o *com la neu* : expressió comparativa que s'empra per designar una cosa molt blanca o molt freda. «Tinc els peus com a neu»: els tinc molt freds. *Portava un vestiment blanch com una neu.*

NI
fer →foc que, ni per sant Joan; ***→ni ànima***; ***ni és fet ni es farà***: **→FER**; ***ni →poc ni molt***; ***no ésser →manc, ni tort, ni coix***; ***sense →parar ni bufar***

NIT
caure la nit {*la nit cau*; *la nit cau* (damunt d'algú)}
fer-se de nit; fer-se fosc. [nit*]

> El primer poble amb què es toparen es deia Er. Entrant pels seus carrers, la nit els queia al damunt. (42) [90]

Doc.: DIEC **caure: 17** Arribar, venir, com davallant. *Caure la nit*. | **nit:** Ø.

→fosc com la nit

NO
i cap a casa, que no hi falta feina: **→CAP**[2]; ***ja no series***: **→ÉSSER**; ***la →panxa no li cap dins les calces***; ***no →aclucar les parpelles***; ***no adir-se amb la serietat de l'→ofici***; ***no →cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols***; ***no deixar ni d'un →pas***; ***no →dir ni fava***; ***no donar el →braç a tòrcer***; ***no donar***

→importància; ***no donar-se ni el →temps de bufar, ni de llepar-se els caps del dit***; ***no donar-se ni el →temps de dir ai***; ***no entendre d'aquest so***; ***no escriure's negre damunt de blanc; no →esperar-se amb aqueixa***; ***no ésser →manc, ni tort, ni coix***; ***no haver-hi altre →remei***; ***no perdre de →vista***; ***no →poder-hi gran cosa***; ***no →saber com, ni quan***; ***no saber com un se les hau***: →SABER; ***no sentir-se amb →cor***; ***no tenir →temps***; ***no tenir →temps per perdre***; ***no tocar altre →remei que*** ...; ***no treure del →camí que segueix***; ***no trobar el →compte***; ***qui no respon, accedeix***: →ACCEDIR; ***si ho és, si no ho és*** (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: →ÉSSER; ***treure →força d'allà on no n'hi ha més***

NOGA [= **nou** f ; cf. BOTET (1997) **noga:** *f.* noix.]
→plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer; ***→plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer***

NOGUER
→plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer; ***→plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer***

NOU, NOVA
de bell nou
novament; una altra vegada. [novament*]

> Llavors la muller va sentir amb una angúnia desesperada que se li bellugaven de bell nou les entranyes. (17) [51-52]

Doc.: DIEC **bell 7: de bell nou** *loc. adv*. Una altra vegada. *S'haurà de tornar a escriure de bell nou*. | **nou[3] 6: de nou** *loc. adv*. Per segona vegada, una altra vegada. *Cantar de nou una cançó.* | Cf. també **nou[3] 3: de nou** *loc. adv.* Recentment. *Pintat de nou. De bell nou.* (*Obs.*: Exemples sense definició). | DCVB **nou, nova 4:** *De nou* o *De bel nou*. Novament, per segona vegada: una altra vegada.

per nova vegada
novament; una altra vegada. [novament*]

> Per nova vegada s'havia encertat el pic el dia que el senyor escollia una tal Poneta per a l'ofici del cantiret. (25) [59]

Doc.: DIEC i DCVB **nou[3], nova:** Ø; **vegada:** Ø.

NU, -A
quedar nu i cru {u.p. *queda nua i cru*a}
u.p. queda nua, desposseïda de tot; *u.p.* queda sense res. [(sense) res*]

> - Ens convé de trencar el tracte. A mitjanit pujaràs dalt de la freixa i faràs el cant del gall. Si no, quedarem nus i crus. (37) [74]

Doc.: DIEC **cru:** Ø; **nu 2: nu i cru** Completament mancat de vestit. [...] **4:** FIG. Dit d'una afirmació, d'una declaració, etc., clara i sense atenuacions.[...] *Una relació nua i crua*. | DCVB **nu** o **nuu, nua 1:** *Tot nu*, o *Nu i cru,* o *Nu de pèl a pèl*: completament mancat de vestit.

NUS
ésser nus de →nervis; fet un nus de →nervis

NÚVOL
→sedós igual que un núvol blanc enmig del cel

O

o bé hi perdré el que em fa →mascle o bé ...

OBRIR(-SE)

obrir els ulls i les orelles {u.p. *obre els ulls i les orelles*; *té* (*els ulls i*) *les orelles ben obertes*}
<sovint usat en imperatiu> observar, escoltar atentament; posar molta atenció. [atenció*]

> La mare va anar a cercar una cassola, l'omplí de llet, la posà al foc. Va demanar al [sic] quatre infants d'enrondar-la, d'obrir els ulls i les orelles. [34]
>
> Tan era de les que ell comandava o provava de regir com de les altres, totes les altres. Les que es mostraven de vegades a la mirada dels seus ulls, o que oïa de lluny , les orelles ben obertes, i amb una certa por de les coses que li havien dit. [21]

Doc.: DIEC **obrir 2:** FIG. **obrir els ulls** [o **obrir l'ull**] Vigilar atentament. **obrir els ulls a algú** Fer-li veure la veritat. | **3** PER ANAL. FIG. **obrir l'orella** [o **obrir les orelles**] Escoltar atentament. **obrir l'orella a una proposició** Mostrar-se disposat a acollir-la. | DCVB **obrir:** I. **1**. **a**) *Obrir* algú *els ulls:* separar les parpelles de manera que quedi visible el globus de l'ull o aquest sigui capaç de rebre la impressió visiva, fig., estar previngut, molt atent; fig. descobrir allò que s'ignorava. **b**) *Obrir els ulls* a algú; separar-li les parpelles perquè l'ull pugui de rebre impressions visives; dotar algú de la facultat de veure; fer-li conèixer allò que ignorava. [...] **e**) *Obrir l'orella* o *les orelles:* escoltar atentament. | *Obs*.: cf. també ***assegurar-se pels seus ulls i orelles →propis***.

obrir els →ulls rodons; ***obrir la sort***: **→SORT**[2]

com si se li obrís un →cingle a sota els peus

OCELL

→saltar com un falcó sobre l'ocell

OFICI

com ho vol la serietat de l'ofici = la serietat de l'ofici

l'ofici de pagès és perdut {l'ofici de ... és perdut; l'ofici de pagés és perdut}
<frase sentenciosa que> s'usa per donar a entendre que els representants d'algun ofici ja no són com abans. [ofici*]

> - No dic d'un innocent!
> - Ca! feien tots. Fins un innocent et pot fotre. L'ofici de pagés és perdut. (48) [96]

Doc.: DIEC i DCVB **ofici:** Ø; **pagès:** Ø.

la serietat de l'ofici

les exigències d'un ofici. *Obs*.: Unitat emprada en les combinacions: *com ho vol la serietat de l'ofici* i *no adir-se amb la serietat de l'ofici*. [ofici*]

> En Pere es quedà tot moix, mes va repensar-se, que el ballar no s'adeia amb la serietat de l'ofici de capellà. (69) [120]

Els estudiants atalaiant a les portes veuen a [sic] apropar-se un metge vellet, [...] vestit de negre com ho vol la serietat de l'ofici i un d'aquells barrets altíssims, que amb el grau de l'alçada donen la mida de la saviesa del qui el porta. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **adir-se:** Ø; **ofici:** Ø; **serietat:** Ø; **voler** Ø.

no adir-se amb la serietat de l'ofici = la serietat de l'ofici

OÏDA

arribar a l'oïda {u.c. *arriba a oïda* (o *a l'oïda*) d'algú}
u.p. sent *quelcom*; s'assabenta *de quelcom.* [oir*]

La dona es posa a plorar amb uns sospirs i un xisclets que ben aviat travessen les parets i arriben a l'oïda d'un d'aquells bandarres fent tabola per allà dins. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **oïda:** Ø. |*Obs*.: cf. DIEC **oïda:** acció de oir. *Arribar una notícia a oïda d'algú*. (*Obs*.: Exemple sense definició que il·lustra el significat del mot). | DCVB

OLI

ésser oli al llum {u.c. <un remei, un acte> *és* (*posar*) *oli a/en un* (o *al*) *llum*
u.c. <un remei, un acte> és molt eficaç; té un efecte immediat. [eficaç*]

Els dos pagesos rics se'n tornen a portar la resposta.
- Diuen que hi vagis tu!
Allò és oli al llum. Bota del llit com si mai no hagués tingut res. (63) [114]

Doc.: DIEC **llum:** Ø. | **oli 13:** FIG. **ésser oli en un llum** Una cosa ésser eficaç d'una manera ràpida i oportuna. | DCVB **oli:** LOC. n) *Essercom posar* (o *com qui posa*) *oli a un llum*: esser remei ràpid i radical.

tirar oli al foc {u.p. *tira oli al foc*; u.c. *és tirar oli al foc*}
u.p., u.c. excita encara més les passions; atia les discòrdies. [excitar*]

Fills meus, allò va ésser tirar oli al foc. [...] Tothom es trobà dret, com si d'un patac a les anques els haguessin enviat quatre pams més amunt de la cadira. (67-68) [118]

Doc.: DIEC **oli:** Ø. | **foc 2:** FIG. **tirar llenya al foc** Excitar les passions. | Cf. també **llenya 2:** FIG. **afegir llenya al foc** [o **tirar llenya al foc**] Atiar les discòrdies. | Tampoc figura en el DCVB. Cf. **foc:** Ø; **oli:** Ø. | El DFDEA recull sota **aceite**: **echar aceite al fuego.** *v* (*raro*) Echar leña al fuego (→LEÑA). | *Obs*.: Sembla ser un gal·licisme. Cf. PR **huile: 6** Mod. *Jeter de l'huile sur le feu*, attiser un désire, pousser à la dispute. | La forma hongaresa correspon a la francesa. Cf. DHC **olaj**, on figura també una expressió derivada de la primera: *olajat önt a tûzre* afegir / tirar llenya al foc; *ez csak olaj volt a tûzre* això només era afegir llenya al foc.

OLLA

no cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols: →**CABER**

OR

com un →somni d'or; ***→ros com si era d'or***

ORELLA

assegurar-se pels seus ulls i orelles →propis; ***→obrir els ulls i les orelles***

tapar-se les orelles {u.p. *es tapa les orelles* <per no sentir quelcom>}
u.p. fa aquest gest per no sentir, no escoltar *algú*. [(no) escoltar*]

> Ell torna al seu desvari. El pare, anant-se tapant les orelles; la mare, amb uns morros com un forroll de presó. (63) [114]

Doc.: DIEC **orella 1:** *Mal d'orella. Tapar-se les orelles per no sentir un soroll*. | **tapar-se 3:** *Tapar-se les orelles per no sentir un soroll.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **tapar 3:** *Tapar els ulls, les orelles, el nas, la boca,* etc. a algú: posar-li un objecte que obstrueixi els dits òrgans impedint la visió, l'audició, l'olorament, el parlar, etc.

ORGULL

petar d'orgull dins el gec de la brusa {u.p. *peta d'orgull* (*dins el gec de la brusa*)}
u.p. se sent molt orgullosa; està plena d'orgull. [orgullós*]

> L'amo petava d'orgull dins el gec de la brusa, com si el pastor fos part del seu bé. (52) [100]

Doc.: DIEC i DCVB **orgull:** Ø; **petar:** Ø.

picar el punt d'orgull {u.p. *pica el punt d'orgull* a algú}
u.p. desperta l'orgull d'algú. [orgull*]

> El rei se'l va mirar com a bon soldat que hauria pogut ésser i li dedicà els compliments que convenien per a picar el punt d'orgull al munt de fadrins escagarrats del seu reialme. (7) [40]

Doc.: DIEC i DCVB **orgull:** Ø; **picar:** Ø; **punt:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **picar 6:** *tr*. FIG. Estimular vivament, excitar, provocar. *Això em va picar la curiositat*.

PA
→honest com el pa beneit

PACIÈNCIA
amb →temps i paciència

val més paciència que raons
<proverbi que> s'usa per aconsellar ésser pacient; tenir molta paciència. [paciència*]

> Aquella donota sembla d'aquelles que es fan pregar. Diuen que no, pensant que sí; es paguen de mil pregàries allà on amb una revolada n'hi hauria prou. Mes amb aquells bergandassos tancats no gaire lluny, segur que val més paciència que raons. [83]

Doc.: DIEC i DCVB **paciència:** Ø; **valer:** Ø.

PAGAR-SE
pagar-se de mil →pregàries

PAGÈS, -ESA
l'→ofici de pagès és perdut

PAL
→dret com un pal

PAM (1)
i →pim i pam

PAM (2)
alçar el cap de mig pam més amunt que el coll: **→CAP**[1]

pam per pam
minuciosament; per tot arreu. [minuciosament*]

> L'estudiant perplex se'l mira i remira [...] i havent escrutinyat, pam per pam, la bèstia de tots els bands, sentencia amb el to de la sabiduria, que amb el seu coneixement de la doctrina aquell animal es un bou. [79]

Doc.: DIEC **pam 6:** i MLC **pam 11:** ***pam a pam*** Lentament, amb dificultat, vencent una resistència. | DCVB **pam:** *Loc.* s) *pam a pam*, o *pam per pam*, o *de pam a pam:* amb gran lentitut i minuciositat.

posar-se amb uns →morros de quatre pams

PANXA
la panxa no li cap dins les calces {*la panxa no cap dins les calces* a algú}
u.p. és panxuda; té molta panxa. [panxut*]

En Pere va estovar tant com va poder la penca seca que li servia de ventre, com ho solen fer aquells a qui la panxa no cap dins les calces, i amb un aire de senyoràs satisfet va deixar anar, despectiu: - Què fem? Avui matem els porcs. (77-78) [130]

Doc.: DIEC i DCVB **cabre:** Ø; **calça:** Ø; **panxa:** Ø.

PANXACÓ
com qui diu el →rosari del panxacó

PANY
→anys i panys; ***fa →anys i panys***

PAPER
fer un mal paper {u.p. *fa un mal paper*; u.p. *fa fer un mal paper* a algú}
u.p. actua *o* es veu obligada a actuar d'una manera reprovable. [actuar*]

L'hereu enamorat, ressentit com era del mal paper que li havien fet fer davant els seus pares, encara que en fos poc resolt, també segueix i se'n va. (60) [111]

Doc.: DIEC **paper 21:** FIG. Funció que algú acompleix en el si de la societat, d'un grup social, capteniment d'algú en tal o tal circumstància. [...] *En aquella circumstància, ell va fer un bon paper, un mal paper. Tenir un paper important.* | DCVB **paper 6:** *Fer mal paper*: actuar així com caldria no actuar, obrar malament.

fer un paper {u.p. *fa un / el paper, fa el paper* (de)}
u.p. actua (d'alguna manera).

I ella, sense dir-li d'on venia ni on anava, féu el paper que li havien ensenyat: primer el trago de vi, l'esmorzar i, entre toc, les paraules del bo de la vida de vaquer i el mal viure sol, solet, entre el gos i el fum de la barraca. (52) [101]

Doc.: cf. l'exemple anterior.

jugar el paper {u.p. / unes persones *juga / juguen el paper*}
u.p./unes persones juga / juguen a cartes. [cartes*]

Són gent tocada i posada - tret de quan juguen el paper a firal -, de llengua curta i gestos amidats. (50) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **jugar:** Ø; **paper:** Ø.

PARADÍS
com si l'entrada del paradís hi fos condicionada {u.p. (*fa* quelcom) *com si l'entrada del paradís hi fos condicionada*}
u.p. (vol fer *quelcom* a tot preu,) com si la seva salvació (de la mort eterna) depengués d'això.
[salvació* (relig.)]

L'estudiant, fet un nus de nervis i tenint diners per a perdre, ho vol aclarir de tots modos, com si l'entrada del paradís hi fos condicionada. [79]

Doc.: DIEC i DCVB **paradís:** Ø **entrada:** Ø.

tornar-se en un paradís {u.c. <un lloc> *es torna en un paradís* de quelcom}
u.c. <un lloc> es torna en un lloc ideal, on hi ha de tot, en un paradís terrestre / terrenal.
[lloc* ideal]
]

Tota la tarda van atipar-se, i encara menjarien, si el rector no hagués hagut d'aturar-se pel rosari i l'Avemaria. Els primers dies la rectoria es tornà el paradís de les menges. (70) [121]

Doc.: DIEC i DCVB **paradís:** Ø; **tornar-se:** Ø.

PARAR
parar el →llaç; ***parar(-se) a l'→ensec***

sense parar ni bufar {u.p. (*fa* quelcom) *sense parar ni bufar*}
u.p. (fa *quelcom*) sense descansar ni un moment. [descansar*]

Mosso valent i bous ferrenys tota la nit sota l'estelada, sense parar ni bufar, i en puntejar el sol nou, dos jornals passats de terra havia regirat l'hereu. (8) [40]
El minyó va llaurar tota la nit sense parar ni bufar, i quan es féu de dia havia regirat dos jornals i mig ben bons. (9) [42]

Doc.: DIEC i DCVB **bufar:** Ø; **parar:** Ø. | *Obs.*: cf. DIEC **parar 11:** ABS. **sense parar** Sense interrupció. | DCVB **parar a):** *No parar*: no cessar, no aturar-se; estar en activitat constant.

PARAULA
bones paraules {*bones paraules*; u.p. *només té bones paraules*}
paraules reconfortadores, paraules de consol que no ajuden a resoldre els problemes.
[consol*]

- Me'n vaig a l'església a parlar amb Déu va dir en Joan.
- Ahir vaig anar-hi, va fer en Pere. Només té bones paraules. (75) [127]
- Ja m'ho pensava, va fer en Pere. El bon Déu va per bones paraules, i jo he trobat qui va per bo, cert i pesat. (77) [129]

Doc.: DIEC **bo:** Ø; **paraula:** Ø. | DCVB **paraula 6:** *Donar bones paraules* o *Quedar bé amb bones paraules*: acollir o despatxar algú amb paraules amables, però sense intenció de fer res per afavorir-lo.

paraula donada
promesa; prometença verbal [prometença*]

La part que revenia a la fera trobà molt difícil de poder complir sense perillar al màxim; però la paraula donada, li ho exigia. (90) [144]

Doc.: DIEC **paraula 2:** ESP. Prometença verbal. *Donar la seva paraula d'honor. Faltar a la paraula. Donar paraula de casament. Sota la meva paraula*. **ésser home de paraula** Que no falta a la prometença feta. | DCVB **paraula:** *Donar paraula*: prometre seriosament.

PARET
sospirs que travessen la paret: **→TRAVESSAR**

PARPELLA
baixar les parpelles {u.p. *baixa les parpelles* (o *els ulls*)}
u.p. es mostra avergonyida. [avergonyir-se*]

– Ací no pot ser la senyora, contesta l'homenot, baixant les parpelles davant l'Eva temptadora, està prohibit en un convent d'estudiants. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **baixar:** Ø; **parpella:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **ull:** *baixar els ulls:* dirirgir la mirada cap avall. *Humilment abaixò los ulls en terra,* Comalada PP8. *De vergonya acalan los ull i testa*, Canigó IX.

no →aclucar les parpelles

PARTIR

a partir d'aquell moment
començant des de llavors, des d'aquell moment [des de*]

Va anar a cercar-la. Penseu que a partir d'aquell moment no va faltar'ls-hi [sic] feina per conduir la terra i el cabal. [33]

Doc.: DIEC **partir 6:** *intr.* Prendre un fet, una data, etc., com a base per a un raonament, un càlcul. *Partint d'aquest supòsit. A partir d'aquell dia.* | DCVB **partir 4:** intr. **a**) fig. Prendre un fet, una data, etc. com a base a un raonament, un càlcul, etc. «A partir d'avui, no tornaré a venir a aquesta casa». «Partint d'aquest principi, ningú tindria raó».

PAS

caure de pas {u.p. *cau de pas* amb algú, *o* quelcom}
u.p. troba en el seu camí *algú,* o *quelcom*; topa *amb algú*, o *quelcom*. [topar*]

El primer home amb qui van caure de pas, va ser un senyor també devot de rosaris. [80]

Doc.: DIEC i DCVB **caure:** Ø; **pas:** Ø. | Cf. la unitat següent.

de pas
incidentalment; de passada. [incidentalment*]

La qui s'ho prenia de revés era la muller. Alguna vegada, de pas, el joc pot convenir.
La dona volia comprovar - amb el permís del marit - que li quedaven encara les armes de bellesa i de gràcia d'una primavera que el casament cuita d'amagar sota un vel. (55) [104]

Doc.: DIEC **pas[1] 13: de pas** De passada, sense detenir-s'hi. *Un ocell de pas. Hi sóc de pas.* | Cf. també **passada 14: de passada** *loc. adv*. Tot tractant d'altres coses, sense detenir-s'hi gaire; tot passant. *De passada, li retreia coses que ella havia dit. No s'entén gaire: es nota que ho has fet de passada. Aniré al mercat i de passada m'arribaré al banc.* | DCVB **pas** II. **1:** Acció i efecte de passar. [...] *De pas:* de passada, sense aturar-se llargament a un lloc, a un assumpte, etc. *Era un ocell de pas, un especialista estranger que corria el món*, Pons Com. an. 102.

el pas del →temps; ***→estrènyer el pas de la salivera***

no deixar ni d'un pas {u.p. *no deixa ni d'un pas* algú}
u.p., *<un ésser>* no s'aparta, no s'allunya *d'algú*; u.p. segueix *algú*. [seguir*]

Es tiraren sobre llur pare, bo i afalagant-lo amb crits i carícies. D'aquell moment ençà, no el deixaren d'un pas. (19) [53]

Doc.: DIEC i DCVB **deixar:** Ø; **pas 1:** Ø.

pas per pas {pas a / per pas}
lentament; amb una lentitud mesurada; a poc a poc. [lentament*]

> En Pere es carregà l'home damunt les espatlles i emprengué pas per pas la raia [sic] del gual. (66) [116]
>
> Pas per pas va seguir el rastre fins a un còrrec ple de bardisses. (87) [142]

Doc.: DIEC i DCVB **pas:** Ø. | Cf. DIEC **pas 2:** FIG. **anar pas a pas** A poc a poc, fent una cosa darrere l'altra.

→seguir els passos

PASSA
a cada passa
a cada pas; per tot arreu; freqüentment. [pas*]

> Li donen consells, li fan recomanacions i se'n van amb el seu bou furgant el terra a cada passa, rossegant la ventresca, relluint de greix, entortolligant la cua com una tribanella i grunyint de caminar massa rabent. [80]

Doc.: DIEC **passa:** Ø. | DCVB **passa:** LOC. e) *A cada passa:* amb gran freqüència.

PASSAR
això és un →cas que va passar ...; ***això va passar fa →anys i panys, ja no sé on...***; ***anar a veure com ho passen dins →Espanya***; ***cercar de passar →temps***; ***com qui passa les denes d'un →rosari***

els dies van passant {*van passant els dies* (o *passen els dies*)}
el temps passa. [temps*]

> Els dies anaven passant, i la Poneta restava, a la mercè del primer temporal. (27) [61]

Doc.: DIEC i DCVB **dia:** Ø; **passar:** Ø.

heus ací el que va passar a un pagès que jo sé: **→HEURE**; ***passar d'→escalfapanxa al foc***

passar de llarg {u.p. *passa de llarg* <per un lloc>}
1 *u.p.* passa <*per un lloc*> sense aturar-s'hi.
2 En imperatiu: <fórmula exclamativa que> s'usa per allunyar, fer fugir algú.
[(no) aturar-se*; (fórm. per fer) fugir*]

> Passà de llarg i féu camí. Un xic més enllà trobà un tiró. (7) [39]
>
> Passà de llarg i féu camí, tan bell camí, que ben aviat arribà davant el palau del rei. (9) [41]
>
> - Passeu de llarg! deien enfurismats. Prou poc pa que tenim per a compartir-lo amb una forastera! (44) [92]

Doc.: DIEC **llarg 2: passar de llarg** Passar sense deturar-se. | **passar 1: passar de llarg per un indret** Passar sense deturar-s'hi. | DCVB **llarg:** LOC. d) *De llarg*: vorejant i sense deturar-se.

passar de →mida

passar pel magí {u.c. *passa pel cap / magí / pensament* a algú}
u.p. pensa instantàniament *en quelcom.* [pensar*]

> Un doll de vergonya li inflà el pit i la sacsejà de dolor, i li passà pel magí la idea de consumar la revenja en l'home abandonat a la seva confiança. (88) [143]

Doc.: DIEC i DCVB **magí:** Ø.; **passar:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **cap**[1] **7**: **passar a algú una cosa pel cap** Acudir-se-li. | Cf. també DIEC **magí 1:** *m.* POP. Cap com a seient de la imaginació. *El teu magí sempre en barrina alguna. Això, treu-t'ho del magí: no ho aconseguiràs per més que facis*

passar per →forn; ***passar →registre***; ***passar una de grossa***: **→GROS**

PATAC
un patac a les anques
un cop / una puntada de peu a les anques. [cop*]

> Fills meus, allò va ésser tirar oli al foc. [...] Tothom es trobà dret, com si d'un patac a les anques els haguessin enviat quatre pams més amunt de la cadira. (67-68) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **anca:** Ø; **patac:** Ø.

PAU
fer les paus {u.p. *fa les paus* amb algú}
u.p. *es reconcilia*; *es posa en pau* amb algú. Sovint s'usa referint-se a vàries persones: *s'han fet les paus.* [reconciliar-se*]

> Per fer les paus, estant a punt d'ajudar-lo del que puguin, per això vénen a avisar-lo que allà davant del convent es passeja un herbolari amb barret de condició i tots els anars d'un metge ensenyat i conforme. [85]

Doc.: DMLC **pau**[2] **10**: **fer les paus** Cessar d'estar barallats o renyits. *Tranquil, que finalment han fet les paus i no hi haurà separació.* | DCVB **pau**[1]**:** *Fer les paus*: Posarse en pau, declarar-se amics; fig., declarar-se satisfet algú per haver venjat o compensat una ofensa d'altri. *Vàrem fer les paus*, Ruyra Parada 31.

PECAT
pecat venial {u.c. (*és un*) *pecat venial*}
u.c (és un) pecat excusable, perdonable. [pecat*]

> - Tinc una sageta: ocell que passi cal que peti!
> - Ah! Ah! Féu el rector, estimulat pel pic d'un pecat que sortosament no passava de venial. (69) [120]

Doc.: DIEC **pecat: 1** *Pecat mortal, venial.* (*Obs.*: Exemples sense definició). | **venial 1:** *adj.* Capaç d'ésser perdonat. *Pecat venial* (per oposició a *mortal*). *Una falta venial, excusable*.

PEDRA
quedar dret, fet una pedra fita {u.p. *queda dreta, feta una pedra fita*; *queda / resta* (*feta*) *de pedra*}
u.p. queda / resta estupefacta; sense paraula per ésser molt espantat, sorprès o admirat. [estupefacte*]

> Queda dret, encisat, els fils de la cabellera entortolligats al seu puny, fet quasi una pedra fita. [28]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | Cf. ***quedar pedra feta***; ***quedar-se / tornar-se de pedra*** (o ***quedar-se fet una pedra***)

quedar pedra feta {u.p. *queda pedra feta*}
u.p. es torna de pedra; es petrifica. [petrificar-se*]

> Es diu a dins del seu pensament que si ho volgués la dona, ell quedaria pedra feta d'haver gosat acarar-se al misteri de l'aigua [28]

Doc.: DIEC i DCVB Ø. | *Obs*.: En sentit figurat s'usen les formes u.p. *queda dreta, feta una pedra fita*; *queda / resta* (*feta*) *de pedra*, fraseologismes que apareixen vàries vegades a les *Contalles*.

quedar-se / tornar-se de pedra (o ***quedar-se fet una pedra***) {u.p. (*es*) *queda* (o *es torna*) *de pedra*; o *resta / queda feta una pedra*)}
u.p. es queda molt sorpresa, estupefacta. [estupefacte*]

> En escoltar aqueixes paraules, tothom quedà fet una pedra. (21) [56]
> Queden allà, estorlocats, a guaitar el cel, com si una borrumba els hagués caigut sus de la closca.
> - Seu pas enfadat, l'amo? Demana el minyó a fi d'animar aquells dos cossos tornats de pedra. (36) [73]
>
> La santa família es quedà de pedra; l'enamorat, avergonyit, i sos pares, amb l'estuf de qui no sap com un se les hau. (60) [110]
>
> L'homenot rodanxó, vestit com un senyor, va quedar fet de pedra. De cop, es girà cap al pobre amb un moviment d'ira terrible:
> - Digues-me'n dues! (81) [133]

Doc.: DIEC **pedra 19:** FIG. **restar de pedra** Indicant una gran sorpresa. | DCVB **pedra:** LOC. -h) *Quedar*, o *Romandre de pedra:* quedar sense paraula per excés d'espant, de sorpresa, d'admiració. *Tots tres quedaren de pedra*, Alcover Rond. I, 177. *Vaig restar de pedra*, Ruyra Parada, 32. |

quedar(-se) fet una pedra = quedar(-se) de pedra
tornar-se de pedra = quedar(-se) de pedra

PEIX
servir els peixos {u.p. *serveix els peixos* (o *serveix de menjar per als peixos*)}
u.p. es nega; mor ofegada. [negar-se*]

> - No ploris, ja m'ho estudiaré per no quedar-me a servir els peixos.
> Va començar la travessia, dos, tres cops el dia, peus nus, faldilla arromangada, i el cantiret ben coixinat i dret damunt el cap. (26) [60]

Doc.: DIEC i DCVB **peix:** Ø; **servir:** Ø.

PÈL
el pèl moixí comença d'envellutar-li les galtes {*el pèl moixí comença d'envellutar la cara* d'algú <d'un jove>} *a u.p.* <a un jove> comença a sortir la barba; comença a fer-se home. [jove*]

> El nen va anar creixent i arriba el punt que el pèl moixí comença d'envellutar-li, com una ombra lleugera, l'encarnat de les galtes. [77]

Doc.: DIEC i DCVB **envellutar:** Ø; **pèl:** Ø. | *Obs*.: cf. la unitat següent.

tot just si li creixia, el pèl moxí {*tot just si li creix el pèl moxí* a u.p. <a un noi>}
u.p. <a un jove> comença a sortir la barba; comença a fer-se home. [jove*]

> En veure aquell jovencell que tot just si li creixia el pèl moxí, [...] tots s'escarranxaren a crebar. (11) [44]

Doc.: DIEC **crèixer:** Ø; **moixí:** Ø; **pèl:** Ø. | Cf. DCVB **pèl:** *Pèl moíxí* (or., occ., bal.) o *Pèl rucà* (bal.) o *Pèl bord* (mall.): el pèl de barba molt fi i poc visible, que surt a la cara dels joves quan estan en la pubertat.

PELL

fotre's la pell {u.p. (*o un animal*) *es fot la pell*; (hi) *deixa la pell*}
u.p. es mor; (o un animal) expira. [morir*]

> El que m'ha dit, ja us ho diré; m'ha dit: «Foc als collons i cony negrell, toro Colom se n'ha fotut la pell». (56) [105]

Doc.: DIEC **fotre's:** Ø. | **pell:** cf. **7** Vida. *Riscar la pell. Salvar la pell. T'hi va la pell. Ésser algú amic de la seva pell*. **deixar-hi la pell** Morir-hi. **fer-se'n la pell** Pagar amb la vida. | DCVB **pell 4:** *Deixar la pell*: morir-se.

PENA
fer pena {u.p., u.c. *fa pena* a algú}
u.p., u.c. causa dolor psíquic *a algú*; u.c. afligeix *algú.* [aflicció*]

> - No m'has fet pena, no, que m'has recordat l'orgull que em feia preferir una bèstia a un meu germà. (16)

Doc.: DIEC **fer:** Ø. | **pena 2:** Dolor, angoixa, morals que provenen de l'ànsia, del temor, de la compassió. *Fa pena de veure'l tan abatut. Em fa pena, pobre xicot! És una pena que sigui tan peresós. Això em fa estar en pena*.

PENSAMENT
confiar →alt els seus pensaments

dir-se a dins del seu pensament {u.p. *es diu* quelcom *a dins del seu pensament*}
u.p. es diu mentalment *quelcom.* [mentalment*]

> El noi esdevingut un quer palplantat es diu a dins del seu pensament que si ho volgués la dona, ell quedaria pedra feta. [28]

Doc.: DIEC i DCVB **dir-se:** Ø; **pensament:** Ø.

trencar els pensaments {u.p. *trenca els pensaments* a algú}
u.p. fa canviar de propòsit *algú*; fa desistir *algú.* [(fer) desistir*]

> - Teniu el minyó que fa el pressupost d'ensorrar l'església.
> Els pares hi corren, i per trencar-li els pensaments se'ls acut d'enviar-lo al mercat a vendre la mel d'uns bucs. (62) [112-113]

Doc.: DIEC i DCVB **pensament:** Ø; **trencar:** Ø.

PENSAR
ésser de pensar {u.c. *és de pensar*}
es pot suposar *quelcom*.

> Hi havia una casa que tenia les pastures més lluny de totes les altres. Pot ésser perquè eren els més pobres, ú [sic] no ho sap, però és de pensar. [18]

Doc.: DIEC i DCVB **pensar:** Ø.

mai cap →capellà no pensa en quan era vicari

PER
per encalmar els →ànims; ***per la salut de la vostra →ànima***; ***per nova →vegada***

PERDRE(’S)
arribar a les seves sense perdre ni el davantal {u.p. <una dona> aconsegueix la seva finalitat sense arriscar la seva honra} [honra*]

> - Si jo fos dona, sabria arribar a les meves sense perdre-hi ni el davantal.
> - Doncs, vesteix-te de dona i te n’hi vas. Però t’adverteixi que no l’hauràs, perquè abans de fer la feina vol ésser pagat. (55) [103]

Doc.: DIEC i DCVB **davantall:** Ø; **perdre:** Ø.

els bons →usos es perden; ***l'→ofici de pagès és perdut***; (***no***) ***perdre de vista***: →**VISTA**[2]; ***no tenir →temps per perdre***

perdre el calastró {u.p. *perd* (o *ha perdut*) *el calastró / el cap*}
u.p. fa coses insensates; fa coses de boig; ha perdut l’enteniment / el seny. [boig*]

> Si el dia primer hi havia una gentassa, el segon era un bullit. Balancejant de l’enveja a la pietat, deien:
> - Aquests minyons han perdut el calastró! (9) [41]

Doc.: DIEC Ø. | *Obs*.: Al DIEC no hi ha entrada de **calastró**. Cf. també: DIEC **cap 7: perdre el cap** Perdre el seny, enfollir-se, torbar-se mentalment. | **perdre 5:** FIG. **perdre el cap** No saber algú el que es fa. | **seny 1:** *Són coses que fan perdre el seny, que treuen de seny.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **calastró** LOC. a) *perdre el compte o perdre el calastró*: bescomptar-se, perdre el compte o la noció d'una cosa (Ross.) *Me feyen perdre el calastrú.* Saisset Bingn. i d., 4. | **perdre** II **1:** *Perdre el seny, el cap*: deixar de tenir la facultat de raonar bé. | BOTET (1997) **calastró** (o **calestró**) 1. bons sens, jugement, jugeote, tête. || 2. **perdre el calastró** perdre l’esprit, la raison; la tête, la boule *fam.*, perdre la tramontane, perdre le nord, devenir dingue *fam*.

perdre el cap (2): →**CAP**[2] ; ***o bé hi perdré el que em fa →mascle o bé ...***; ***perdre l'→honra***

sense perdre un instant {*sense perdre un instant*; u.p. *no perd* (*ni*) *un instant*}
sense perdre temps. [immediatament*]

> Sense perdre un instant, el minyó va arramassar les bèsties que per elles mateixes semblaven esperar el seu manament. [31]

Doc.: DIEC i DCVB perdre: Ø. | *Obs.:* cf. DCVB temps I. 1: *Perdre el temps:* desaprofitar- lo, no fer allò que caldria o es podria fer. | Cf. DIEC perdre 20: No emprar útilment, no aprofitar. *Perdre el temps jugant. Hem perdut una bona ocasió.* | temps 1: *Aprofitar el temps. Perdre el temps. Reparar el temps perdut.* (*Obs*.: Exemples sense definició que il·lustren el significat del mot).

PERE
voler →acontentar Déu i sant Pere

PERILL
estar fora de perills {u.p. *está fora de perill*(*s*)}
u.p. es veu estàlvia; ha escapat d'un perill. [perill*]

> En veure de lluny aquelles muntanyes tan altes, alçades damunt la plana, van pensar que, si arribessin en aquells cims, estarien fora de perills. (39) [87]

Doc.: DIEC **fora 4: fora de perill** Que ja no està en perill. | DIEC i DCVB **perill:** Ø.

PERSEGUIR
→córrer com un boig que persegueix un babau

PERSONA
en persona
personalment; ell mateix. [personalment*]

> L'estudiant va alçar els ulls del llibre i [...] va tirar un bot endarrera com si vingués de reüllar al dimoni en persona. [78]

Doc.: DIEC **persona 3:** *Hi aniré en persona. Sembla el diable en persona.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **persona 3:** *En persona:* amb presència real del cos. *Ell mateix és vingut en persona.* Lacavalleria Gazoph.

PES
repartir el pes de la →romana

PESSIGOLLAR
pessigollar els →narius

PETAR
el →cor bat a petar; ***petar d'→orgull dins el gec de la brusa***

PETIT, -A
qui us ha dit? - El meu dit petit (que tot ho sap i ho ha sentit): **→DIR**

PEU
→bellugar-se com si entre cada dit del peu hi tingués un formiguer; ***com si se li obrís un →cingle a sota els peus***; ***de peu a cap***: **→CAP**[1]

PI
→empinyat com un esquirol al cim d'un pi

PIC
tenir un pic a l'→estómac

PICAR
picar el punt d'→orgull

picar uns cops de mà {u.p. *pica uns cops de mà* o *pica de mans*}
u.p. aplaudeix. [aplaudir*]

> - El Banyeta, sense tornar-li resposta, picà tres cops de mans, i a aquell senyal arribaren de les quatre parts de l'horitzó una multitud de dimonis. (28) [62]

Doc.: DIEC **cop:** Ø. | **mà: 1 picar de mans** Aplaudir. | **picar:** Ø; cf. **34** *Picar de mans, de peus.* (*Obs*.: Exemples sense definició). Cf. també **cop: 16 cop de mà**; **9 donar un cop de mà a algú en alguna feina**. | DCVB **mà** I **1:** *Batre de mans* o *Picar de mà*, o *Fer de mans* (alg.) batre una mà contra l'altra, sia per cridar algú, sia per aplaudir o manifestar satisfacció, etc.

PICOLAT
fer bolilles de picolat {u.p. *fa boles* (o *bolilles) de picolat* d'algú}
u.p. esclafa, mata *algú.* [matar*]

> Ja corre endavant amb el ventre ple de castanyes, braços alçats per deturar la destrossa; i en arribar a damunt d'aquell mosquit de mosso, que amb una sola mà en pot fer bolilles de picolat, l'altre el detura a l'ensec amb un: - Que seu enfadat, l'amo? (34) [70-71]

Doc.: DIEC i DCVB **bola:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **picolat** que figura al DCVB. | BOTET (1997) explica només el sentit del nom del menjar cf. **picolat** *m.,* **boles de picolat**, boules de hachis de viande de boef, de viande à saucisse et lié à l'oeuf avec de l'ail de du persil hachés.

PIM
i pim i pam
ràpidament. [ràpidament*]

> I pim i pam, ells que se'n van; i pim i pam, a casa la filadora la cosa fou enllestida el temps d'un ram. (58) [108]

Doc. DIEC i DCVB **pim/pim-pam** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **pim-pam 1:** *m*. Onomatopeia del soroll produït per una sèrie de cops secs o de trets d'arma de foc. | DCVB **pim:** Soroll detonant. | **pim-pam:** Soroll de cosa detonant que es repeteix.

PINSÀ
escotorit / llest / viu com ni un pinsà {u.p. (*és*) *llesta* (o *viva*) *com* (*ni*) *un pinsà*}
u.p. (és) molt llesta, eixerida. [llest*]

> - No ploris - li digué la nena. -
> I és que la Pona era viva, llesta i escotorida com ni un pinsà. (26) [60]

Doc.: DIEC i DCVB **escotorit:** Ø; **llest:** Ø; **pinsà:** Ø. | *Obs.:* Cf. DIEC **eixerit 2: eixerit com un pèsol** [o **eixerit com un gínjol**] Molt eixerit, espavilat. | DCVB **pinsà:** LOC. a) *Alegre com un pinsà*: es diu d'una persona de caràcter molt alegre i rioler. | DCVB **viu, viva** LOC. f) *Més viu que una centella*, o *que la tinya*, o *que una serp*, o *que la fam*, o *que una mostela*, o *que una vespa:* es diu d'una persona o anima molt entenent, de gran capacitat de comprensió. | *Obs.:* cf. també DCVB **llest, llesta:** II. **1.** adj. Viu d'enteniment; prompte a compendre [...] *Viu i llest com un esquirol*. Pons Auca 26.

PINTAR

tenir pintat al seu damunt {u.p. *té pintat damunt seu* quelcom; u.p. *porta escrit en la cara / en els ulls* quelcom}
u.c. és nota a la cara d'algú; *u.p.* no pot amagar, dissimular *quelcom*. [notar-se*]

> Li va semblar [...] que el veia a ell, en Pau, amb tots els robatoris, els crims, maldats i barbaritats que havia comés, pintats al seu damunt. (14) [48]

Doc.: DIEC **damunt:** Ø; **pintar:** Ø. | *Obs*.: cf. **cara 3: portar alguna cosa escrita a la cara** Algú, no poder-la amagar, no poder-la dissimular. | DCVB **pintar 4:** fig. Fer visible o perceptible una cosa; reproduir-la en imatge. *Aquella esperansa havia pintat en sos ulls una alegria singular* Lacavalleria. Gazoph. *En son front pintada du la tristor.* Aguiló Poes 214. *El malhumor se li pintà a la cara.* Pons Auca 200.

PIT

inflar el pit {u.c. <un sentiment> *infla el pit* a algú}
u.c. <un sentiment> s'apodera *d'algú.* [apoderar-se* (de)]

> Un doll de vergonya li inflà el pit i la sacsejà de dolor (88) [143]

Doc.: DIEC i DCVB **inflar:** Ø; **pit:** Ø.

PIU

no badar el piu {u.p. *no bada el piu*; *encara el piu no era badat*}
u.p. encara no ha dit (o no ha pogut dir) res. [dir*]

> - Que no ho vol fer Déu? Ho fes el dimoni, va dir ella.
> Encara el piu no era badat, que la seva orella l'oïa, i el dimoni es presentà. (27) [61]

Doc.: DIEC **badar 5:** FIG. **no badar boca** No dir res, romandre callat. | **piu:** cf. l'exemple següent.

sense un piu {u.p. *està sense un piu* (o *no diu ni un piu*)}
u.p. no diu res; calla. [callar*]

> La veritat afegí, cridant perquè tots, per lluny que fossin, l'oïssin; mes no hauria calgut cridar, que tants com n'hi havia estaven atents, sense un piu ni un sospir als fets i dits d'aquelles tres persones. (21) [55-56]

Doc.: DIEC **piu² 2: no dir ni piu** No dir res. **no sentir-se ni un piu** No sentir-se res.

PLA

→saber pla

PLANTAR
plantar →cara

PLE, PLENA
→pur com la lluna al ple; ***tenir el →cap ple***; ***tenir el cap ple***: **→CAP**[1]

PLER
de pler {(u.p. *fa* quelcom) *de pler / plaer*}
u.p. fa quelcom de gust, de plaer. [plaer*]

> El nostre prior moca el ble, es dona [sic] bones ànsies i en la frescor dels llençols es gronxola de pler. [83]
>
> Ell els hi fa agravi que al sentir-lo plànyer's i cridar havien de desbotar la porta i ells li tornen que prou pensaven que gemegava de pler. [85]

Doc.: DIEC i DCVB **pler:** Ø. | *Obs.*: cf. DIEC **pler 1:** *m.* Plaer. **2: a pler** *loc. adv.* De gust, volenterosament. Venir una cosa a pler. Estar-se en un indret a pler. Fer una cosa a pler. | *Obs.*: **pler** és la forma habitual usada a la Catalunya del Nord. Vegeu BOTET. | Cf. també **pleret.**

PLERET
a pleret
lentament; a poc a poc. [lentament*]

> El vellet tot geperut caminant a pleret, va d'un band a l'altre cercant les herbes remeieres. [84]

Doc.: DIEC ***a pleret* 1:** *loc. adv.* A poc a poc. | DCVB **pleret:** *A pleret:* a poc a poc, sense pressa (or., occ.): [...] *vaig anar empenyent poc a poc, a pleret a pleret*, Ruyra Parada 20. | BOTET **pler 2: a pler**, *loc. adv.* (D.C.V.B) petit à petit, lentement, doucement (**a pleret**). | Cf. també **pler.**

PLORAR
desmaiar-se a plorar {u.p. *es desmaia a plorar*}
u.p. comença a plorar. [plorar*]

> - Que vingui ell, fan els pares d'ella. Perquè la nena, només de sentir la pregunta, s'ha desmaiat a plorar. (63) [114]

Doc.: DIEC i DCVB **desmaiar-se:** Ø; **plorar:** Ø.

plora que ploraràs
<estructura intensificadora que> s'usa per dir que *algú* plora molt. [plorar*]

> Es va asseure a l'espona; una gran tristesa l'anava guanyant, i es posà a plorar. Plora que ploraràs! (65) [115]

Doc.: DIEC i DCVB **plorar:** Ø

plorar llàgrimes amargues cf. ***plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer***; ***plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer***

plorar llàgrimes amargues; plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer; ***plorar més llàgrimes amargues*** (o ***amargants***) ***que no cauen nogues verdes d'un noguer*** {u.p. *plora llágrimes amargues / amargants; plora més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer; plora més llàgrimes amargues* (o *amargants*) *que no cauen nogues verdes d'un noguer*}
u.p. plora amargament, desesperadament. [plorar*]

> El senyor escollia una tal Poneta per a l'ofici del cantiret. Sa mare, en saber-ho, va plorar més llàgrimes amarguents que no cauen nogues verdes d'un noguer. (26) [60]
>
> Mentre els d'Isòbol s'alegraven de la meravella, la Pona i sa mare ploraven més llàgrimes amargues que no cauen nogues verdes d'un noguer. (28) [62-63]
>
> La seva mare, regalimant de llàgrimes grosses i amargants, que ni les nogues verdes d'un noguer, li responia tot xormollant:
> - Sí, que és veritat! (29) [64]

Doc.: DIEC **amarg**, **amargant:** Ø. | **llàgrima 1:** *Plorar, vessar, llàgrimes amargues.* | **plorar 1:** *Plorar amargament, agrament.* (*Obs*.: Exemples sense definició).

PLOURE
fer →¬tronar i ploure

POC
a poc a poc
lentament. [lentament*]

> Van quedar una estona mirant-se [...]; s'aproparen a poc a poc [...]. (15) [49]

Doc.: DIEC **poc[1] 2: a poc a poc** Lentament. *A poc a poquet.* | *Obs*.: cf. també les explicacions del DCVB sota **poc 7 a) - e)**.

ni poc ni molt
no gens; gens ni mica. [gens*]

> Avorrí el nen talment que no el podia sofrir ni poc ni molt. (65) [115]

Doc.: DIEC **molt:** Ø. | **poc[1] 7: ni poc ni molt** No gens. | DCVB **poc 6 h:** *Ni poc ni molt,* o *Ni poc ni gaire*, o *Ni poc ni gens* no gens, absolutament gens.

PODER
no poder-hi gran cosa {u.p. *no hi pot gran cosa*}
u.p. no pot ajudar gaire; només pot fer poca cosa. [ajudar*]

> El sant... és a dir el capellà, no hi podia gran cosa; però, essent bon home com era, sempre els ajudaria amb una pregària. (27) [61]

Doc.: DIEC **cosa 11: poca cosa** Dit d'una cosa sense importància; *fig.* dit d'una persona feble, insignificant, físicament o de caràcter. *Ha tingut una caiguda molt aparatosa, però s'ha fet poca cosa. Aquest noi és molt poca cosa, però encara pot créixer.* | **gran 4:** *Fer grans coses.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | **poder:** Ø. | DCVB **cosa 7:** *Gran cosa* o *Bona cosa*: gran cantitat, molt.

POLLÍ
→esbravar-se com els pollins

POLVORA
entumir la pólvora {u.p. *entumeix la pólvora* a algú}
u.p. calma *algú*. [calmar*]

> El mosso espera que li passi el panteix, i quan amb el bellugar veu que es retorna i està a punt d'explotar, li entumeix la pólvora amb un: - Que seu enfadat, l'amo? (35) [72]

Doc.: DIEC i DCVB **entumir:** Ø; **pólvora:** Ø.

PONCELLA
l'→edat en què la poncella naix del roser

POR
escagarrar-se de por {u.p. *s'escagarra* (o *es caga*) *de por*}
u.p. té molta por. [por*]

> El pobre rector s'escagarrava de por i s'enfondia en un balbuceig de pregàries tremoloses i tremolants. (29) [63]

Doc.: DIEC **cagar 2: cagar-se de por** Tenir molta por. | **por:** Ø. | *Obs.:* cf. també **escagarrinar-se 2:** FIG. Cagar-se de por, deixar-se abatre per la por. (*Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **escagarrar-se**.) | DCVB **por:** LOC. a) *morir-se de por*, o *Concagar-se de por*: tenir molta por. | BOTET (1997) té entrades d'**escagatxar (s')**, **escagarrat**, però la forma en qüestió figura només sota l'entrada **esconcagar-se: s'esconcagar de por,** trembler de peur, être mort de peur. Cf. també **enllardar: ser enllardat de por**, être mort de peur. | Al DCVB **escagarrar-se** remet a **escagarrinar-se** *fig.* Tenir una por invencible. | *Obs*.: Cf. també el fragment següent:

> El rei se'l va mirar com a bon soldat que hauria pogut ésser i li dedicà els compliments que convenien per a picar el punt d'orgull al munt de fadrins escagarrats del seu reialme. (7) [40]

tenir un sotrac de por {*el cor* d'algú *té un sotrac de por* (o *d'un altre sentiment*)}
u.p. experimenta un sentiment sobtat; el cor *d'algú* batega més fort a causa <d'un sentiment>. [por*]

> Veient el punt d'or de la trialla que baixava, el seu cor va tenir un sotrac de por i de pler: l'esperava i la temia. (15) [49]

Doc.: DIEC i DCVB **por:** Ø; **sotrac:** Ø.

PORC
→cridar com un porc escotnat al viu

PORCELLANA
d'una →finor de porcellana

PORTA
→desbotar la porta

PORTAR
portar a →coll-i-be; ***portar els →ulls***; ***portar l'→ham***; ***portar uns →anys a sobre les espatlles***

POSADA
fer posada {u.p. *fa posada* <en un lloc>}
u.p. s'allotja; passa la nit <en un lloc> [allotjar-se*]

Ja era tardet per a anar més lluny, i es van reflectir de fer posada allà. (39) [87]

Doc.: DIEC **fer:** Ø; **posada:** Ø.

POSAR(-SE)
posar al món; ***posar amb →confiança***; ***posar el →nas***; ***posar en →balança***; ***posar en mil →turments***
posar-se amb uns →morros de quatre pams; posar-se com una →fera

posar-se en mesura {u.p. *es posa en mesura* de <fer quelcom>}
u.p. es posa a fer *quelcom*; s'hi posa. [posar-s'hi*]

Havent-se assegurat pels seus ulls i orelles propis, del bon treball que havia complit, es posa en mesura d'acabar-lo d'esmortuir. [86]

Doc.. DIEC i DCVB **mesura:** Ø. | *Obs*.: Tal vegada és un gal·liscisme que es pot relacionar amb l'expressió francesa *être en mesure de* 'avoir la possibilité de; être en état'. Cf. PR **mesure:** III. 5.

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: **→ÉSSER**

POSAT[1]
agafar un posat {u.p. *agafa un posat* de quelcom}
u.p. agafa aparença / aire *de quelcom.* [aparença*]

La senyora agafa un posat de tràgica grandesa. (21) [55]

Doc.: DIEC i DCVB **agafar:** Ø; **posat:** Ø.

POSAT[2]**, -ADA**
→tocat, posat (tocat i posat)

POSTA
posta del →sol

PREGAR
fer-se pregar {u.p. *es fa pregar*}
u.p. es fa demanar; fa quelcom només si li ho demanen amb insistència. [demanar*]

> Aquella donota sembla d'aquelles que es fan pregar. Diuen que no, pensant que sí. [83]
>
> – Doncs que pugi, que si ell no em porta ajut, segur que d'aqueixa em moriré. Això fa que se'n van a demanar consulta al metge i ell, fent-se pregar, sense massa que seria fora costums, els demana un pilot de duros si volen aprofitar dels seus coneixements. [85]

Doc.: DIEC **pregar 1**: *Vol fer-se pregar, vol ésser pregat. Si li ho demanes, veuràs com no es farà pregar.* (*Obs.:* Exemples sense definició). | DCVB **pregar:** LOC. - *Fer-se pregar:* no fer una cosa fins que ens l'han demanada molt i repetidament. *Els hi vénen sens fer-se pregar*, Lacavalleria Gazoph.

PREGARIA
pagar-se de mil pregàries {u.p. *es paga de mil pregàries*}
u.p. es fa pregar. [(fer-se) pregar*]

> Aquella donota sembla d'aquelles que es fan pregar. Diuen que no, pensant que sí; es paguen de mil pregàries allà on amb una revolada n'hi hauria prou. [83]

Doc.: DIEC i DCVB **pregària:** Ø; **pagar-se:** Ø. | *Obs.* cf. DCVB **pagar-se 3:** refl. Complaure's, sentir-se satisfet.

PRÈMER
→dret, com si li haguessin premut les anques

PRENDRE
prendre de →revés (1, 2); ***tot →consell és bo de prendre***

PRES, -A
trobar-se presa dintre les seves →carns

PRESENT
tenir present davant els →ulls

PRESÓ
amb uns →morros com un forroll de presó

PRESSUPOST
fer el pressupost {u.p. *fa el pressupost* <de *fer* quelcom>}
u.p. intenta <fer *quelcom*>. [intentar*]

> Els marguillers de la fàbrica cuitaren a avisar els seus pares.
> - Teniu el minyó que fa el pressupost d'ensorrar l'església. (62) [112]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **pressupost** Ø.

PRETENSIÓ
→pujar les pretensions més alt que el coll

PREU
a preu fet
1 preu fixat [preu (fixat)*]
2 [u.p. *té a preu fet* quelcom} *u.p.* no té temps a perdre perquè té molt de treball. [(no tenir) temps*]

> Posava el cabàs al sol i entrava dins el temple. Al cap d'una estoneta sortia altra vegada, tornava a fer estorrellar el cabàs al sol, i cap a dintre que m'hi demanen. I si la cosa no us agrada, no us aturau, que la tenim a preu fet. (61) [112]

Doc.: DIEC **fet:** Ø. | **preu 3: a preu fet** Per un preu o quantitat fixat per endavant, no a jornal. | DCVB **preu:** LOC. b) *Anar a preu fet*: treballar a preu fet, fig., treballar amb gran activitat.

qui el →tracte féu, mantingui el preu

PRIM, -A
prim com un escorrí (o ***una espina***) {u.p. (*és*) *magra / prima com un escorrí* (o *una espina*) }
u.p. (és) molt magra, prima. [magre*]

> I així avançaren ell, magre i prim com un escorrí, amb l'aigua que li fregava la barba sota el forat de les sopes, i aquell vell tan gran amb les anques al frec del riu. (66) [116]

> El primer home amb qui van caure de pas, va ser un senyor també devot de rosaris i Sants Cristos, prim com una espina. [80].

Doc.: DIEC i DCVB **espina:** Ø. | DIEC **prim:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada d'**escorrí**). | DCVB **prim:** LOC. -a) *Prim com un fideu*, o *com el dit*, o *com un tel de ceba*, o *com un garrot*, o *com un fus*, o *com una orella de gat:* es diu de coses o persones molt primes. | *Obs*.: vegeu també DCVB **escori; escòria 5**. | BOTET (1997) sota **escorrí** *m.* (Cerd.) (v. escori) fa la definició següent: Personne maligne sans ressort. Com a il·lustració cita el fragment de les *Contalles* que apareix més amunt.

PRIMARIA
a primaries del món
al començament del món; fa molt de temps [(fa) temps*]

> Temps ha, i segles han passat. Això fa que avui dia no trobarieu "Fava" al poble ni "Favera" tampoc que li sabés el nom, sinó que el fet ha passat! Fins va passar a primaries del món! Potser ben mirat, no ben bé al començar del món. [16]

Doc.: Al DIEC no hi ha entrada de **primaria**. | DCVB **primaria 1:** *A la primaria:* al començament, en el primer temps.

PRIMER, -A
de bon primer
primerament; primer de tot [primerament*]

> Vaques i moltons, ells, s'escamparen pels vessants com si de tota la vida haguessin conegut el terme. Ell va repensar que de bon primer havia de muntar un tros de barracot. [20]

Doc.: DIEC **primer 6: de primer** *loc. adv.* Primerament. | DCVB **primer:** II. adv. **2**. *De primer:* abans, primerament.

PROPI, PRÒPIA

assegurar-se pels seus ulls i orelles propis {u.p. *s'assegura pels seus ulls i orelles propis* de quelcom}
u.p. s'assegura personalment *de quelcom.* [personalment*]

> Havent-se assegurat pels seus ulls i orelles propis, del bon treball que havia complit, es posa en mesura d'acabar-lo d'esmortuir. [86]

Doc.: DIEC **propi 1:** *Ho he vist amb els meus propis ulls.* (*Obs.*: Exemple sense definició). | DCVB **ull 1: a)** S'usa freqüentment acompanyant i reforçant un possessiu [...] Diu... haver vist de sos propis ulls.

PROVAR

provar-se les →veritats

PRUDENT

prudent com la serp {u.p. (*és*) *prudent com la serp*}
u.p. (és) molt prudent. [prudent*]

> El qui vol tractar amb la gent estudianta ja convé que sigui matiner, atent com un gos caçaire, prudent com la serp, àgil com l'esquirol, tocat posat i alguns talents de més que és rar de trobar-los junts, sobre tot [sic] en la pell d'un de nosaltres, pobres pagesos, abandonats de la mà de Déu. [77]

Doc.: DIEC i DCVB **prudent:** Ø; **serp:** Ø.

PUJAR

pujar les pretensions més alt que el coll {*les pretensions pugen més alt que el coll* a u.p.}
u.p. té pretensions massa altes; s'envaneix molt. [pretensió*]

> La gent s'apinyaven davant el palau per veure aquell home a qui les pretencions pujaven més alt que el coll. (7) [39-40]

Doc.: DIEC i DCVB **alt:** Ø; **pretensió:** Ø; **pujar:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **cap 5: pujar al cap** Una beguda alcohòlica, fer-hi sentir els seus efectes; *fig.* produir envaniment. *Els honors que li han tributat li han pujat al cap.* | DCVB **pujar:** LOC. a) *Pujar al cap*: produir pertorbació a l'organisme els vapors forts de les begudes alcohòliques, de tabac, etc.; per ext.m fig. Pertorbar la raó alguna causa anímica, sobretot l'orgull, els esdeveniments massa pròspers, la riquesa.,etc.

PUNT

el punt d'→honor (d'un qui sóc jo)

en punt
exactament, puntualment. [exactament*]

> A mitjanit en punt em presentaré i et demanaré nou veritats, una per cada porc; si no me les pots dir, seràs meu!
> «Això, rai», va pensar en Pere; «veritats per veritats, vinguen els porcs a casa». (76) [128]

En aquell moment en punt, un pobre va traspassar el portal i els demanà una caritat. (77) [130]

Doc.: DIEC **punt 36:** Moment en tant que se'n considera solament la situació en el transcurs del temps; moment exacte de l'ocurrència d'alguna cosa. *Va venir al punt de les set, a les set en punt*. | DCVB **punt** V; 2**:** *Al punt*, o *En punt* (de tal o tal hora). Exactament a tal a tal hora.

estar a punt {u.p. *està a punt* <de *fer* quelcom>}
1 *u.p.* està preparada, disposada <*a* fer *quelcom*> [disposat*]
2 *u.p.* està prop <*de* fer *quelcom*>. [prop*]

(1) Ell sí, pobre sant home, que, mentre no fos acarar-se amb el Banyeta, estava a punt d'ajudar tothom. (29) [64]

(2) - Aquella idea d'haver de pagar un home els esvalotava, i estaven a punt de posar-se malalts. (31) [67]

El mosso espera que li passi el panteix, i quan amb el bellugar veu que es retorna i està a punt d'explotar, li entumeix la pólvora amb un: - Que seu enfadat, l'amo? (35) [72]

- Feta està la barrina!
I tots a riure com si fossin a punt de treure la rifla. (50) [98]
Que no!
Que sí!
Les dues parts del poble, a punt de tirar-se l'una contra l'altra. (74) [125]

Per l'alba despuntant ells ja estaven dempeus i a punt de treballar. (77) [129]

Doc.: DIEC **punt 40:** FIG. *Estar a punt de fer una cosa, d'esdevenir-se una cosa.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **punt** V., **4:** *A punt*: en el moment oportú, en ocasió bona per a una cosa. *A punt de*: en disposició de fer una cosa; en el moment immeditat a fer-la; en imminència de l'acció. *Estava a punt de partir.*

fer el punt {u.c. *fa el punt*}
u.c. que serveix per establir un equilibri entre dues o més coses. [equilibrar*]

- El balanç, que fa el punt, és que, si no ens avenim, trenquem el tracte quan canti el gall a mitjanit. (32) [68]

Doc.: DIEC **fer:** Ø; **punt:** Ø.

picar el punt d'→orgull; ***→punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar***; ***→riure com si fos a punt de treure la rifla***

tan bon punt
tot seguit que; així que

Tan bon punt arriba a les engires del convent, ja ho crec, allà tot anava per cançons i lletanies que no hi ha sant al calendari per poguer-les reconèixer. [81]

Doc.: DMLC **punt:** ▪ *loc. conj.* **tan bon punt** Al moment que, així que. *Tan bon punt arribaran, ens posarem a dinar*. | DCVB **punt 3:** *Tant bon punt:* tot seguit que. [...] *Repetia una i altra volta que es volia casar tan bon punt fos enginyer*. Vict. Cat., Mare Bal. 70.

PUNTAR
puntar el dia {*punta el dia*}
es fa de dia; surt el sol. [dia*]

> Cada matí, puntant el dia, ajuntava les dues mans per a que fessin un clot, poava aigua dins l'estany, i es refrescava la pell de la cara. [21]

Doc: DIEC **dia:** Ø; **puntar:** Ø. | *Obs.* cf. DIEC **apuntar**[2] **8:** Començar a sortir, manifestar-se. *Apuntar el dia, l'alba.* | DCVB **2 puntar:** v. intr. apuntar, començar a aparèixer [...]. *Quan apunta el jorn*. Casas A., Poes. 20. | **apuntar 6:** intr. Mostrar la punta, i per met.: Començar a manifestar-se. «Apuntar l'alba», «apuntar el dia» | **dia** I: *A punta de dia*, o *al trenc del dia:* quan comença a fer-se de dia. | *Obs.:* cf. →***despuntar l'alba***; ***puntejar el dia / sol***.

PUNTEJAR
puntejar el dia / sol {*el dia / sol punteja / apunta / despunta*}
surt el sol; comença a fer-se de dia. [dia*]

> Mosso valent i bous ferrenys tota la nit sota l'estelada, sense parar ni bufar, i en puntejar el sol nou, dos jornals passats de terra havia regirat l'hereu. (8) [40]

> Camina que caminaràs, va anar passant la nit, i, en puntejar el dia, va arribar en un país desconegut (65) [115]

Doc.: DIEC **dia:** Ø; **puntejar:** Ø; **sol:** Ø. | *Obs*.: cf. →***despuntar l'alba***; ***puntar el dia***.

PUNXA
→***esmolat com una punxa de ganivet***

PUNXEGUT, -UDA
punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar {u.c. (*és) punxeguda com / talment l'ullal d'un gos* (*a punt de mossegar*)}
u.c. (és) molt punxeguda. [punxegut*]

> Cada estel, fina, lluenta és esmolada com una punxa de ganivet, una punxa punxeguda talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar. [30]

Doc.: DIEC i DCVB **punxegut:** Ø; **ullal:** Ø.

PUR, -A
pur com la lluna al ple {u.c. (*és*) *pura com la lluna al ple*}
u.c. (és) molt pura, puríssima. [pur*]

> Al ventre, pur com la lluna al ple, li brillantejaven tres perles de sang, i pels cuixals de la mare adormida lliscà un infant, ros com ella i com l'amo, bramant. (94) [149]

Doc.: DIEC i DCVB **lluna:** Ø; **ple:** Ø, **pur:** Ø.

QUAN
no →saber com, ni quan

QUATRE
posar-se amb uns →morros de quatre pams

QUE
→camina que caminaràs; ***→plora que ploraràs***; ***que →mai hagués reüllat***

QUEDAR(-SE)
quedar →bocabadat; ***quedar →bocabadat, talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***; ***quedar dret, fet una →pedra fita***; ***quedar →nu i cru***; ***quedar →pedra feta***; ***quedar per →compte***; ***quedar viu el →record***; ***quedar-se de →pedra*** (o ***quedar-se fet una pedra***); ***quedar-se a →fora; quedar-se amb les →ganes***; ***quedar-se pel →vent***

QUI
el punt d'→honor d'un qui sóc jo; ***qui →camina camí fa; caminant es fa camí***; ***qui el →tracte féu, mantingui el preu***; ***qui no respon, accedeix***: **→ACCEDIR**; ***qui us ha dit? - El meu dit petit*** (***que tot ho sap i ho ha sentit***): **→DIR**

QUIN, -A
caram, quin →embull!; ***de quin →modo***; ***i de quina →manera!***

QUINZE
→gros com un farcell de quinze canes

QUITLLAR 'posar dret, en posició vertical'
fer baixar el cap més ben quitllat: **→CAP**[1]

RAI
això, rai!
<fórmula exclamativa que> s'usa per emfasitzar, *o* al contrari, per treure importància *a quelcom*.
[(fórmula d')èmfasi*]

> Això, rai!, prou pessigollava agradosament el senyor. Però, estava tan afeinat! Si no cagava, dormia; si no dormia, ballava, sense comptar les misses i els sopars. (26)
>
> - Què cal fer? Va dir, enfocat.
> - Tenir-los penjats, cuits i salats al pic de mitjanit.
> - Això, rai! va respondre en Pere. (75) [128]
>
> A mitjanit en punt em presentaré i et demanaré nou veritats, una per cada porc; si no me les pots dir, seràs meu!
> «Això, rai», va pensar en Pere, «veritats per veritats, vinguen els porcs a casa». (76) [128]

Doc.: DIEC **això:** Ø. | **rai² 1:** Mot que, unit a un membre de proposició (nom, pronom, infinitiu, oració subordinada, etc.), forma, sense l'ajut de cap verb, una proposició completa en què s'expressa que allò que hom tem, plany, que sap greu, que ens reca, etc., no és gens o tant de témer, de plànyer, etc., i, si s'adjunta a un adverbi (o frase adverbial), no ho és almenys en la circumstància expressada per aquest adverbi. *La Maria, rai, que treballa: la Joana, és de plànyer, que no té feina i ha de pagar el lloguer. — Ja hi haurà música per a ballar? — Música rai, no en mancarà: el que mancarà seran ganes de ballar.* | *Obs.*: Cf. també l'article «Sobre la partícula rai i els tòpics» de Jaume Solà i Pujols (Solà i Pujols: 1990).

RAM
el →temps d'un ram

RANDA
contar →fil per randa; ***de →fil a randa***

RAÓ
val més →paciència que raons

RASCAR-SE
rascar-se el clatell {u.p. *es rasca el cap* (o *el clatell*, o *la barba*) <en senyal de quelcom>}
u.p. fa aquest gest en senyal de nerviosisme, perplexitat o meditació. [nerviosisme*]

> - Fins a què l'has fet arribar? - preguntà l'home, amb la inquietud de qui tem pel seu bé.
> - Fins als límits que no es poden traspassar sense perdre-hi l'honra, féu, resolta.
> El marit es rascà el clatell en senyal de nerviosisme i de perplexitat. (54) [102]
>
> En Pere es va a rescar [sic] la barba, i no va saber què respondre. [...] En Joan es va gratar el clatell. Diuen que el gratar deixondeix el pensament; mes, tant el seu com el del seu germà van quedar sense deixondir-se. (79-80) [133]

Doc.: DIEC i DCVB **barba:** Ø; **cap:** Ø; **clatell:** Ø; **rascar:** Ø.
Cf. també ***→gratar-se el cap / el clatell / la barba***.

RASTRE
→ensumar com un gosset (davant un rastre de llebre)

RATLLA
a la ratlla de l'altre →món

RATOLÍ
córrer ratolins pel →ventre

REBRE
→tururut, tururut, qui gemega ja ha rebut

RECORD
quedar viu el record {*queda viu el record* (de quelcom, o d'algú) a algú}
perdura el record de quelcom, o d'algú. [record*]

> Van ésser les seves últimes paraules. Tant de temps ha passat. Digueu-me com explicar que ens quedi viu el record fins al dia d'avui. [35]

Doc.: DIEC **viu² 3:** *El seu record sempre serà viu entre nosaltres*. (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **record:** Ø; **viu**: Ø.

RECTE, -A
tenir la →mirada recta

REFER-SE
refer-se les →virtuts

REGISTRE
passar registre {u.p. *passa registre / revista* de quelcom}
u.p. repassa, examina *quelcom*. [examinar*]

> Ella, passant registre de les cares, descobreix l'enganyifa que li va estafar el porc. [82]

Doc.: DIEC i DCVB **registre:** Ø; **passar:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **passar: III. 3: c**) *Passar la vista* per una cosa: mirar una cosa, sometre-la a inspecció.]

REGUITZELL
a reguitzells
molt; en grans quantitats; l'un darrere l'altre. [molt*]

> Heus aquí que una tarda es presentà a les portes del castell una vagabunda arrossegant un estol de criatures i amb un aire trist, de misèria. Demanava caritat. La nora de casa, eixuta com era de cor i de ventre, es va negar a fer-li'n.
> - Arri! Li digué; no criésseu a reguitzells! Pitjor que una gossa, en meneu! (17) [51]

Doc.: DIEC **reguitzell 1:** *m*. Llarga sèrie de coses. *Un reguitzell de retrets, d'injúries, d'invectives. Fa un reguitzell d'anys. N'hi ha tot un reguitzell.* | **2: posar en reguitzell** Posar en fila, l'un darrere l'altre.

REMEI
no haver-hi altre remei; no tocar altre remei {a algú *no toca altre remei que...*; *no haver-hi altre remei que ...*}
u.p. no té altra cosa a fer que...; no pot fer altra cosa que...; no hi ha altra solució que.... [solució*]

> No hi havia altre remei sinó d'enviar el bestiar a pasturar pels cims i els alts de la muntanya, els mesos que feia bo. [18]
>
> Vingué el dia que no els tocà altre remei que mudar-se de cap a peus i anar a demanar-la per nora. (58) [108]
>
> Baixa els grillons i les cadenes i mentre no els toca altre remei que de pair el porc amb calma, ell torna a la senyora. [83]

Doc.: DIEC **remei 4: no haver-hi altre remei** [o **no tenir altre remei**] No tenir altra possibilitat d'actuar o de sortir bé. | DCVB **remei 1:** *No haver-hi remei*, o *No tenir remei:* no tenir solució possible. *No haver-hi*, o *No tenir altre remei:* no tenir altra solució, altra possibilitat d'obrar o de sortir bé.

REMEIER, -A
→herba remeiera

REMENAR
remenar el cap: **→CAP**[1]

REPARTIR
repartir el pes de la →romana

REPICAR
el →cor repica a campanades

RES
botar del →llit com si mai no hagués tingut res

RESPONDRE
qui no respon, accedeix: **→ACCEDIR**

RESPONS
descuidar-se els respons {u.p. *es descuida els respons(os)*}
u.p. es desmaia; perd el coneixement; *u.p.* està a punt de morir. [desmaiar-se*]

> Sortint el nervi de bou d'aquell estoig on l'amagava, sense escoltar pregàries ni raons, torna a batejar-lo: si és porc o si és bou! Fins que l'altre es descuida els respons i hi deixa l'ànima. [86]

Doc.: DIEC i DCVB **decuidar-se** Ø; **respons** Ø. | *Obs.:* cf. DMLC **respons:** Absolta. *Resar els responsos.* Cf. també **absolta:** Conjunt d'oracions que es diuen per als difunts. *Dir les absoltes.* | DCVB **respons 3**. Oració que es canta en sufragi d'un difunt.

RESPOSTA
tornar resposta {u.p. *torna resposta* a algú}
u.p. respon *a algú.* [respondre*]

> - El Banyeta, sense tornar-li resposta, picà tres cops de mans, i a aquell senyal arribaren de les quatre parts de l'horitzó una multitud de dimonis. (28) [62]

Doc.: DIEC **resposta 1:** resposta *Donar una resposta favorable. Esperar resposta. És un home que té resposta per a tot. Preguntes i respostes. No tornar resposta.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | *Obs*.: cf. també **resposta 2: tornar respostes** Un noi, un criat, etc., replicar a qui el reprèn, a qui li mana alguna cosa, etc. | **tornar:** Ø. | DCVB **resposta:** *Tornar respostes*: resposterjar, contestar malament, irrespectuosament.

RESTAR
restar a la →mercè

RETIRAR-SE
retirar-se del món {u.p. es retira del món}
u.p. es retira (de la vida pública). [retirar-se*]

> Des d'aquell moment va resoldre de retirar-se del món. Va caminar tant com podia, lluny, més que lluny, que no el veiés persona ni ànima. (13) [47]
>
> S'havia retirat del món pel tràfec de mal que veia entorn seu. (15) [50]

Doc.: DIEC **món:** Ø. | **retirar 2:** *pron*. **retirar-se d'un lloc** Sortir-ne. *No us he de dir res més: ja podeu retirar-vos. Retirar-se del món, de la societat. Viure retirat. Retirar-se algú dels negocis, d'un càrrec, de la milícia. Retirar-se en un convent.* | DCVB **retirar-se: 3a** *Retirar-se del món*: apartar-se del tracte i convivència amb gent mundana.

RETORCIR-SE
retorcir-se com una serp sus d'un braser {u.p. *es retorceix / retorç / retorça com una serp* (*sus d'un braser*)}
u.p. es retorceix molt; fa molts retorciments. [retorcir-se*]

> El sufrent es retorceix com una serp sus d'un braser, mes el nen amb la prestesa de l'edat ni en falta un ni en falta un altre, tant li vénen benavinguts. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **retòrcer**: Ø; **serp:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **retorcir:** (dial.) Retòrcer. *Tot retorcint ambe totes dues mans el corn del seu devantal.* Caseponce Contes Vallesp. 106.

REÜLLAR
com si vingués de reüllar el →dimoni en persona; ***que →mai hagués reüllat***

REVELL
era un →vell, vell, revell, més que vell

REVES
prendre de revés {u.p. *pren de revés* quelcom}
1. *u.p.* interpreta *quelcom* altrament; de manera diferent.
2 *u.p.* s'anticipa *a quelcom, a algú.* [altrament*; anticipar-se*]

> La qui s'ho prenia de revés era la muller. Alguna vegada, de pas, el joc pot convenir. La dona volia comprovar - amb el permís del marit - que li quedaven encara les armes de bellesa i de gràcia d'una primavera que el casament cuita d'amagar sota un vel. (55) [104]

> La minyona, pressentint el llaç parat, mes sense entendre quina fi cercava l'hereu, es decidí a prendre'l de revés i a atacar abans de l'hora. (93) [148]

Doc.: DIEC **prendre:** Ø. | **revés 5: al revés** [o **del revés**] *loc. adv*. Invertint l'ordre, la posició.

RIFA (**RIFLA** - a la Catalunya del Nord; cf. BOTET 1997, **rifla**)
→riure com si fos a punt de treure la rifla

treure la rifla {u.p. *treu la rifla*}
u.p. guanya en la rifa (quina, plena). [guanyar*]

> - Feta està la barrina!
> I tots a riure com si fossin a punt de treure la rifla. (50) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **rifa:** Ø; **treure:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **rifa:** REFR. b) *Treure la rifa sense posar-hi*.

RIURE
escarxofar-se de riure {u.p. *s'escarxofa de riure*}
u.p. riu molt; es peta / rebenta de riure. [riure*]

> L'hereu se sacsejà d'avergonyit, mentre tots s'escarxofaven de riure. Encara en riuen, si no en van crebar. (56) [105]

Doc.: DIEC i DCVB **escarxofar-se:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **escarxofar-se 1:** *v. pron*. Posar-se ben ample en el seient amb tota comoditat. | **riure:** Ø.; cf. **1:** *Riure sorollosament, de tot cor, com un boig. Rebentar-se, partir-se, de riure. Era un espectacle que feia morir de riure*. (*Obs*.: Exemples sense definició).

fer-se un tip de riure {u.p. *es fa un tip de riure*}
u.p. riu molt. [riure*]

> I tots es feien uns grans tips de riure. Més que més, ja es burlaven de l'hereu, que s'hi havia jugat allò que sabeu. (52) [100]

Doc.: DIEC **riure:** Ø. | **tip[1] 1:** *m*. Acció de menjar o beure en gran quantitat. *A la font, ens hem fet un tip d'aigua*. | **2:** FIG. *Quin tip de riure que ens hem fet! N'hi ha un tip, d'aquest xicot: tot el sant dia plora.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **riure:** Ø; **tip:** Ø.

riure com si fos a punt de treure la rifla {u.p. *riu com si fos a punt de treure la rifla*}
u.p. riu contentíssim. [riure*]

> - Feta està la barrina! I tots a riure com si fossin a punt de treure la rifla. (50) [98]

Doc.: DIEC i DCVB **rifa:** Ø; **treure:** Ø. | Cf. DCVB **rifa:** REFR. b) *Treure la rifa sense posar-hi*. | *Obs*.: cf. **RIFA**.

RODO, -ONA
obrir els →ulls rodons

ROMANA
repartir el pes de la romana {u.p. *reparteix el pes de la romana* <entre diverses persones>}
u.p. reparteix equitativament el pes, la càrrega <entre diverses persones>; equilibra les obligacions. [equilibrar*]

> - Això encara es pot enraonar, essent repartit el pes de la romana entre totes dues parts; mes encara hi falta el balanç.
> - El balanç, que fa el punt, és que, si no ens avenim, trenquem el tracte quan canti el gall a mitjanit. (32) [68]

Doc.: DIEC i DCVB **pes:** Ø; **repartir:** Ø; **romana:** Ø.

ROS, ROSSA
ros, com si era d'or {u.c. (*és*) *rossa, com si era / fos d'or*}
u.c. (és) molt rossa; (és) del color d'or <molt esp. es diu dels cabells>. [ros*]

> Sa mà troba uns fils, potser unes herbes, no verdes ni transparents tampoc, semblarien unes canorgues fines, finíssimes, color de blat madur, uns fils que arrapa ben fort dins sa mà. (...) Tira amunt el munyoc de fils rossos, com si eren d'or, com si l'or relluís dins dels seus dits igual fossin unes gabelles de blat madur a la temporada quan el seguen. (...) Alça la garba de fils rossos amunt, més amunt del seu cap. [27]

Doc.: DIEC **or:** Ø; **ros:** Ø. | *Obs.:* DIEC **or 3: cabells d'or** Cabells rossos. | **ros 1:** *Un cabell ros com fil d'or.* (*Obs.*: Exemple sense definició que il·lustra el significat del mot). | DCVB **or:** LOC. c) *Com un fil d'or:* es diu del cabell molt ros. | **ros, rossa:** LOC. -a) *Ros com un fil d'or*, o *(Més ros que un fil d'or):* comparança hiperbòlica per a designar una persona de color ros molt clar. *Nasqué una noia més rossa que un fil d'or*. Verdaguer Idilis.

ROSARI
com qui diu el rosari del panxacó {u.p. <*menja* quelcom> *com qui diu el rosari del panxacó*}
u.p. <menja *quelcom*> un darrere l'altre; sense parar / interrupció. [afartar-se*]

> La parella de pagesos i mig passa la tarda a menjar la castanyada, com qui diu el rosari del panxacó. (34) [70]

Doc.: DIEC **rosari:** Ø. | *Obs.*: En el DIEC, DCVB, BOTET (1997) no hi ha entrada de **panxacó**. | El mot en qüestió apareix també en un altre fragment que cita J. Coromines per explicar el significat del mot (cf. DECLC VI, 235):

> Un hereu de casa bona, prou reconegut pel panxacó que se li enrodonia, pel tou del clatell i per l'envermelliment de les galtes, era qui s'hi posava més ferreny. (48) [96]

Obs.: cf. també la documentació de la unitat següent.

com qui passa les denes d'un rosari
un darrere l'altre. [succesivament*]

> Havent resseguit tots els carrers i picat a tots els portals, com qui passa les denes d'un rosari, les dues Maries es trobaren fora poble i a l'altre cap d'on havien entrat. (42) [90]

Doc.: DIEC **dena:** Ø. | **passar 31: passar el rosari** Recitar-lo. | **rosari 1:** *Dir, passar, el rosari.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **passar** III **7:** *Passar el rosari* o *la corona:* recitar les denes del rosari, de la corona; *humor*., menjar-se un raïm de gra en gra com si es resseguissin els grans d'uns rosaris.

ROSELL
l'→edat en què la poncella naix del roser

RUMINANT
espapissar els ruminants {u.p. *espapissa els ruminants*}
u.p. rumia *quelcom*; hi medita molt; dóna voltes *a quelcom.* [meditar*]

> Marit i muller s'aquieten l'un per l'altre [...]. Per això troben la nit llarga, i l'alba els sorprèn a espapissar els ruminants. (35) [71]

Doc.: DIEC **ruminant:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **ruminar b)** fig., Meditar; pensar atentament. | Al DIEC no hi ha entrada d'**espapissar**. BOTET (1997) sota l'entrada **espepissar** (v. espapissar) --sense fornir cap definició-- cita un fragment de J. S. Pons: «*Tot confegint i espepissant la vida de l'un o de l'altre Guillem*...» (J.S.P., «L'aire de llegenda», Set Sivelles. | Cf. també DCVB **espapissar:** Escorcollar atentament, recercar (Rosselló, Conflent, Vallespir); cast. *escudriñar, rebuscar*. *Ho espapissa tot, és un escorniflaire | i com un gos de caça, ho sent tot a la flaire*, Saisset Hist. y Com. 9 *Una gallina qu'era per allí fora, espapissa que espapissaràs, va girar i regirar el sach.* Caseponce Contes Vallesp. 31.

SABER

allò que sabeu: →**ALLÒ**

el →coll te'n sabrà

ja saps allò que vull dir
<fórmula que equival a dir> tu ja m'entens; ja saps el que vull dir. [entendre*]

> Ara et faré dues recomanacions [...]. Em posaré a darrera teu, però tu no et giris mai enrera, és la primera. Segonament, no em retreguessis mai d'allà on vinc, que d'allà on vinc és d'allà on m'has treta. Ja saps allò que vull dir." [30]

Doc.: DIEC i DCVB **dir:** Ø; **saber:** Ø.

no saber com un se les heu: →**HEURE**

no saber com, ni quan {u.p. *no sap com, ni quan* <va passar un fet>}
u.p. no sap res de quelcom, d'un fet. [(no) saber*]

> Van adonar-se llavors que la mare havia parat només cinc escudelles, i ella havia marxat. Havia marxat, no sabien com, ni quan, ni ho havien vist. [34]

Doc.: DIEC i DCVB **com:** Ø; **quan:** Ø; **saber:** Ø.

saber de què les heu: →**HEURE**

saber el fil justet {u.p. *sap el fil justet*}
u.p. és llesta, eixerida, espavilada. [llest*]

> Al cap de tres dies d'espera, la Poneta, que sabia el fil justet, va agafar-se les virtuts entre mans i s'adreçà al senyor (26) [60]

Doc.: DIEC i DCVB **fil:** Ø; **just:** Ø; **saber:** Ø.

saber l'enemic dins els →murs

saber pla {u.p. *sap pla* (o sap pla bé *quelcom*)}
u.p. sap prou; sap prou bé *quelcom*. [saber*]

> - I si no accepti, esquitllà Pona.
> La múrria ho sabia pla; però cercava de passar temps. (27) [62]

Doc.: DIEC **saber:** Ø. | **pla**[2] **6:** *adv.* **pla** [o **pla bé**] Prou. *Ell pla ha fet tal cosa. Ell se n'és pla bé guardat.* |
Obs.: cf. també al DIEC l'article **pla** *adv.*

si ho és, si no ho és (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***.: →**ÉSSER**

tothom sap que
u.c. és notòria; coneguda (de tothom). [notori*]

> La múrria aprofita tots els uts per arremangar-se les faldilles, que es vegin blancors i flonjors amagades ja que tothom sap que la tela d'uns enagos fa baixar el cap més ben quitllat. [82-83]

Doc.: DIEC i DCVB **saber:** Ø.

SAC
convertit en un sac de →gemecs; ***fet un sac de →llàgrimes***

SALIVERA
acabar-se la salivera {u.p. *s'acaba la salivera*}
u.p. tenir la boca seca <per algun motiu>; u.p. es rabeja <en una situació>, rabejar-s'hi. [rabejar-se*]

> La víctima xafada al clot del camp de batalla, es plany amb el clampsar de l'agonia; mentre la patuella dels estudiants s'acaben la salivera dins l'ombra de la cel·la, seguint, amb el descreixent dels ais una lluita que el seu pensament pinta molt diferent del que ha estat. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **salivera:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **salivera** LOC. -a) *Fer* o (*Fer venir*) *salivera:* produir gran pruïja de desig.

empassar-se la salivera {u.p. s'*empassa la salivera / saliva*}
u.p. es domina; dissimula la seva irritació, ira; suporta en silenci *quelcom*. [dominar-se*]

> L'amo s'empassa la salivera com pot, i cuita a desenganyar-lo: - No, no! Sóc pas enfadat! (35) [72]

Doc.: DIEC **empassar-se 1:** *Empassar-se la saliva. Una píndola difícil d'empassar.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | **saliva 2: empassar-se saliva** Suportar en silenci, sense protestar, una ofensa, una extorsió, etc. | **salivera 3: treure algú salivera** Estar vivament irritat. | DCVB **saliva:** *dragar* o *empassar-se*, o *enviar-se la saliva*: abstenir-se de parlar quan un en sent la necessitat, sobretot per queixar-se o protestar.

→estrènyer el pas de la salivera

SALT
amb dos salts i una camada {u.p. (*fa*) quelcom *amb dos salts i una camada*
ràpidament; molt de pressa; en un moment. [ràpidament*]

> La majordona, el primer avalot passat, amb dos salts i una camada els parà taula i ho tingué cuit. (70) [121]

Doc.: DIEC **camada:** Ø; **dos:** Ø; **salt:** Ø. | Cf. **tranc 2:** Passa llarga, esp. la que es fa amb esforç i alçant molt la cama. **en un tranc** [o **en dos trancs**] En un moment, molt de pressa. | DCVB **salt:** LOC. a) *En un salt*, o *En dos salts*, o *En quatre salts* : molt ràpidament, amb poc esforç per a anar a un lloc.

SALTAR
saltar als →ulls

saltar com un falcó sobre l'ocell {u.p. *salta com un falcó sobre l'ocell* sobre algú*, o* quelcom}
u.p. ataca feroçment *algú,* o *quelcom*; salta com una fera *sobre algú* o *quelcom*. [atacar*]

> Ell es diu que la fluixesa del cant de l'aigua l'embruixa i salta com un falcó sobre l'ocell, salta a sobre el quer, de peus. Ell urpa la sola sobre d'ell, tant fort com pot, de tot el seu pes, de tota sa voluntat, com si els seus peus es tornessin les urpes del falcó. [27]

Doc.: DIEC i DCVB **saltar:** Ø; **falcó:** Ø.

SALUT
per la salut de la vostra →ànima

SANCTUS
ficat entre entre →Glòria i Sanctus

SANG
la sang fa tres tombs {*la sang fa tres tombs a algú*}
u.p. s'enrabia; s'irrita, s'enfada molt. [enfadar-se*]

> La sang li fa tres tombs. Ja corre endavant amb el ventre ple de castanyes, braços alçats per deturar la destrossa. (34) [70-71]

Doc.: DIEC **sang:** Ø. | Cf. **3:** FIG. **pujar-li a algú la sang al cap** Deixar-se endur per un accés passional, perdre el seny. | **tres:** Ø; **tomb:** Ø. | DCVB **pujar:** LOC. b) *Pujar les sangs al cap*. Venir-li irritació, emfadar-se

SANT, -A
(anar a) Sant-Cugat-del-Vallès → **CUGAT**; ***ésser com sant Tomàs i només →creure ço que toca amb el dit***; ***fer →foc que, ni per sant Joan***

la santa família
la família sencera. [sencer*]

> L'estona passant, el nuvi, sa mare i son pare, ressentits de l'espera, baixen l'escala del celler. Troben l'ampolla plena, el vi vessant i la santa família asseguda, somiant com si per sempre més. (59) [109]

> La santa família es quedà de pedra; l'enamorat, avergonyit, i sos pares, amb l'estuf de qui no sap com un se les hau. (59) [110]

Doc.: DIEC **família:** Ø; **sant:** Ø. | Cf. DIEC **sant 15:** Usat com a ponderatiu. *Vam estar esperant-lo tot el sant dia. Tothom ha de fer la teva santa voluntat*! | **tot:** Ø. | *Obs*.: cf. també DCVB **sant, santa** I **2b)** i **c).**
Cf. ***tot el →sant dia.***

sant home {u.p. (*és un*) *sant home*}
u.p. (és un) home venerable. [venerable*]

> Allò va donar ànim a tots, fins al capellà. Ell sí, pobre sant home, que, mentre no fos acarar-se amb el Banyeta, estava a punt d'ajudar tothom. (29) [64]

Doc.: DIEC i DCVB **home:** Ø; **sant:** Ø.

tot el sant dia
el dia sencer; durant tot el dia. [sencer*]

> L'enemic va quedar quiet tot el sant dia. [22]

> Tant com havia corregut tot el sant dia, fatigat i rendit, el pastre fou tard per a embarrar. (83) [137]

Doc.: DIEC **dia 9: tot el sant dia** Incessantment. | **sant 15:** Usat com a ponderatiu. *Vam estar esperant-lo tot el sant dia.* | tot **:** Ø. | DCVB **dia** I: *Tot lo dia* (i emfàticament; *tot lo sant dia*):

durant tot el dia. | **sant 2**: **b**) Mot complet. *Tot el sant dia* (o *tota la santa nit*) el dia ben sencer, la nit ben sencera. | *Obs*.: cf. també DCVB **sant, santa** I **2b)** i **c)** | Cf. ***tota la →santa familia***.

val més se les →heure amb Déu que no amb els seus sants; ***voler →acontentar Déu i sant Pere***

SATISFER
satisfer l'últim →desig

SEC, -A
sec com un congre {u.p. (*és*) *seca com un congre*}
u.p. (és) molt magra. [magre*]

> El primer home amb qui van caure de pas, va ser un senyor [...] prim com una espina, sec com un congre. [80].

Doc.: DIEC i DCVB **congre:** Ø; **sec:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **clau[1] 3 :** ***una persona ésser seca com un clau*** [o ***una persona ésser un clau***] Ésser extraordinàriament prima. | **gaig 2:** ***estar sec com un gaig*** Estar molt magre. | Cf. DCVB **sec:** LOC. b) *Sec com un gaig*, o *com un clau*, o *com un bacallà ranci*: es diu d'una persona i animal molt magre.

SEDÓS, -OSA
sedós igual que un núvol blanc enmig del cel {u.c. (*és*) *sedosa igual que un núvol blanc enmig del cel*}
u.c. (és) sedosa; sembla feta de seda; té el tacte agradable de seda. [sedós*]

> La mare alça el cap i, què veu?. Una tela de fil estesa al llarg del sostre lluent i sedosa igual que un núvol blanc enmig del cel. (59) [109]

Doc.: DIEC i DCVB **núvol:** Ø; **sedós:** Ø.

SEGLE
→durar com un segle

SEGUIR
no treure del →camí que segueix

seguir els passos {u.p. *segueix els passos a algú*}
u.p. segueix *algú*. [seguir*]

> Els estudiants que estona fa que li segueixen els passos [...] se'n pugen a la cambra on el prior està convertit en un sac de gemecs. [85]

Doc.: DIEC **pas[1] 2 :** FIG. ***seguir els passos d'algú*** [o ***a algú***] Imitar-lo en les seves accions, anar fent el que ell fa, continuar la seva tasca. | DCVB **seguir: 2:** tr. **a**) *seguir els passos, les petjades* d'algú: anar per allà mateix on ell ha anat.

SEGUIT, -IDA
tot seguit
immediatament després. [immediatament*]

Va passar, i no va tenir gaire temps per pensar, que tot seguit una eixordadissa va pujar de l'aigua que s'encanalava rocs avall. Feia un sorroll [sic] espantós. [31]

Doc.: DIEC **seguit² 2: tot seguit** *loc. adv.* Immediatament després, com a conseqüència natural. | DCVB **seguit 2:** *Tot seguit* o *De seguit:* immediatament després: cast. *en seguida*.

SEGUR, -A

segur com hi ha lluna i sol {u.c. (*és tan*) *segura, com hi ha lluna i sol*}

u.c. (és) molt segura. [segur*]

Ningú el treu de la seva i fins s'hi juga tot el que té.
– Perderíeu [sic], home! Fa el nen; tan segur que allò és un porc, com hi ha lluna i sol. [79]

Doc.: DIEC i DCVB **segur:** Ø; **lluna:** Ø; **sol:** Ø.

SEMBLAR

semblar fet d'→argent viu; ***semblar que s'hagi de →menjar***; ***semblar una →vellesa a la Matusalem***

SEMPRE

com si per sempre més

per sempre; eternament; en tot el temps a venir. [eternament*]

Troben l'ampolla plena, el vi vessant i la santa família asseguda, somiant com si per sempre més. (59) [119]

Doc.: DIEC **més:** Ø. | **sempre 2: sempre més** En tot el temps a venir. *Sempre més se'n doldrà.*

SENDEMÀ

el sendemà al dematí (o ***al matí***)

l'endemà matí. [matí*]

El sendemà al dematí la primera Maria es despertà entremig d'una estesa de cabres, cabrits, bocs, [...] tot aquell bé de Déu ajaçat dins la seguretat calmosa d'una espluga alta, si més no, com una catedral. (41) [89]

El sendemà al matí el trobà a vora del riu, atalaiant la seva arribada (15) [49]

Doc.: DIEC **sendemà:** Ø. | *Obs*.: El DIEC No recull el mot: **dematí** que figura al DCVB. | BOTET (1997) no recull el mot **sendemà**: Sota l'entrada **dematí:** trobem les formes: **al dematí** i **de bon dematí**.

SENSE

arribar a les seves sense →perdre ni el davantall; ***estar sense →alè***; ***sense →cua ni cap***; ***sense →despotxar un cèntim***; ***sense →dir d'on venia ni on anava***; ***sense fer ni →més ni menys***; ***sense parar ni →bufar***; ***sense perdre un →instant***; ***sense un →piu***

SENTIR-SE

no sentir-se amb →cor

SENTIT
en un sentit
en certa mesura. [mesura*]

> En un sentit estava satisfeta que l'altre hagués mossegat l'ham tot just tirat. Hi endevinà un bon averany del seu enginy. (27) [61]

Doc.: DIECi DCVB **sentit:** Ø; **un:** Ø.

tornar els sentits {u.p. *torna els sentits* a algú}
u.p. desperta, desensopeix *algú*; fa tornar en si; fa revenir *algú.* [revenir*]

> En passar-la pels dits, l'espiga es desdoblà d'un punyat de grans que li van emplenar el palmell de la mà. D'un cop de colze va tornar els sentits a la seva companya. - Aquest blat és madur! (43) [91]

Doc.: DIEC i DCVB **sentit:** Ø: **tornar:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **3: perdre els sentits** Perdre el sentiment de si mateix, el coneixement. | El DMLC precisa: cf. **sentit[1] 7: perdre els sentits** Perdre la conciència i restar com mort. *De la topada, el conductor ha perdut els sentits*. | Cf. també DCVB **tornar 5b:** Fer recobrar els sentits, el seny, la vitalitat parcialment perduda.

SENY
destorbar el seny {u.c. *destorba el seny* a algú}
u.c. trastoca *algú*; trastorna el cap, pertorba la ment *a algú*. [pertorbar*]

> El nen prou pensa que els estudis i la disciplina li hauran destorbat el seny. [79]

Doc.: DIEC i DCVB **destorbar:** Ø; **seny:** Ø. | *Obs*.: cf. DCVB **seny** II.: *Perdre el seny:* perdre la facultat de raonar.

SERIETAT
com ho vol la serietat de l'→ofici; ***no adir-se amb la serietat de l'→ofici***

SERP
→prudent com la serp; ***→retorcir-se com una serp sus d'un braser***

SERVEI
fer servei {u.p. *fa (un) servei* a algú}
u.p. ajuda *algú*, fa *quelcom* útil *a algú*. [servei*]

> Tenia un nenet molt eixerit, molt valent, sempre a punt de fer servei, llest al treball ferreny, i amb tot i això que estimava sa mare com bon fill que era i de bon cor. [77]

> I encara no té la resposta que ja està a punt de li fer servei. [81]

Doc.: DIEC **servei 1:** *Hem llençat aquella eina perquè ja no ens feia cap servei.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **servei 2:** Acció de servir algú [...]. *Esguardant los bons serveys que los habitants en aquella nos havien fets*.

SERVIR
la →lliçó ha servit; ***servir els →peixos***

SEU, SEVA
a les seves →hores; ***assegurar-se pels seus ulls i orelles →propis***

arribar a les seves {u.p. *arriba* (o *sap arribar*) *a les seves*}
u.p. aconsegueix (*o* sap aconseguir) el seu fi (*o* la seva finalitat). [finalitat*]

> - Si jo fos dona, sabria arribar a les meves sense perdre-hi ni el davantal.
> - Doncs, vesteix-te de dona i te n'hi vas. Però t'adverteixi que no l'hauràs, perquè abans de fer la feina vol ésser pagat. (55) [103]

Doc.: DIEC **arribar:** Ø; **seu², seva 2:** *f.* FIG. POP. **la seva** La seva voluntat, opinió, el seu interès, etc. *Per més que li ho diguis, farà la seva. Ell sempre va a la seva. Tothom hi digué la seva. És una noia molt feta a la seva.*

arribar a les seves sense →perdre ni el davantall

fer-se seu {u.p. <un home> *es fa seva* algú <una dona>}
u.p. <un home> posseeix *algú <una dona>*. [posseir* <una dona>].

> Passà hores vigilant-la i apaivagant els propis desigs, però a la fi se la féu seva i, tot posseint-la, l'estimà. (88) [142].

Doc.: DIEC **fer:** Ø; **seu:** Ø. | Cf. DCVB **seu**. e) com a pronom. *Tot lo món ja s'han fet seu*. Penya Poes. 203.

judicar pels seus →ulls

treure de la seva {u.p. (*no*) *treu de la seva* algú}
u.p. (no) arriba a convèncer *algú*; (no) sap fer canviar d'opinió *algú*. [convèncer*]

> Ningú el treu de la seva i fins s'hi juga tot el que té.
> – Perderíeu [sic], home! fa el nen; tan segur que allò és un porc, com hi ha lluna i sol. [79]

Doc.: DIEC i DCVB **seu: :** Ø; **treure:** Ø.

SI
→encara <fan tal cosa>, ***si no van crebar***; ***si així no fos, el →conte no seria acabat***; ***si ho és, si no ho és*** (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: **→ÉSSER**; ***si no és →veritat, què us hi diré?***, ***si no s'han mort, →encara hi són***

SILENCI
trencar el silenci {u.p. *romp / trenca el silenci*}
posar-se a parlar després d'un llarg silenci. [parlar*]

> Van quedar una estona mirant-se [...]; s'aproparen a poc a poc, sense que cap gosés trencar el silenci amb una paraula. (15) [49]

Doc.: DIEC **silenci 1:** *m* Fet de no parlar, de callar. *Rompre el silenci.* (*Obs*.: Exemple sense definició). | **rompre:** Ø; **trencar:** Ø. | DCVB **silenci 1:** *Rompre el silenci*: posar-se a parlar.

vestir-se de silenci {u.p. *es vesteix de silenci*}
u.p. prefereix callar <com a mitjà de defensa>; *u.p.* s'atrinxera en el silenci. [silenci*]

> Avergonyit al punt que es vesteix del seu propi, del seu llarg silenci. Es vesteixen tots dos d'un infinit silenci. Complert. És un silenci que dura com un segle, els separa i els manté, ella allargada a terra i ell dret. [28]

Doc.: DIEC i DCVB **silenci:** Ø; **vestir-se:** Ø.

SITJA
→buscar un gra de civada en una sitja de blat

SO
no →entendre d'aquest so

SOC
→dormir com un soc

SOL
→brillantejar com un sol

colgar-se / ajocar-se el sol {*el sol es colga*}
davallar sota l'horitzó; pondre's <el sol>. [pondre's* <el sol>]

> En colgar-se el sol li ensenyà, el camp i li va obrir la sort. (9) [42]
>
> Ajocat el sol, li ensenyà el camp i li obrí la sort. (11) [44]
>
> Qui camina camí fa; el sol els va anar passant de l'espatlla dreta a l'esquerra, i quan es va colgar a l'horitzó de les carenes, elles, baixant del coll, davallaven per la boscúria. (42) [90]

Doc.: DIEC **ajocar-se:** Ø. | **colgar-se 3:** FIG. El sol, davallar sota l'horitzó, pondre's. | **sol[1] 1:** *El sol, ara, surt a les cinc i es pon a les set.* [...] *A hora de sol post.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. també **sol 4: el sol colgat** Sol post. **el sol post** Immediatament després de pondre's el sol.

com una estella de sol {u.c. (*és*) *com una estella de sol*}
u.c. (és) brillant. [brillant*]

> Desençà d'aquell dia, cada matí esperà que l'aigua li portés el seu mossec.
> Cada matí baixava, com una estella de sol, la pelalla de pometa (15) [49]

Doc.: DIEC i DCVB **estella:** Ø; **sol:** Ø.

posta del sol
quan el sol davalla sota l'horitzó; sol colgant. [sol*]

Quan l'hagué prou elogiat, essent que la posta del sol marcava l'hora de començar el treball, li ensenyà el camp i li va obrir la sort. (9) [40]

Doc.: DIEC **posta 8:** Acció de pondre o pondre's; l'efecte. *La posta dels ous. La posta del sol. El sol se'n va a la posta. A posta de sol*. | **sol:** Ø. (La combinació de paraules *posta del sol* apareix en algunes de les definicions sota **sol 4**).

SOL[1]
→aclarir-se com un gran dia de sol; ***→brillantejar com un sol***; ***→clarivident com el sol al mig del dia***; ***→colgar-se el sol***; ***→puntejar el sol***; ***→segur com hi ha lluna i sol***

SOL[2] , **sola[1]**
com un sol →home

SOLA[2]
un →timbau s'esvorella sota les soles

SOLAÇ
fer un →bufet de solaç

SOMETENT
tocar a sometent {<les campanes> *toquen a sometent*}
<*les campanes*> toquen per donar l'alarma. [alarma*]

Ella es pensava que les campanes tocaven per saludar-la, i tocaven a sometent. (44) [93]

Doc.: DIEC **sometent 2:** Toc de campanes per assenyalar l'alarma i mobilitzar el poble per defensar-se, per encalçar malfactors o per afrontar problemes greus. *Tocar a sometent*. | DIEC i DCVB **tocar:** Ø.

SOMNI
com un somni d'or {u.c. *és com un somni d'or*}
u.c. és meravellosa; és una meravella. [meravellós*]

Aquella trialla era com un somni d'or; també era quelcom que les mans d'un home havien tocat. (14) [48]

Doc.: DIEC i DCVB **or:** Ø; **somni:** Ø.

SOMRIURE
→somriure als àngels

SOP
fer sop {u.p. *fa sop* amb algú}
u.p. topa / s'ensopega *amb algú* [topar*]

En obrir la porta féu sop amb la mairastra. (67) [117]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **sop:** Ø.

SOPA
el →forat de les sopes

SORD, -A
fer el sord {u.p. (*es*) *fa el sord*}
u.p. fa la desentesa; no vol sentir, escoltar *algú, quelcom*. [desentès*]

De primer el pare feia el sord, i la mare, l'emmudida. Ell torna al seu desvari. El pare, anant-se tapant les orelles; la mare, amb uns morros com un forroll de presó. (63) [114]

Doc.: DIEC **fer:** Ø. | **sord:** Ø. | *Obs*.: La combinació *fer-se el sord* apareix al DIEC en la definició de la unitat següent: **orella 1**: **fer orelles de marxant** Fer-se el sord. | DCVB **sord:** LOC. b) *Fer el sord:* fingir no oir, obrar sense atendre allò que l'altri diu.

SOROLL
fer un soroll espantós {u.c., u.p. *fa un soroll espantós*}
u.c., u.p. fa un gran soroll. [soroll*]

Va passar, i no va tenir gaire temps per pensar, que tot seguit una eixordadissa va pujar de l'aigua que s'encanalava rocs avall. Feia un sorroll [sic] espantós. [31]

Doc.: DIEC **espantós** Ø; **soroll:** Ø. | *Obs.:* cf. DIEC **soroll 10:** FIG. **fer soroll** Colpir l'atenció fent parlar de si. | DCVB **espantós** Ø; **soroll:** *No m'havia calçat les botes per por de fer soroll*. Ruyra Parada 17. | Cf. també **3**. fig. *Fer soroll:* fer molta impressió, fer parlar molt de si.

SORT (1)
mala sort {*mala sort*; u.p. *té mala sort*}
dissort; *u.p.* és dissortada, desgraciada. [dissort*]

I en Joan, que, amb l'embolicada del seu germà, també jugava perdent, va sentir-se commogut per la mala sort d'aquell desgraciat, pobre i aganit com ell. (78-79) [131]

Doc.: DIEC **mal:** Ø; **sort:** Ø. | Cf. **sort² 2:** ESP. Bona sort. *El meu germà és home de sort. No tinc sort.* (*Obs*.: En el DMLC, la paraula **dissort** és definida com a *mala sort*). | DCVB **sort 1:***mala sort* : cas fortuit desgraciat.

SORT[2]
obrir la sort {u.p. *obre la sort*}
u.p. obre el solc; fa el primer solc amb l'arada. [solc*]

Li ensenyà, el camp i li va obrir la sort. (7) [40], (9) [42], (11) [44]

Doc.: DIEC i DCVB **obrir:** Ø; **sort:** Ø.

SORTIR
sortir el →nas; ***sortir el →tret***

SOSPIR
sospirs que travessen la paret: **→TRAVESSAR**.

SOTRAC
tenir un sotrac de →por

SUL [= *sus+el*] (Cf. BOTET, 1997: **sul**).
sul →cop

SUS (**sus** 'sobre' Cf. BOTET, 1997)

cert i →veritat, així com sus del coll m'hi va el cap; ***guaitar com si una borrumba li hagués caigut sus de la closca***: **→CAURE**; ***→judicar sus del tros***; ***quedar →bocabadat talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***; ***→retorcir-se com una serp sus d'un braser***

TABOLA
fer tabola {unes persones *fan tabola*}
unes persones fan una diversió (sorollosa); fan gresca. [gresca*]

> La dona es posa a plorar amb uns sospirs i un xisclets que ben aviat travessen les parets i arriben a l'oïda d'un d'aquells bandarres fent tabola per allà dins. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **tabola:** Ø.

TAL
un tal {*un*(*a*) *tal* (+ nom)}
u.p. que es diu tal. [dir-se*]

> Per nova vegada s'havia encertat el pic el dia que el senyor escollia una tal Poneta per a l'ofici del cantiret. (25) [60]

Doc.: DIEC **tal:** Ø; **un:** Ø. | Cf. DCVB **tal:** I. **e**) *Un tal Jordi:* un home que es diu Jordi [i de qui no sabem res o gairebé res).

TALMENT
→punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar; ***quedar →bocabadat; talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca***

TALÓ
caminar sobre els talons {u.p. *camina sobre els talons* (o *va als talons*) d'algú}
u.p. segueix de molt prop *algú*.

> Va posar-se les [sic] a davant d'ell, la dona caminant sobre els seus talons, tots pel camí de casa. [31]

Doc.: DIEC **taló**: Ø. **|** DCVB **taló**: LOC. b) *Anar als talons d'algú:* perseguir-lo o seguir-lo de molt prop. | *Obs*.: cf. DCVB **talonejar 3:** Anar als talons a algú, perseguir-lo de prop. *Talonejar al enemich que fuig*, Lacavalleria Gazoph.|

TAN
tan alt com els →ulls li'n donaven; ***tan →ample com la meitat de la terra***; ***tan bon →punt***

TANT
tant se val: **→VALER**

TAPAR-SE
tapar-se les →orelles

TAULA(DA)
al →capdavall d'una taula(da)

TEMPS

amb temps i paciència
dedicant-hi molt de temps i armant-se de paciència. [temps*; paciència*]

> Amb temps i paciència, havent els pares del minyó acabat tota mena de lliçons, raons, lleis, entrebancs i decepcions per a recular el casament, vingué el dia que no els tocà altre remei que mudar-se de cap i peus i anar a demanar-la per nora. (58) [108]

Doc.: DIEC i DCVB **paciència:** Ø; **temps** Ø. | Cf. DIEC **temps 1:** *Amb el temps arribarem a aprendre-ho. Amb temps i palla maduren les nespres*. (*Obs*.: Exemples sense definició).

cercar de passar temps {u.p. *cerca de passar temps*}
u.p. intenta guanyar temps. [temps*]

> - I si no accepti, esquitllà Pona.
> La múrria ho sabia pla; però cercava de passar temps, i, mentre caminava vora a vora amb el sulfurós, tota dreta com un pal, i amb les anques tan estretes que ni un gra de mill... el cap li barrinava. (27) [62]

Doc.: DIEC i DCVB **passar:** Ø; **temps:** Ø. | DCVB **temps** I **1:** *Passar el temps*, (o *desprendre el temps*): aplicar-lo a alguna activitat: entretenir-se.

del temps que Herodes existia
fa molt de temps. [(fa) temps*]

> Abans dels carlins, abans dels moros, abans dels romans, ja veieu si és vell, fa anys i panys, del temps que Herodes existia, la gent va viure un moment de gran crueltat. (39) [87]

Doc.: DIEC i DCVB **temps:** Ø | DCVB **Herodes:** Ø. (*Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada d'**Herodes**, ni d'altres noms propis).

el pas del temps
el (fet de) transcórrer el temps. [temps*]

> Allò que s'anomena "història" havia començat de primer donant als reis nom de pare i nom de fill, escrits; cosa que revenia a marcar d'un senyal ço que fins al moment quedava només, temps passant; quedava si hom hi pensa el pas del temps. [17]

Doc.: DIEC **pas[1]:** Ø. | DCVB **pas:** II. **1**. Acció i efecte de passar. [...] *Van caient al pas dels anys*. Verdaguer Exc. 50.

el temps d'un ram
en un moment; en un temps molt curt. [temps*]

> I pim i pam, ells que se'n van; i pim i pam, a casa la filadora la cosa fou enllestida el temps d'un ram. (58) [108]

Doc.: DIEC i DCVB **ram:** Ø; **temps:** Ø.

el temps tot ho adoba {*el temps tot ho adoba / cura*}
<frase sentenciosa que> s'usa per dir que els problemes amb el temps es resolen o que les penes s'obliden. [temps*]

El temps passa i tot ho adoba; passa l'alegria de la minyona, passa el ressentim del minyó. Tal vegada en el treball s'aturava a l'ensec, i amb el pensament s'esmunyia a prop de la filadora. (60) [111]

Doc.: DIEC i DCVB **adobar:** Ø; **temps:** Ø; **tot:** Ø. | Cf. DCVB **temps:** REFR. i) «El temps tot ho cura».

en un temps de dir un ai {u.p. *fa quelcom* (o u.c. *passa*) *en un temps de dir un ai*}
en un moment; en un temps molt curt. [temps* (curt)]

Si el senyor hagués alçat el dit, s'haurien abraonat els uns i els altres damunt la corremón i l'haurien espedaçada en un temps de dir un ai. (22) [57]

El temps de dir ai!, i la Pona se'n trobà voltada; el temps de córrer a sa mare, les espones del riu quedaren negres d'aquella gentada. (28) [62]

Doc.: DIEC i DCVB **ai:** Ø; **dir:** Ø; **temps:** Ø.

no donar-se ni el temps de bufar, ni de llepar-se els caps dels dits {u.p. *no es dóna ni el temps de bufar, ni llepar-se els caps dels dits*}
u.p. (fa *quelcom*) sense descansar ni un moment. [descansar*]

Creieu-me que ni el temps de dir ai! no es donaven: ni de bufar ni de llepar-se els caps dels dits. (79) [131]

Doc.: DIEC i DCVB **dit:** Ø; **donar:** Ø; **llepar-se:** Ø; **temps:** Ø.

no donar-se ni el temps de dir ai {u.p. *no es dóna ni el temps de dir un ai* a algú}
u.p. (fa *quelcom*) sense descansar ni un moment. [descansar*]

Creieu-me que ni el temps de dir ai! no es donaven: ni de bufar ni de llepar-se els caps dels dits. (79) [131]

Doc.: DIEC i DCVB **ai:** Ø; **dir:** Ø; **donar:** Ø; **temps:** Ø.

no tenir temps {u.p. *no té temps* <de *fer* quelcom>}
no són moments, o *no és el moment / temps* (*oportú*) <de fer quelcom> [temps*]

- No tenim temps de plorar, digué la nena. (28) [63]

Doc.: DIEC i DCVB **tenir:** Ø; **temps:** Ø. | DCVB **temps:** I. **1:** *Tenir temps*: disposar-ne per a fer quelcom, no estant subjecte a altres ocupacions.

no tenir temps per perdre {u.p. *no té temps a perdre*}
u.p. té pressa; no pot entretenir-se. [entretenir-se*]

La mairastra, quan s'adonà de la presència d'en Pere, l'agafà pel cul de les calces, i amb la llestesa de qui no té temps per perdre, sense escoltar ni entendre les explicacions del nen, el ficà dins un bagul, que ningú no el veiés. (67) [117]

Doc.: DIEC i DCVB **perdre:** Ø; **tenir:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **temps 1:** *Perdre el temps. Reparar el temps perdut*. (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. també DCVB **temps** I. **1:** *Perdre el temps*: desaprofitar-lo, no fer allò que caldria o es podria fer.

temps ha
fa temps; havent passat molt de temps [(fa) temps*]

Temps ha, i segles han passat. Això fa que avui dia no trobaríeu "Fava" al poble ni "Favera". [16]

Doc.: DIEC **haver 6:** ***temps ha*** Fa temps. | DCVB **temps:** Ø. | *Obs*. cf. DCVB **temps 1:** *Haver-hi temps*, o *Fer temps:* (impers.) haver transcorregut un cert espai de temps.

TEMPTADOR, -A
l'→Eva temptadora

TENIR
botar del →llit com si mai no hagués tingut res; ***no tenir →temps***; ***no tenir →temps per perdre***; ***tenir →cura***; ***tenir el cap ple***: **→CAP**[1]; ***tenir el forat del cul →estret***; ***tenir →encallat al canyó***; ***tenir la →mirada recta***; ***tenir →pintat al seu damunt***; ***tenir present davant els →ulls***; ***tenir un pic a l'→estómac***

TERRA
el/la →més ... que la terra hagués mai dut; ***ésser →veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc***; ***tan →ample com la meitat de la terra***

TESTA
moure la testa d'un ban a l'altre {u.p. *mou el cap / la testa d'un ban a l'altre*}
u.p. fa aquest gest en senyal de negació; negar quelcom. [negar*]

L'ull dret regalant per les eugues i l'esquer per la soldada, l'amo mou amb pena la testa d'un ban a l'altre: - No, no! Sóc pas enfadat! (36) [73]

Doc.: DIEC **cap**[1]**:** Ø; **moure:** Ø. | *Obs*.: Cf. també **ban(d)**: ***d'un ban a l'altre***.

TIMBAU 'precipici'
un timbau s'esvorella sota les soles {*un timbau s'esvorella sota les soles* (o *els peus*) a algú}
u.p. <té la sensació d'> ésser a la vora d'un abisme; u.p. pressent un gran perill. [perill*]

La nora sent una entresuor a cavimar-la entre el pit i la camisa, i l'amo de la casa pressent un timbau esvorellant-se-li sota les soles. (21) [56]

DIEC i DCVB **esvorellar-se:** Ø; **sola:** Ø; **timbau:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **timbau** que el DCVB i BOTET (1997) registren com a rossellonisme. Cf. en aquest darrer: **timbau** *m*. (o **timbaus**) précipice.
Obs.: cf. també ***com si se li obrís un →cingle a sota els peus***.

TIP
fer-se un tip de →riure

TIRAR(-SE)
tirar del →tros; ***tirar →endavant***; ***tirar l'→ham; tirar →oli al foc***
tirar-se als →braços; ***tirar-se com un →llamp***

TO
to →doctoral

TOCAR
ésser com sant Tomàs i només →creure ço que toca amb el dit; ***no tocar altre →remei que ...***; ***tocar a →sometent***; ***tocar →mà***

TOCAT, -ADA
tocat i posat {u.p. (*és*) *tocada i posada*}
u.p. (és) escrupolosa, primmirada; va amb molt de compte. [escrupolós*]

> Ja sabeu com s'emmaneguen les coses entre gent de camp i de bestiar. Són gent tocada i posada - tret de quan juguen el paper a firal -, de llengua curta i gestos amidats. (50) [98]
>
> El qui vol tractar amb la gent estudianta ja convé que sigui matiner, atent com un gos caçaire, prudent com la serp, àgil com l'esquirol, tocat posat i alguns talents de més que és rar de trobar-los junts, sobre tot [sic] en la pell d'un de nosaltres, pobres pagesos, abandonats de la mà de Déu. [77]

Doc.: DIEC **posat:** Ø. | **tocat 4:** Que va amb molt de compte, que es mira molt, a fer les coses. *És un home molt tocat. Anar tocat i posat.* | DMLC **tocat 4:** Que va amb molt de compte a fer les coses. *És un home molt tocat*. | Cf. també: DCVB **tocat 3:** *Tocat i posat:* remirat, que va amb molt de compte, que es mira molt en la manera d'obrar [...]. *Tocat o posat: Cautus, justus, aequus*, Torra, Dicc. *Ses polles de carn y os..., molt compostes, molt tocades i posades*, Ignor. 40.

TOIX, -A
entre toix i tomany {u.p. <*fa* quelcom> entre toix i tomany}
u.p. <fa *quelcom*> com una persona ximple, curt d'enteniment / de gambals. [ximple*]

> - Digues-me'n cinc!
> I el pobre, sense fer ni més ni menys, entre toix i tomany, anava tornant la bola pel forat:
> - El qui té cinc dits a les mans també pot portar guants. (81) [134]

Doc.: DIEC i DCVB **toix:** Ø; **tomany:** Ø. | *Obs.*: BOTET (1997), sota l'entrada **tomany** no recull aquesta expressió que apareix a l'*Almanac català del Rosselló* (1996) en el fragment següent:

> - Aqueix pastre, amb el seu aire entre toix i tomany, sap més lletra menuda que un mestre d'escola! (pàg. 30).

El *Glossari* adjunt explica que *toix* = curt de gambals; *tomany* = tanoca (cf. la pàg. 31 de l'*Almanac*).

TOMANY, -A
entre →toix i tomany

TOMÀS
ésser com sant Tomàs i només →creure ço que toca amb el dit

TOMATA 'tomàquet'
el cap esdevé com una gran tomata →morada

TOMB
la →sang fa tres tombs

TOPAR
topar cara i nas {u.p. *topa cara i nas* amb algú}
u.p. xoca contra algú.

> Quedava absort en el seu parenostre i s'anava a topar cara i nas amb el porc, si el nenet no l'hagués retornat d'un: hola! ben enviat. [78]

Doc.: DIEC i DCVB **topar:** Ø; **cara:** Ø; **nas:** Ø. | *Obs.*: cf. DIE **cara 4**: **cara cara a cara** [o **cara per cara**] Manifestament, enfront l'un de l'altre.

TÒRCER
no donar el →braç a tòrcer

TORNAR(-SE)
tornar al →clau; ***tornar els →sentits***; ***tornar l'→alè***; ***tornar la →bola pel forat***; ***tornar →resposta***; ***tornar-se com una →fera***; ***tornar-se de →pedra***; ***tornar-se en un →paradís***

TORT, -A
no ésser →manc, ni tort, ni coix

TOT, -A
a tot anar
al màxim; com a molt. [màxim*]

> A escola doncs ens ensenyaven allò que els estudiosos d'aquells temps sabien. A tot anar pensaven que la terra podia portar uns quinze mil anys a sobre les espatlles, cosa que a tots ens semblava una vellesa a la Matusalem. [17]

Doc.: DIEC i DCVB **anar:** Ø; **tot:** Ø.

→alçar-se de tot el cos; ***aprofitar tots els →uts***; ***de tot →color***; ***de tota mena, edat i →color***; ***de tots els →bands***; ***de tots →modos***; ***el →temps tot ho adoba***; ***→esperar tot llevat ...***;

i tot
inclusivament, incloent-hi (*algú* o *quelcom*). [inclusivament*]

> De bones o de males, els fica en cel·la, porter i tot [83]

Doc.: DIEC **tot² 3: ...*i tot*** Àdhuc. La ventada es va emportar la tenda i tot. | DCVB **tot:** Ø; **i²:** Ø.

tot →consell és bo de prendre; ***tot d'→una***; ***tot el →sant dia***; ***tot just si li creixia, el →pèl moxí***; ***tot el →sant dia***; ***tot →seguit***

TOTHOM
tothom sap que: →**SABER**

TRACTE
qui el tracte féu, mantingui el preu
<proverbi que> s'usa per advertir que els pactes s'han de complir encara que siguin perjudicials per a un dels qui el han fets; tractes són tractes. [tracte*]

> - Tindreu pont, fet de mà de dimoni! Per la salut de la vostra ànima, més valdria pagar-lo amb diners!
> - Si tinc pont, bé me n'alegro, respongué el senyor. Qui el tracte féu, mantingui el preu. (28) [63]

Doc.: DIEC **mantenir:** Ø; **preu:** Ø. | **tracte:** Ø. | *Obs.: Sin*.: ***tractes són tractes***. Cf. DIEC **tracte 3:** *Tractes són tractes.* (Exemple sense definició). | DCVB **tracte**: REFR. a) «Tractes són tractes». Significa que els tractes s'han de complir encara que siguin perjudicals per a un dels qui els han fets.

TRAVESSAR
sospirs que travessen la paret {*sospirs / crits que travessen la paret*}
sospirs molt forts. [sospir*]

> La dona es posa a plorar amb uns sospirs i un xisclets que ben aviat travessen les parets i arriben a l'oïda d'un d'aquells bandarres fent tabola per allà dins. [81]

Doc.: DIEC i DCVB **paret:** Ø; **sospir:** Ø; **travessar:** Ø.

TREBALLAR
treballar a l'→ample

TREMOLÓS, -OSA
→veu tremolosa

TRENCAR(-SE)
trencar el →cor; ***trencar el →silenci***; ***trencar els →pensaments***
trencar-se el →cor

TRES
la →sang fa tres tombs

TRET
sortir el tret {*el tret surt* a algú}
a algú ve una idea sobtada; de sobte acudeix *quelcom a algú*. [idea*]

> Mentre anava fent, el cap li barrinava; barrinada aquí, barrinada allà, i tot d'una li surt el tret tan fàcil que s'estranya sul cop que ni ella ni ningú no hi hagués pensat abans. (26) [60]

Doc.: DIEC **sortir:** Ø; **tret:** Ø.

TREURE(’S)
no treure del →camí que segueix; ***→riure com si fossin a punt de treure la rifla***; ***treure de la seva*:** **→SEU, SEVA**; ***treure →força d'allà on no n'hi ha més***; ***treure la →rifla***

treure’s la idea {u.p. *es treu* (*del cap*) *la idea* (de quelcom)}
u.p. intenta oblidar *quelcom*, eliminar un pensament. [oblidar*]

> Aquell pic que tenia a l’estómac li feia dreçar el cap i ensumar com un gosset davant un rastre de llebre, i, ell, per treure’s la idea agafa el flabiol, se’l posa als llavis i sense pensar en res de mal en fa sortir tres o quatre xiulets. (67) [118]

Doc.: DIEC i DCVB **idea:** Ø. | **treure:** Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **cap 7**: **treure del cap a algú alguna cosa** Fer-l’en desistir. | DCVB **treure 8:** *Treure del cap* una cosa : inventar-la.

TRIBANELLA
→entortolligar com una tribanella

TRINCAR
trincar en honor {u.p. *trinca en honor* d’algú}
u.p. brinda (*o* fa un brindis) en honor *d’algú.* [brindar*]

> Els invità a trincar en honor de la dona més feliç del món, que tenia una filla tan perfecta en posat, gràcia i beutat. (20) [54]

Doc.: DIEC i DCVB **honor:** Ø; **trincar:** Ø.

TRO
... com si hagués hagut un tro al mig d’un cel blau {u.c. (*sobta* algú) *com si hagués hagut un tro al mig d’un cel blau;* u.c. *cau com un llamp* a algú}
u.c. sobta molt *algú*; *u.c.* arriba inesperadament *a algú.* [sobtar*]

> El gallejar del gall negre sobtà el poble tot sencer com si hagués hagut un tro al mig d’un cel blau. (30) [65]

Doc.: DIEC i DCVB **blau:** Ø; **cel:** Ø; **tro:** Ø.

TROBAR(-SE)
com un →gat moix que no ha trobat la llet al tupí; ***no trobar el →compte***; ***trobar l'→aire eixerit***; ***trobar →maldecaps***
trobar-se al bell →mig com es troba la flor al mig de la col; ***trobar-se de →fit a fit***; ***trobar-se en un →embolic***; ***trobar-se presa dintre les seves →carns***

TRONAR
fer tronar i ploure {u.p. *fa tronar i ploure*}
u.p. comet tota mena de malifetes, fer-ne de totes; és un malfactor. [malifeta*]

> Diuen que sant Pau era capità de lladres. De dolents com ell, ni abans ni després no se n’ha vist cap més: feia tronar i ploure. Fixeu’s del terramena: cada cop que havia comès un robatori, crim, maldat o barbaritat, ell se les donava rient. (13) [47]

Doc.: DIEC **ploure:** Ø. | **tronar 2: fer tronar i ploure** Fer-ho anar tot, fer anar tothom, en renou, fer-ne de totes. | DCVB **tronar:** LOC. b) *Fer tronar i ploure*: fer anar la gent en renoum produir gran exitació entre la gent.

TROS
→judicar sus del tros

tirar del tros {u.p. *tira del tros*}
u.p. menteix; no diu la veritat. [mentir*]

> - I mai no t'ha dit mentida?
> - Mendita [sic], no ha dita.
> Tots a riure i a burlar-se'n.
> - Deu ésser qualque conco que, si fos casat, la dona, l'hauria ensenyat i encoratjat prou per a tirar del tros. (49) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **tirar:** Ø; **tros:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **tros** LOC. g) *Tirar del tros:* fer despeses damunt el capital o mota, no limitant-se a gastar els guanys o interessos.

un tros →enllà

TUPI
com un →gat moix que no ha trobat la llet al tupí

TURMENT
posar en mil turments {u.c. *posa en mil turments* algú}
u.c. turmenta, martiritza *algú*. [turmentar]*

> Fixeu's que allò que hauria alegrat qualsevol, a ells els posà en mil turments. (31) [67]

Doc.: DIEC i DCVB **mil:** Ø; **posar:** Ø; **turment:** Ø.

TURURUT
tururut, tururut, qui gemega ja ha rebut
<proverbi que> s'usa per indicar que una cosa ja no té remei. (Aquí s'empra com a fórmula que serveix per acabar una contalla). [fórmula* rond.]

> Sant Martí va repartir els porcs entre els germans, perquè la lliçó ja els havia servit [...] i se'n tornà com havia vingut.
> Tururut, tururut,
> qui gemega ja ha rebut. (82) [135]

Doc.: DIEC **gemegar:** Ø; **rebre:** Ø. | **tururut:** Ø. | Cf. **tururut 2:** *interj.* Expressió de burla amb què rebem la desaparició d'una cosa, la frustració d'una esperança, etc. | DCVB **tururut:** REFR. --«Tururut, tururut! Qui gemega ja ha rebut»: es diu per indicar que una cosa ja no té remei.

ULL

alçar els ulls {u.p. *alça els ulls* (o *la mirada*, o *la vista*)}
1 *u.p.* aixeca el cap per mirar *quelcom* [mirar*]

2 u.p. *alça els ulls* (o *la vista*) de quelcom <que llegeix>}
u.p. dirigeix la mirada cap amunt. [mirar* <cap amunt>]

(1) Un matí que venia d'arramassar de l'aigua la seva menja, alçant els ulls, es van veure el qui la tirava i el qui la recollia. (15) [49]

(2) L'estudiant va alçar els ulls del llibre i ja mig encavallat sus l'espinada de la bèstia, va tirar un bot endarrera com si vingués de reüllar el dimoni en persona. [78]

Doc.: DIEC **alçar 4:** *Alçar la vista, la mirada, els ulls*. (*Obs*.: Exemples sense definició.) | **ull 1:** *Alçar, abaixar, els ulls.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **ull 2:** pl. Vista. *Alçar els ulls:* dirigir la mirada cap amunt.

assegurar-se pels seus ulls i orelles →propis

cercar-se amb els ulls {u.p. *cerca amb els ulls* algú, *o* quelcom; unes persones *se cerquen amb els ulls*}
u.p. interroga *algú* amb una mirada sorpresa; unes persones es miren sorpreses, amb un aire interrogatiu. [mirar*]

I els uns i els altres se cercaven amb els ulls i es defugien amb l'ànima, temorosos pel moment que s'apropava, el senyor, amb una veu esmorteïda i baixa, digué: - Parla. (22) [56]

Doc.: DIEC i DCVB **cercar-se:** Ø; **ull:** Ø.

d'un cop d'ull
d'una mirada ràpida. [mirada*]

- Ja veig que ho teniu llest, va dir l'homenot havent escorcollat d'un cop d'ull tota la sala. (80) [132]

Doc.: DIEC **cop 13:** FIG. **cop d'ull** Esguard ràpid; aspecte. *Donar un cop d'ull a un llibre. Oferir una cosa un cop d'ull agradable. Al primer cop d'ull*. **tenir cop d'ull** Veure-hi just, discernir amb promptitud | **ull 13: cop d'ull** Mirada ràpida.

eixir els ulls del cap {*els ulls eixen del cap* a algú}
u.p. mira furiosa; es mostra molt irada. [irat*]

L'homenot rodanxó, vestit com un senyor, va quedar fet de pedra. De cop, es girà cap al pobre amb un moviment d'ira terrible [...]. Els ulls li eixien del cap. (80) [133]

Doc.: DIEC i DCVB **cap:** Ø; **eixir:** Ø; **ull:** Ø.

el delit els →brillanteja els ulls

entelar-se els ulls {*s'entelen els ulls* (o *la vista s'entela*) a algú}
1 *u.p.* té els ulls humits per les llàgrimes; té llàgrimes als ulls. [plorar*]
2 *u.p.* té la vista torbada; no veu bé per tenir com una mena de tela als ulls. [vista* (torbada)]

(1) Se li entelaren els ulls, i per primera vegada es va posar a plorar. (14) [48]

L'ullet viu i rialler del vailet fita l'ullàs entelat del mestre. (37) [73]

Van decidir de matar-lo. Més d'un i d'una n'hi hagué a qui s'entelaren els ulls veient-lo tan petitet. (73) [124]

(2) Quan l'amo és a mig camí, el que veu li fa tancar primer un ull, després l'altre, pensant que la vista se li entela. On hi havia la vinya, hi veu un camp de pals; i a tocar, on hi havia un verger de pomeres, no hi veu res. (34) [70]

Doc.: DIEC **entelar 1:** *v. tr.* Recobrir (un objecte brillant, llustrós) d'un tel que en destrueix o en minva la brillantor. [...] *Amb els ulls entelats per les llàgrimes*. | **ull 1:** *Entelar-se els ulls*. (*Obs*.: Exemple sense definició).

esguardar de cua d'ull {u.p. *esguarda / mira de cua d'ull* algú, quelcom}
u.p. espia d'amagat *algú, quelcom*; mira amb malvolença *algú, quelcom*.
[espiar*]

Sovint se sorprenien l'un i l'altre esguardant- se de cua d'ull. (92) [147]

Doc.: DIEC **cua 7: cua de l'ull** Angle extern de l'ull. **8** FIG. **mirar de cua d'ull** Tenir prevenció, malvolença, (envers algú) | Cf. **mirar 1:** *Mirar algú de fit a fit, de cua d'ull*. | **ull 1:** *Mirar de cua d'ull.* (*Obs*.: Exemples sense definició).

judicar pels seus ulls {u.p. *judica / jutja / verifica pels seus* (*propis*) *ulls* quelcom}
u.p. verifica personalment *quelcom.* [personalment*]

Amb pressa per veure't a l'obra, vull judicar pels meus ulls del que vals abans de llogar-te! (70) [120]

Doc.: DIEC i DCVB **judicar:** Ø; **ull:** Ø. | Cf. DIEC **propi 1:** *Ho he vist amb els meus propis ulls.* (*Obs*.: Exemple sense definició).

→obrir els ulls i les orelles

obrir els ulls rodons {u.p. *obre els ulls rodons*}
u.p. obre els ulls molt de sorpresa, d'admiració, per vigilància; mira molt sorpresa, sense comprendre les coses. [mirar* (estranyat)]

L'innocentí del mosso, fart de fer el beneit tota la temporada, obre els ulls rodons per millor entendre les raons. (34) [70]

Doc.: DIEC **obrir 2:** FIG. **obrir els ulls** [o **obrir l'ull]** Vigilar atentament. **obrir els ulls a algú** Fer-li veure la veritat. | **rodó[1]:** Ø. | **ull 1:** *Obrir els ulls. Tancar, aclucar, els ulls.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | Cf. també: **2: fer uns ulls com unes taronges** Obrir-los molt de sorpresa, d'admiració, per vigilància.

portar els ulls {u.p. *porta els ulls* a quelcom}
u.p. dirigeix la mirada *sobre quelcom*. [mirar*]

Si portava els ulls a sobre la muntanya, allavores veia roques de vàries colors. [20]

Doc.: DIEC i DCVB **portar** Ø; **ull** Ø.

saltar als ulls {u.c. *salta als ulls* (o *a la vista*) a algú}
u.c. resulta evident; és molt visible. [visible*]

Posaren una condició:
- Si a davant nostre ens salta als ulls que és una «lera», com hi ha món, no t'hi casaràs! (58) [108]

Doc.: DIEC **saltar 8:** FIG. **saltar als ulls** [o **saltar a la vista**] Una cosa, ésser evident. | **ull 11:** FIG. **saltar als ulls** Ésser evident.

tan alt com els ulls li'n donaven {u.c. (es troba tan) *alta / lluny com els ulls li'n donen* a algú}
u.c. es troba (molt alta o molt lluny) on arriba la vista. [vista*]

Les llémpies de neu baixaven per l'esquena dels obacs, i, solana amunt, un verdejament de deveses s'esgraonava tan alt com els ulls li'n donaven. (41) [89]

Doc.: DIEC i DCVB **alt:** Ø; **donar:** Ø; **ull:** Ø.

tenir present davant els ulls {u.p. *té* (*present*) *davant els ulls* algú, *o* quelcom}
u.p. té a la vista *quelcom.* [vista*]

Sempre els tenia presents davant els ulls, i, amb la mirada reprensiva o amb les vores que li feien ells, li retreien l'avorriment que els havia fet de mare. (19) [53]

Doc.: DIEC **present 3:** FIG. *La seva imatge estava sempre present en la seva ànima*. **tenir present** Recordar una cosa. *La Rita sempre té present les recomanacions del seu pare*. | **ull 11:** FIG. **tenir davant els ulls** Tenir a la vista.

ulls de vidre {els ulls de vidre}
ulleres, «llunetes». [ulleres*]

El nenet l'ajuda a aixecar-se, l'espolsa, li quitlla els ulls de vidre sus del nas. [78]

Doc.: DIEC i DCVB **ull**: Ø; **vidre:** Ø. | *Obs.:* cf. DCVB **ull** 1: a) *Ull de vidre:* ull artificial que porten per dissimular la falta de l'ull natural.

ULLAL
→punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar

ULLET
fer l'ullet {u.p. *fa l'ullet*}
u.p. tanca i obre ràpidament un ull tenint obert l'altre <per advertir *algú* o per cridar l'atenció d'una persona del sexe oposat>. [advertir*]

Ell torna al seu desvari. El pare, anant-se tapant les orelles; la mare, amb uns morros com un forroll de presó. L'altre, fent l'ullet per vigilar on n'estava, torna desencadenar la bogeria. (63) [114]

Doc.: DIEC **abans:** Ø. | **ullet 5: fer l'ullet** [o **picar l'ullet**] Tancar i obrir ràpidament un ull tenint obert l'altre. | DMLC ***fer*** (o ***picar***) ***l'ullet*** Tancar i obrir ràpidament un ull tenint obert l'altre. *Aquella xicota em pica l'ullet, i jo no la conec de res.*

ÚLTIM, -A
satisfer l'últim →desig

UN, -A

tot d'una

sobtadament; de sobte. [sobtadament*]

> La captaire traspassà el portal, però abans de franquejar-lo, es girà tot d'una. (17) [51]
>
> Una ira de dimonis se n'apoderà tot d'una. (17) [52]
>
> Mentre anava fent, el cap li barrinava; barrinada aquí, barrinada allà, i tot d'una li surt el tret tan fàcil que s'estranya sul cop que ni ella ni ningú no hi hagués pensat abans. (26) [60]
>
> I llavors el món agafà camí enllà, i en Pere tornà ençà, que l'agre de casa l'havia amarrat tot d'una. (67) [117]

Doc.: DIEC **tot 5: tot d'una** *loc. adv*. De sobte, tot seguit; de seguida. | **un 5:** *loc. adv.* **tot d'una** De sobte, tot seguit.

un a un

un(a) per un(a); d'un(a) a un(a). [successivament*]

> Així mateix, ell va arrancant un a un tots els estels clavats damunt la seda. [31]

Doc.: DIEC **un:** Ø. | DCVB **un** I. 1 **b):** *D'un a un* o *d'un en un* o *Un per un:* d'una manera successiva sense ajuntar-se mai més d'una persona o cosa.

un→patac a les anques; ***un →tal***; ***un tros →enllà***; ***una bona →estona***; ***una →mica, dues miques i encara una mica més***; ***una →vegada hi havia***

ÚS

els bons usos es perden

<frase sentenciosa que> s'usa per lamentar la pèrdua dels bons costums. [costum*]

> Allà vingueren discutint del servei, mossos i criats; queixant-se del temps, que es perdien els bons usos, que tothom estava disposat a vendre's o bé a comprar amb malícia. Tot, coses que es diuen i s'escriuen desennà que hi ha món, i no canviaran perquè cada u s'ho mira amb els seus ulls i ho jutja amb el propis pensaments. (48) [96]

Doc.: DIEC i DCVB **bo:** Ø; **perdre's:** Ø; **ús:** Ø.

UT

aprofitar tots els uts {u.p. *aprofita tots els uts* <per fer quelcom>}

u.p. aprofita totes les ocasions <per fer quelcom>. [ocasió*]

> La múrria aprofita tots els uts per arremangar-se les faldilles, que es vegin blancors i flonjors amagades. [82]

Doc.: DIEC i DCVB **ut**: Ø. | *Obs*.: cf. DIEC **et**[1] **1**: m. **amb tots els ets i uts** Amb tots els detalls, sense faltar-hi res. | *Obs*.: Curiosament el DMLC va eliminar dels seus materials aquesta unitat. | DCVB **ut 2:** *Amb tots els ets i uts:* en tots els detalls, sense mancar-hi res.

VAILET
desençà de vailet
des de nen; des de la seva infantesa. [nen*]

- D'on sortirà aquest animal que la mena en sigui perduda?
- A casa el tinc, desençà de vailet. (48) [97]

Doc.: DIEC i DCVB **vailet:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **desençà** que figura al DCVB. | Cf. també BOTET (1997) **desençà** *prép*. Depuis.

VALER
tant se val
<fórmula que> s'usa per expressar indiferència; és igual, indiferent. [indiferent*]

Només quedava un parell de vaques.
- Tant se val, digué el segon. En lloc d'una arada, n'hi posaré dues: llaurant més curt, faré doble feina. (8) [40]

Doc.: DIEC **tant[1] 5: tant és... com...** [o **tant se val... com...**] És igual, indiferent, el mateix. *Tant és que el renyis com que no el renyis. Tant se val que m'ho torni com no. Tant és! Tant se val!* | **valer:** Ø.

val més →paciència que raons; ***val més se les heure amb Déu que no amb els seus sants***: →**HEURE**

VALOR
agafar-se el valor {u.p. *s'agafa el valor*}
u.p. s'atreveix <a fer *quelcom*>. [atrevir-se*]

Fins i tot que, no podent aguantar més, marit i muller s'agafen el valor i se'n van a demanar l'ajut de la minyona. (63) [114]

Doc.: DIEC i DCVB **agafar:** Ø; **valor:** Ø.

VAQUER
vaquers i carboners són parents de →beneits

VEGADA
per nova →vegada

una vegada hi havia
<fórmula que> s'usa per començar una contalla. [fórmula* rond.]

Una vegada hi havia una parella de pagesos, de pagesos i mig. (31) [67]

Doc.: DIEC i DCVB **haver:** Ø; **hi:** Ø; **vegada vegada:** Ø.

VEL
→amagar sota un vel

VELL, -A

un vell, vell, revell, més que vell {u.p. (és) vella, vella, revella, més que vella}
u.p. (és) molt vella. [vell*]

> Al cap d'un xic el nen va sentir quelcú que xormollava vora seu: era un vell, vell, revell, més que vell. Estava assegut, tot cornuat i neguitós. (65) [115]

Doc.: DIEC i DCVB **vell:** Ø. | *Obs*.: En el DIEC no hi ha entrada de **revell**[2]. Cf. **revell: 1** *m*. Ullastre.
Cf. ***semblar una →vellesa a la Matusalem***.

desitjar d'ésser més vells de vuit dies {u.p. *desitja ésser més vell d'enèsims dies / mesos...*}
u.p. espera molt impacient el pas del temps. [impacient*]

> Al cap de vuit dies tindreu ací el tros del brau.
> Ben excitats tots, ja desitjaven d'ésser més vells de vuit dies. Però la setmana següent la dona baixà de la muntanya sense toro ni fetge. (53) [102]

Doc.: DIEC **desitjar:** Ø; **vell:** Ø.

VELLESA

semblar una vellesa a la Matusalem {u.c. <nombre d'anys> *sembla una vellesa a la Matusalem*; u.p. *té els anys* (*o l'edat, o la vellesa*) *de Matusalem*}
u.c. <nombre d'anys> sembla una edat molt avançada; *u.p.* té molts anys. [vell*]

> A tot anar pensaven que la terra podia portar uns quinze mil anys a sobre les espatlles, cosa que a tots ens semblava una vellesa a la Matusalem. (...) Fa uns cinquanta anys unes descobertes de la ciència van fer recular les possibilitats seculars de Matusalem fins a milers, centenars de milers de segles. Al dia d'avui sabem que molt de temps després dels dinosaures, el Matusalem de Tautaüll vivia fa quatre cent mil anys. [17]

Doc.: DIEC **vell**[2] **1:** *És més vell que Matusalem. És més vell que Adam*. (*Obs*.: Exemples sense definició que il·lustren el significat del mot). | *Obs*.: El DIEC i DCVB no tenen entrada de **Matusalem**. | DCVB **vell:** LOC. a) *Més vell que Adam*, o *que Matusalem*, o *que anar a peu*, o *que l'arròs a l'olla*, o *que l'arna*, o *que la tinya*, o *que el mal pa*, o *que els camins*, o *que el camí de la font*, o *que el pastar*, o *que la picor*, o *que l'escopir en terra*, o *que el pixar en terra*, o *que les gallines menjar sense dents*, o *cagar ajupit:* es diu d'una persona o cosa molt vella.

VENIAL

→pecat venial

VENIR

sense →dir d'on venia ni on anava; ***venir bé***: **→BÉ**[2] ; ***venir l'→hora***

VENT

quedar-se pel vent {u.c. *es queda pel vent*; *el vent s'emporta / s'enduu* quelcom}
u.c. s'oblida; cau en l'oblit. [oblidar*]

> D'això fa temps, i si m'han contat el cas, els noms ja s'han quedat pel vent. (48) [97]

Doc.: DIEC **quedar-se:** Ø. | **vent 6: emportar-se una cosa el vent** Caure fàcilment en l'oblit. | Cf. també **emportar-se 1:** *El vent s'ha emportat la teulada.* | DCVB **quedar-se:** Ø; **vent:** Ø.

VENTRE

córrer ratolins pel ventre {*córren ratolins* (o *la rata*) *pel ventre* a algú}
u.p. té molta gana. [gana*]

> El migdia s'apropava, i els ratolins començaven de córrer-li pel ventre. (68) [119]

Doc.: DIEC **córrer:** Ø; **ratolí:** Ø; **ventre:** Ø. | **rata: 4 córrer la rata pel ventre** Tenir gana. | DCVB **ratolí:** LOC. *Sentir ratolins*, o *Sentir córrer ratolins per dins sa panxa*: tenir fam (Mall.).

VERD, -A

→plorar més llàgrimes amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer; ***→plorar més llàgrimes amargues que ni les nogues verdes d'un noguer***

VERITAT

a dir la veritat {a / per dir (la) veritat}
sincerament; sense amagar la veritat [veritat*]

> Els ulls del color del cel o de la neu; no he triat el color perquè, a dir-te la veritat, no l'he gosat mirar de fit a fit. (54) [103]

Doc.: DIEC **veritat 1:** *A dir veritat, hem de reconèixer que ells en saben més.* (*Obs*.: Exemples sense definició). | DCVB **veritat:** *En veritat*, o *Per veritat*, o *A la veritat*, o *De veritat*: amb adequació entre allò que es diu i allò que realment és.

cert i veritat, així com sus del coll m'hi va el cap {u.c. *és certa* (o *és veritat*) *així com sus del coll m'hi va el cap*}
<fórmula asseverativa que> s'usa per insistir en la certesa de quelcom; per afirmar que el que hom diu és veritat. [veritat*]

> - ¿No és veritat, demanà a sa mare, que els galls negres marquen la mitjanit? [...]
> - Sí, que és veritat! Cert i veritat, així com sus del coll m'hi va el cap. (29) [64]

Doc.: DIEC i DCVB **cap:** Ø; **coll:** Ø, **veritat:** Ø. | Cf. DIEC **veritat 3: ésser veritat una cosa** Ésser certa. *Això que dius no és veritat*.

ésser veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc {u.c. *és* (*tan*) *veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc*}
<fórmula asseverativa que> s'usa per insistir en la certesa de quelcom; per afirmar que el que hom diu és veritat. [veritat*]

> - Si tu no tens mitjà de comprovar-ho, tampoc no en tinc jo. Però, com que les meves paraules són veritat tan veritat com ho són la terra, el vent, l'aigua i el foc, tinc l'esperança que d'aquí mateix sortiran les proves, perquè no hi ha aigua, per adormida i embassada que estigui, que no es mogui quan s'hi tira un palet. (21) [56]

Doc.: DIEC i DCVB **veritat:** Ø. | Cf. DIEC **veritat 3: ésser veritat una cosa** Ésser certa. *Això que dius no és veritat*.

provar-se les veritats {<dues persones> *estan provant-se les veritats*}
<dues persones> s'estan barallant, discutint. [barallar-se*]

> El mosso se'n va a dormir. I així que entra pel portal en surt pel finestral bo i apropant-se d'amagat a la cuina, on marit i muller s'estan provant les veritats. Quan se les han

provades, que s'encalmen els gemecs, els crits i els plors, ou com el mestre diu a la mestressa: - Ens convé de trencar el tracte.(37) [73-74]

Doc.: DIEC i DCVB **provar:** Ø; **veritat:** Ø.

si no és veritat, què us hi diré?
<fórmula que> s'usa per acabar una contalla. [fórmula* rond.]

De l'amo, no se'n parlà mai més; dels pèls, tampoc, que havent-se cremat, s'acabava la dita. Llavors l'hereu i ella visqueren feliços convertits en un sol foc amorós. I desençà d'aquell fet, cap servei no tingué motius per a queixar-se dels amos. Si no és veritat, què us hi diré? (94) [150]

Doc.: DIEC **dir[1]:** Ø. | Cf. **dir 13: què us diré** Frase que en una narració lliga emfàticament el que s'ha explicat amb el que segueix. | **veritat:** Ø.

VESTIR-SE
vestir-se de →silenci

VEU
veu esmorteïda
veu apagada. [veu*]

El senyor, amb una veu esmorteïda i baixa, digué: Parla. (22) [56]

Doc.: DIEC i DCVB **esmorteir:** Ø; **veu:** Ø. | Cf. DIEC **veu 1:** *Una veu sonora, argentina, dolça, aspra, clara, apagada, gruixuda, prima, pastosa, presa.* (*Obs*.: Exemples sense definició).

veu tremolosa
1. veu propi d'un vell. 2. veu que expressa por. [veu]

El pobre rector s'escagarrava de por i s'enfondia en un balbuceig de pregàries tremoloses i tremolants, que ni Nostre Senyor ni la Mare de Déu no hi trobaven el compte.[63].

– Com heu fet per rebre un tal patac? Demana amb veu tremolosa el vellet. [86]

- Puc entrar? Demanà el petitó, amb la veu tremolosa dels cabrits. [88]

Doc.: DIEC i DCBV **veu:** Ø. | DIEC **tremolós 1:** *adj.* Que tremola. *Estava tot tremolós de la febre. Tenir la veu tremolosa.* | DCVB **tremolós 1:** que tremola [...] *Planyent-se amargament amb veu tremolosa i retinguda* Ruyra Parada 32. |

VEURE('S) Cf. també **VIST, -A**
allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist {*allò de <fer* quelcom*>, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist*.
<fórmula que> s'usa per donar a entendre que *algú* no té la intenció de fer quelcom. [intenció*]

- Em pagareu? Demana ell. [...]
Els destapa la gerra. No els calgué cap hora per a deixar-la neta, que ni una brinca no hi deixaren en relleu. Mes allò de pagar, que qualsevol altre ho faci: a mi, ja m'heu vist. (62) [113]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **veure** Ø; **vist:** Ø.

anar a veure com ho passen dins →Espanya

ja ho veurem!
<fórmula exclamativa que> s'usa per contradir *algú* o per amenaçar *algú* que no vol fer *quelcom*.
[(fórmula d') amenaça*]

- Sense la meva sageta no menjareu perdiu ni guatlla!
- Sense mi per a arramassar-los, la teva sageta no et serviria de res! Respon el contraopinant.
- Doncs, ja ho veurem! Crida en Pere, irat. I amb el cop de la malícia el traïdor tira la sageta de tal manera que broc i bèstia cauen al bell mig d'una mata d'arces verdes i vives a fer goig. (72) [123]

- Que no l'arramassaré!
- Que ja ho veurem! (72) [123]

Doc.: DIEC i DCVB **ho:** Ø; **ja:** Ø; **veure:** Ø. | Cf. DCVB **veure:** REFR. c) «Ja ho veurem vol dir ni en fiis»: es diu en resposta a algú que no es vol comprometre i acaba de dir «Ja ho veurem».

veure's →feines

VIA
fer via {u.p. *fa via* (a algú); u.c. *fa via* (a algú)}
1 *u.p.* acompanya en el camí *algú.* [camí*]
2 *u.c.* obre el camí *a quelcom.* [camí*]

(1) - A mà dreta, hi tens lloc per a set fills,
a mà esquerra, lloc per a set filles;
dels catorze que et fan via,
una sola que et diu mare. (22) [56]

(2) Ella, que de petita guardava aquest geni per a tot el que eren sedes, llanes i fils, havia crescut amb la calma, la quietud, que amara aquest treball, i també amb la llibertat que dóna a l'esperit de fer via a pensaments. (57) [107]

Doc.: DIEC **fer:** Ø. | **via 17:** FIG. **fer via** Apressar-se a fer una cosa. *Fes via a llegir aquest diari, que després el vull llegir jo.* | BOTET (1997), sota l'entrada **avia** recull les variants 1. **fer avia**, se dépecher, se hâter, aller vite, faire vite; se presser, s'affairer, se grouiller *pop.*, se manier *pop.* [...] (***fer via***). || 2. (Ceret) **fer-ne avia:** «*fem-ne avia que les llargues se nos farien curtes*» (sous-entendu *les hores*), dépechons-nous, car le temps presse (ne perdons pas de temps) (***fer via***).

fer més via {*u.p. fa més via* quelcom}
u.p. cuita; no perd temps en fer *quelcom*; fa més ràpidament *quelcom*. [ràpidament*]

«Hi ha una manera de fer-ne més via», pensà l'hereu: obrir el llosat i fer una malmesa de bigues, lloses i cairats. (62) [112]

Doc.: DIEC **fer:** Ø. | **via 17:** FIG. **fer via** Apressar-se a fer una cosa. *Fes via a llegir aquest diari, que després el vull llegir jo.* | BOTET (1997), sota l'entrada **avia** recull les variants 1. **fer avia**, se dépecher, se hâter, aller vite, faire vite; se presser, s'affairer, se grouiller *pop.*, se manier *pop.* [...] (***fer via***). || 2. (Ceret) **fer-ne avia:** «*fem-ne avia que les llargues se nos farien curtes*» (sous-entendu *les hores*), dépechons-nous, car le temps presse (ne perdons pas de temps) (***fer via***).

Doc.: cf. la unitat anterior.

VICARI
mai cap →capellà no pensa en quan era vicari

VIDA
entre vida i mort {u.p. (*es troba* o *està*) *entre* (*la*) *vida i* (*la*) *mort*}
u.p. està molt greu; moribunda. [moribund*]

> Set dies entre vida i mort, desvariejant dins un desvari de dimonis. (63) [114]

Doc.: DIEC **mort[1]: 5 estar entre la vida i la mort** Estar en gran perill de morir. | **vida: 1 estar entre la vida i la mort** Estar a punt de morir, molt greu. | DCVB **vida:** LOC. aa) *Entre la vida i la mort*: en perill imminent de morir.

→guanyar-se la vida

jamai / mai de la vida
<emfasització de> mai; >; de cap de les maneres. [mai*]

> Vet aquí que aquella nit va nevar per tot Cerdanya com jamai de la vida no havia caigut tanta neu al mes de maig. (43) [91]
>
> Judica que l'animal és un bou.
> – Mai de la vida, crida el nenet ! O sóc boig o bé aneu errat de comptes!
> Els dos homes ja ho entenen així, el nenet és boig, sinó mai de la vida hauria menat un bou de tros de porc. Que hi poden ells, si la barrina està feta i la jugada mantinguda! [80]

Doc.: DIEC **jamai:** Ø; **mai:** Ø. | **vida 6:** Durada de la vida [...]. *Mai de la vida*. (*Obs*.: Exemple sense definició). | DCVB **mai 2: c**. *Mai del món*, o *mai de la vida*, o *mai de Déu:* en cap temps, de cap manera.

VINENT
→anants i vinents

VINT
no cabria en una olla de fer coure vint migeres de cols: **→CABER**

VIRTUT
agafar-se les virtuts entre mans {u.p. s'agafa les virtuts entre mans}
u.p. s'atreveix <a fer *quelcom*>; pren coratge per afrontar-se a una situació difícil.
[coratge*]

> Al cap de tres dies d'espera, la Poneta, que sabia el fil justet, va agafar-se les virtuts entre mans i s'adreçà al senyor. (26) [60-61]

Doc.: DIEC i DCVB **agafar:** Ø; **mà:** Ø; **virtut:** Ø.

refer-se les virtuts {u.p. *es refa les virtuts*}
u.p. es refa; recobra la seva vivacitat. [refer-se*]

> Els brams es fan gemecs, minven en plors i quan arriben a sospirs que finen en desmai, el nenet pot aixopar-se la suor que li dona un exercici tan vigorós. [...] El nen es refà les

virtuts, esbrava en quatre cops mes [sic] la ràbia que li resta i revenjat se'n torna sense entrebancs de cap mena. [84]

Doc.: DIEC i DCVB **virtut:** Ø; **refer-se:** Ø.

VIST, -A[1] (Cf. també **VEURE**)
→ben vist; ***→mai vist***

VISTA[2]
curt de vista {u.p. (*és) curta de vista*}
u.p. (és) miop. [miop*]

Venia dret cap a n'ells, entretenint-se amb un llibre obert a dins ses mans. Prou devia esser [sic] curtet de vista tant es quedava capficat dins del seu missal. [78]

Doc.: DIEC **curt² -a 3:** FIG. *Tenir la vista curta, l'enginy curt.* (*Obs.*: Exemples sense definició). | **8 *curt de vista*** Miop. | DCVB **curt:** Ø; **vista: 1**. *Vista curta:* defecte físic que consisteix en no veure bé les coses llunyanes.

ésser fora de vista {u.c., u.p. *és fora de vista*}
u.c. ja no es veu; no és visible <per trobar-se lluny>. [(no és) visible*]

Bé, bé! Agafa les eugues morrallades, esquellades, i se'n va camí enllà. Quan són fora de vista, vet aquí que encontra un marxant de bestiar. (37) [72]

Doc.: DIEC i DCVB **fora:** Ø; **vista:** Ø.

no perdre de vista {u.p. (*no*) *perd de vista* quelcom}
u.p. (no) oblida *quelcom.* [(no) oblidar*]

- No tornis sense els quants duros que et valdrà, l'adverteix sa mare, que en tota circumstància no perdia de vista l'interès. (62) [113]

Doc.: DIEC **perdre 13:** FIG. **perdre de vista** Cessar de veure algú, de freqüentar-lo. *Fa tres anys que l'he perdut de vista*. | **vista 3:** *Perdre algú o alguna cosa de vista.* (*Obs.*: Exemple sense definició). | Cf. també **món 4: perdre el món de vista** Desmaiar-se; *fig* perdre els estreps, perdre el seny). *Doc.*: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **vora:** Ø. | *Obs.:* cf. també les unitats que DCVB documenta sota **vora:** LOC. a) - e).

VIU, VIVA
cridar com un porc →escotnat al viu; ***→ferir al viu***; ***quedar viu el →record***; ***semblar fet d'→argent viu***; ***viu com ni un →pinsà***

VOLER
així com ho vol la →llei; ***com ho vol la serietat de l'→ofici***; ***m'hi →jugaria qualsevol cosa ... que*** (o ***m'hi jugui el que voldreu***); ***si ho és, si no ho és*** (o ***si ho és o no ho és***), ***qui ho sap, no en diu res*** (o ***aquí a fora en diuen més***). ***Poseu-hi el nas, si en voleu saber més***: ***→ÉSSER***; ***voler →acontentar Déu i sant Pere***

VORA
fer vores {u.p. *fa vores* a algú}
u.p. (o *un animal*) acompanya *algú*; està prop *d'algú.* [acompanyar*]

> Tant estimaven els cadells llur pare, tant estimava el senyor aquells gossets, que la muller, amb el temps, s'engelosí. Sempre els tenia presents davant els ulls, i, amb la mirada reprensiva o amb les vores que li feien ells, li retreien l'avorriment que els havia fet de mare. (19) [53]

Doc.: DIEC i DCVB **fer:** Ø; **vora:** Ø. | *Obs.:* cf. també les unitats que DCVB documenta sota **vora:** LOC. a) - e).

VUIT
vuit dies
una setmana. [setmana*]

> Ben excitats tots, ja desitjaven d'ésser més vells de vuit dies. Però la setmana següent la dona baixà de la muntanya sense toro ni fetge. (53) [102]

Doc.: DIEC **vuit:** Ø. | **dia 8: cada vuit dies** Un cop la setmana. *Aquesta revista surt cada vuit dies.* | DCVB **vuit:** [...] *Passats los huyt jorns, pres comiat.* Montaner Cròn., c. 101. [...] *Y al cap de huyt dies ne stau enfitat*, Viudes Donz, 473.

Bibliografia

Publicacions esmentades en el PDFC i/o consultades per a la redacció. (Cf. també la llista dels *Diccionaris i altres fonts citats en forma d'abreviació*)

Actes (2003a) *Momenti di cultura catalana in un millennio*. Atti del VII Convegno dell'AISC - Actes del col·loqui internacional de l'AISC. (Nàpols, 22-24. 05. 2000). A cura de A. M. Compagna et al. Napoli : Liguori Editore, vs. I-II.

Actes (2003b) Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover. A cura de J. Guiscafrè i A. Picornell. Universitat de les Illes Balears - Càtedra Alcover-Moll-Villangómez. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Actes (2004) Actes del Col·loqui «Jordi Pere Cerdà - literatura, societat, frontera» (Osseja-Llívia, 28-30. 09. 2001), organitzat per l'ICRECS de Perpinyà. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. A cura de Cinto Carrera, Teresa Dalmau, Marie Grau, Miquela Valls. Presses Universitaires de Perpignan. Grup Català d'Estudis Rossellonesos.

Amades, Joan (1990) *Refranyer català comentat*. Barcelona: Club de butxaca/20.

Badia i Capdevila, Ignasi (2002) *Diccionari de les llengües d'Europa*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Balázs, János (1980) *Magyar deákság*. Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell. (La nostra llengua materna i el model lingüístic europeu). Budapest : Magvetô Könyvkiadó.

Bárdosi, Vilmos (1990) "Contribution à l'histoire de la phraséologie française des origines jusqu'à Michel Bréal". *Studia Lexicographica Neolatina* II., Szeged (Hongria), 61-132.

Bargalló, Maria et al. (2002) "Lexicografia i fraseologismes verbals: el *Diccionari català-valencià-balear*." Comunicació presentada per J. Ginebra al Congrés Internacional A. M. Alcover (Palma, 17-21. 12. 2001). En : *Actes* : 2003b.

Biosca i Postius, Mercè (1989, inèdit) *La fraseologia en l'obra de Jesús Moncada*, I-II. Universitat de Lleida.

Biosca i Postius, Mercè & Maria-Pau Cornadó (2000, inèdit). *Les frases fetes en l'obra de Jesús Moncada*. Universitat de Lleida.

Camps, Cristià (2005) "Els animals i les locucions: estudi comparatiu en català, occità i francès". *Estudis de llengua i literatura catalanes. Miscel·lània Joan Veny 7*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2005, 295-306.

Casares, Julio (1950; reedició facsímil 1992) *Introducción a la lexicografía moderna*. Madrid: Gredos.

Cerdà, Jordi Pere (1977) *Contalles de Cerdanya*. Perpinyà: Col·lecció Sant Joan i Barres.

Cerdà, Jordi Pere (2001) *La dona d'aigua de Lanós*. *Contalles de Cerdanya*. Tercera edició revisada i ampliada. Canet: Trabucaire.

Conca, Maria (1998) "Os estudios de fraseoloxía catalana: realidades e proxectos". (En:) Ferro Ruibal, coord.: 1998, 139-167.

Coromines, Joan (1974, 1971) «Fraseologia i vocabulari bàsics». (En:) *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club.

Corpas Pastor, Gloria (1996) *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.

Corpas Pastor, Gloria (1998) "El uso de paremias en un corpus del español peninsular actual". (En:) Wotjak, ed.: 1998, 365-390.

Corpas Pastor, Gloria, ed. (2000) *Las lenguas de Europa*: *Estudios de fraseología, fraseografía y traducción*. Granada: Editorial Comares.

Corpas Pastor, Gloria (2001). "Corrientes actuales de la investigación fraseológica en Europa". *V Jornadas de literatura popular - fraseología.* Bilbao. Desembre del 2000. *Euskera* (Bilbao), 2001/1, 21-49.

Corpas Pastor, Gloria & Morvay, Károly (2002) "Los estudios de fraseología i fraseografía en la Península Ibérica (Breve presentación y orientación bibliográfica)". Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Linguistica. Tomus XXV (2002), 165-182.

Corpas Pastor, Gloria (2006/En premsa) "Europäismen -- von Natur aus phraseologische Äquivalente? Von blauem Blut und sangre azul", en Cuartero, Juan / Emsel, Martina (eds.). 2006, en premnsa. Brücken: Übersetzen und interkulturelle Kommunikationen. Frankfurt: Peter Lang.

Csoóri, Sándor (1973) "Találkozásaim az anyanyelvvel (Les meves trobades amb la llengua materna)". *Tiszatáj.* 1973. núm. 10, 52-58.

Dubois, Jean et alii ([2]1983) *Diccionario de Lingüística.* Madrid: Alianza.

Ferro Ruibal, Xesús, coord. (1998) *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía, 15-18 de septiembre de 1997*. Santiago de Compostel·la: Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro. Xunta de Galicia.

José Enrique Gargallo Gil (2006, en premsa) "Tendències actuales de la investigación paremiológica catalana". (En:) Pérez Martínez & Sevilla & Gargallo : 2006, en premsa),

Ginebra, Jordi (2000) "Sintaxi i fraseologia: els límits de les unitats fraseològiques verbals." (En:) *El discurs prefabricat*. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada. Vicent Salvador, Adolf Piquer (eds.). Castelló de Plana: Universitat Jaume I, 65-79.

Guiter, Henri (1969) *Proverbes et dictons catalans*. Paris.

Hessky, Regina & Bárdosi, Vilmos (1992) "Frazeológiai egységek szótári leírásának kérdései" (Cuestiones de la descripción lexicográfica de las unidades fraseológica). *Filológiai Közlöny* (Budapest), 1992/3-4, 103-113.

Kótova, Marina (1998) "As achegas rusas ós estudios fraseolóxicos". (En:) Ferro Ruibal, coord.: 1998, 247-256.

Laguarda, Alain (1977) *L'œuvre de Jordi Pere Cerdà et la nouvelle conscience catalane en Catalogne-Nord (1952-1969)* - thèse 3e cycle. Université de Rouen.

Lewicki, Andrzej Maria et. al. (1987) *Z zagadnień frazeologii*. Warszawa: PIW.

Litovkina, Anna (2005) *Magyar közmondástár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Mokienko, Valerii (2000a) *Fraseoloxía eslava*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, 2000

Mokienko, Valerii (2000b) *As imaxes da lingua rusa*. *Ensayos históricos, etimológicos e etnolingüísticos sobre fraseoloxía.* Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro - Xunta de Galicia.

Morvay, Károly (1995a) "A la recerca del material fraseològic als diccionaris". *Estudis de llengua i literatura catalanes/XXX, Miscel·lània Germà Colón*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 3, 287-301.

Morvay, Károly (1995b) "Problemes de fraseologia catalana - fraseologismes i fraseoides". *Estudis de lingüística oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, II, Barcelona: Abadia de Montserrat, 51-63.

Morvay, Károly (1996) "Harri batez bi kolpe. Cuestiones de fraseología comparada". (Herri literaturen IV. Jardunaldiak 'Paremilogiaz', Durango, 1996-XII-06/07). *Euskera (*Bilbao), 1996, 3. 719-767.

Morvay, Károly (1997) "Aspectos lexicográficos y didácticos de la paremiología y fraseología". *Actas del Ier Congreso Internacional de Paremiología* (Madrid, del 17 al 20 de abril de 1996). *PAREMIA*, 6, 1997, 423-432.

Morvay, Károly (1999) “Dir les coses pel seu nom (Sobre la terminologia fraseològica)”. *Revista de Filología Románica* (Madrid), núm.. 16, 289-306.

Morvay, Károly (2000) “Descubrir América en la fraseología”. (En:) Corpas Pastor, ed.: 2000, 275-302.

Morvay, Károly (2000/2003) “Problemes de fraseologia i fraseografia (Notes sobre la comparació fraseològica).” (En:) *Actes* : 2003, v. II, 375-393.

Morvay, Károly (2001a) “Problemes de fraseologia històrica i dialectal. (Notes sobre la fraseologia rossellonesa)”. *Estudis de llengua i literatura catalanes/XLII*. Miscel·lània Giuseppe Tavani 1. Barcelona: Abadia de Montserrat, 315-332.

Morvay, Károly (2001b) “Xesús Ferro Ruibal *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*”. *Estudis Romànics*, volum XXIII. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 282-287.

Morvay, Károly (2001c) “Problemes de fraseologia i fraseografia catalanes. El tractament de les unitats fraseològiques al *Diccionari manual de la llengua catalana*.” *Rassegna Iberistica* (Venezia), Novembre 2001, 3-19.

Morvay, Károly (2001/2003) “El Diccionari Català-Valencià-Balear i la fraseologia rossellonesa (Notes fraseogràfiques sobre el projecte d’un *Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià*)”. Comunicació presentada al Congrés Internacional A. M. Alcover (Palma, 17-21. 12. 2001). En *Actes* (2003b), 343-370.

Morvay, Károly (2001/2004) “La fraseologia de les *Contalles de Cerdanya* de Jordi Pere Cerdà” (Notes i mostra del projecte d’un *Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià*). (En:) *Actes* (2004), 31-70.

Morvay, Károly (2002a) «Atent com un gos caçaire» - *Mostra* d’un Petit Diccionari Fraseològic. *Estudis de llengua i literatura catalanes. Miscel·lània Joan Veny 1*. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat. 2002, 99-146.

Morvay, Károly (2002b) “Invasió subtil? (Sobre fronteres i compenetració en la fraseologia)”. *Revista de Filología Románica* (Madrid).

Morvay, Károly (2002c) cf. Corpas Pastor, Gloria – Morvay, Károly (2002).

Morvay, Károly (2003a/2006, en premsa) “L’herència de Fabra”. II Col·loqui Internacional “La lingüística de Pompeu Fabra”. Tarragona 7-9 d’abril de 2003.

Morvay, Károly (2003b/2006, en premsa) “La fraseologia en la llengua literària del segle XX”. *Actes del 13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.* (Girona, 8-14 de Setembre de 2003).

Morvay, Károly (2004a) “Por unha metafraseografía peninsular”. *Cadernos de fraseoloxía galega* 6. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, 169-189.

Morvay, Károly (2004b) “El recull més complet d’expressions idiomàtiques catalanes”. *Serra d’Or*. Núm. 535-536. Juliol-agost 2004, 103-105. (Ressenya de: M. Teresa Espinal (2004) *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes*.)

Morvay, Károly (2004c) “A puding próbája - Gondolatok a *Magyar szólástár*ról”. *Magyar Nyelvôr* 128. évf. 2004. január-március 1. szám, 104-109. (Ressenya).

Morvay, Károly (2004d) “Notas sobre fraseoloxía comparada”. *Cadernos de fraseoloxía galega* 6. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, 159-168.

Morvay, Károly (2006) SECO, Manuel / ANDRÉS, Olimpia / RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual.* ESTUDIS ROMANICS. Volum XXVIII. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 386-393. (Ressenya.)

Morvay, Károly (2007, en premsa) REDES. *Diccionario combinatorio del español contemporáneo.* Dirigido por Ignacio Bosque (2004). Ediciones SM. ESTUDIS ROMÀNICS. Voluñ XXIX. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans. (Ressenya.)

Noguero, Joaquim (1997) “El perquè de unes quantes coses”. Entrevista a Quim Monzó. *Escola Catalana*. Any XXXII. Abril 1997. Núm. 339., 17-20, 25-27.

Pérez Martínez et al. (2006, en premsa) “Tendencias actuales de las investigaciones paremiológicas hispanas.” Zamora (México) : Colegio de Michoacán.

Raó i follia – Ész és mámor (1997) Poetes Catalans del segle XX. Trad: Balázs Déri. Katalán Könyvtár, 1 – Biblioteca catalana, 1, Budapest: Ibisz.

Roig, Adrien (1981) ”Les formules d’analogie du catalan parlé dans les Aspres roussillonnais”. *Mélanges de Philologie et de Toponymie Romanes* offerts à Henri Guiter. Perpinyà: Comet, 119-135.

Ruiz Gurillo, Leonor (1997) *Aspectos de fraseología teórica española*, València: Universitat de València. 6. (Bibilografia: 127-140).

Salvador, Vicent (1995) “De la fraseologia a la lingüística aplicada”. *Caplletra* 18. (València), 11-29.

Sancho Cremades, Pelegrí (1999) *Introducció a la fraseologia.* Aplicacions al valencià col·loquial. Paiporta: Ed. Denes.

Sevilla, Julia (1997) “Sobre la paremiologia española” (Herri literaturen IV. Jardunaldiak ‘Paremilologiaz’. Durango, 1996-XII-06/07). *Euskera* (Bilbao), 1996/3, 641-672.

Solà, Joan (1992) “Necessitat d’un diccionari d’ús”, 1-2. *COM*, núm. 26, 27.

Solà i Pujols, Jaume (1990) “Sobre la partícula rai i els tòpics”.*Caplletra*, núm. 8, Primavera 1990, 55-68.

Stegmann, Tilbert Dídac, ed. (1991) *Vocabulari Català-Alemany de l’any 1502*. Frankfurt am main: Domus Editoria Europaea. (Edició facsímil).

Szigetvári, Mónika - Morvay, Károly (2002), “Apuntes sobre las propiedades combinatorias del verbo *hacer* en el español de Barcelona”. *Lingüística Española Actual* XXIV/1, 115-143.

Tristá, Antonia María “La fraseología y la fraseografía”. (En:) Wotjak, ed. 1998, 296-305.

Valls, Miquela (2001/2004) “Llengües en contacte a la prosa narrativa de creació pròpia de Jordi Pere Cerdà”. (En:) *Actes* : 2004, 71-101.

Veny, Joan (1993) *Els parlars catalans.*(Sïntesi de dialectologia). Edició corregida i augmentada. Mallorca : Editorial Moll.

Wotjak, Gerd, ed. (1998) *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual.* (Lingüística Iberoamericana 6). Frankfurt am Main: Vervuert - Madrid: Iberoamericana.

Zoltán, András (en premsa) “Фразеологизм *ломать голову* в сравнительном аспекте (по поводу выхода нового издания книги «Русская фразеология. Историко-етимологичес-кий словарь» под ред. В. М. Мокиенко) ” (El fraseologisme *ломать голову* ‘trencar-se el cap’ en aspecte comparatiu (a propòsit de la nova edició del llibre «Русская фразеология. Историко-этимологический словарь» ‘Fraseologia russa. Diccionari–històric-etimològic’, redactat per V. M. Mokienko.

Zuluaga, Alberto (1980) *Introducción al estudio de las expresiones fijas.* Studia Romanica et Linguistica 10; Frankfurt a. M - Bern - Cirencester: Peter D. Lang. (Bibliografia 264-277).

Diccionaris i altres fonts citats en forma d'abreviació

BOTET 1997	Botet, Renat (1997) *Vocabulari específic rossellonès* amb traducció en francès i en català normatiu. Perpinyà: Trabucaire.
BOTET 1998	Botet, Renat (1998) *Proverbis*. Català-francès (Amb equivalències en francès). Perpinyà: Trabucaire.
BOTET & CAMPS	Botet, Renat – Camps, Cristià (2006) *Dictionnaire français-catalan d'expressions, locutions et proverbes*. Canet : Trabucaire.
Contalles	Cf. Cerdà: 1977, Cerdà: 2001.
CTILC	Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana. <http://www.iec.es>
DCC	Versió CD-ROM (1999) del *Diccionari Castellà-Català* (^{2}1989) i *Diccionari Català-Castellà* (^{2}1995). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
DCF 1979	Castellanos, Carles – Castellanos Rafael (1979) *Diccionari Català-Francès*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
DCF 2001	Camps, Cristià – Botet, Renat (2001) *Diccionari Català-Francès*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
DCH	Faluba, Kálmán - Morvay, Károly (1990) *Diccionari català-hongarès*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
DCO – OC	Balaguer, Claudi – Patrici Pojada (2005) *Diccionari català-occità / occitan catalan*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
DCVB	Alcover, Antoni M., Moll, Francesc de B. (1926-1962) *Diccionari Català-Valencià-Balear* 1-10. Palma: Editorial Moll.
DE	*Diccionari Enciclopèdic* (1984). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
DEArg	Haensch, Günther – Werner, Reinhold (2000) *Diccionario del español de Argentina*. Madrid: Gredos.

DECLC — Coromines, Joan (1995, 7ena edició) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana,* I-IX. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. Caixa de pensions «La Caixa»

DECu — Haensch, Günther - Werner, Reinhold (2000) *Diccionario del español de Cuba*. Madrid, Gredos.

DFDEA — SECO, Manuel / ANDRES, Olimpia / RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual.* Madrid: Aguilar.

DFEM — Varela, Fernando – Kubarth, Hugo (1994) Diccionario fraseológico del español moderno. Madrid: Gredos.

DFF — Cf. DLFF.

DFF bilingüe — Abril, Joan (1996) *Diccionari de frases fetes*. *Català-castellà. Castellà-català*. Barcelona: Edicions 62.

DFFRL — *Diccionari de frases fetes, refranys i locucions Amb l'equivalència en castellà*. (2000). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

DFP — Bernet, Charles - Rézeau, Pierre (1989) *Dictionnaire du français parlé*. Le monde des expressions familières. Paris: Éditions du Seuil.

DHC — Faluba, Kálmán - Morvay, Károly (1996) *Diccionari hongarès-català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

DIEC — *Diccionari de la llengua catalana*. (1995). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Abreujat com a DLC-IEC a altres articles meus). Versió CD-ROM de l'any 1997).

DLs — Cf. DLFF.

DLFF — Raspall, Joana., Martí, Joan (1984) *Diccionari de locucions i de frases fetes*. Barcelona: Edicions 62. Reeditat en dos volums independents en 1995 i 1996, respectivament: *Diccionari de locucions* (DL). Barcelona, Edicions 62, 1995; *Diccionari de frases fetes*. (DFF). Barcelona: Edicions 62.

DLing — *Diccionari de Lingüística*. Barcelona: TERMCAT. Institut d'Estudis Universitaris Josep Trueta. Fundació Barcelona.

DMLC *Diccionari manual de la llengua catalana* (2001). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

DTM Rodríguez-Vida, Susana (1997) *Diccionari temàtic de modismes*. Barcelona: Edicions 62.

GCC *Gramàtica Contemporani del Català Contemporani*. 3 vs. Dirigida per Joan Solà et al., Barcelona: Editorial Empúries.

PR Robert, Paul (1972) *Dictionnaire alphabéthique & analogique de la langue française. "Petit Robert*". París: Société du Nouveau Littré.

REDES REDES. *Diccionario combinatorio del español contemporáneo.* Dirigido por Ignacio Bosque (2004). Ediciones SM.

RIBAS Ribas, Joseph & Pierre Verdaguer (2004). (Albert Saisset – Un Tal) *Caram! Això me mira. Portet*-sur-Garonne: Loubatièrres.

TLFI *Tresor de la Langue Française Informatisé* <http://www.inalf.fr/tlfi>.

VERDAGUER 1 Verdaguer, Pere (1999) *Diccionari de renecs i paraulotes*. Perpinyà. Trabucaire.

VERDAGUER 2 Verdaguer, Pere (2002) *Diccionari del rossellonès*. Barcelona. Edicions 62.